الشَّهَوَاتُ الْخَسِيسَةُ لِلْاِنْجَامِ اَمْ يَعُوقُكَ الزَّخَارِفُ

خسیسہ برائی پاس شدن تو یا باز میدارد ترا آرایشہائے دنیا

الْمَمْوَّهَةُ عَنِ الْاَقْدَامِ مَالَكَ تَسْعٰى فِي الْمُبَاهَاتِ

کہ زر اندود کردہ است از اقدام بسوئی آخرت چہ حاصل ست ترا کہ سعی میکنی در مفاخرت بچیزہا

وَالْمُمَارَاتِ وَالْمُجَارَاتِ وَحُمَّ الْحُطَامِ لِنَشْرٍ

و در ستیزہ با مردم و در باکسی فتن و در جمع کردن مال دنیاوی کہ در جنب نعمتہائے اخروی قلیل ست

الصِّيتِ وَرَفْعِ الْقَدْرِ وَصَرْفِ وُجُوهِ الْاَنَامِ

آوازہ و بلندی مرتبہ و برگردانیدن روہائے مردم

وَتَنْسٰى نَعِيمَ جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ

و فراموش میکنی نعمتہائے بستانہائے بہشت و جوئہائے او در مکان راست پسندیدہ نزدیک

مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ وَمَا شَانُكَ تَرْغَبُ عَنْ عِلْمٍ سَمَاهُ

خدائے قادر و چہ حاصل ست ترا کہ اعراض میکنی از علمے کہ نام کردہ است او را

رَبُّكَ الْاَعْلٰى بِالْفِقْهِ وَالْحِكْمَةِ وَالنُّورِ وَالْهُدٰى

پروردگار تو کہ بزرگ ست بفقہ و حکمت و نور و ہدے

وَتَرْغَبُ فِيمَا اَحْدَثَهُ قُرُونٌ فَشَافِيهَا الْكَذِبُ

و چہ حاصل ست ترا کہ رغبت میکنی در علمے کہ پیدا کردہ است ترا اہل زمانہا کہ شائع شدہ در وی کذب

وَالْبِدْعَةُ وَالْهَوٰى فَقَانِبُكَ عَلٰى رُسُومِ عُلُومٍ

و بدعت و ہوائے نفسانی استادہ شود تا بہ اتفاق گریہ کنیم بر نشانہائے علوم

الدِّينِ وَاَطْلَالِ اَعْمَالِ الْيَقِينِ وَدِمَنِ مَحَالَاتِ

دین و برنا پدید شدن علامات عملہائے یقین و گریہ کنیم بر اثرہائے کمالات

الْأَحْوَالِ وَوَارِدَاتِ مُشَاهَدَاتِ الْجَمَالِ غَدَتِ الدِّيَارُ

احوال ظاہرۂ خود و ہر چیز ہائے وارد شونده مر دل سالک را مشاہدات جمال حضرت ربانی بصد اکرد

عَافِيَةً وَظَلَّتِ الْآثَارُ بَاقِيَةً وَأَصْبَحَ الْأَصْحَابُ

در حالیکہ نماند بدو دیار آن و گشت آثار آن باقی و صبح کردند علمائے کبار

رَاحِلِينَ وَأَضْحَى الْأَعْرَابُ نَازِلِينَ فَيَا أَسَفِي عَلَى

در حالیکہ رحلت کنندہ حامل و بیجاعت در آمدند نا دیہ نشیناں کہ نزول کنندہ اند در منازل علمائے پیش

مَنَامِ الْقُلُوبِ وَقِيَامِ الْأَلْسِنَةِ وَمَضَاءِ الْعُلُومِ

خواب کردن دلہا و برپا شدن در گفتن زبانہا و در رفتن علمہائے دین

وَبَقَاءِ الْأَوْعِيَةِ وَيَا لَهْفِي عَلَى صَيْرُورَةِ

و باقی ماندن آوندہائے وی و دریغ ست بر گشتن یعنی شدن

الْحَالِ كِتَابًا وَرَسَائِلَ ذَهَبَ الَّذِينَ يُعَاشُ فِي

حال ارباب کمال کتابہا و رسالہا رفتند آنانکہ زندگانی کردہ میشود در

أَكْنَافِهِمْ وَبَقِيتُ فِي خَلْفٍ كَجِلْدِ الْأَجْرَبِ

گوشہائے یاری کردن ایشاں باقی ماندم در پس ایشاں مانند پوست گر کین

وَانْقِلَابِ الْعَمَلِ أَجْوِبَةً وَمَسَائِلَ وَيَا حَسْرَتِي

و بر منقلب شدن عمل جوابہا و سوالہا کہ مانند گر بختہ گشتہ و زندہ است پیشہا

عَلَى انْطِمَاسِ الْمَعْنَى عَنِ الِاسْمِ وَانْدِرَاسِ الْحَقِيقَةِ

بر ناپدید شدن معنی کہ آن مقصود از اسم ست و بر نا پیدا شدن نشان از حقیقت

عَنِ الرَّسْمِ وَيَا سَوْتَا عَلَى خُلُوِّ الْقِشْرِ عَنِ اللُّبَابِ

از رسم علوم ظاہرہ و قباحت و رسوائیست بر فانی شدن پوست کہ علم ظاہر ست از مغز

وَرَاءَ غِبْرَاءِ الْفَقْرِ بِلَامِعِ السَّرَابِ أَمَّا الْخِيَامُ
وبرفریفتہ شدن اہل زمانہ بدرخشندگی نمایش آب اما خیمہ ہا
فَإِنَّهَا كَخِيَامِهِمْ وَأَرَى نِسَاءَ الْحَيِّ غَيْرَ نِسَائِهَا خَطَرٌ
پس بتحقیق در صورت این خیمہا مانند خیمہای دوستان من ست ولیکن بینم زنان قبیلہ را بر وضع زنانہای دوستان
بِبَالِي أَنْ أُزَيِّنَ بَلْبَالِي بِتَصْنِيفِ تِلْكَ الْعُلُومِ وَأَسْرَارِهَا
بدل من آنکہ زائل کنم اندوہ دل خود را بتامل نظر کردن در ین علوم دینیہ و دقائق آنہا
وَتَتَبُّعِ سِيَرِ الرِّجَالِ وَآثَارِهَا رَجَاءَ أَنْ أُحَثَّ عَلَى
و بجستن خصلتہای مردان ین و سیرتہای اہل ین با امید آنکہ برانگیختہ شوم بر
اِتِّبَاعِهِمْ وَإِنْ أُبْعَثَ فِي أَشْيَاعِهِمْ فَامْتَرَيْتُ
متابعت ایشان و اینکہ مبعوث کردہ شوم در گروہ پاشکوہ ایشان پس دوشیدم من
أَطْبَاءَ الطَّاقَةِ وَاحْتَمَلْتُ أَعْبَاءَ الْمَشَقَّةِ وَبَالَغْتُ
پستانہای طاقت را و برداشتم گرانیہای مشقت را و مبالغہ کردم
فِي جَمْعِهَا وَتَهْذِيبِهَا وَاسْتَقْصَيْتُ فِي ضَبْطِهَا
در فراہم آوردن مسائل و پاکیزہ گردن آن و جہد تمام کردم در ضبط معانی آن
وَتَرْتِيبِهَا مَعَ أَنِّي سَكَتُّ نَادِيَ الْبَيَانِ وَسَكَتُّ
و حسن ترتیب الفاظ آن با وجود آنکہ من بسیار خاموش ایم ین علم و واپس ماندہ ترین
حَلْبَةِ الرِّهَانِ وَاتَّحَفْتُ بِهِ الْفَرْعَ الْعَلِيَّ مِنَ
اسپان گروی ام و تحفہ فرستادم باین مجموعہ فرزند بزرگوار را از
الْأَصْلِ الْعَلَوِيِّ وَالْغُصْنَ السَّنِيَّ مِنَ الشَّجَرِ
نسل کہ منسوب بامیر المومنین علی ست و شاخ تر و تازہ را از درخت

لہ الاعیاء الظاہر قولہا الیہ
ہی الاحوال الظاہرۃ وہی
لہ ہو یعنی الی قولہ سبحانہ و
الذین کفروا اعمالہم کسراب
ہو والمعنی ان اعمال الظمان
بقیعۃ یحسبہ الظمان
ماء والمعنی ان اعمال الکافر من اعمال البر
شعر لا والذی ہو عالم ان قلیلۃ
بتیلہ مستنبط بین الکثب
من بطنہا بہا بالصخر
عینی خیام قبیلۃ لا
بکیت احبتی بفناہا ۱۲
لہ لفظ الاصل الذی کن
فیہ نخب الکبار وعمدۃ العلماء و
الفقہ والحیاء والعفۃ والسخاء و
ازہر السمہان ذو مجدۃ الشاہ و
ابہاہا منہ بخصیص صفات العلوم
لہ بتخصیص الشاغر العرفاء ۱۲
الثانیۃ الاخرۃ فی الدنیا والاولی نتیجۃ
لہ سلوک و اخری بکسر السین و فتح
مسیرہ و اخری بکسر السین و فتح
الیاء لہ بمعنی الفواضل ۱۲
اصحاب الکمال ارباب الفضائل و
اصحاب القوامل ۱۲
حاولت وعالجت صرف
لہ بکسر السین وشد الیاء
الکاف ای کنیز السکوت فی مجلس
التبیان ۱۲
لہ بضم الشین و
تخفیف الکاف للفوحۃ وشد الیاء
لہ واخر الخیل فی میدان المسابقۃ
والجولان والجریان یجمع فیہ
الاقوام العشرۃ علی عرف ذلک
الزمان دیوھن السبق فرسہ
سبق فرسہ ذلک المکان وفیہ تلمیح
لہ قولہ من قال عند الامتحان یکرم
المرء او یہان ۱۲
لہ المنسوب الی ہذا
السنۃ والجاہ العنیۃ
لہ الشجر ہو ما بین السادۃ
والسوقۃ فتدبر ۱۲

رحم اللہ الغفار
ملا احمد قاری
فتح بن ابو
بن الحسن

الحسيني ارفع السرات عمادا واطول الكماة
رسو حسیں بن کہ است فرزندی کہ در گزیں بہتر است از روی ستوں دراز تر بیں دلیر است
نجادا واكثر الكرام رمادا واكبر العظام
در روی دال تنہ و میر بیں اصحاب کرم ست در روی بسیار تر جمیع و بزرگتر بیں بزرگان ست
وسادا وهو ابن بني بني عدنان وسمي جده خليل
در روی مالیں دی در رد بیمبر و دلد عدنان ست و بنام جد ترین، حضرت ابراہیم علیہ السلام
الرحمن ركن الدين المشار اليه قطب
الرحمن نقد ابود ستوں دین کہ مشار الیہ ست یعنی دیدار و مستہور ست
الشرع المدار عليه طاهر الذيل عن دنس الهوى
اہل شریعت ست کہ مدار کار دیں بر وی ست پاک دامن ست از چرک ہوای نفسانی
عارف القلب عن لذة الدنيا راسخ القدم في شريعة
دو دار سدہ دل ست از لذة دنیا بلے استوار قدم ست در شریعت
المصطفى صارف العنان الى طريقة المرتضى
کہ مصطفے صلے اللہ علیہ وسلم در گردانندہ عنان عزیمت ست سوی طریقہ علے مرتضے
بلغه الله الى الكمال الاعلى واوصله الله
رسانیدہ او را خدا بسعادت بلند ترین کمال در دنیا و آخرت و واصل کنند او را خدا بتعالی
الى السعادة القصوى وادام المجد بين توبيه
رسعادة والا کہ آں جنانی ہوالی در دنیا و بیدار او در آخرت ست ہمیشہ دار د بزرگی را میان دو جانب
واقام الكرم بين بردية فحصل بحسن لطف رحمانه
و دارم کند صفت جود او را در میان دو چادر او پس حاصل شد بحسن عنایت رحمانے

فهرست ابواب الکتاب ۱۲

وَعَمِيمِ فَضْلِ رَبَّانِيِّ كِتَابُ حَجْمٍ عِنْدِي صَغِيرٌ

بفضل عمیم حق تعالی کہ جسیم ست کتابی کہ بیرون آمدہ گی لوتر دمن خوردست

يَسْهُلُ الْحِفْظُ وَالْاِسْتِصْحَابُ وَعِلْمٌ عَلَى ظَنِّي غَزِيرٌ

آسان میکند یاد کردن و ہمراہ داشتن اورا یعنے معلومات او بر گمان من بسیارست

يَعْنِي عَمَّا عَدَاهُ فِي الْبَابِ وَأَبْوَابُهُ عِشْرُونَ قَدْ

کہ بے نیازی می بخشد آنرا ہر چہ سوائی آنست درین باب و ابواب این کتاب بیست باب تحقیق

صُدِّرَتْ بِمُقَدِّمَةٍ هِيَ أَحْرَى بِالتَّقْدِيمِ وَذَلِكَ لِحَاجَةٍ

ابتدا کردہ شدہ است بمقدمہ کہ لائق ترست بتقدیم و ختم کردہ شدہ است بخاتمہ آنہا

أَحَقُّ بِأَنْ يُقْرَعَ بِهَا التَّمِيمُ وَاسْمُهُ الْمُطَابِقُ لِلْمُسَمَّى

کہ سزاوارتر ست بانکہ زده شود بدان تمام کردن کتاب و نام این کتاب کہ موافق مسمے ذی بود

عَيْنُ الْعِلْمِ وَأَسَاسُهُ الْكِتَابُ وَالسُّنَّةُ وَشِيَمُ

عین علم ست و بنیاد این مجموعہ کلام الٰہی و سنت رسالت پناہی و طریقہ

الصَّحَابَةِ الشُّمِّ مَعْرِيٌّ عَمَّا حَدَثَ مِنْ وَضْعٍ غَيْرِ مَشْرُوعٍ

صحابہ کرام ست در حالتیکہ مجرد خالی ست از انچہ پیدا شدہ ست از وضع غیر مشروع

لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ع لَيْسَ التَّكَحُّلُ فِي الْعَيْنَيْنِ

نہ فربہ کند و نہ بی نیازی بخشد از گرسنگی نیست مناسب سرمہ کشیدن در ہر دو چشم کسے را

كَالْكُحْلِ فَالْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ

انچہ مر مر دم گوں چشم پر تاثیر ثابت ست ستائش خدائرا احمد میگوئیم آزاد و یاری میخواہیم ازوی و توکل میکنیم بر وے

وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا

و پناہ میگیریم بخدا ایتعالے از بدیہائی نفسہائے خود و از بدیہائی کردارہائی خود

وَنَشْهَدُ أَنْ لَّا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَ

وگواہی میدہیم آنکہ نیست ہیچ خدا سزاوار پرستش تنہا ست ۔ و میستانند مراورا

نَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ أَعْطَاهُ اللّٰهُ الْوَسِيْلَةَ

گواہی میدہیم آنکہ محمد بندۂ خدا و فرستادۂ اوست کہ عطا کردہ است او را اللہ تعالیٰ وسیلہ

وَالْفَضِيْلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيْعَةَ وَبَعَثَهُ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا

و مرتبہ بلند و درجۂ رفیع و برانگیختہ است او را در مقام محمود

الَّذِيْ وَعَدْتَهُ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى آلِهٖ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا

آں مقام کہ وعدہ کردہ ای او را و درود فرستد خدا بر او و بر آل او و سلام فرستاد سلام فرستادنے

الْمُقَدِّمَةُ فِي الْعِلْمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مقدمہ در علم موجود بود کتابت بہ در بیان علم بنام خدا بخشندۂ مہربان

اَلْعِلْمُ الْعِلْمَانِ عِلْمُ الْمُكَاشَفَةِ وَهُوَ نُوْرٌ يَّظْهَرُ

علم کہ دو قسم ست یکے علم مکاشفہ ست و آں نوریست کہ ظاہر میشود

فِي الْقَلْبِ فَيُشَاهِدُ بِهِ الْغَيْبَ وَهُوَ مُتَحَقِّقٌ فَوَرَدَ

در دل پس مشاہدہ میکند دل بایں نور غیب را و ایں علم ثابت ست پس وارد شدہ است

إِذَا دَخَلَ النُّوْرُ فِي الْقَلْبِ انْشَرَحَ أَيْ عَايَنَ الْغَيْبَ

در حدیث چون در آید نور در دل آدمے کشادہ میگردد یعنے معاینہ میکند غیب را

وَانْفَسَحَ أَيِ احْتَمَلَ الْبَلَاءَ وَحَفِظَ السِّرَّ وَلَا يَضُرُّهُ

و فراخ میشود یعنی بردباری میکند بلاہا را و نگاہ میدارد راز را و ضرر نمیکند او را

الْفِقْهُ الرِّوَايَةُ وَوَرَدَ إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ كَهَيْئَةِ

یعنے حاصل روایت دو احادیث ست در حدیث بتحقیق بعضے از افراد علم مانند متاع ست

الكون لا يعلمه إلا أهل المعرفة بالله تعالى وهو

گردیدہ شدہ کہ نمیداند آن علم را مگر اہل معرفت بخدا تعالیٰ

الأفضل لأنه المقصود وعلم المعاملة

فاضل ترست از علم معاملہ زیرا کہ ہمین علم مقصود بالذات ست و قسم دوم علم معاملہ است

وهو العلم بما يقرب إليه تعالى وما يبعد عنه تعالى

و آن علم چیزیست کہ نزدیک گرداند بخدا تعالیٰ و چیزے کہ دور میگرداند از بساط قرب وی تعالیٰ

وهو مقدم لأنه الشرط فورد ق والذين جاهدوا

و علم معاملہ مقدم ست بر علم مکاشفہ بہ طریق شرط زیرا کہ وارد شدہ است در قرآن مجید و آنانکہ کوشش نمایند

فينا لنهدينهم سبلنا ح أصبت فالزم حين أخبر

در طاعت ما البتہ راہ نمائیم ایشان را براہہائے خود رسید تو بمقصود پس لازم گیر آنرا و وقتی کہ خبر دار

حارثة رضي الله تعالى عنه بانكشاف الغيب بعد عروده

حارثہ بن نعمان کہ خشنود باد حق تعالیٰ از وی بروشن شدن علم غیب بر وے بعد از رو در نقاب دے

عن الدنيا إلا أن جذبة العناية تحمي في سحرة فرعون ولا

از دنیا مگر آنکہ کشد او را عنایت الٰہی چنانچہ در حق ساحران فرعون رفت

يفلك عنه فورد ح التجافي عن دار الغرور حين سئل

حال علم معاملہ از علم مکاشفہ پس وارد شد در حق او دور کردن دل از سرائے دنیا و فرو رفتن او بنعیم آخرت کہ سوال کردہ شد

عن علامة ذلك النور هذا ما ورد بفضيلة الشرع فالمراد

از علامت آن نور اینکہ مذکور شد علمی ست کہ وارد شدہ است بفضیلت آن شرع پس مراد شارع

المكاشفة فيما ورد ح فضل العالم على العابد كفضلي

علم مکاشفہ است در چیزیکہ وارد شدہ است از حدیث فضیلت عالم بر عابد چو فضیلت مرتبہ من ست

وَوَرَدَ لَا يَفْتِي إِلَّا أَمِيرٌ أَوْ صَامُورٌ أَوْ مُتَكَلِّفٌ

والروشنی آنست کہ فتوی نہ دہد مگر سلطان کہ بیک از کردہ باشد یا دراسلطان یا مشغت

وَالْاِسْتِبْصَارُ وَوَرَدَ اِسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَاِنْ اَفْتَاكَ

دریابد بصیرت کہ دل خود را کہ اورا ورد است طلب فتوی کن اگرچہ فتوی دہند ترا

الْمُفْتُونَ وَلِاَنَّ الْمُقَلِّدَ وِعَاءُ الْعِلْمِ وَالتَّحَقُّقُ فِي

سنیان یعنی مردم اہل رویم ۔ تحقیق است یعنی مقلد بر آورد مردم است ۔ ادب چہارم از علم شغت کہ آن تعلیم

التَّعْلِيمِ وَوَرَدَ اَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ فَلَا

تعلیم زیرکہ وارد شدہ است در حدیث بدرستیکہ من شما را چون پدرم

يَضِنُّ وَوَرَدَ مَنْ كَتَمَ عِلْمًا اُلْجِمَ بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ

بخل کند پدر کہ وارد شدہ است در حدیث کہ ہر کہ پوشیدہ دارد علمی را کہ بدان نفع کردہ شود بلگام آتش در روز

اِلَّا عَنْ غَيْرِ اَهْلِهِ وَوَرَدَ لَا تَطْرَحُوا الدُّرَّ فِي

گردن طیر الی آن بدرستیکہ وارد شدہ است در حدیث نیفگنید مروارید را

اَفْوَاهِ الْكِلَابِ وَالتَّعْرِيضُ بِالْمَنْعِ اِبْقَاءً لِلْهَيْبَةِ

دہن ہای سگان و ادب پنجم کہ باید کہ در ان ہمہ حالت در متعلم تا نفع از او منقطع نشود و ہیبت او باقی

وَهُوَ لِمَا تَوَرَّدَ وَالْاِقْتِصَارُ عَلَى قَدْرِ الْفَهْمِ وَوَرَدَ

و ہمین از سنت است در حدیث و از سنت ہم اقتصار کردن بر تعلیم متعلم بر اندازہ فہم او تا گران نشود بر

اُمِرْنَا اَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ وَقَطْعُ الْكَلَامِ

گردانیدہ شدہ ایم کہ کلام کنیم مردم را باندازہ عقلہای ایشان و از سنت ہم است قطع کلام

وَوَرَدَ قُلْ لَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا وَبِئْسَ الْعَمَلُ

بر کلام دیگر بدرستیکہ وارد شدہ است در قرآن گو ای محمد صلی اللہ علیہ وسلم نمی خواہم از شما بر تعلیم مزد و بد است کار

الَّذِي يُضَرُّ ضَرَرُهُ لِتَشْوِيشِهِ الْحَقَّ بِبَعْثِ الشُّبْهَةِ

وَتَحْرِيكِ الْعَقِيدَةِ وَإِزَالَةِ الْجَزْمِ وَتَوْكِيدِ الْبَاطِلِ

بِتَأْيِيدِ الْإِصْرَارِ لِلتَّعَنُّتِ الْجَدَلِيِّ وَحَمْلِ الْإِفْحَامِ عَلَى

قُصُورِ الطَّبْعِ وَمِنْ ثَمَّةَ تَزَعْزُعُ عَقِيدَةِ الْمُتَكَلِّمِ الْمُسْتَقِلِّ

بِالنَّظَرِ دُونَ الْعَامِيِّ الْمُتَلَقِّي إِلَّا فِي عَامِيٍّ اعْتَقَدَ بِدْعَةً

مَسْمُوعَةً وَأَلِفَ الْجَدَلَ حَتَّى لَا يُفِيدُهُ سِوَاهُ فَمِنْ ثَمَّ

صَارَ مُبَاحًا بَلْ مِنْ فُرُوضِ الْكِفَايَةِ فِي زَمَانِ الْبِدَعِ

صَوْنًا لِلْعَقَائِدِ عَلَى الذَّكِيِّ الْفَصِيحِ الْمُتَدَيِّنِ الْمُجَرَّدِ لَهُ

لِيَقْتَدِرَ عَلَى الْفَهْمِ وَالتَّقْرِيرِ وَالْإِثْبَاتِ عَلَى الْحَقِّ وَالِاسْتِحْمَارِ

لِإِزَالَةِ الشُّبْهَةِ دُونَ الْعَامِّيِّ لَا نُرَدِّدُ وَاعْ بِخِلَافِ مَا

يتضمن أبو حنيفة الأبكلام واضح سديد قريب من الشرع

پس آن نوشت بکلام روشن و محکم که نزدیک از شرع بود

يقرب من الفهم ويبعد عن ورود الشبهة والهوى

تا آن یک بود آن کلام را بفهم او دور بود از ورود شبهه و دور بود از هوای نفسانی

والوسوسة دون التعمق المستوحش والتجاوز إلى

و وسوسه شیطانی نه بگذ رسیدن که در تشویش اندازد و بجاوز نمودن از حد شرع سوی

هذيانات يختص بها المبتدعة وفي الفروع بالمجمع

بیهوده گوئیهائی که اختراع کرده اند آنها را بدعتیان و بخلاف کردن در مسائل فقهیه است بر متفق

عليه والمحوط بالمبسوط فلا تتوقف ليلا تتورط من ظن انه

علیه و احوط بمبسوط پس توقف مکن از روی دلیل پس تورط بقول کسے که گمان برده شده

افضل كان حنيفة رضي الله تعالى عنه عندنا فورد

فاضل از همه کس است نزد ما امام اعظم ابو حنیفه رضی الله تعالی عنه که افضل ائمه است نزد ما زیرا که وارد شده است

ابو حنيفة سراج امتي وسمع في المنام انا عند

در حدیث ابو حنیفه چراغ امت من است و شنیده شد در خواب من نزد

علي ابي حنيفة وسلم المخالفون سبقه في الفقه وكان

علم ابو حنیفه و تسلیم کرده اند مخالفان پیشی او در فقه و بود امام اعظم

يقوم كل الليل وسمع هاتفا في الكعبة ان يا ابا حنيفة

که بر میخاست تمام شب و شنید هاتفی را در کعبه اینکه یا ابا حنیفه

اخلصت خدمتي فاحسنت معرفتي فقد غفرت

باخلاص کردی خدمت من و نیکو کردی معرفت مرا پس بتحقیق بخشیدم

وَيُؤَدِّي فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ بِإِزَاءِ الْإِمَامِ ثُمَّ عَنْ

وادا کند نمازرا در صف اول مقابلہ امام پس مقابل امام از

يَمِينِهِ وَيُتِمُّ الْأَرْكَانَ وَيُرَاعِي السُّنَنَ وَالْآدَابَ وَيُؤَدِّ

دست راست او بہ نہاد پس و تمام کند ارکان نمازرا و مراعات کند مسنون و مستحبات نمازرا پس ادا

حَ فَإِنَّ الْكُلَّ فَضَائِلُ وَلَا يُدَافِعُ الْإِمَامَةَ وَكَانَ

در ہمہ ایں امور فضائل بسیار و واجب کند امامت را اگر وجود و بود

مُدَافَعَتُهُمْ لِإِيثَارِ الْأَوْلَى أَوْ خَوْفِ السَّهْوِ أَوِ التَّشْوِيشِ

مدافعت صحابہ او بجہت اختیار کردن اولی امامت یا برای ترس سہو در نماز یا پراگندگی خاطر بسبب

وَهِيَ أَفْضَلُ مِنَ الْأَذَانِ فَهُوَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَخُلَفَاؤُهُ

وامامت کردن او افضل ست از اذان گفتن زیرا کہ آنحضرت علیہ السلام و خلفائے او

اِخْتَارُوهَا وَمَا وَرَدَ حَ كُنْ مُؤَذِّنًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَكُنْ

اختیار کردہ اند امامت را و آنچہ وارد شدہ ست در حدیث باش مؤذن پس اگر نتوانی پس باش

إِمَامًا مَحْمُولٌ عَلَى أَنَّ الْقَوْمَ كَانُوا لَا يَرْضَوْنَ إِمَامَتَهُ

امام محمول ست بر اینکہ قوم سائل راضی نبودند بہ امامت او نبی دارد بہ امامت

فَيَنْبَغِي أَنْ لَا يَتَجَاوَزَ الصَّلَاةُ الرَّأْسَ وَيُرَاعِيَ الْأَعْمَالَ

پس سزاوار ست کہ نہ تجاوز کند نماز امام کہ را می نباشد فوق بامات او از سر او و مراعات کند اعمال

الْبَاطِنَةَ وَهِيَ الْحُضُورُ وَهُوَ اسْتِغْرَاقُ الْقَلْبِ بِمَا هُوَ

باطنہ را و آں بستن حضرت اول حضور قلب ست کہ مشغول داشتن دل ست بچیزی کہ آں کس

فِيهِ وَالِافْتِرَاءُ عَنْ غَيْرِهِ وَهُوَ بِصَرْفِ الْهِمَّةِ إِلَيْهِ فِي

در آنچہ ست و خالص کردن دل ست از غیر و حضور قلب حاصل میشود بسبب صرف ہمت بدرا کہ جہت

تستنیر القلب وهو بذکر منافعها کقربته تعالی
تابع میدارد دل را بخود ... و سرعت بهت حاصل میشود بیاد کردن منافع نماز و منافع نماز چون حضور دل
ورضاه والمکاشفة عاجلا والفوز بالسعادة
و خوشنودی او و ظاهر شدن اسرار است در بن جهان و رستگاری بسعادت
الابدیة والنظر الی وجهه الکریم اجلا وخساسة
ابدی و نظر کردن بسوی ذات مقدس وی تعالی در آخرت و حاصل میشود بهت
الدنیا ومهماتها والفهم وهو اشتمالها علی المعنی
دنیا و مهمات او و دوم فهم است و آن مشتمل بودن قلب صلوة بر معنی
وهو بتوجیه الذهن الی الذکر ومداومة الفکر
و فهم معنی حاصل میشود بسبب مصروف کردن ذهن بسوی آنچه ذکر میکند و مداومت فکر است
ودفع الخواطر والتعظیم وهو بذکر عظمته تعالی وحقارة
و بسبب دور کردن خطرهای نفسانی و سوم تعظیم است و آن حاصل میشود بسبب بهت عظمت و حقارت
النفس والهیبة وهی خوف ینشأ عن التعظیم وهو
نفس خود و هم هیبت و آن ترسی است که متولد میشود از تعظیم و هیبت حاصل میشود
بذکر نفاذ قدرته تعالی وقهره مع عدم المبالاة
بسبب یاد کردن جریان قدرت خدا تعالی و قهر او با وجود بی پروائی او
والرجاء وهو بذکر عموم رحمته تعالی وسبقها غضبه
و امید و آن حاصل میشود بسبب ملاحظه عموم رحمت وی تعالی و بسبقت رحمت وی بر غضب او
وصدق مواعیده والحیاء وهو بذکر التقصیر والعجز
و بملاحظه صادق بودن وعدهای او و بشرم حیا و آن حاصل میشود بیاد کردن در ماندگی و تقصیر خود

Marginal notes in Urdu/Persian and Arabic surround the main text.

عَنْ شُكْرِهِ تَعَالٰى فَإِنْ تَعَسَّرَ الْمُرَاعَاتُ يَجْتَهِدُ فِي

از شکر وی تعالیٰ پس اگر دشوار شود مراعات احوال باطنه اجتهاد نماید در

قَطْعِ الْعَوَائِقِ فَظَاهِرًا بِضَمِّ الْعَيْنِ وَالْأَدَاءِ فِي بَيْتٍ

دفع موانع پس در ظاهر بستن چشم از نگاردن نماز در خانه

مُظْلِمٍ قَرِيبِ الْجِدَارِ وَالْاِحْتِرَازِ عَنِ الْبَيْتِ الْمُنَقَّشِ وَ

تاریک متصل دیوار و احتراز کردن از خانه نقش دار احتراز کردن

الْفِرَاشِ الْمُصَبَّغِ وَكَوْنِهِ حَاقِنًا وَجَائِعًا وَحَاقِبًا وَحَاذِقًا

از بستر رنگ آمیز کرده شده و بودن مصلی حبس کننده بول و غائط در حالیکه گرسنه و بر شکم

وَجَائِعًا وَعَضْوِيًّا وَنَحْوِهَا وَبَاطِنًا بِذِكْرِ الْآخِرَةِ

و بودن مصلی گرسنه و پر شکم و مانند این و در باطن یاد کردن امور آخروی

وَمَوْقِفِ مُنَاجَاتٍ وَخَطَرِ الْمَقَامِ وَدَفْعِ الْخَوَاطِرِ وَصَرْفِ

و جایگاه نماز مقام مناجات ست و خطر بزرگی مقام و دور کردن خطرهای پراگنده و زوال آن

النَّفْسِ بِالْفَهْمِ وَبِالْغَرَضِ فِيهِ فَكَانُوا يَبْالِغُونَ فِيهِ

نفس خود بسوی فهم و مبالغه کند در آن پس بودند صحابه که مبالغه میکردند در این امر

حَتَّى لَوْ كَانَ يَشْغَلُهُمْ ذِكْرُ مَالٍ يَتَصَدَّقُونَ بِهِ تَكْفِيرًا

تا آنکه اگر مشغول میکرد ایشان را امر نماز ذکر مالی که در راه خدا میدادند تمام آن مال را از جهت کفاره

وَإِنْ كَانَ خَطِيرًا فَالْأَصْلُ عَمَلُ الْبَاطِنِ وَوَرَدَ فِي إِقَامِ الصَّلٰوةِ

اگرچه مال بسیار میبود پس اصل عبادت عمل باطن ست و در حدیث وارد شده و در قرآن مجید بر پا داشتن

لِذِكْرِي وَلَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْتُمْ سُكَارٰى أَيْ عَنْ

از جهت یاد کردن تو را و نزدیک نشوید بنماز در حالتیکه مست باشید در حدیث آمده یعنی مست از

حب الدنيا ان كثرة الهموم لا ينظر الله الى صلوة

حب دنیا یا کثرت ہموم او فاسد ہیشود نماز او حدیث شریف نظر نمیکند خدا بنماز کسیکه دنیا بسوی او محبوب باشد

لا يحضر الرجل فيها قلبه مع بدنه حتى ان العبد

کہ حاضر نکند مرد در وے دل خود را با بدن خود بتحقیق بنده

ليصلي الصلوة وانما يكتب ما عقل منها هذا

بر هیئت نماز میگذارد و نوشته نمیشود و مقبول نمیگردد از ان مگر چیزی را که تعقل کرد

وانما يكون القول والفعل عبادة للمعنى والتعظيم

و نیست قول و فعل در نماز عبادت مگر بجهة معنی و تعظیم

دون اللفظ والحركة فان قلت فعلى هذا تبطل دون

نه بجهة تلفظ و نشست و برخواست پس اگر کوئی برین تقدیر باطل میشود نماز بغیر از

الخضوع وهو خلاف الاجماع قلت انه ممنوع لبطلانها

حضور قلب و این خلاف اجماع فقهاء میگویم من که بتحقیق این ممنوع است بجهة باطل شدن

عند سفيان رحمه الله تعالى في رواية من لم يخشع قلبه

نزد سفیان ثوری رحمه الله تعالی در روایتی که کسیکه خشوع نداشته باشد دل او در نماز

فسدت صلوته وعن الحسن البصري رحمه الله تعالى انها

فاسد میشود نماز او و مروی ست از حسن بصری که رحمت خدا تعالی بادبروے که نماز

توجب العقوبة وان كلامنا في النفعة الاخروية وعن

واجب میگرداند عقوبت را و بتحقیق کلام ما در منفعت اخروی ست نه در جواز و مروی ست از

عبد الواحد بن زيد رحمه الله تعالى وقوع الاجماع على

عبد الواحد بن زید رحمت خدا بادبروے واقع شدن اجماع علمائی متورعین بر

عَلَمِ الْاِنْتِفَاعِ وَاِنِ اشْتِرَاطُ الشَّرْعِ اِيَّاهُ ظَاهِرٌ

عدم نفع تحصیل عبارت حصول باشد و بتحقیق مشروط کردن شرع حصول تلک را ظاہر است

غَيْرَ اَنَّ مَقَامَ الْفَتْوٰى فِيْ تَكْلِيْفِ الظَّاهِرِ عَلٰى حَسَبِ

لیکن مقام فتوے در تکلیف ظاہر بحسب شرع ثابت باید مقتضائے

قُصُوْرِ الْخَلْقِ فَلَوِ اشْتُرِطَ لِلْجَوَازِ كَوْنُهُمْ فِيْ حَرَجٍ

قصور بمنہائی خلق ست پس اگر شرط کردہ شود حضور برائی جواز نماز ہر آئنہ واقع شود در حرج

وَاَدٰى اِلٰى تَرْكِهَا رَاْسًا وَهُوَ بِالتَّحْقِيْقِ ثُمَّ مِنْ اَمْكَنَ

و رسانند این شرط بسوی ترک نماز بالکلیہ و ہمین ست بتحقیق این مقام پس ہر کہ ممکن شد

فِيْمَا وَرَدَ قُ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَ

از انچہ وارد شدہ ست در قرآن کہ بتحقیق نماز باز میدارد از کارہائی زشت و از

الْمُنْكَرِ اِنَّمَا الصَّلٰوةُ تُمَسِّكُ وَنَوَاضَعُ عَلِمَ اَنَّهَا هُوَ

عمل ہمی عبد و وارد شدہ ست در حدیث نیست مگر کہ تمسک کردن و فروتنی نمودن پس کہ نماز تمام

الْحُضُوْرُ هٰذَا وَالْاَوْلِيَآءُ اِنَّمَا يُكَاشَفُوْنَ فِيْهَا لَا سِيَّمَا

حضورست و اولیاء اللہ را کشف کردہ میشود در حالت نماز با حضور خصوصاً

فِي السُّجُوْدِ عَلٰى حَسَبِ الصَّفَآءِ وَمِنْهَا قِرَاءَةُ الْقُرْاٰنِ

در حالت سجدہ بر قدر درجات صفاء و دیگر از انواع ورد و تلاوت قرآن ست

وَوَرَدَ خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْاٰنَ وَعَلَّمَهُ وَحَقٌّ بِهَا اَنْ

پس کہ شروع بسوے نماز کند بہتر ہمہ آنکس ست کہ آموخت قرآن و دیگر اموزاند بمردم و حق ہمین را آنست

يَّسْوِيَ اِيْنَاسَ وَحْشَةِ الدُّنْيَا وَقَضَآءَ حَقِّ الشَّوْقِ اِلٰى

المولى ويحفظ احكام العبودية ويتوضأ ويتطيب

پروردگار تو دوست میدارد حفظ احکام عبودیت را و وضو کند و بپاکیزگی خوشبو کند

ويتأدب ويجود الاضطجاع فورد في الذين يذكرون

و ادب نماید و نیکو کند خوابیدن را پس وارد شده است در قرآن مجید ایشان که یاد میکنند

الله قياما وقعودا وعلى جنوبهم والافضل في الليل

خدا را ایستاده و نشسته و بر پهلوهای خود و افضل خواندن قرآن در شب است

فالقلب فيه اقرع وفي المصحف فهو يضعف الاجر

زیرا که دل در این وقت فارغ تر است و افضل است بخواندن در مصحف زیرا که این زیاده میکند اجر قرأت را

لاعمال الجوارح ويستظهره فورد فيرخف العذاب

برای اعمال جوارح و خواندن او بظاهر پس وارد شده است در حدیث که تخفیف عذاب است

عن الوالدين وانكانا مشركين ولا ينساه فورد

از پدر و مادر اگرچه ایشان کافر باشند و باز فراموش نکند قرآن را زیرا که وارد شده است

انه يذهب ولا يختم في اقل من ثلثة ايام فورد

که فراموش گردد قرآن اگر ختم کند در کمتر از سه روز زیرا که وارد شده است در حدیث

انه يمنع التفقه وجاء في اربعين وفي سبوع و

که منع میکند فقه را و وارد شده است که ختم کردن در چهل روز از تنبلی است و در یک هفته و

الاحزاب المر ويتر بسبعة تلث سور ثم خمس ثم تسع

احزاب المر و وتر بسبعة تلث سور ثم خمس ثم تسع

ثم تسع ثم احد عشر ثم ثلث عشرة ثم الباقي

ثم تسع ثم احد عشر ثم ثلث عشرة ثم الباقي

وَكَانَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ يَخْتِمُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ وَيَقُومُ

وبود عثمان بن عفان رض کہ ختم میکرد و تلاوت قرآن از شب جمعہ و تمام میکرد

الْمَائِدَةَ ثُمَّ هُودًا ثُمَّ مَرْيَمَ ثُمَّ طٰسٓمٓ ثُمَّ صٓ ثُمَّ الرَّحْمٰنَ

سورہ مائدہ پس سورہ ہود پس سورہ مریم پس سورہ طسم پس سورہ ص پس سورہ الرحمن

ثُمَّ الْبَاقِيَ وَهٰذَا لِلْعَامِلِ ظَاهِرًا وَأَمَّا صَاحِبُ الْبَاطِنِ

پس سورہ تا آخر قرآن و این ہر دو ترتیب است عامل بظاہر است و اما صاحب باطن

فَعَلٰى حَسَبِ حَالِهٖ وَيُرَتِّلُ لِيَتَوَقَّفَ التَّدَبُّرُ عَلَيْهِ وَكَوْنُهُ أَقْرَبَ

پس بر اندازہ حال او است و ترتیل کند تا متوقف شود بر آن تدبر و نزدیک شود بسوی

إِلَى التَّعْظِيمِ وَالتَّأْثِيرِ وَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَيُبْكِي فَوْرَدَ

بتعظیم قرآن و در تاثیر کردن و همین است مروی و گریہ کند و گریہ کنان وارد شده در حدیث

اُتْلُوا الْقُرْاٰنَ وَابْكُوا فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا فَإِذَا

بخوانید قرآن را و گریہ کنید پس اگر گریہ نیاید شما را پس بتکلیف خود را بگریانید پس چون

قَرَأْتُمُوهُ فَتَجَازَنُوا وَهُوَ بِالتَّأَمُّلِ فِي مَوَاعِيدِهٖ وَ

بخوانید قرآن را پس ظاہر کنید حزن را و اظہار حزن حاصل میشود بتامل در آیات وعید و تہدید و

مَوَاثِيقِهٖ وَالتَّقْصِيرِ فِيهَا وَالْأَفْيُبْكِي عَلٰى فُقْدَانِ

عہد ہای وی و تقصیر نمودن در عمل بمقتضی آن تقصیر خود را بیاد آورد و گریہ کند بر فقدان

بُكَائِهٖ وَهُوَ أَعْظَمُ الْمَصَائِبِ وَيَتَعَوَّذُ فِي الْافْتِتَاحِ

فقد و گریہ خود کہ این سخت ترین مصیبتہا است و تعوذ کند در ابتدا قرارت

فَوَرَدَ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ

پس وارد شده در قرآن مجید پس چون خواہی کہ بخوانی قرآن را پس طلب پناہ کن بخدا تعالے

وَيُقَيِّدُ عِنْدَ الْخَتْمِ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ وَهُوَ مَأْثُورٌ وَ

و باز بسته کند قرآن را نزد ختم از جهة اهانت کردن مر شیطان را پس این مروی است از صحابه و

يَسْئَلُ أَمْرًا مَرْجُوًّا مَرْ عَلَيْهِ وَيَتَعَوَّذُ عَنْ مَخُوفٍ

سوال کند قاری امر امیدوار شده شده که بگذرد بر وی و پناه جوید از امر ترسناک

وَيُوَافِقُ ذِكْرًا أَوْ دُعَاءً فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيُسِرُّ إِنْ

و موافقت کند ذکر را یا دعا را زیرا که این همه مروی است و پست کند آواز خود را اگر

خَافَ الرِّيَاءَ أَوْ تَشْوِيشَ مُصَلٍّ وَوَرَدَ يُفَضَّلُ

بترسد از ریا یا اگر گند گی خاطر مصلے دیگر زیرا که وارد شده در حدیث زیادتی میکند

عَمَلُ السِّرِّ عَلَى الْعَلَانِيَةِ سَبْعِينَ ضِعْفًا وَإِلَّا

ثواب عمل پوشیده بر عمل آشکارا هفتاد درجه و اگر خوف ریا و غیر آن نباشد

فَيَجْهَرُ وَهُوَ يُنَبِّهُ الْقَلْبَ وَيَجْمَعُ الْهِمَّةَ وَيَصْرِفُ السَّمْعَ

پس بلند بخواند و قرائة بجهر پیدا می سازد قلب قاری را و جمع میکند بهت را و باز میدارد شنوائی قاری را

إِلَيْهِ وَيَنْفِي النَّوْمَ وَالْكَسَلَ وَيَزِيدُ فِي النَّشَاطِ وَيُوقِظُ

سوی قرآن و دور میکند خواب و کاهلی را و زیاد میکند در نشاط و بیدار میکند

الرَّاقِدَ وَيُرَغِّبُ فِي الْعِبَادَةِ وَوَرَدَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ

خفته را و رغبت میدهد در عبادت و وارد شده است در حدیث بتحقیق فرشتگان

وَعُمَّارَ الدَّارِ يَسْتَمِعُونَ قِرَاءَتَهُ وَيُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ

و ساکنان خانه از پریان می شنوند آواز قاری را و نماز میگذارند بقرائت وی

وَالْمُتَعَدِّي مِنْهُ أَفْضَلُ وَتُضَاعَفُ النِّيَّةُ يُضَعَّفُ

و عملے که نفع آن بغیر رسد بهتر است از انچه نفع آن بخود وی باشد و زیاده شدن نیت زیادتی میکند

الْأَجْرُ وَالْأَحَبُّ النَّظَرُ إِلَى صَلَاحِ الْقَلْبِ فَصَوَّبَ

اجر را ومحبوب تر دید چہرہ را نظر کردن پس بسوی صلاح قلب تمامی پس پسندیدہ کرد

عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اَبَا بَكْرٍ فِي الْاِسْرَارِ وَعُمَرَ فِي

آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم ابابکر صدیق را در پست خواندن وعمر را در بلند

الْجَهْرِ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا بَعْدَ التَّفَحُّصِ عَنِ النُّبُوَّةِ وَتَحْسِيْنِ

بہر خواندن خوشنود باد خدا تعالیٰ از ہر دو بعد از تفحص کردن از نبوت وتحسین

الصَّوْتِ بِهٖ فَوَرَدَ مَا اَذِنَ اللّٰهُ لِشَيْءٍ اَذَنَهٗ

آواز خوش را بآں کہ وارد شدہ در حدیث استماع کرد خدا بسیچ چیز را مثل استماع او

بِحُسْنِ الصَّوْتِ بِالْقُرْاٰنِ مُكْتَفِيًا عَلَى التَّرْغِيْبِ وَ

آواز خوش را بتلاوت قرآن در حالیکہ اکتفا کنندہ باشد بر حسن صوت بر قدر ترغیب و

التَّاثِيْرِ غَيْرَ مُغَيِّرٍ نَظْمَهٗ وَلَا مُرَاعِيْ قَوَاعِدَ الْمُوْسِيْقِيْ

تاثیر در قلوب در حالیکہ تغیر دہندہ نباشد نظم قرآن را ورعایت کنندہ باشد قواعد نغمہ ہائے موسیقی را

الْمَذْمُوْمِ الْمَنْسُوْبِ اِلَى الْمُبْتَدِعَةِ وَلَا مُشْتَغِلٍ عَنِ

کہ مذموم است ونسبت کردہ شدہ است بسوی اہل بدعت ونہ مشغول کنندہ باشد خود را از

التَّدَبُّرِ وَتَعَظُّمِهٖ فَوَرَدَ قُ لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ

تدبر وتعظیم کسے قرآن را زیرا کہ وارد شدہ است در قرآن اگر می فرستادیم ما این قرآن را

عَلٰى جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ

بر کوہے ہر آئینہ دیدے او را ترسندہ وشکافتہ از بیم خدا

مَنْ قَرَءَ الْقُرْاٰنَ فَرَاٰى اَنَّ اَحَدًا اُوْتِيَ اَفْضَلَ مِمَّا

کسیکہ بخواند قرآن را پس پندارد کہ تحقیق بکسے را دادہ شد بہتر از آنچہ

أَوْ فِي هَذَا لَسْتَصْغِرَ مَا عَظَّمَهُ اللهُ وَيَحْضُرَ الْقَلْبَ بِمَا

داده شده است و پس تحقیق حقیر پنداشت چیزی را که بزرگ گردانیده است او را خدا تعالی و حاضر گردد دل او در آنچه

سَبَقَ أَمْرُ الْأَصْلِ وَبِهِ فُسِّرَ مَا وَرَدَ يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ

گذشت که اصل در اعمال حضور قلب است و بهمین حضور تفسیر کرده شده است آنچه وارد شده در قرآن اے یحیی بگیر کتاب را بقوت یا

بِقُوَّةٍ وَبِهَذَا فُسِّرَ مَا وَرَدَ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَكَانَ اهْتِمَامُهُمْ فِي

بقوت یعنی بحضور قلب و تامل بنماید بر آنچه وارد شده است تا اندیشه کنند در آیتهای آن کتاب و بود اهتمام صحابه

بِالتَّفَهُّمِ دُونَ السُّرْعَةِ وَالْهَذْرَمَةِ حَتَّى لَمْ يَسْتَظْهِرْهُ الْأَبْضَعَةُ

بفهمش دون سرعت و هذرمت آن نه بحفظ و تلفظ و حرکت زبان تا آنکه بسیار نشدند قرآن را مگر چندے از صحابه رض

بَلِ الْكَثِيرُ لَمْ يَحْفَظْ إِلَّا سُورَةً أَوْ سُورَتَيْنِ وَيُرَدِّدُ لَهُ

بلکه بسیاری از صحابه یاد نگرفتند مگر یک سورة یا دو سوره و تکرار کند یعنے آیات را

مِرَارًا فَقَدْ قَامَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ لَيْلَةً بِآيَةٍ

چند مرتبه پس تحقیق استاده بود پیغمبر صلے الله علیه وسلم در نماز تمام شب بیک آیت

وَبِتَفَهُّمِهِمْ وَهُوَ يَتَفَاوَتُ بِحَسَبِ صَفَاءِ الْقَلْبِ وَظُهُورِ

و بتفهم ایشان و او متفاوت میشود بحسب صفاء دل و ظهور

الْمُكَاشَفَةِ فَوَرَدَ إِنَّ لِلْقُرْآنِ ظَهْرًا وَبَطْنًا لَا يَنْقَضِي

مکاشفه زیرا که وارد شده است در حدیث بتحقیق قرآن را ظاهر یست و باطنیست نقضه نمیشود

الْعَجَبُ حَتَّى يُرَى لِلْقُرْآنِ وُجُوهٌ فَاقْرَءُوا الْقُرْآنَ

بندرج تا آنکه بر بیند و بداند برای قرآن تاویلات بسیار در حدیث است بخوانید قرآن را

وَالْتَمِسُوا غَرَائِبَهُ وَأَمَّا مَا وَرَدَ مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ

و التماس کنید غرائب آن را و اما آنچه وارد شده است در حدیث

کسیکه تفسیر کند قرآن را

برابر فلیتبوأ مقعدہ من النار فمحمول علی القطع علیٰ
برائی و عمل خود پس بگزاد کہ آمادہ کند جائی نشست خود را در آتش دوزخ پس محمول است بر تہدید و زجر کردن
مرادہ تعالیٰ او الاحتجاج لاثبات ما ھوی دون الاستنباط
مراد او تعالیٰ یا محمول است بر محبت آوردن برائی اثبات خواہش خود و محمول نیست بر استنباط او تعالیٰ
لفقد السماع الا فی بعض ایات واختلافہم علی اقوال
بجہت عدم سماع مگر در بعض آیات و بجہت اختلاف کردن صحابہ و مفسرین بر اقوال مختلفہ
یمتنع التوفیق بینہا وورد ق لعلمہ الذین یستنبطونہ
کہ ممتنع است موافقت دادن انہا و وارد شدہ است در قرآن ہر آئینہ بداند آنرا کسانیکہ استخراج میکنند آنرا
ح اللہم فقہہ فی الدین وعلمہ التاویل وتخلی عن الموانع
خداوندا فقیہ گردان او را در دین و بیاموزاو را تاویل قرآن مجید و خالی کند خود را از موانع
کتحقیق المخارج وادآء اللفظ وقواعد الموسیقی
مانند تحقیق مخارج حروف و ادا الفاظ است و ہمچو تحقیق قواعد موسیقی
والاصرار علی الذنب والاتصاف بالذمیمۃ فورد
و استادن بر گناہ و متصف شدن باخلاق ذمیمہ پس وارد شدہ است
ق تبصرۃ وذکریٰ لکل عبد منیب ویقدر انہ
در قرآن این ہمہ عجائب از جہت بصیرائیدن بینائی و تذکرت ہر بندہ انابت کنندہ و فرض کند تحقیق او است
المراد فی کل خطاب فورد ق واوحی الی ہذا القرآن
مراد در ہر خطابی کہ در کلام مجید است پس وارد شدہ است در قرآن و وحی کردہ شدہ است بسوی من این قرآن
لانذرکم بہ ومن بلغ ح اقرء القرآن ما ہالک
تا بیم کنم شمارا بآن و کسی را کہ قرآن بدو برسد مرفوعست خوان قرآن را او ایکہ باز دارد ترا از دنیا

وَقِصَّةٌ نَهْيٌ لِلتَّنْبِيهِ فَوَرَدَ قِ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ

در ہر قصہ پس این قصہ تنبیہ است پس آمدہ است در قرآن مجید و ہر چہ می خوانیم بر تو

مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَيَتَأَثَّرُ بِاخْتِلَافِ

از اخبار پیغمبران چیزی ست کہ ثابت میگردانیم دل ترا و متأثر شود قاری بسبب اختلاف

حَالِ الْقَلْبِ بِحَسَبِ الْمَعْنَى فَيَفْرَحُ وَيَشْتَاقُ وَيَخَافُ

حال قلب باعتبار تفاوت معنے آیات پس مسرور شود و مشتاق شود و بترسد

عِنْدَ آيَةِ رَحْمَةٍ وَجَنَّةٍ وَعَذَابٍ وَنَحْوِهَا وَيَتَرَقَّى فِيهِ

نزد آیت رحمت و وعدہ جنت و وعید عذاب و مانند آنہا و ترقی کند در تدبر

فَالْأَدْنَى تَقْدِيرًا أَنْ يَقْرَأَ بَيْنَ يَدَيْ مُدَبِّرٍ تَعَالَى ثُمَّ أَنَّهُ تَعَالَى

پس در مرتبہ ادنی تصور کند اینکہ میخواند پیش روی تعالی و در مرتبہ متوسط آنست کہ بیند تعالی

يُخَاطِبُهُ ثُمَّ رُؤْيَةُ الْمُتَكَلِّمِ وَصِفَاتِهِ وَأَفْعَالِهِ فِي الْكَلَامِ

خطاب کند او را پس در مرتبہ اعلی دیدن قاری ذات وی تعالی را و صفات و افعال او را در کلام

وَهُوَ لِلصِّدِّيقِينَ وَالْأَوَّلَانِ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ وَمَا دُونَهُمَا

و این در جہ برائے صدیقان ست و دو درجہ اول برائے اصحاب یمین ست و سوائے این سہ درجہ

لِلْغَافِلِينَ وَيُرَى دُخُولُهُ فِيمَا وَرَدَ فِي الْعَاصِينَ

برائے غافلان ست و بیند قاری دخول خود را در آنچہ وارد شدہ است در باب گنہگاران

وَالْمُقَصِّرِينَ دُونَ الْمُقَرَّبِينَ وَذَوِي الْيَقِينِ

و تقصیر کنندگان و قیاس کند خود را در زمرہ مقربان درگاہ و صاحبان یقین

وَمِنْهَا الصَّلَاةُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَيُكْثِرُ وَعَدُّ

و از جملہ انواع اوراد درود فرستادن ست بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم پس درین وعدہ

ذکر شد از مصنف رحمہ اللہ الباری

ملا علی قاری عفی عنہ

بالتحميد والصلوة ويختم بهما لانهما مقبولان

بحمد گفتن و درود فرستادن و ختم کند بحمد و صلوة زیرا که این هر دو مقبول اند

فلا يرد حاجة في البين ويقدم ربنا خمسا فورد فيه

پس رد کرده نشود حاجت در میان آنها و مقدم کند بر دعا الله ربنا پنج بار پس وارد شده است در

ق فاستجاب لهم ربهم وحاجة الآخر ولتسارع

قرآن مجید پس مستجاب گردانید دعا ایشان را پروردگار ایشان و مقدم کند حاجت آخرت را بحاجت دنیا

النجاح ويجتنب الجهر والمخافة فورد ق ولا تجهر

برستگاری و اجتناب کند از جهر کردن خاندان و بسیار بد خواندن در قرآن مجید و لا تجهر

بصلوتك ولا تخافت بها ولا تكلف بالنجح فورد ق

نماز خود و نه مخافت کن بنماز و طلب کن میان هر دو راه و تکلف نکند بتحصیل نجاح در حدیث آمده

اياكم والسجع في الدعاء والاولى ان يقتصر على المأثور

الله دار بخود دار از قافیه نمودن در دعا و اولی آنست که اقتصار کند بر آنچه ماثور است

لئلا يسأل ما لا صلاح فيه ويتضرع ويخفي فورد

تا آنکه سؤال نکند چیزی را که صلاح حال او نیست در آن و تضرع کند و اخفا کند آنرا چنانچه شرح داده شده است

ق ادعوا ربكم تضرعا وخفية ويحقق الرجاء

در قرآن مجید بخوانید پروردگار خود را بزاری و خفیه و بیان دارد امید اجابت را

فورد ادعوا الله وانتم موقنون بالاجابة ويلح

بر آنکه وارد شده است از حدیث دعا کنید خدا را و شما یقین دارید باجابت آن و مبالغه و الحاح کند در دعا

فورد ان الله يحب الملحين في الدعاء

که در حدیث آمده بتحقیق خدا دوست میدارد الحاح کنندگان را در دعا

وَلَا يَسْتَعْجِلْ فَوَرَدَ لَيُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ
نشتابی خورد در حصول رغبا پس فرمود که استجابت کرده میشود مر یکی از شما مادامیکه
يَعْجَلْ وَلَا بِأَنْ كَرَ الطَّاعَةَ فَهُوَ يُورِثُ الْعُجْبَ وَالْمَعْصِيَةَ
استعجال نکند و ذکر نکند طاعت خود را و دعا زیرا که این پیدا میکند عجب را و ذکر کند گناه خود را
فَهُوَ يُنْجِي الْإِيقَانَ وَجَاءَ النَّذْرُ لِقِصَّةِ مَرْيَمَ رَضِيَ اللَّهُ
زیرا که این دو میکند ایقان اجابت را و آمده است در آیات و اخبار نذر کردن برای اجابت دعا بجهد وقوع
تَعَالَى عَنْهَا وَالْاِضْطِرَارُ فَوَرَدَ فِي أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ
قصه مریم رضی الله عنها و تحقق یکند اضطرار را پس آمده است در قرآن آیا کسی هست که اجابت کرد دعای فرمانده را
إِذَا دَعَاهُ وَالْأَصْلُ التَّوْبَةُ وَرَدَّ الْمَظَالِمَ وَتَوَجُّهُ
چون بخواند او را و اصل در قبول دعا توبه از معاصی و رد کردن حقوق بندگان است و از دیگر متوجه گردن
الْهِمَّةِ إِلَيْهِ تَعَالَى فَالنَّافِعُ هُوَ الْحُضُورُ إِذِ الْمَقْصُودُ
قصد است بسوی وی تعالی پس مفید در باب دعا همین حضور قلب است زیرا که مقصود از دعا
الْأُنْسُ بِهِ تَعَالَى وَبِهِ يُرْجَى خَيْرُ الْخَاتِمَةِ وَيُلَازِمُ فِي الرَّخَاءِ
انس به پروردگار است و بسبب این انس امید داشته میشود خیریت خاتمه را و ملازمت کند بر دعا در حالت فراخی
لِيَنْتَفِعَ الْبِلَادُ وَيُرَغِّبُ فِي ذِي فَضِيلَةٍ دِينِيَّةٍ
تا منتفع گردد بلاد از دعای او و ترغیب نماید در دعای شخصی که صاحب فضیلت دینی باشد
وَيُتَّقَى دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ وَلَا يَدْعُو عَلَى أَحَدٍ فَالْكُلُّ
و پرهیز کند از دعای مظلوم رسیده و دعای بد نکند بر هیچکس پس این همه اشیاء
مَأْثُورٌ وَمِنْهَا التَّفَكُّرُ فَوَرَدَ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي
مرویست و از انواع اذکار تفکرست پس وارد شده است در قرآن مجید الا لباب آن کسانند که تفکر میکنند

خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ تَفَكُّرُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِّنْ

آفرینش آسمانہا و زمینہا ۔ روایت آمدہ ۔ اندیشہ کردن در مخلوق الٰہی یک ساعت بہتر ست از

عِبَادَةِ سَبْعِيْنَ سَنَةً ۚ وَهُوَ طَلَبُ الْمَعْرِفَةِ اَوَّلُهُ التَّذَكُّرُ

بندگی کردن یکسال ۔ و فکر عبارت ست از طلب کردن معرفت ۔ اول تفکر تذکر ست ۔

وَهُوَ اِحْضَارُ الْقَلْبِ الْمَعَارِفَ وَجَدْوَاهُ الْعِلْمُ

و آن عبارست از حاضر کردن قلب چیزہائی شناسا را ۔ و فائدہ تفکر چیزست اول علم

وَهُوَ حُصُوْلُ الْمَعْرِفَةِ الْمُثْمِرِ لِلْحَالِ وَهُوَ ثَانِيْ

و آن عبارت از حاصل شدن معرفت ست کہ میوہ بود حال را ۔ و حال عبارت از ثانی شدہ

الْقَلْبُ الْمُثْمِرُ لِلْعَمَلِ وَهُوَ خِدْمَةُ الْجَوَارِحِ وَجَزَاؤُهُ

قلب ست کہ ثمر بخش و سنده ست عمل را ۔ و عمل عبارت از خدمت کردن جملہ جارحہا قلبا و موضع جوارح تن

اِمَّا الْعَاجِلَةُ وَحَقِيْرٌ اَنْ يُّبْدَءَ فِيْ مَعَاصِي الظَّاهِرِ

یا تنگدرسالہا ست ۔ و حق او آنست کہ ابتدا کند بنظر تامل در ہر کہ یا ز گناہان ظاہر خود

هَلْ هٰذَا مَحْظُوْرٌ ثُمَّ هَلْ يُوْجَدُ فِيْهِ ثَمَّ مَا التَّدْبِيْرُ فِيْ

آیا ہست این گناہ محظور شرعی یا نہ ۔ پس تدبیر آیا یافتہ میشود این گناہ را در و ۔ پس تامل کند کہ تدبیر

دَفْعِهٖ ثُمَّ فِيْ طَاعَتِهٖ هَلْ هٰذَا مَنْدُوْبٌ ثُمَّ هَلْ هٰذَا

دفع کردن آن ۔ پس تامل کند در طاعتی کہ آیا ہست این عمل مندوب یا نہ ۔ پس تامل کند کہ آیا ہست

مَقْدُوْرٌ ثُمَّ مَا التَّدْبِيْرُ فِيْ تَحْصِيْلِهٖ ثُمَّ فِي الْبَاطِنِ

مقدور او یا نہ ۔ پس تامل کند کہ چہ تدبیرست در تحصیل آن ۔ پس تامل کند در معاصی باطن

كَذٰلِكَ وَاَمَّا الْمُكَاشَفَةُ وَهُوَ فِيْ اَسْمَاءِ اللّٰهِ الْحُسْنٰى وَصِفَاتِهٖ

ہمچنان ۔ و اما مکاشفہ و آن در نامہای نیک الٰہی و صفات او تعالیٰ

الْعِبَادُ وَمَلَكُوتُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَمَّا الذَّاتُ

رعایا در رند در عجائب و غرائب آسمانہا و زمین اما ذات

الْمُقَدَّسُ فَلَا سَبِيلَ اِلَيْهِ اِلَّا بِالذِّكْرِ فَوَرَدَ الشَّرْعُ وَلَا

پاک وی تعالیٰ پس راہ نیست تفکر را بسوی او مگر بذکر نام خریش او زیرا کہ صریح آمدہ است و تفکر

تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَالْعَقْلُ يَعْجِزُ عَنْهُ عَجْزَ

نکنید در ذات وی سبحانہ و عقل انسانی عاجز میشود از ادراک ذات او تعالیٰ شانہ مثل عاجز

الْخَفَّاشِ عَنْ ضَوْءِ النَّهَارِ وَحَقَائِقُ الصِّفَاتِ

شپرک از روشنی روز و ادراک کنہ صفات وی تعالیٰ

كَذٰلِكَ فَلَا يُطِيقُهُ اِلَّا الْخَوَاصُّ اَحْيَانًا وَلَا يُدَاوِمُونَ

نیز ہمچنین ست پس طاقت ندارد بر ادراک او مگر بعضے از خواص گاہ گاہی و مداومت نکنند آن را

لِلْعَوَامِّ الْاَعْلٰى قَدْرَ اَفْهَامِهِمْ فَعَلَى الْعَبْدِ اَنْ يُدِيمَ الْعِبَادَةَ

برای عوام کالانعام بقدر اندازہ فہمہائے ایشان پس لازم ست بندہ را کہ ہمیشہ کند عبادت را

ظَاهِرًا وَبَاطِنًا لِيَحْصُلَ مَحَبَّتُهُ تَعَالٰى اِذْ هِيَ اَهَمُّ مَقْصُودٍ فَفِي

در ظاہر و باطن تا حاصل شود او را محبت وی تعالیٰ چہ محبت وی تعالیٰ مہم ترست مقصود پس در

النَّهَارِ يَشْتَغِلُ بَعْدَ الْفَجْرِ اِلَى الْاِشْرَاقِ لَازِمًا مَكَانَهُ

روز مشغول شود بعد از گذاردن فجر تا وقت اشراق در جایکہ لازم گیرندہ باشد مکان خود را

اِلَّا اَنْ يَخَافَ الرِّيَاءَ اَوِ التَّشْوِيشَ فَيَرْجِعَ وَيَلْزَمَ

مگر آنکہ بترسد از ریا یا تشویش وقت پس رجوع کند از انجا و لازم گیرد

زَاوِيَتَهُ فَكَانُوا يُبَالِغُونَ فِي رِعَايَتِهِ وَيَعِيبُونَ

گوشہ را پس بودند سلف کہ مبالغہ میکردند در مراعات این وقت و عیب میکردند

Arabic calligraphic practice sheet

المتكلم فيه وورد انه احب من عتق اربعة رقاب

من گوينده را دين وقت در حديث آمده بر ديگر گفتن دين وقت دوست تر از آزاد كردن چهار بنده

من ولد اسمعيل وبعد العصر الى المغرب

از اولاد اسمعيل ع وشغول شود بذكر خدا از نماز عصر تا نماز مغرب

كذلك فكان تعظيمهم اياه اكثر فورد ق

همچنان پس بود تعظيم سلف اين وقت را زيادة تر از غير و دلالت شده است در قرآن مجيد

واذكر اسم ربك بكرة واصيلا ق وسبح بحمد

و ياد كن نام پروردگار خود را بامداد و شبانگاه در ديگر قرآن است وتسبيح كن بستايش

ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها ح

پروردگار خود پيش از طلوع آفتاب و پيش از غروب آن در حديث قدسي است

يا ابن ادم اذكرني بعد الفجر ساعة وبعد العصر ساعة

اى فرزند آدم ذكر كن مرا بعد از نماز فجر يك ساعت وبعد از نماز عصر يك ساعت

اكفك موئنة ما بينهما ويقرء المستعجات العشر في

تا كفايت كنم تا شست چيزيكه در ميان اين دو وقت است وبخواند مستعجات عشر را در اين

الوقتين ففيه فضل كثير وكذلك ما بين الاشراق

دو وقت كه در اين فضيلت بسيار است و همچنين مشغول عبادت شود از وقت اشراق

والضحى انكان متجردا لها يشتغل بما سبق ينتقل من

تا چاشت اگر باشد خالص براى عبادت مشتغل كند به نزديكى كه گذشت انتقال كند از

نوع عبادة الى اخر على حسب صلاح قلبه قطعا

يك قسم عبادت بسوى ديگر عبادت بر اندازه صلاح دل بيجهد و نيم

لِلْمَلَائِكَةِ وَالْأَفْضَلُ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي قِيَامٍ

والت والافضل در عبادات تلاوت قرآن ست در نماز ایستاده

الصَّلٰوةِ مُتَدَبِّرًا فَفِيهِ الصَّلٰوةُ وَالتِّلَاوَةُ وَالتَّعَلُّمُ

تدبر وتفکر پس درین بسیار عبادت ست نماز وتلاوت وفهم معنی کلام الهی

وَالْحُضُورُ وَالذِّكْرُ وَبِغَيْرِهِ كَعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَ

وحضور وذاکر واشتغال کند بغیر این مانند بیمار پرسے و

تَشْيِيعِ الْجَنَازَةِ وَإِعَانَةِ الْمُسْلِمِ وَحُضُورِ مَجَالِسِ

متابعت جنازه ویاری دادن برادر مسلمان وحاضر شدن در مجلس

الْعِلْمِ فَهِيَ عِبَادَاتٌ فَكَانُوا يَفْعَلُونَهَا مَا بَيْنَ

علم پس این همه عبادات ست زیرا که بودند سلف که میکردند این چیزها میان وقت

الْإِشْرَاقِ وَالضُّحٰى وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فَالْعَالِمُ وَالْمُتَعَلِّمُ

اشراق وچاشت واگر خالص برای عبادت نباشد پس معلم یا متعلم باشد

بِالْعِلْمِ فَوُرُودٌ إِنَّهُ أَفْضَلُ مِنْ صَلٰوةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ

بعلم پس وارد شده است در حدیث بتحقیق اشتغال علم فاضلتر ست از هزار رکعت نماز

وَشُهُودِ أَلْفِ جَنَازَةٍ وَعِيَادَةِ أَلْفِ مَرِيضٍ وَقِرَاءَةِ

واز حاضر شدن هزار جنازه واز پرسش هزار مریض واز تلاوت

الْقُرْآنِ غَيْرَ أَنَّ الْمُرَادَ عِلْمُ الْآخِرَةِ لِمَا سَبَقَ فَيَتَفَكَّرُ

قرآن مگر آنکه مراد از علم علم آخرت ست چنانکه در مقدمه گذشت پس تفکر کند

فِي حَلِّ الْمُشْكِلَاتِ بَعْدَ الْإِشْرَاقِ فَالْقَلْبُ فِيهِ

در کشادن مشکلها در ملکوت بعد از وقت اشراق که دل بنده درین وقت

اَصْفٰی لِکَوْنِہٖ بَعْدَ الذِّکْرِ قَبْلَ عَمَلِ الدُّنْیَا وَالْمُشْتَغِلُ

صافی زیبا شد برائی بودن وی پس از ذکر و پیش از اشتغال بامور دنیا ذاکر مشغول باشد

بِاُمُوْرِ النَّاسِ کَالْقَاضِیْ وَالْوَالِیْ اَوْ اُمُوْرِہٖ

کارہای مردم مانند قاضی و بادشاہ وغیرہما یا مشغول کارہای خود باشد

کَالْکَاسِبِ بِتِلْکَ الْاُمُوْرِ مُرَاعِیًا شُرُوْطَہَا ذَاکِرًا فِیْ

مانند کسب کنندہ باشتغال کند باین امور در حالیکہ رعایت کنندہ باشد شرطہای آنہا را و یاد کنندہ باشد

اَثْنَائِہَا مَحْضَرَ اَقْلِبَہٗ قَاصِرًا کَسْبَہٗ عَلَی الْحَاجَۃِ

در اثنای امور مذکورہ و حاضر دارد دل خود را پروردگار خود انکفا کنندہ بآنچہ کسب خود را بر قدر حاجت ضرور

اِلَّا لِلصَّدَقَۃِ فَقِیْلَ ھُوَ اَحَبُّ لِاَنَّہٗ اَبْعَدُ وَقِیْلَ

مگر برائی صرف کردن بر فقرا پس اینی گفتہ اند کہ این فاضلتر است زیرا کہ این بسیار دور است و نزدیکتر است

الذِّکْرُ وَالْاَوْلٰی اَنْ یَّنْظُرَ اِلٰی صَلَاحِ الْقَلْبِ وَبِہٖ یَوْمَ الْوِرْدِ

ذکر فاضلتر است و بہتر آنست کہ نظر کردہ شود بدل سالک کہ اصلاح وی در کدام است و ہمیشہ گمارندہ شود وی را

فَوِرْدُ اَحَبِّ الْاَعْمَالِ اِلَی اللّٰہِ تَعَالٰی اَدْوَمُہَا وَاِنْ

زیرا کہ در حدیث آمدہ است دوستترین عملہا بسوی خدا تعالی عملی است کہ ہمیشہ باشد اگرچہ

قَلَّ بَلْ یَزِیْدُ فَوِرْدُ لَا بُوْرِکَ لِیْ فِیْ یَوْمٍ لَا اَزْدَادُ

کم بود بلکہ باید کہ زیاد کند زیرا کہ در حدیث برکت داده نشود مرا در روزیکہ زیاده نکنم

فِیْہِ خَیْرًا وَیَجْمَعُ بَیْنَ الصَّوْمِ وَالصَّدَقَۃِ وَالْعِیَادَۃِ

در وی نیکی را و جمع کند میان روزہ داشتن و چیزی بر آنچہ خداوندان دیہار پرسی کردن

وَالتَّشْیِیْعِ فَوِرْدُ مَنْ جَمَعَہَا فِیْ یَوْمٍ غُفِرَ لَہٗ اَوْ

و بیرون جنازہ نمودن پس آمدہ است در حدیث کہ کسیکہ جمع کند این چہار چیز را در روزے بخشیدہ شود یا

دخل الجنة وامّا في الليل فالاحوط ان يوتر
داخل شود بهشت را یکی راست اما در شب پس احتیاط در ین ست که بگذارد نماز وتر را
قبل النوم فيحتمل ان لا يستيقظ او يكره القيام
پیش از خواب زیرا که احتمال دارد که آخر شب بیدار نشود یا آنکه بیدار شود اما مکروه دارد قیام را بسبب
ولو اذكره الموت لذهب به وفيه قصر الامل
واگر وی را بیاید او را اموت ببرد وتر را و در اول شب گذاردن کوتاه کردن امید ست
والاقوى ان يؤخر من يألف القيام ويقراء
و قوی تر در فضیلت آنست که تاخیر کند وتر را کسیکه عادت بقیام آخر شب دارد و بخواند در نماز خواب
يس وسجدة ولقمان والدخان والملك و
سوره یس را و سجده را و لقمان را و دخان را و ملک را و
الزمر والواقعة والمسبحات الست وينام عند
زمر را و واقعه را و مسبحات شش گانه را و بخسبد نزد
الغلبة فهو المأثور وورد ق كانوا قليلا من
غلبه خواب زیرا که همین ست ماثور از سلف و آمده است در قرآن مجید بودند یعنی متقیان که در اند کی از
الليل ما يهجعون وقيل لا يصلي بعدها فورد
شب خواب کردندی و نماز نگذارد بعد از غلبه خواب زیرا که آمده است در حدیث
ليصل احدكم من الليل ما تيسر فاذا غلبه
هر ا نه نماز گذارد یکی از شما از شب تا هر اندازه که آسان باشد بر وی پس چون غلبه کند خواب بر وی
فليرقد حتى لا تكابد والليل وفيه التعبد على
پس باید که خواب کند سختی نکشد نماز گذارد در شب بوقت غلبه خواب و دیگر در نماز گذاردن تر غلبه خواب

مَلَالٍ وَجَاءَ إِثْمُهُ أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِ وَتَحَمَّلَ مَا لَا يُطَاقُ

فائدہ است گناہ او بسیار است از نفع وی و میرد بر او آنچہ تکلیف مالا یطاق ست

وَوَرَدَ تَكَلَّفُوا مِنَ الدِّينِ مَا تُطِيقُونَ وَتَبْغِيضُ

فائدہ است در حدیث برداريد از دین چیزے را کہ طاقت آن دارید و میرد دشمن ساختن

الْعِبَادَةِ إِلَى النَّفْسِ وَوَرَدَ فَلَا تُبْغِضْ إِلَيْكَ

عبادت را بسوی نفس فائدہ است در حدیث پس دشمن مسار نخود

عِبَادَةَ اللهِ وَيَجْتَهِدُ فِي الْقِيَامِ فَوَرَدَ قَ وَالَّذِينَ

عبادت خدا را و کوشش کند در قیام شب زیرا کہ وارد شدہ است در قرآن مجید در مدح ایشان

يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا صَلِّ مِنَ اللَّيْلِ

آمدہ است در شان بندگان خدا کہ خود را سجدہ کنند گان نماز گذارندگان نماز بگذار در وقت شب

وَلَوْ قَدْرَ حَلْبَةِ شَاةٍ فَالْأَوْلَى أَنْ يَقُومَ كُلَّ اللَّيْلِ

اگرچہ مقدار دوشیدن گوسفند باشد پس اولی آنست کہ نماز گذارد در تمام شب

وَهُوَ لِمَنْ تَجَرَّدَ لَهُ وَقَوِيَ يَقِينُهُ فَيَلْتَذُّ بِهِ وَيَتَعَبَّدُ

و این برای کسی ست کہ مجرد شدہ ست برای عبادت و محکم باشد یقین او پس لذت گیرد باین و عبادت کند

وَهُوَ مَحْكِيٌّ عَنْ أَرْبَعِينَ مِنْهُمْ ثُمَّ النِّصْفَ وَاظِبْ عَلَيْهِ

و این حکایت کردہ شدہ است از جمعی کہ از ایشان بیست پستر نصف شب و مواظبت کردہ ست بر

مَنْ لَا يُحْصَى ثُمَّ الثُّلُثَ ثُمَّ السُّدُسَ وَالْأَحَبُّ

کسیکہ در شماری آید پستر سیوم حصہ شب پستر ششم حصہ شب و محبوب تر است

أَنْ يَجْعَلَ فِي الْجَوْفِ فَوَرَدَ رَكْعَتَانِ فِي جَوْفِ

کہ گرداند تہجد را در میان شب زیرا کہ وارد شدہ است در حدیث دو رکعت گذاردن در میان

اللَّيْلُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ۚ وَلَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى
شب بہتر است از دنیا و آنچہ در وست اگر گران نمی پندا شتم بر
أُمَّتِي لَفَرَضْتُهَا ثُمَّ رَكْعَتَانِ أَوْ أَرْبَعٌ ثُمَّ إِحْيَاءٌ
امت خود ہر آئینہ فرض میگردانیدم ایں دو رکعت یا چہار رکعت پستر دو رکعت در شب پستر زندہ داشتن
مَا بَيْنَ الْعِشَائَيْنِ وَالْقِيَامُ قَبْلَ الصُّبْحِ وَرَوِّ الْمَنَامُ
مابین مغرب و عشا را و برخیزیدن پیش از طلوع صبح صادق در وقت خواب کردن بخورد
كُلَّمَا غَلَبَ وَالْقِيَامُ كُلَّمَا اسْتَيْقَظَ وَهُوَ أَفْضَلُ
ہر گاہ کہ غلبہ میکند خواب و نماز گذاردن ہر گاہ کہ بیدار میشد و نماز در شب باینطور فاضلتر است
لِأَنَّهُ أَشَقُّ وَالْمُعِينُ عَلَيْهِ أَنْ لَا يُكْثِرَ الْأَكْلَ
زیرا کہ شاق تر است و اسباب اعانت کنندہ آسانی این آنست کہ بسیار نخورد
فَهُوَ سَبَبُ كَثْرَةِ الشُّرْبِ الْقَائِدِ إِلَى كَثْرَةِ النَّوْمِ
زیرا کہ این سبب بسیاری آب نوشیدن ست کہ می کشد بسوی بسیاری خواب
وَلَا يُكَلِّفُ فِي أُمُورٍ تَعْنِي الْأَعْضَاءَ وَتُضَعِّفُ
و تکلیف نکند در امورے کہ در رنج اندازد اندام سالک را و سست کند
الْأَعْصَابَ وَيُقَلِّلُ وَلَا يُذْنِبُ فَهُوَ سَبَبُ الْحِرْمَانِ
پے ہائی اورا و قلیل کند در روز و گناہ نکند کہ این سبب محروم ماندن ست از رحمت
وَيُفَرِّغُ الْقَلْبَ عَنْ هُمُومِ الدُّنْيَا وَيُلَازِمُ الْخَوْفَ
و فارغ دل خود را از مہمات دنیا و ملازم گیرد ترس را از مناقشات
مِنْهُ تَعَالَى وَالْيَمِّ عِقَابِهِ وَيُقَصِّرُ الْأَمَلَ وَيَذْكُرُ مَا
حساب وی تعالی و از سختی عذاب وی و کوتاہ کند امید را و یاد کند آنچہ

وَرَدَ فِي فَضْلِهِ وَمَا وُعِدَ عَلَيْهِ وَالْأَصْلُ مَحَبَّتُهُ تَعَالَى

آمدہ است از آیات و احادیث در فضیلت قیام لیل و آنچہ وعدہ کردہ شدہ است بر آں و اصل دریں محبت وی تعالیٰ است

وَاسْتِحْكَامُ الْإِيمَانِ لِتَكُونَ مُتَعَبِّدًا بِهِ وَتُرَاعِيَ

و قوۃ ایمان ست تا کہ باشد عبادت کنندہ بدانچہ بآں و مراعات کند

فَوَاضِلَ اللَّيَالِي كَالْأَوْتَارِ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ

مثل بہائے وتر کہ را مانند شبہائے تاک از دہ شب اخیر

مِنْ رَمَضَانَ وَالسَّابِعَةَ عَشْرَ مِنْهُ وَالْأُولَى مِنَ الْمُحَرَّمِ

از رمضان و شب ہفدہم از رمضان و شب اول از ماہ محرم

وَالْعَاشِرَةَ مِنْهُ وَالْأُولَى مِنْ رَجَبٍ وَالْخَامِسَةَ عَشَرَ

و شب دہم ماہ محرم و شب اول از رجب و شب پانزدہم

وَالسَّابِعَةَ وَالْعِشْرِينَ مِنْهُ وَالْخَامِسَةَ عَشَرَ مِنْ شَعْبَانَ

و بیست و ہفتم از ماہ رجب و شب پانزدہم از ماہ شعبان

وَلَيْلَةَ عَرَفَةَ وَالْعِيدَيْنِ وَالْأَيَّامَ كَالْعِيدِ وَالتَّشْرِيقِ

و شب عرفہ و شب عید فطر و عید اضحی و مراعات کند روزہائے آنہا را مانند ہر روز از روزہائے ایام تشریق

وَمَا يَجِيءُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَالْأَفْضَلُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ

و آنچہ بیاید ان شاء اللہ تعالیٰ و افضل روز ہفتہ روز جمعہ

وَلَيْلَتُهُ فَلَا يُعَطِّلُ عَصْرَ الْخَمِيسِ فَهُوَ مُتَبَرَّكٌ

و شب جمعہ ست پس معطل نگذارد از طاعت وقت عصر روز پنجشنبہ را زیرا کہ این وقت متبرک است

وَيَسْتَعِدُّ لِصَلَاةِ الْجُمُعَةِ بِغُسْلِ الثِّيَابِ

و استعداد کند برائے نماز جمعہ بشستن جامہ ہائے

وَالْاِغْتِسَالُ وَالتَّطَيُّبُ وَتَفْرِيغُ الْقَلْبِ عَنِ الشَّوَاغِلِ

وغسل کردن و باستعمال خوشبو و بخالص کردن دل از شواغل

وَمَنْ شَاءَ جَاءَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ وَيُقَلِّمَ الْأَظْفَارَ

و از این جمله وارد شده است که بیاید مرد زن خود را یعنی جماع کند و بتراشد ناخنها را و زین کند

وَيَتَعَمَّمَ وَلَا يَرْكَبَ وَيُبَالِغَ فِي التَّبْكِيرِ فَهُوَ

و عمامه بر بندد و سوار نشود و مبالغه کند در بیگاه رفتن برای نماز جمعه زیرا که این

الْمَأْثُورُ وَيُصَلِّيَ قَبْلَ الْجُلُوسِ فِي الْجَامِعِ أَرْبَعًا

ماثور است و نماز گذارد پیش از نشستن در مسجد جامع چهار رکعت

بِالْإِخْلَاصِ خَمْسِينَ مَرَّةً فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَفِي الْكُلِّ

بالهاکم سورهٔ اخلاص پنجاه مرتبه در هر رکعت پس درین همه مجموعی

فَضَائِلُ وَيَشْتَغِلَ بَعْدَ الْإِقَامَةِ بِصَلَاةِ جَنَازَةٍ أَوْ

فضیلتهاست و مشتغال کند بعد از فراغ نماز جمعه و سنن بنماز جنازه اگر حاضر شود یا

تَعْلِيمٍ أَوْ زِيَارَةِ أَخٍ فِيهِ تَعَالَى فَبِهَا فُسِّرَ مَا وَرَدَ

بآموختن علم دینی یا بزیارت برادر دینی در رضای الله تعالی زیرا که بهمین امور تفسیر کرده شده است آنچه که

فِي وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ لَا بِاسْتِمَاعِ الْقَصَصِ فَهُوَ

در قرآن مجید و بجوئید از فضل خدا یعنی مشتغال نکند بعد نماز جمعه بشنیدن قصه آزیرا که این

بِدْعَةٌ سَيِّئَةٌ وَكَانُوا يُخْرِجُونَ الْقُصَّاصَ مِنَ الْمَسْجِدِ

بدعت ست و بودند سلف که بیرون می آوردند قصه خوانان را از مسجد

وَيُرَاقِبُ السَّاعَةَ الْمَرْجُوَّةَ الْمَوْعُودَةَ فِيهَا الْإِجَابَةُ

و دعا خلقت کند در روز جمعه ساعتی را که امید داشته شده است و وعده کرده شده است در آن اجابت دعا را

وَاخْتُلِفَ فِيهَا عَلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ وَالزَّوَالِ

واختلاف کردہ شدہ است در تعیین آں بے وقت طلوع آفتاب است و وقت زوال آفتاب

وَصُعُودِ الْإِمَامِ وَالْقِيَامِ لِلصَّلٰوةِ وَمُنْتَهٰى

و وقت برآمدن امام بر منبر و وقت ایستادن برائے نماز و نزد آخر وقت

الْاِسْتِحْبَابِ فِي الْعَصْرِ وَالْغُرُوبِ وَرُوِيَ فِيهِ

مستحب در نماز عصر و نزد غروب آفتاب و روایت کردہ

رِعَايَةُ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا وَرِوَايَتُهَا لَهُ

رعایت کردن فاطمہ زہرا رضی اللہ تعالیٰ عنہا و در روایت کردن او تائید

مَا رُوِيَ حَ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ يُصَلِّي إِلَّا اسْتُجِيبَ

اشارہ بآں کہ در روایت است کہ موافقت نمیکند او را بیچ بندہ کہ نماز میگذارد مگر آنکہ قبول کردہ

وَالْمُبْهَمَةُ كَلَيْلَةِ الْقَدْرِ فَيُسْتَغْرَقُ الْيَوْمُ لِ

و نزد بعضے علماء مبہم است مانند شب قدر پس استغراق کردہ میشود تمام روز بعبادت

وَهُوَ أَصْوَبُ وَيُكْثِرُ الصَّلٰوةَ عَلَيْهِ عَلَيْهِ الصَّ

و این قول اصوب است و بسیار فرستد درود بر آنحضرت صلی اللہ علیہ

وَالسَّلَامُ وَقِرَاءَةَ الْقُرْآنِ وَيَصَّدَّقُ وَيُسَبِّحُ

و شب جمعہ بسیار کند تلاوت قرآن و صدقہ دہد

وَيُصَلِّي صَلٰوةَ التَّسْبِيحِ فِي الْكُلِّ وَضَا

و بگذارد نماز تسبیح را در ہمہ روز پس در ہمہ فضیلتہاست او را

قِرَاءَةُ يٰسٓ وَالسَّجْدَةِ وَالدُّخَانِ وَالْمُلْكِ وَ

خواندن سورۂ یٰسٓ و سورۂ سجدہ و سورۂ دخان و سورۂ ملک و

الْمُسَبِّحَاتِ لَيْسَتْ وَالْاِكْثَارُ بِالْاِخْلَاصِ فَيَقْرَأُهَا

شش سورہ کہ مصدر اند بتسبیح دا مداومت بسیار خواندن سورۂ اخلاص را جمعہ زیرا کہ خواندن او

أَلْفَ مَرَّةٍ فِي عَشْرِ رَكَعَاتٍ وَعِشْرِينَ رَكْعَةً أَفْضَلُ

ہزار مرتبہ در دہ رکعت یا در بیست رکعت فاضلتر است

مِنَ الْخَتْمِ وَلَا يَخُصُّهُ بِالصَّوْمِ وَقِيَامِ اللَّيْلِ فَهُوَ

از ختم کردن قرآن و تخصیص نکند جمعہ را بروزہ داشتن و شب جمعہ را بنماز گزاردن زیرا کہ این

مَنْهِيٌّ عَنْهُ وَيُحَافِظُ الرَّوَاتِبَ وَسَائِرَ السُّنَنِ

منہی کردہ شدہ است ازین ہر دو امر و محافظت کند بر سنتہای رواتب و محافظت کند بر ہمہ نمازہای نفل

كَالتَّهَجُّدِ وَالضُّحَى وَإِحْيَاءِ مَا بَيْنَ الْعِشَاءَيْنِ

مانند تہجد و نماز چاشت و زندہ داشتن میان مغرب و عشاء

وَالْعِيدَيْنِ وَيَسْتَعِدُّ لَهُ كَمَا لِلْجُمُعَةِ وَيُرَجِّحُ عَنِ الْمُصَلَّى

و محافظت کند عیدین را و استعداد کند برای نماز عید چنانچہ برای جمعہ استعداد میکند و برگردد از نمازگاہ عید

فِي غَيْرِ طَرِيقِ الذَّهَابِ فَهُوَ مَرْوِيٌّ وَالتَّرَاوِيحَ

در غیر راہی کہ آن راہ رفتہ بود زیرا کہ این مرویست و محافظت کند بر نماز تراویح

وَيَخْتِمُ فِيهِ فَهُوَ مَأْثُورٌ وَيَخْتَارُ الِانْفِرَادَ إِنْ خَافَ

و ختم قرآن کند در تراویح کہ این ماثورست و اختیار کند تنہا گزاردن را اگر بترسد

الرِّيَاءَ وَالْجَمَاعَةَ إِنْ خَافَ الْكَسَلَ وَيُخَيَّرُ إِنْ

از ریا و اختیار کند جماعت را اگر خوف کسل داشتہ باشد و مخیرست در جماعت و انفراد اگر

أَمِنَهُمَا لِتَضَمُّنِ الْجَمَاعَةِ الْبَرَكَةَ وَالِانْفِرَادِ قُوَّةَ

ایمن باشد ازین ہر دو بجہت متضمن شدن جماعت برکت را و متضمن انفرادست زیادتی

الحضور والكسوف وكل ما ورد فيه فضيلة

حضور را ومحافظت کند نماز کسوف وخسوف ومحافظت کند بر هر نماز که وارد است در آن فضیلت

كصلوة الرغائب وليلة النصف من شعبان

مانند نماز لیلة الرغائب ونماز شب پانزدهم از ماه شعبان

وهي مائة ركعة بالاخلاص الف مرة وكانوا

وآن صد رکعت ست با هزار مرتبه سوره اخلاص یعنی در هر رکعت ده بار وبودند سلف

يواظبون عليها والاستخارة وكان عليه

که مواظبت میکردند بر این نماز ومحافظت کند بر نماز استخاره وبود آنحضرت

الصلوة والسلام يعلمها تعليم سورة من القرآن

صلے الله علیه وسلم که تعلیم میکرد اصحاب را این نماز چنانکه تعلیم میکرد سوره از قرآن

وركعتي الدخول في المنزل والخروج منه وركعتي

ومحافظت کند بر دو رکعت نماز در آمدن در منزل ونماز بیرون آمدن از آنجا ودو رکعت

دفع النفاق في البيت وتحيتي الوضوء و

برای دفع نفاق در خانه ومحافظت کند بر تحیه وضوء و

المسجد ولا يعين لهما التطوع لحصول

تحیه مسجد ومعین نکند برای تحیه وضوء وتحیه مسجد نفل دیگر وقت حاصل شدن

المقصود في غيره وهو صيون الوضوء والدخول

مقصود در غیر نفل از آن نگاهداشتن وضوء ودخول مسجد ست

عن التعطل بل الفرض افضل ولا ينوي الصلوة

لِلْوُضُوْءِ بَلْ اُطْلِقَ لِاَنَّ الْوُضُوْءَ لِلصَّلٰوةِ دُوْنَ

برای وضو بلکہ نیت مطلق نقل کند زیرا کہ مشروعیت وضو برائے نماز است نہ

الْعَكْسِ وَيَحْتَرِزُ عَنِ الْاَوْقَاتِ الْمَكْرُوْهَةِ

عکس آن و احتراز کند از نماز گذاردن در اوقات مکروہہ

فَفِيْهَا تَعْبُدُ الْاَوْثَانُ وَيَنْتَشِرُ الشَّيَاطِيْنُ وَفِي

زیرا کہ در ایں وقتہا عبادت کردہ میشود بتان و پراگندہ میشوند شیاطین و نیز در

الْكَفِّ يَشْتَدُّ الشَّوْقُ اِلَى الْعِبَادَةِ اَمَّا الْعَارِفُ

کف دست شدت میکند شوق بسوی عبادت اما شناسندہ معبود بت

لِلْمُسْتَغْرِقُ هُمْ فِيْهِ فَوَرْدُهُ الْحُضُوْرُ بَعْدَ الْفَرَائِضِ

کہ مستغرق باشد قصد او در محبت کسے پس ورد آن حضور قلب ست بعد از ادای فرائض

وَالرَّوَاتِبِ وَيُعْرَفُ بِاَنْ لَا يَهُمَّ بِمَعْصِيَةٍ وَلَا يَغْتَرَّ

و سنن مؤکدہ و شناختہ میشود کہ اصلا قصد نمیکند بگناہ و مغرور نشود

بِطَاعَةٍ وَلَا يَنْزَعِجُ بِمُصِيْبَةٍ وَلَا يَنْقَلِبُ بِاَمْرٍ عَظِيْمٍ

بطاعت و انتظار ثمرہ نمیکشد بمصیبتے کہ برسد او را و متغیر نشود بلائے بزرگ

اَلْبَابُ الثَّانِيْ فِي الْاِنْفَاقِ وَالْقَنَاعَةِ

باب دوم در صرف کردن مال در راہ خدا و فضیلت قناعت

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ وَرَدَّقَ وَمَنْ يُّوْقَ شُحَّ

بنام خدائے کہ بخشندہ و مہربان ست آمدہ است در قرآن مجید و کسیکہ نگاہ داشتہ شود از بخل

نَفْسِهٖ الْاٰيَةَ قَالَ الَّذِيْنَ يَكْنِزُوْنَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ

نفس او الآیۃ و نیز در قرآن مجید ست و آنانکہ جمع میکنند زر و نقرہ را تا آخر آیۃ

الآية السخي قريب من الله تعالى والبخيل بعيد

در حدیث آمده سخی نزدیک است از جناب حق تعالی و بخیل دور است از رحمت حق تعالی

منه وبالعكس تعس عبد الدينار وعبد الدراهم والفقر

بزودی حدیث است بلاک باد بنده دینار و بنده درهم و محنت در بر او

الابتلاء في دعوى حبه تعالى وترك الدنيا وظهوره

امتحان کردن است در دعوی محبت حق تعالی و ترک کردن دنیا را و ظاهر شدن او

المراتب فيها فالسابق كالصديق رضي الله تعالى عنه

مراتب است در محبت و عشق پس سابق که در درجه اعلی است مانند صدیق اکبر رضی الله عنه و ارضاه

جنت ما ابقى شيئا والمقتصد كالفاروق حيث ابقى

که هیچ نگذاشت از درم و دینار برای خود و میانه رو که در درجه دوم است مانند عمر فاروق است که نیمی گذاشت

المتصف والقاصر هو المقتصر على الواجب تنقية الباطن

متصف کامل و قاصر مقتصر بر واجب است او اقتصار کننده است بر قدر واجب و دیگر محنت دل پاک کردن

عن البخل وتحليته بالشكر وهو بقلع اسباب

از بخیلی و آراستن دل است بزیور شکر و انفاق و قناعت به پیدا شدن و بر کندن اسباب

الحرص كحب عين المال وهو مرض مهلك من الشهوات

حرص مانند دوستی ذات مال است و این بیماری است دریده دنیا و آرزوهای نفسانی

وطول الأمل وخوف الفقر وقلة الوثوق بمجيء

و دراز امیدی و ترس درویشی است و کم بودن اعتماد بر رسیدن

الرزق وهم الولد فورد الولد مبخلة و

روزی است و نده اولاد است هم در حدیث آن زیرا اولاد سبب بخیل است و

وَحُسْنُ التَّوَسُّطِ فِي النَّفَقَاتِ فَالْقَصْدُ فِي الْفَقْرِ

وخوبی طریق میانه روی کردن در نفقه نفس و عیال خود زیرا که میانه روی در حالت درویشی

وَالْغِنَى جَلَدٌ مِنَ الْمَخِيلَاتِ وَتَقْلِيلُ الشَّهَوَاتِ

و توانگری شمرده شده است از جمله آنچه بخیال خلق در آنست و کم کردن خواهشهاست

وَالْوُثُوقُ بِاصَابَةِ الرِّزْقِ الْمُقَدَّرِ وَمَعْرِفَةُ

و اعتماد کردن بر رسانیدن خدا یتعالی رزق تقدیر کرده شده را و شناختن

عِزِّ الْقَنَاعَةِ وَذُلِّ الطَّمَعِ وَالتَّأَمُّلُ فِي ذَمِّ

بزرگی قناعت و خواری طمع و تامل کردن است در مذمت

الْبَخِيلِ وَمَدْحِ السَّخِيِّ وَمَا وَرَدَ فِيهِمَا وَأَحْوَالِ

بخیل و مدح سخی و آنچه وارد شده است از آیات و اخبار در شان ایشان و تامل در احوال

الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ وَاخْتِيَارُ التَّشَبُّهِ بِهِمْ لَا بِالْمُتَنَعِّمِينَ

انبیاء و اولیاء و اختیار کردن تشبه بایشان نه بناز پروران

وَالْكُفَّارِ وَالْحُمْقَى وَالتَّسَخِّي وَخِدَاعِ النَّفْسِ

و کافران و احمقان و تکلف بذل مال نمودن و فریب دادن نفس را

بِالصِّبَاتِ الْمُكَافَاتِ ثُمَّ إِزَالَةِ الرِّيَاءِ بَعْدَ الْاِعْتِيَادِ

باندازه مکافات آن پس دور کند ریا را بعد از عادت گرفتن بسخا

وَكَثْرَةِ ذِكْرِ الْمَوْتِ وَالْاِعْتِبَارِ بِالسَّالِفِينَ وَزِيَارَةِ

و بسیار یاد کردن موت است و عبرت گرفتن باحوال گذشتگان و زیارت

الْقُبُورِ وَالْأَصْلُ فِيهِ الصَّبْرُ وَقِصَرُ الْأَمَلِ

قبور و اصل در دفع اسباب حرص صبر کردن است و کوتاه کردن امید

وَالْعِلْمُ بِآفَاتِ الْمَالِ وَهِيَ الْأَقْضَاءُ
وحاصل شدن هم بآفات مال — و این دو ساینده ست
إِلَى الْمُهْلِكَاتِ كَالْكِبْرِ وَالْكَذِبِ وَالْعَدَاوَةِ
بسوی هم باک کننده مانند تکبر — و دروغگوئی — و دشمنی مسلمانان
وَحُبِّ الدُّنْيَا وَاقْتِحَامِ الشُّبُهَاتِ وَالْحَاجَةِ إِلَى
و دوستی دنیا — و دلیر در آمدن در شبهات — و دیگر حاجت بودن
النَّاسِ وَالشُّغْلِ عَنِ الطَّاعَةِ بِالْكَسْبِ وَالْحِفْظِ
مردم ست — و دیگر اشتغال از طاعت خدا بکسب — بسبب اشتغال بکسب تحصیل آن و نگهداشتن آن
وَدَفْعِ الْحُسَّادِ مَعَ احْتِمَالِ الْمَشَاقِّ وَفَوَائِدِهِ
و دور کردن بدانديشان با وجود تحمل مشقتهائی بدنی در تحصیل آن و حاصل شدن علم بفوایدِ آن
وَهُوَ الْإِنْفَاقُ عَلَى النَّفْسِ لِلْقِيَامِ بِالطَّاعَةِ فِيمَا لَا بُدَّ
و آن صرف کردن مال ست بر خویشتن برای استواری قوت عبادت — و آنچه ضرور ست بنده را
مِنْهُ كَالْمَطْعَمِ وَالْمَلْبَسِ وَمَا يَحْتَاجُ الْبَدَنُ فِي الْحَجِّ وَالْغَزْ
ازان همچو نان — و جامه — و چیزی که محتاج شود بدان در حج و جهاد
وَعَلَى الْغَيْرِ وَهُوَ صَدَقَةٌ لِلْفَقِيرِ وَمُرُوَّةٌ لِلْغَنِيِّ
و صرف کردن مال بر غیر خود — و آن صدقه ست برای فقیر — و مروت ست برای توانگر
فِي الضِّيَافَةِ وَالْهَدِيَّةِ وَالْإِعَانَةِ فَهِيَ تُحَصِّلُ
در مهمانی — و هدیه — و مواسات کردن با برادران مسلمان زیرا که این حاصل میکند
الْأُخُوَّةَ وَالسَّخَاءَ وَالْفُتُوَّةَ وَوَرَدَ فِي الْأَخْبَارِ
برادری و دوستی را — و صفت سخاوت را — و جوانمردی را — و در اخبار آمده ست

إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ لَكِنَّ
بیشتر ازیں آسان گمان بودند برادران شیطانان ولیکن
الْبُخْلَ الْفَحْشَ وَالتَّسَخِّيَ بِأَنْ مَعَ الْكَرَاهَةِ وَالْمُرُوَّةَ
بخل را نیز بر ہم فہم ترست و سخاوت مذمومیت از تسخی و فکر تسخی بذل را بد و کراہت و مردانگی
تَرْكُ الْمُضَايَقَةِ بِالْمُحَقَّرَاتِ فَيَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ
ترک کردن سختگیری و کاوش ست بحقرات پس مختلف میشود مضایقہ باختلاف
الْأَشْخَاصِ كَالْغَنِيِّ وَالْفَقِيرِ وَالْقَرِيبِ وَالْأَجْنَبِيِّ
مردماں مانند غنی و فقیر و قریب و بیگانہ
وَالْجَارِ وَالْأَهْلِ وَالضَّيْفِ وَالْمَيِّتِ فَمَا يَسْتَقِيمُ
و ہمسایہ و اہل و مہمان و مردہ پس چیزے کہ نیکو میشود
فِي أَحَدِهَا لَا يَسْتَقِيمُ فِي الْآخَرِ وَالْأُولَى التَّوَسُّطُ
در یکے ازینہا نیکو نشود در دیگر و اولیٰ و اولیٰ میانہ روی کردن ست
فَوَرَدَ قَ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ
پس وارد شدہ است در قرآن مجید و گردان دست خود را بستہ بگردن خود
وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ وَحَقُّ الْعَطَاءِ أَنْ يُعَجَّلَ
و نکشادہ آنرا و دست را بہمہ کشادن و حق دادن زکوٰۃ و صدقہ ہر آں آنست کہ تعجیل کنند
قَبْلَ الْوُجُوبِ مُبَادَرَةً فِي الْإِيثَارِ وَاسْتِرَاءً
پیش از انکہ واجب شود بہمہ شتابی کردن در امتثال امر الٰہی و بجہت خوش کردن
لِلْمُؤْمِنِ وَتَحَامِيًا عَنْ طُرُوقِ الْآفَاتِ وَيُعَيِّنُ
مسلمانان و بجہت احتراز کردن از حدوث آفتہائے دنیاوی و معین کند

لك وقتا فاضلا كشهر رمضان وذي الحجة و

برای او دون وقتی را که فاضل باشد مانند ماه رمضان و ماه ذی الحجه و

ليسر ان خاف الرياء فورد ان العبد ليعمل

پرسشیده بود اگر بترسد از ریا پس وارد شده است در حدیث و تحقیق بنده عمل میکند

سرا فيكتب سرا وان اظهر نقل الى العلانية فان

پوشیده پس نوشته میشود آنرا پوشیده و اگر اظهار کند نقل کرده میشود و آنرا بسوی صحیفه آشکارا پس اگر

تحدث به نقل الى الرياء وكانوا يبالغون فيه

بگوید آن عمل را بمردم نقل کرده میشود بسوی ریا و بودند سلف که مبالغه میکردند در اخفا و پنهان

بحيث لا يعرفهم القابض ويظهر ان سئل في فلاة

بحدیکه نمی شناخت ایشانرا گیرنده صدقه و اظهار میکنند در صدقه اگر سوال کرده شود در میان مردم

معتصما عنه او آمنه وقصد الترغيب فورد ق

در حالیکه نگهدارنده باشد خود را از ریا یا ایمن باشد آنرا از ریا و قصد کند ترغیب مردم را زیرا که وارد شده در قرآن

ان تبدوا الصدقات فنعما هي ق وانفقوا مما

اگر آشکارا کنید صدقهای خود را پس نیکو چیزیست این و در قرآن مجید آمده و انفاق کردند از آنچه

رزقناهم سرا وعلانية ولم يستثن القابض تحاميا

او داده بودیم بایشان پوشیده و آشکارا و اخفا کند آنرا قبض کننده از جهة نگاه داشتن خود را

عن الهتك ويجتنب المن والاذى فورد ق لا تبطلوا

از شبکه غرامت شکر نعمت و اجتناب کند از منت نهادن و رنجور ساختن که وارد شده در قرآن مجید باطل مکنید

صدقاتكم بالمن والاذى وهما الذكر بالقلب

صدقهای خود را بمنت نهادن و رنجور ساختن و من و اذی ذکر کردن صدقه است بدل

وَالْاِظْهَارُ بِاللِّسَانِ اَوِ الْاِسْتِخْدَامُ وَالتَّقْرِيمُ

وظاہر کردن آں بر ہمان او بزدن یعنی خدمت خواستن من و مسلم زدن کردن

بِالْفُقَرَاءِ اَوِ التَّكْثِيرُ بِالْعَطَاءِ وَالتَّشْدِيدُ بِالْقَوْلِ

بفقرا اذی ست یا تکثیر کردن بسبب عطا ازست و تشدید بقول اذی ست

وَالْاَقْرَبُ لِمَنْ اَنْ يَّرَاهُ مُحْسِنًا وَيُعْرَفُ بِقُوَّةٍ

واضح قول آنست کہ مرا آنست کہ معطی بداند خود را احسان کنندہ و شناختہ میشود این بسیار

اِسْتِبْعَادِ جِنَايَةِ الْقَابِضِ بَعْدَ الْعَطَاءِ وَالْمُحْسِنُ

بعید داشتن گناہ درویش بعد از گرفتن عطا و در حقیقت احسان کنندہ

هُوَ الْقَابِضُ لِاِيْصَالِهِ اِلَى الثَّوَابِ وَالْاِنْجَاءِ عَنِ

ہمان قبض کنندہ است بجہۃ رسانیدن دہندہ را بسوئی ثواب و نجات دادن از

الْعِقَابِ كَوْنِهِ نَائِبًا عَنْهُ تَعَالٰى فِيْهِ فَوَرَدَ اَنَّهَا

عقاب الٰہی و بجہۃ بودن قابض نائب از و تعالیٰ و ازاں جہت فرمودہ و حدیث بتحقیق صدقہ

تَقَعُ اَوَّلًا بِيَدِهِ تَعَالٰى وَكَوْنُهُ حَقًّا لَهُ تَعَالٰى حَالَ

واقع میشود اول در دست وی تعالیٰ و بجہۃ بودن صدقہ حق وی تعالیٰ کہ حوالہ کردہ است

عَلَيْهِ الْفَقِيْرَ اِنْجَازًا لِمَا وَعَدَهُ مِنَ الرِّزْقِ وَ

بران فقیر را بجہۃ ایفا کردن چیزی را کہ وعدہ کردہ است اورا از رسانیدن رزق و

الْاَذٰى التَّعْيِيْرُ وَالتَّوْبِيْخُ وَالْقَوْلُ السَّيِّئُ

واضح قول اذی عیب کردن ست و سرزنش نمودن و بحرف ناسزا گفتن

وَالْقُطُوْبُ وَهَتْكُ السِّتْرِ وَالْاِسْتِخْفَافُ وَ

ترش روی کردن و دریدن پردہ فقیر باظہار صدقہ و سبک پنداشتن اورا و

السَّبَبُ اسْتِكْثَارُ الْعَطَاءِ وَالتَّكَبُّرُ عَلَى الْقَابِضِ

وسبب من دو اوی از دو چیز ست یکی بسیار دانستن عطاء خود را دیگر بزرگ داشتن خود را بر قبض کننده

الثَّانِي شَيْئَانِ مِنَ الْجَهْلِ بِاسْتِقْلَالِ رِضَاهُ عَلَى خَسِيسٍ

و این هر دو چیز ناشی اند از نادانستن او بزرگی خوشنودی و تعالی را بر مال ناچیز

فَإِنَّ وَنِسْيَانَ فَضْلِ الْفَقِيرِ وَالْمُرَادُ عَدَمُ كَوْنِ

کہ بدانی ست و از فراموش کردن فضیلت فقیر را و مراد ببطلان صدقہ نبودن

ذَلِكَ الْعَطَاءِ صَدَقَةً لَا الْإِبْطَالُ فَهُوَ مُمْتَنِعٌ

این عطاست صدقہ نہ ابطال صدقہ حقیقۃً زیرا کہ ابطال حقیقی ممتنع ست

وَيَسْتَصْغِرُ الْعَطَاءَ لِيَعْظُمَ عِنْدَهُ تَعَالَى وَهُوَ بِذِكْرِ

و سبک و حقیر میندارد صدقہ را تا بزرگ شود نزد وی تعالی و سبک پندارد عطا حاصل شود

التَّوْفِيقِ وَالثَّوَابِ وَيُؤَدِّي مُسْتَحْيِيًا مِنْهُ تَعَالَى لِلْبُخْلِ

توفیق و ثواب و ادا کند صدقہ را در حالیکہ شرمناک باشد از وی تعالی از جہت بخل

الْحَامِلِ عَلَى الْحِفْظِ أَجْوَدَ الْمَالِ وَأَبْعَدَ مِنَ الشُّبْهَةِ

کہ باعث شد بر نگہداشتن جید ترین مال و دور ترین آن از شبہ

فَوَرَدَ قُ أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَقُ حَتَّى

پس وارد شدہ ست در قرآن مجید بہ پسندیدہ راہ خدا تعالیٰ از پاکیزہ آنچہ کسب کنید و نیز وارد شدہ ست در قرآن مجید تا آنکہ

تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَلِأَنَّهُ تَعَالَى يَأْخُذُهَا فَوَرَدَ قُ

صدقہ دہید از آنچہ دوست میدارید و بجہت آنکہ وی تعالیٰ میگیرد صدقہ را پس آمدہ ست در قرآن مجید

يَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ فَلَا يَدْخُلُ فِيمَا وَرَدَ قُ فَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ

بتحقیق خدا تعالیٰ خود میگیرد صدقات را پس داخل نخواہد شد در آنکہ وارد شدہ ست در قرآن مجید و میگردانند از برای خدا

مَا يَكْرَهُونَ لِئَنْ يَكْثُرَ اعْطَاءُهُ الْاَجْرَ بِكَوْنِهِ

چیزرا کہ کراہت میدارند اگرچہ بسیار شود عطاء او مزد او بسبب آنکہ

وَعَالِمًا فَوَرَدَ قَدْ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى

وعالم فرمودہ است در قرآن مجید یاری کنید یکدیگر را بر نیکوئی

وَصَادِقًا يَرْجٰى لِتَعْمِيمِ مَنْفَعَتِهِ تَعَالٰى وَسَائِرَ

و بدوں او رہبت کہ عمید ہر منفعت را از وی تعالی

فَوَرَدَ قَدْ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ

پس آوردہ است در قرآن مجید کہ پندارد مر ایشان را کہ توانگرند بسبب ناسزا کردن ایشان

وَمُعِيلًا وَمَرِيضًا فَوَرَدَ فِي الْفُقَرَاءِ الَّذِينَ

و سودن در ویش عیالمند و بیمار پس آوردہ است در قرآن مجید کہ این صدقہ مالی در ایشان است کہ

اُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَذَا رَحِمٍ فَجَاءَ اِنَّ الصَّلَةَ

باز داشتہ شدہ اند در راہ خدا تعالی و بودن او از خویشان و در حدیث

بِدِرْهَمٍ اَحَبُّ اِلَيَّ مِنَ التَّصَدُّقِ بِعَشَرَةٍ اِلَى الْاَجْنَبِيِّ

یک درہم دوست تر است بسوی من از صدقہ کردن بہ بست درہم برائے بیگانہ

وَالْاَوْلٰى طَلَبُ الْجَامِعِ اِيَّاهَا اَوْ اَكْثَرُهَا وَيَتَصَدَّقُ

و اولی آنست کہ طلب کند کسی کہ جامع این جمیع صفات یا مشد یا جامع اکثر اینہا و صدقہ کند

كُلَّ يَوْمٍ وَلَا يَرُدُّ سَائِلًا فَيَسْكُتُ اِنْ لَمْ يَقْدِرْ وَهُوَ

ہر روز و رد نکند سوال کنندہ را پس ساکت کند اگر قدرت نباشد بر چیزی و آنرا

الْمَاثُورُ اِلَّا بِلُطْفٍ فَوَرَدَ قَدْ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ

روی ست مگر بہ نرمی پس اگر ظاہر شود از او شدت سخن نیکو در ویش

وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَلَا

و مغفرت بهتر است از صدقه که بعقب او رنجی باشد

يَنْهَرُ فَأَوْعَدَ فِيهِ الْعَذَابَ فِي النَّارِ أَلْفَ عَامٍ

محمد در دشنام دادن سائل را زیرا که وعده کرده شده است در ین عذاب کردن در دوزخ هزار سال

وَيَغْتَنِمُ السُّؤَالَ وَيُسِيءُ الظَّنَّ بِنَفْسِهِ عِنْدَ فَقْدِهِ

و غنیمت داند سوال سائل را و گمان بد کند بذات خود نزد نایافتن او

وَلَا يَتَوَقَّعُ جَزَاءً وَلَا دُعَاءً وَشُكْرًا وَثَنَاءً وَيُكَافِئُ

و امید نکند جزا در برابر دادش و دعا و شکر و ستایش را و مکافات کند

بِمِثْلِهِ إِنْ دَعَا أَوْ أَثْنَى عَلَيْهِ وَيَجْعَلُهَا لِلْوَالِدَيْنِ

بمانند آن اگر دعا کند یا ستاید او را و بگرداند ثواب صدقه را برای پدر و مادر خود

الْمَاضِيَيْنِ فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيُقَدِّمُ نَفَقَةَ النَّفْسِ وَ

که مرده اند پس این همه مرویست و مقدم کند بر تصدق فقیر خرج ذات خود و

الْعِيَالِ فَهُوَ فَرْضٌ وَيُبَاكِرُ بِالصَّدَقَةِ لِيُبَادِرَ بِهَا

عیال خود را زیرا که این فرض ست و اول روز بدهد تا شتابی کند بآن صدقه

الْبَلَاءَ وَيَغْتَنِمُ عَلَى مَنْ رَقَّ لَهُ الْقَلْبُ فَهُوَ عَلَامَةُ

در دفع بلا و غنیمت شمارد او ان بر سائلی که نرم شود برای او دل که این نشانه

صِدْقِ السَّائِلِ وَلَا يَحْتَقِرُ مَا عِنْدَهُ وَيُحَصِّلُ أَنْوَاعَهَا

صدق استحقاق سوال کننده ست و حقیر نشمارد چیزی را که نزد او ست و اجتهاد کند در تحصیل انواع صدقات

كَإِرْشَادِ الضَّالِّ وَقَرْبَانِ الْمَرْأَةِ لِلتَّعَفُّفِ وَالْعَدْلِ

مانند راه نمودن گمراه و جماع کردن بازن خود بقصد باز داشتن خود را از زنا و در میان خصومان

وَالْحَمْلِ عَلَى الدَّابَّةِ وَطِيبِ الْكَلَامِ وَالْبِشْرِ

وبردباشتن بسواری ونرم گوئے

لِلْمَرْءِ أَنْ يَمْشِيَ إِلَى الصَّلٰوةِ وَالْإِنْفَاقِ عَلَى الْعِيَالِ وَالْأَقَارِبِ

بسوئی نماز وخرچ کردن برعیال

فِي وَجْهِ أَخِيهِ وَاطِّرَاقِ الْفَحْلِ وَالْعَارِيَةِ

در روئی برادر خود وعاریت دادن نر برای ماديانان برادر وعاریت

وَالنَّفْعِ بِعِلْمٍ وَغَرْسٍ وَزَرْعٍ وَنَهْرٍ وَقَرْضٍ

ونفع رسانیدن بعلم وشاگرد ودرخت نشاندن وزراعت کردن ونهر کندن وقرض

وَمَسْجِدٍ وَتَخْلِيفِ وَلِيٍّ يَسْتَغْفِرُ لَهُ وَإِضَافَةِ

ومسجد بنا نمودن وخلیفه گذاشتن ولی استغفار کند برائی او وضیافت

وَلِلْمُحْتَاجِ فِدْيَتُهُمْ مِنْ مُدٍّ مِثْلِ سَبْعِينَ وَالْقَرْضُ

ومحتاجی ست پس یکدرم دادن نادر محتاج همچنان هفتاد ودرم ست وقرض

فَهُوَ بِثَمَانِيَةَ عَشَرَ لَوْ قَوْعِهِ فِي كَفِّ الْمُحْتَاجِ

پس آنکه نواب قرض هژده درم ست بجهت وقوع شدن قرض او در دست محتاج

فَلَعَلَّهُ لَا يَفِي وَنُهِيَ عَنْهُ أَيْ بِالْبَابِ الثَّالِثِ

پس آنکه شاید وفا نکند ونهی کرده شده ست از و باب سیوم

الصَّوْمِ وَكَسْرِ الشَّهْوَةِ بِسْمِ اللّٰهِ الخ

در روزه داشتن وشکستن خواهش نفسانی بنام خدا الخ

وَرَدَ الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ أَيْ جَزَاءَ

است در حدیث روزه برای من است ومن جزا میدهم بآن یعنی جزاء

أو مضمر شيئي وإنما خص بالإضافة لأنه خلق
یا شناخت این ست [illegible] این نسبت کہ تخصیص کرد شے مضمر را باضافت جناب الٰہی زیرا کہ تحقق این صفت
صمدیتي أو يعمل سري أو قهر النفس و
الٰہی ست یا عمل پوشیدہ ہست یا مغلوب کنندہ نفس و
الشيطان الذي هو أصل المعاملة وأدناني
شیطان ست کہ مغلوب کردن آنہا اصل ست در محاط بندگی و ادنی
رتبته الكف عن الشهوتين وهو مناط الجواز
مرتبہ صوم باز داشتن ست خود را از خواہش شکم و خرمگاہ و این مرتبہ جواز روزہ ہست
لو ترك الجوارح عن الإثم وهو مناط القبول
پس مرتبہ دوم باز داشتن اعضاست از گناہ و این مدار قبول ست
وورد خمس يفطرن الصوم الكذب والغيبة
در اکابر آمدہ است در حدیث پنج چیزست کہ میکنند روزہ را دروغگوی و غیبت
والنميمة واليمين الكاذبة والنظر بشهوة
و سخن چینی و سوگند دروغ و نظر کردن بجانب غیر مشروع بشہوت در حدیث آمدہ
كم من صائم ليس له إلا الجوع والعطش وهو
بسیار روزہ دار کہ نیست مر او را حاصل از روزہ مگر گرسنگی و تشنگی و آن
الفطر بالحرام وقيل المرتكب للإثم ثم كف
افطار کنندہ ست بحرام و نزد بعضی ارتکاب کنندہ گناہ ست پس مرتبہ اعلیٰ باز داشتن
النفس عما سواه تعالى وهو للأنبياء والأولياء وحقه
نفس ست از ہر چیز کہ ماسوای حق ست و این مرتبہ مخصوص ست بہ انبیاء و اولیاست و حق روزہ

أَنْ يَخَافَ الرَّدَّ وَيَرْجُوَ الْقَبُولَ وَيَقُولَ لِمَنْ قَاتَلَ

آنست کہ ہر سہ از ردّ بدوزۂ خود و امید دارد از قبول و بگوید مر کسے را کہ خصومت کند با

أَوْ شَاتَمَ إِنِّي صَائِمٌ فَهُوَ مَأْثُورٌ وَلَا يُسْئَلُ عَنْهُ

او دشنام دہد او را کہ من روزہ دارم پس این ماثورست و سوال کردہ نشود صائم را از صوم

لِأَنَّ الْمَسْئُولَ إِنْ أَقَرَّ أَظْهَرَ وَإِنْ أَنْكَرَ كَذَّبَ وَإِنْ

زیرا کہ اگر در جواب آن اقرار کند ظاہر کرد روزہ را و اگر انکار کرد دروغ گفت و اگر

سَكَتَ اسْتَحْقَرَ وَإِنِ احْتَالَ لِلْمُدَافَعَةِ تَعِبَ وَلَا يَكْ

سکوت کند حقیر شمرد و سوال کنندہ را و اگر حیلہ کند جہت دفع این ہمہ امور مشقت نا فہمد و بشاید

الْأَكْلُ تَحَامِيًا عَنِ الْكَسَلِ فِي التَّهَجُّدِ وَيُطْلَبُ بِسِرِّ

خوردن وقت اصلا از جہت احتراز کردن از کاہلی در نماز تہجد و مطلوب است با کراہت پوشیدہ

وَهُوَ قَهْرُ النَّفْسِ وَطَرِيقُهُ مَعْرِفَةُ فَوَائِدِ الْجُوعِ

و آں مطیع کردن نفس ست و طریق آں شناختن فائدہ ہائے گرسنگی ست

وَهِيَ صَفَاءُ الْقَلْبِ فَوَرَدَ حَ مَنْ أَجَاعَ بَطْنَهُ

و ہی صفاء دل ست زیرا کہ وارد شدہ در حدیث کسیکہ گرسنہ دارد شکم خود را

عَظُمَتْ فِكْرَتُهُ وَفَطُنَ قَلْبُهُ وَرَقَّتْ فَوَرَدَ حَ

بزرگ شود فکر او و بیدار شود دل او و نرمی دل ست

مَنْ شَبِعَ وَنَامَ قَسَى قَلْبُهُ وَالْاِسْتِلْذَاذُ بِالطَّاعَةِ

کسیکہ سیر خورد و خواب کند سیاہ میشود دل او و لذت گرفتن ست بطاعت

وَالْاِنْكِسَارُ فَالْبَطْنُ سَبَبُ الْمَعْصِيَةِ وَالْغَفْلَةِ

و انکسار پس شکم کہ ازو ہی میخیزد سبب گناہ و غفلت ست

وذكر عشرين الامراض وجروح الجسد وكسر
وآوردن شصتی رعشه قیامت ذکر سستی اهل دوزخ ست وشکستن
ثم شرع للفصد فاستيلاؤها بالشبع وقدم النوم
خواستن فصد ست زیرا که غلبه رطوبت بسبب سیریست ودور شدن غلبه خواب
ثم يحل الطبع ويضيء العمر ويقوت القيام والتهجد
پس آن گشاده میکند طبیعت را وضایع میکند عمر را وازدست میدهد بخاستن وتهجد را
ويسر للواظبين على الطاعة خفة البدن والفراغ عن
ودسانی سوالبتست بر عبادت مولی بسبب سبکی بدن وفارغ خاطرست از
الاهتمام بالتحصيل والاعداد والاكل والفراغ
بردانتن بتحصیل اسباب طعام وآمادگی آن وخوردن وفارغ شدن
ودفع الامراض الشاغلة عنها فورد ما المعدة بيت
ودور شدن بیماریهاست که بازدارد از طاعت پس وارد شده در حدیث معده آدمی خانه
كل داء وخفة المؤنة والاكتفاء بالقليل
هر بیماری ست وسبکی مکروباری ست وبسندگی کردن باندک چیزیست
فطلب الزيادة يورث المذلة ويحصل الحرام
پس طلب کردن زیادتی مال پیدا می آرد خواریها وحاصل میکند مال حرام
والشره وامكان الايثار بالفاضل ليكون زهدا
وحرص مال شبیرا وقدرت یافتن ست برصرف کردن بر فقرا زاهد را تا باشد
فله يوم القيمة ثم التقليل بالتدريج الى ما
سایه آن صدقه روز قیامت پس کم کردن غذا بآهستگی تا بدرجه که

يحصل به القوام وان لم يطق فالاكل بعد صدع الشيب

حاصل شود بسبب آن قوام بدن واگر طاقت نداشته باشد اين پس بايد كه بخورد بعد از شيب

ويعرف بان لا ينتظر الادام او لا يقع الذباب عليه

وشناخته ميشود بآنكه اگر تنها آن در دست آيد منتظر ادام نخورد يا آنكه نشيند مگس بر آن

البراق والترك مع بقائها والاصوب الاول

ازدبس و گذاردن طعام را با وجود شتها و قويه تعجب آن است يا آنكه گذاردن مستحب است

على العبادة فهو المأثور وهو يختلف بحسب الاحوال

بر عبادت الهي پس همين است مأثور و اين گاه مختلف ميشود بسبب اختلاف احوال

اما الوقت فكانوا يطوون يومين فصاعدا الى الخميس

اما وقت خوردن طعام پس اوقات گذشته كه ميكردند اين بود كه دو روز و زياده تا پنجشنبه

والاقتصاد هو الاكلة في اليوم والليلة وهو

ميانه روي آن يكمرتبه خوردن است در روز و شب و اين را نيز ميگويند

المروي عنه عليه الصلوة والسلام فورد

مروي است از حضرت كه بران مداومت مينمود صلوة و سلام آمده است در حديث

ان اكلتين في يوم من السرف والاحب

بتحقيق دو مرتبه خوردن در روزي از اسراف است و دوست

بها اليتهجد على فراغ المعدة ويتقوى على الصوم

تا تهجد كند بر فراغ معده و قوت گيرد بر روزه ايشب

وهو المروي وان منع الحضور يفطر بنصف

و اين مروي است و اگر منع كند از سنگي حضور تناول افطار كند بر نيمه قدر

وَبِالْخَبَزِ لِاسْتِعَانَتِهِ عَلَى الطَّاعَتَيْنِ فَالْجُوعُ

وبوقت سیر خوردہ نمیتواند آخر را از جہت حصول قوت بر سر دہ طاعت پس گرسنگی

الشَّاغِلُ عَنْهُ تَعَالَى مَذْمُومٌ وَأَمَّا الْجِنْسُ فَالْأَعْلَى

کہ باز دارد از حضور حق تعالے مذموم ست واما جنس طعام پس قسم اعلے

مِنَ الْخُبْزِ الْبُرِّ الْمَنْخُولِ ثُمَّ الشَّعِيرُ الْمَنْخُولُ وَالْبُرُّ

از نان گندم کہ بیختہ شدہ ست پس از نان جو بیختہ شدہ واز گندم

الْغَيْرُ الْمَنْخُولِ ثُمَّ الشَّعِيرُ الْغَيْرُ الْمَنْخُولِ وَمِنَ

نا بیختہ پس از جو نا بیختہ وقسم اعلے از

الْأُدُمِ اللَّحْمُ وَالْحُلْوَا ثُمَّ الدُّهْنُ ثُمَّ الْمِلْحُ

نانخورش گوشت ست وحلوا پس روغن ست پس نمک

وَالْخَلُّ وَالْمَحْمُودُ الْوَسَطُ فَالطَّرَفَانِ شَاغِلَانِ وَ

وبہتر از نانخورش قسم میانہ ست پس اعلے وادنے مشغول کنندہ اند از جناب

وَرَدَ قَ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا

آمدہ است در قرآن مجید بندگان خدا آنکسانند کہ چون نفقہ کردند اسراف نمودند وتنگ ہم نگرفتند

وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَاطُهَا

وایشان را میان اسراف واقتار ستودہ وحدیث آمدہ بہترین کارہا اوسطہا ی آن ست

وَالْأَوْلَى أَنْ لَا يُوَاظِبَ عَلَيْهِ وَيَتْرُكَ الشَّهْوَةَ أَحْيَانًا

واولی آنست کہ مواظبت نکند بر نانخورش وترک کند آنچنری را کہ مرغوب نفس باشد از جہت

لِلْأُنْسِ بِالدُّنْيَا وَوَرَدَ فِي أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي

الفت دنیا را آمدہ است در قرآن مجید بردید وخوردید شما لذتہای خود را در

ابن عباس ابن ابی شیبہ وعن ابن عباس ابن ابی شیبہ وعن
الشعبی اجمل الله عز شانہ انہا خالصہ
الله صلی الله علیہ وسلم من غیر شعیر
سبیل طعام اهل الدنیا واهل الجنة
رواہ ابن ماجہ وابن ابی الدنیا
من الشبع وغیر ذلک
کان علیہ السلام یحب الحلوا
والعسل رواہ اصحاب الکتب الستة
وکان یحب الحلوا والدباء کما فی الشمائل
والاحادیث المومن حلوی والکافر
خبثی فقال ابن حجر العسقلانی باطل
لا اصل لہ ضعیف وفی معناہ
فضل الثرید علی الطعام
فانہ من شجرة مبارکة
وابو یعلی والطبرانی
انہ علیہ السلام قال النعم الادام
الترمذی
للسخی والزاهد وما
العارف فما ظنک بالرب
فقال بالبرکات واعلوها
وقال الله زکی
واشکروا لله
الجنة وفیها ما تشتهی الانفس

خَيْرُكُمُ الدُّنْيَا وَشَرُّ اُمَّتِي الَّذِينَ غُذُوا بِالنَّعِيمِ

بہترین شما دنیا را و بدترین امت من آنانکہ غذا داده شدند بہ نعمت

وَنَبَتَ عَلَيْهِ أَجْسَامُهُمْ وَإِنَّمَا هِمَّتُهُمْ أَنْوَاعُ الطَّعَامِ

و روئیدہ شد بر ایشان بدنہای ایشان و نیست کوشش ہای ایشان مگر انواع خوردنی را

وَاللِّبَاسِ وَلَا يَجْمَعُ بَيْنَ الشَّهْوَتَيْنِ قَضَاءً وَلَا

و پوشیدنی و جمع نکند میان شہوت شکم و فرج بجہت ادا شدن

بَيْنَ الشِّبَعِ وَالنَّوْمِ فَهُمَا غَفْلَتَانِ فَوْرَدَ

میان سیری و خواب زیرا کہ اجتماع دو شہوت اجتماع دو غفلت است در حدیث آمده

اِذَا نِبْتُمْ طَعَامَكُمْ بِالصَّلٰوةِ وَالذِّكْرِ وَلَا تَنَامُوا عَلَيْهِ

گردانیده باشید طعام خود را بنماز و ذکر تلاوت و خواب نکنید بر سیری

فَتَقْسُوَ اَقْلُوبُكُمْ وَيُكْتَفَى بِالتَّمْرِ تَحَرُّزًا عَنِ التَّفَكُّهِ

پس سخت شود دلہای شما را اکتفا کند بہ خرما بجہت احتراز کردن از تفکہ

وَيُوَلِّمُ النَّفْسَ فِي ابْتِدَاءِ الرِّيَاضَةِ فَكَانَ عَلَيْهِ

و دردناک کند نفس را در ابتدائے ریاضت خود پس بود بر آنحضرت

الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ يُحِبُّ الْعَسَلَ وَعُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى

صلے اللہ علیہ وسلم کہ دوست میداشت شہد را و عمر رضی اللہ تعالے

عَنْهُ يَجْتَنِبُهُ وَيَأْمُرُ ابْنَهُ بِأَكْلِ الْخُبْزِ يَوْمًا مَعَ اللَّحْمِ

عنہ اجتناب میکرد از و و میفرمود پسر خود را بخوردن نان یک روز با گوشت

ثُمَّ اللَّبَنَ ثُمَّ الدِّهْنَ ثُمَّ الزَّيْتَ ثُمَّ الْمِلْحَ ثُمَّ

پس شیر و روز سیوم ماست روز چہارم روغن روز پنجم زیت و روز ششم نمک و روز

وَلَا يَأْكُلُ شَيْئًا مِمَّا يُتْرَكُ فِي الْمَلَّةِ وَلَا

و نخورد هیچ چیزی که ترک میکنند آنرا در حضور مردم و قصد

مِنْهُ أَنْ يُعْرَفَ بِالتَّقْلِيلِ فَهُوَ أَخَسُّ مِنَ

از آن شناخته شود بکم خوردن کراین بر حرامست از

الْإِكْثَارِ وَيُؤَخِّرُ السُّحُورَ وَيُعَجِّلُ الْإِفْطَارَ

بسیار خوردن و تاخیر کند سحور خوردن و دستابی کند در افطار کردن

وَيَحْتَدِي بِالتَّمْرِ أَوِ الْمَاءِ وَيُفْطِرُ صَائِمًا فَالْكُلُّ

و اقتدا کند در افطار بخرما یا بآب و افطار کناند روزداری را زیرا که این همه

مَأْثُورٌ وَيَسْتَعِدُّ فِي شَعْبَانَ بِالتَّوْبَةِ وَرَدِّ الْمَظَالِمِ

مروی ست و مستعد شود در ماه شبان باستقبال رمضان بتوبه کردن و در دکردن مظالم

وَتَرْكِ الشَّوَاغِلِ وَيَخُصُّ رَمَضَانَ بِالصَّدَقَةِ وَتِلَاوَةِ

و ترک کردن شغلها و مخصوص کند رمضان را بتصدق کردن و بخواندن قرآن مجید

وَالِاعْتِكَافِ لَا سِيَّمَا الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ فَهُوَ عَلَيْهِ

و اعتکاف خصوصا اعتکاف کند در عشرهٔ اخیره زیرا که آنحضرت

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَاظَبَ عَلَيْهِ وَأَمَرَنَا بِالْتِمَاسِ

صلے اللہ علیہ وسلم مواظبت کرده بروے و امر کرد ما را بجستن

لَيْلَةِ الْقَدْرِ فِيهَا وَبِرَاعَةِ سَائِرِ الْأَيَّامِ الْفَاضِلَةِ

شب قدر در عشرهٔ اخیر رمضان و محافظت کردن برای جمیع روزهای بزرگ را

كَالْأَشْهُرِ الْحُرُمِ لَا سِيَّمَا عَرَفَةَ وَعَاشُورَاءَ وَ

مانند ماههای حرام خصوصا از ماههای حرام روز عرفه و روز عاشورا و

الْعَشْرَيْنِ وَشَعْبَانَ وَالْأَيَّامِ الْبِيضِ وَالْجُمُعَةِ

ہر دو عشرہ را و ماند شعبان و ایام بیض را و روز جمعہ را

وَالْخَمِيسِ وَالْاِثْنَيْنِ وَيُفْطِرُ فِي آخِرِ شَعْبَانَ

و روز پنجشنبہ را و روز دوشنبہ را و افطار کند در نصف آخر شعبان

اِسْتِعَانَةً عَلَى صَوْمِ رَمَضَانَ وَوَرَدَ بِهِ إِذَا كَانَ

بجہت استعانت بر روزہ ماہ رمضان و در حدیث آمدہ چون

النِّصْفُ مِنْ شَعْبَانَ فَلَا صَوْمَ حَتَّى رَمَضَانَ

نصف ماہ شعبان پس نیست روزہ تا اور رمضان

ثُمَّ السِّرُّ فِيمَا وَرَدَ أَفْضَلُ الصِّيَامِ صَوْمُ أَخِي

پس سر حکمت در آنچہ در حدیث آمدہ فاضلترین روزہا روزہ برادر من

دَاوُدَ شِدَّةُ انْكِسَارِ النَّفْسِ بِنَقْضِ الْعَادَةِ بِخِلَافِ

داؤد علیہ السلام سختی شکستن نفس ست شکستن عادت بخلاف

صَوْمِ الدَّهْرِ قِيلَ يَجْتَهِدُ أَنْ يَصُومَ نِصْفَ السَّنَةِ

روزہ تمام سال بعضی گفتہ اند کوشش کند کہ روزہ دارد نصف سال

أَوْ ثُلُثَهَا مَعَ رِعَايَةِ الْأَيَّامِ الْفَاضِلَةِ وَقِيلَ لَا

یا سیوم حصہ آنرا با محافظت کردن ایام فاضلہ و بعضی گفتہ اند کہ

يُفْطِرُ إِلَّا أَرْبَعَةَ أَيَّامٍ مُتَوَالِيَاتٍ اِعْتِبَارًا

افطار نکند مگر چہار روز پے در پے از جہت اعتبار کردن

بِأَيَّامِ النَّحْرِ وَالتَّشْرِيقِ وَالْأَصْلُ الْعَمَلُ بِحَسَبِ

بایام نحر و تشریق کہ چہار روز ست و اصل در باب صوم عمل کردن است بحسب

سلام باطن بود پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم

روزہ میداشت تا آنکہ گفتہ می شد کہ گاہی افطار نخواہد کرد ہمچنین افطار میکرد چند انکہ گفتہ میشد

روزہ نخواہد داشت و نماز میگذارد در شب تا آنکہ گفتہ می شد کہ خواہد خسپید و خواب میکرد تا آنکہ گفتہ میشد

باب چہارم در بیان سفر کردن

بنام خدائے بخشندہ مہربان

در بیان حج و جہاد کردن

سفر کردن مرد یا متعلق باصول دین است و آن بچند قسم ست یکی آنکہ قصد کند بتحصیل علم و بیان حدیث کہ

بیرون آید از خانہ خود برائے طلب علم پس وی در راہ خدا تعالیٰ ست

و دیگر بقصد تجربہ برائے اصلاح اخلاق خود و این سفر

سفر ظاہر میکند از اخلاق بسبب دوری او از چیزہائی کہ الفت بآن داشت

و صفات بزرگ وی

و برائے فاخلہ کردن عجائب قدرت و صنع وی تعالیٰ

صفاته وحجه فورد في وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ

ورحج کردن آنست در قرآن کریم وعده کرده است بر مردم که حج خانه

الایتی مَنْ حَجَّ الْبَيْتَ وَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ

تا آخر آیة وعده میدهد کسیکه حج کند خانه کعبه را و حج کند بحالت احرام و بجا آورد

مِنَ الذُّنُوبِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ وَالْجِهَادُ فورد

از گناهان مانند روزیکه زائیده است او را مادرش و جهاد کردن در وعده

غَزْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا

صبح کردن یکبار در راه خدا یا شامگاه بهتر است از دنیا و آنچه

فِيهَا وَزِيَارَةُ الْمَدِينَةِ وَبَيْتُ الْمُقَدَّسِ فورد

در دنیاست و برای زیارت مدینه و دیگر بزیارت بیت المقدس در حدیث

لَا يُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى مَسْجِدِي هٰذَا وَالْمَسْجِدِ الْحَ

نسته نشود بالان مگر بسوی مسجد من که اینست یا بسوی مسجد الحرام

وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى وَمُلَاقَاتُ الْكُبَرَاءِ لِلِاسْتِفَادَةِ

یا مسجد اقصی و برای ملاقات و زیارت علمای دین برای حصول فائده

مِنْ مُشَاهَدَةِ الْأَحْوَالِ فَلِسَانُ الْحَالِ أَفْصَحُ وَزِيَارَةُ

از ملاحظه احوال و اخلاق زیرا که زبان حال فصیح تر است و برای زیارت

قُبُورِهِمْ وَالْفِرَارُ عَمَّا يُشَوِّشُ الْعِبَادَةَ كَالْجَا

قبور ایشان و گریختن از آنچه پراگنده کند حاضر را

وَالْمَالِ وَاتِّخَاذُ نَيْوِيٍّ كَالْفِرَارِ مِنَ الْفِتْنَةِ

و مال و بسر بردن امور دنیاست مانند گریختن از فتنه

وَالْقَحْطِ وَالْحَرْبِ فِيهِ إِلَّا عَنِ الطَّاعُونِ فَهُوَ

دگران نیز وگناہ نیست درین مگر گریختن از وبا کہ این

مَنْدُوبٌ عَنْهُ وَأَوْ طَلَبِ الْمَالِ وَنَحْوِهِ فَيَنْوِي فِيهِ نَحْوَ

مندوب ست یا سفر برطلب مال ومانند آن پس نیت کند درین مانند

التَّعَفُّفِ مِنَ السُّؤَالِ وَالتَّعَطُّفِ عَلَى الْعِيَالِ الْيَصِيرِ

باز داشتن خود را از سوال یا نیت مہربانی بر عیال تا گرد دایں سفر

عِبَادَةً ثُمَّ إِنْ كَانَ وَاجِبًا كَالْحَجِّ وَطَلَبِ الْعِلْمِ

عبادت پس اگر واجب بود مانند حج تو نگر وطلب علم

فَيُتَعَيَّنُ وَإِلَّا فَالِاسْتِفْتَاءُ مِنَ الْقَلْبِ بِحَسَبِ صَلَاحِهِ

پس متعین کند ورنہ پس فتوی خواہد از دل خود بمقتضائے صلاح

الْحَالِ فَالْفَوَائِدُ وَالْآفَاتُ مُتَعَارِضَةٌ وَالْمَقْصُودُ

حال خود زیرا کہ فائدہ وآفتہائے پیش می آید ومقصود درہمہ

هُوَ الْمَعْرِفَةُ وَالْأُنْسُ بِهِ تَعَالَى وَالْمُعَيِّنُ فِي الْبِدَايَةِ

ہمان معرفت الٰہی والفت بوی تعالی ست ومتعین در اول امر

السَّفَرُ لِلتَّعَلُّمِ وَفِي النِّهَايَةِ الْإِقَامَةُ فَفِيهِ شَوَاغِلُ

سفرست برائے کسب علم ودر آخر کار اقامۃ متعین ست زیرا کہ درسفر چیزہائے باز دارندہ از ذکر

مِنَ النَّظَرِ إِلَى الْمَآلَاتِ وَحِفْظِ النَّفْسِ وَالْمَتَاعِ

از نظر کردن بمآلات ومحافظت ذات خود ومتاع خود

وَاحْتِمَالِ الشَّدَائِدِ وَالْهُمُومِ وَحَقُّهُ أَنْ يَتُوبَ

وبرداشتن محنتہا ومشقتہا وحق مسافر آنست کہ توبہ کند

وَيَرُدُّ الْمَظَالِمَ وَالْقُرُوضَ وَيُؤَدِّي النَّفَقَاتِ وَ

وردکند حقوق مردم را وادا کند وامها را و نفقه هر یک را

يَأْخُذُ الزَّادَ وَيَطْلُبُ الرَّفِيقَ الصَّالِحَ الْمُعِينَ عَلَى

بگیرد توشه سفر را و طلب کند مسافر رفیق نیک کردار کمک کننده باشد بر

الْخَيْرِ وَيَتَصَدَّقُ قَبْلَ الْخُرُوجِ وَيُصَلِّي قَبْلَهُ

نیکی و صدقه بدهد پیش از برآمدن از خانه و نماز گذارد پیش از آن

رَكْعَتَيْنِ وَيَسْتَخِيرُ فِي غَيْرِ الْوَاجِبِ وَيُوَدِّعُ

دو رکعت و استخاره کند در سفر غیر واجب و وداع کند

الْإِخْوَانَ وَيَرْغَبُ فِي دُعَائِهِمْ وَيُعَرِّضُ الْأَشْيَاءَ

برادران را و رغبت کند در دعای ایشان و پیش کند همه اسباب سفر را

عَلَى الْمُكْتَرِي وَيُرْضِيهِ وَيَخْرُجُ فِي بُكُورِ الْخَمِيسِ

بر کرایه دار و راضی کند او را و بیرون آید از خانه در گاه پنجشنبه

وَالسَّبْتِ فَوَرَدَ دُعَاءٌ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

و روز شنبه در حدیث آمده دعای آنحضرت صلی الله علیه وسلم

فِيهِمَا وَالْاِثْنَيْنِ فَهُوَ أَيْضًا مَأْثُورٌ وَيُكْثِرُ السَّيْرَ

در هر دو و دوشنبه که این نیز مروی است و بسیار کند سیر را

فِي اللَّيْلِ فَوَرَدَ عَلَيْكُمْ بِالدُّلْجَةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ

در شب در حدیث آمده بر شما باد در تاریکی شب زیرا که زمین

تُطْوَى بِاللَّيْلِ مَا لَا تُطْوَى بِالنَّهَارِ وَلَا يَنْزِلُ مَا

پیموده میشود در شب قدری که پیموده نمیشود بروز و فرود نیاید تا در میانه

لَمْ يَسِرِ الْيَوْمَ مِقْدَارًا وَيُصَلِّي عِنْدَ الرُّكُوبِ مِنَ الْمَنْزِلِ

روز کم میرود یا بگذارد و نماز بگذارد نزدیک سوار شدن از منزل

وَالنُّزُولِ فِي الْبَرِّ وَيُكَبِّرُ فِي كُلِّ صُعُودٍ وَيُسَبِّحُ فِي كُلِّ

و نزدیک فرود آمدن در آن و الله اکبر گوید در هر بلندی و سبحان الله گوید در هر

هُبُوطٍ فِي صُعُودٍ وَحَضَرٍ وَيُؤَمِّرُ أَحَدَ الْأَنْظَامِ الرَّأْيِ

فرود آمدن و عادت شدن و حشت از خود و امیر گرداند یکی را بجهة انتظام رائے

وَلْيَكُنِ الْأَمِيرُ أَحْسَنَهُمْ خُلُقًا وَمُوَاسَاةً وَوَرَدَ

و باید که باشد امیر نیکترین ایشان از روی خلق و مرافقت بر رفقا و حدیث آمد

إِذَا كُنْتُمْ ثَلَثَةً فَأَمِّرُوا أَحَدَكُمْ وَيُعَيِّنُ الرُّفْقَةَ

چون باشید سه کس در سفر پس حاکم گردانید یکی را از خود و بعد نماید رفیقان را

وَيُوَاسِي عَلَيْهِمْ وَيُرَافِقُ الرَّاحِلَةَ وَيَنْزِلُ أَحْيَانًا

و یاری کند بر ایشان و موزی کند دابهٔ سواری را و فرود آید گاه گاهے

فَفِيهِ إِقَامَةٌ لِلسُّنَّةِ وَتَرْفِيَةٌ لِلدَّابَّةِ وَاسْتِرَارٌ

پس دریں برپا کردن سنت است و راحت رسانیدن بمرکوبیت و خوردسند کردن

لِلْكَرَى وَرِيَاضَةٌ لِلنَّفْسِ وَتَحَرُّزٌ عَنْ ضَعْفِ الْأَعْصَابِ

کرا به را است و رام کردن نفس است و نگهداشتن اعضا را از سستی پی ها

وَلَا يَنَامُ عَلَيْهَا إِلَّا نَوْمَةً خَفِيفَةً وَلَا يَتَوَقَّفُ عَلَيْهَا

و خواب نکند بر دابه مگر خواب سبک و توقف نکند بر مرکب

وَوَرَدَ لَا تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ كَرَاسِيَّ وَلَا يَتَفَرَّدُ

در حدیث آمده مگیرید پشتهای دوابهٔ خود را نشستنگاه و جدا نشود در راه

عَنِ الرُّفْقَةِ وَيَحْرِسُ بِالنَّوْبَةِ وَيُبَادِرُ فِي أَوَّلِ

از رفیقان و پاسبانی کند بنوبت و خواب کند در اول

اللَّيْلِ جَاعِلًا رَأْسَهُ عَلَى الْعَضُدِ وَفِي آخِرِهِ عَلَى

شب در حالتیکه نهنده باشد سر خود را بر بازوی خود و در آخر شب بر

الْكَفِّ وَيُقِيمُ الْعَضُدَ لِئَلَّا يَشْتَدَّ النَّوْمُ فَهُوَ مَأْفُونٌ

کف دست و استاده کند بازو را تا سخت و گران نباید خواب که این مردنی ست

وَلَا يَصْحَبُ جَرَسًا وَلَا شَاعِرًا وَلَا سَاحِرًا وَلَا كَاهِنًا وَلَا

و همراه نگیرد سفر جرس را و نه شاعر را و نه ساحر را و نه کاهن را و نه

مُنَجِّمًا وَلَا جُلَّ تِرٍ وَلَا كَلْبًا وَيُؤَذِّنُ إِنْ ضَلَّ الطَّرِيقَ

منجم را و نه کار بشتر کوچ گرد را و نه سگ را و اذان گوید چون گم کند راه را

وَوَرَدَ إِذَا اخْتَلَفَ عَلَيْكُمُ الطَّرِيقُ فَعَلَيْكُمْ بِذَاتِ الْيَمِينِ

در حدیث آمده چون مختلف شود بر شما راه پس گیرید براه راست دست راست

فَإِنَّ عَلَيْهَا مَلَكًا يُسَمَّى هَادِيًا وَلَا يَدْخُلُ بَلَدًا لَيْسَ

زیرا که بر راه راست فرشته ایست که نام او هادی ست و در نباید شهری را که نباشد

فِيهِ سُلْطَانٌ أَوْ نَائِبُهُ وَلَا سَائِسٌ وَلَا مَا فِيهَا طَاعُونٌ

در وی خلیفه یا نائب او و نه باشد در آنجا سیاست کننده و در نباید بشهری که در آن

وَيُصَاحِبُ الْمِرْآةَ وَالْمُكْحُلَةَ وَالسِّوَاكَ وَالْمِنْطَقَةَ وَالْمِقْلَمَ

همراه گیرد آئینه و سرمه دان و مسواک و میانه و مقراض

وَالْمُوسَى وَالرَّكْوَةَ وَالْحَبْلَ وَالْإِبْرَةَ وَخَيْطَهَا وَ

و کاسه و آب برق آب و رسن و سوزن و رشته آن و

يَجْتَنِبَ الْغِرَّةَ فَهُوَ يُذْهِبُ الْبَرَكَةَ وَيَتَبَرَّكُ بِزِيَارَةِ

پرهیز کند از غفلت و غرور زیرا که این میبرد برکة را و تبرک جوید بزیارت

الْأَحْيَاءِ وَالْأَمْوَاتِ وَيُعَجِّلُ الْأَوْبَةَ بَعْدَ

زندگان و مردگان و شتابی کند در رجوع کردن بعد

قَضَاءِ الْحَاجَةِ وَيَأْتِي بِالتُّحْفَةِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ وَ

فراغ از حاجت خود و بیارد هدیه را برای اهل و عیال و

الْأَقَارِبِ وَلَا يُقَدِّمُ بَغْتَةً وَلَا لَيْلًا وَالْأَحَبُّ وَقْتَ

خویشاوندان خود و قدوم نیارد در خانه یکباره و نه در وقت شب و دوست تر وقت

الضُّحَى وَيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ أَوَّلًا وَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ

چاشت و درآید در مسجد اول و بگذارد دو رکعت نماز

فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيُقَدِّمُ لَهُ الضُّحَى وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ

پس این همه مرویست و مقدم کرده شود برای قدوم مسافر ضحی و وجود پیغمبر خدا صلی الله

وَالسَّلَامُ إِذَا قَدِمَ نَحَرَ جَزُورًا أَوْ بَقَرَةً وَحَقَّ الْحَجِّ

علیه وسلم چون آمد از سفر نحر میکرد شتر را یا ذبح میکرد گاو را وحق گزاردن حج

أَنْ يُخْلِصَ فِي النِّيَّةِ وَيَحْتَالَ فِي دَفْعِ تَسْلِيمِ

آنست که اخلاص کند در نیت و حیله کند در ندادن و سپرد نکردن

الْعَشَرِ لِقُطَّاعِ الطَّرِيقِ وَيَرْجِعَ إِنْ لَمْ يَقْدِرْ

مال را بهاری برای رهزنان و برگردد از راه حج اگر قدرت ندارد بر دفع

فِي حَجِّ النَّفْلِ فَالْإِعَانَةُ عَلَى الْعُدْوَانِ

در حج نفل زیرا که مدد کردن بر ظلم

أَفْحَشُ وَيَمْشِي رَاجِلًا إِنْ قَدَرَ وَإِلَّا فَالرُّكُوبُ
لاسزاوار تر است از پیادہ رفتن و دوم پیادہ اگر قدرت داشتہ باشد ورنہ سوار می شود
وَقِيلَ هُوَ الْأَفْضَلُ فِيهِ مُؤْنَةُ الْإِنْفَاقِ وَ
و بعضی گفتہ اند کہ سواری در ہر حال افضل است زیرا چہ دران مشقت انفاق ست
الْبُعْدُ عَنْ تَشْوِيشِ الْهُمُومِ وَالْقُرْبُ مِنَ السَّلَامَةِ
دور ست از پراگندگی اندوہہا و نزدیک ست از سلامت بدن
وَالْإِتْمَامُ وَيَمْشِي أَشْعَثُ أَغْبَرُ غَيْرَ مُتَزَيِّنٍ وَلَا
و اتمام و براہ رود در حالیکہ پراگندہ موی و غبار آلود و ظاہر غیر زینت گیرندہ
مَائِلٍ إِلَى التَّكَاثُرِ فَهُوَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
مائل نباشد بسوی کثرت اسباب پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
فَعَلَ كَذٰلِكَ وَأَخْبَرَ عَنْ مُبَاهَاتِهِ تَعَالٰى بِهِ وَ
کرد ہمچنین و خبر داد آنحضرت از فخر کردن حق تعالی بکسی کہ بر کند موی و گرد آلود شود
يُتَقَرَّبُ بِإِرَاقَةِ دَمٍ وَإِنْ لَمْ يَجِبْ فَوَرَدَ فِي
و نزدیکی جوید بخدا تعالی بریختن خون قربانی اگرچہ واجب نباشد در قرآن مجید آمدہ
وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ الْآيَةَ وَلِأَنَّهَا كَسْبٌ فِي
و کسیکہ تعظیم کند نشانہای خدا تعالی را تا آخر آیۃ و کسب کردن است در
شِرَاءِ الْهَدْيِ وَالْأُضْحِيَّةِ فَالْمَقْصُودُ تَزْكِيَةُ
خریدن ہدی و قربانی زیرا کہ مقصود اصلی ازان پاک کردن
النَّفْسِ عَنْ رَذِيلَةِ الْبُخْلِ وَتَحْلِيَتُهَا بِتَعْظِيمِ
نفس ست از عیب بخل و زینت دادن نفس ست بتعظیم دینی تعالی

تعالى فَوَدَقَ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا

پس وارد شده در قرآن مجید نمیرسد بخدا یتعالی گوشتهای قربانی و نه

دِمَاؤُهَا الْآيَةَ وَيُنْوِي فِي الذَّبْحِ فِدَاءَ نَفْسِهِ

خونهای ایشان تا آخر آیه و نیت کند در ذبح قربانی بدل ذات خود را

اِقْتِدَاءً بِالذَّبِيحِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَيُنْفِقُ فِي

از جهة اقتدا کردن بذبیح پیغمبر علیه السلام و انفاق کند در

الطَّرِيقِ وَمَكَّةَ مَا اسْتَطَاعَ فَمِنْ عَلَامَاتِ

راه حج و در بلده مکه هر قدر که تواند پس از جمله علامات

الْقَبُولِ طِيبُ الْكَلَامِ وَالْإِنْفَاقِ وَعَدَمُ

مقبول شدن حج خوش گوئی ست و صرف کردن مال ست در راه خدا و عدم

الِاغْتِمَامِ بِهِ وَمَا أُصِيبَ فِي الْمَالِ فَدِرْهَمٌ

غمخوردن ست بانفاق و چیزیکه زیان رسد در مال پس یک درهم

مِنْهُ يَعْدِلُ سَبْعَمِائَةِ دِرْهَمٍ فِي سَبِيلِهِ تَعَالَى وَتَرْكُ

از مال برابر میشود بهفصد درهم که صرف کند آنرا در راه خدا یتعالی و ترک کردن

مَعَاصِي كَانَ يَرْتَكِبُهَا وَتَبْدِيلُ إِخَاءِ الْفُسَّاقِ

گناهان که ظاهر کرد پیش از حج مرتکب آن و بدل شدن برادری فاسقان ست

بِالصُّلَحَاءِ وَمَجَالِسِ اللَّهْوِ بِالذِّكْرِ وَيُلَازِمُ

بصالحان و بدل شدن مجلسهای لهو بمجلس ذکر و ملازم گیرد

الْخُشُوعَ فِي أَدَاءِ الْمَنَاسِكِ فَهُوَ الْأَصْلُ لَا سِيَّمَا

خشوع را در گذاردن امور حج پس همین خشوع اصل ست خصوصا

فِي الطَّوَافِ وَالْوُقُوفِ بِعَرَفَاتٍ فَهُمَا رُكْنَانِ

در طواف کعبہ و در وقوف بعرفات کہ این ہر دو فرض اوست

وَيَشْرَبُ مَاءَ زَمْزَمَ مُسْتَشْفِيًا وَيَصُبُّ مِنْهُ عَلَى

و بنوشد آب چاہ زمزم را در حالتیکہ طالب شفاست و بریزد آب زمزم بر

رَأْسِهِ وَجَسَدِهِ مُتَبَرِّكًا بِهِ وَمُسْتَنْجِيًا أَوْ طَاهِرًا

سر خود و بدن خود کہ متبرک چونیدہ باشد بآن در حالتی کہ خواہندہ پاک شدن باشد

وَيَغْتَنِمُ الْمَوْتَ فِي طَرِيقِهِ فَيُكْتَبُ لَهُ أَجْرُ

و غنیمت داند مردن را در راہ حج تا نوشتہ شود مر او را ہر سال اجر

إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ وَيَتَلَقَّى الْحَاجَّ بِالتَّرْحِيبِ وَ

تا روز قیامت و ملاقات کند حاجیان را بمرحبا گفتن و

يُصَافِحُهُمْ مُتَبَرِّكًا وَيَزُورُ الْمَدِينَةَ مُكْثِرًا

مصافحہ کند ایشان را کہ متبرک چونیدہ باشد و زیارت کند مدینہ را بسیار

لِلصَّلٰوةِ عَلَيْهِ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَيَزُورُ

خواندہ باشد بر حضرت صلے اللہ علیہ وسلم و زیارت کند قبر

وَقُبُورَ الصَّحَابَةِ وَأَهْلِ الْبَيْتِ وَسَائِرَ مَشَاهِدِهَا

و قبرہائے صحابہ کرام و اہل بیت آنحضرت را و ہر مکانہا کہ آنحضرت در آنجا

وَيُصَلِّي فِي مَسَاجِدِهَا وَيَتَبَرَّكُ بِآبَارِهَا وَيَتَصَدَّقُ

و نماز گذارد در مسجدہائے مدینہ و متبرک چونیدہ بچاہہائے مدینہ و صدقہ دہد

وَيُسْتَحَبُّ الْإِقَامَةُ بِمَكَّةَ مُرَاعِيًا حُقُوقَهَا فَوْرَ

و دوست اقامت را در مکہ معظمہ در حالیکہ رعایت کنندہ باشد حقوق آنرا بزودی

يَنْزِلُ عَلَى هٰذَا الْبَيْتِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ

در حدیث مسند دلی آید بر این خانه در هر روز یک صد

رَحْمَةٍ سِتُّونَ لِلطَّائِفِينَ وَأَرْبَعُونَ

رحمت از انجمله شصت رحمت برای طواف کنندگان و چهل رحمت

لِلْمُصَلِّينَ وَعِشْرُونَ لِلنَّاظِرِينَ ح وَإِنَّكَ

برای نماز گذارندگان و بیست رحمت برای نظر کنندگان در حدیث آمده و بتحقیق تو

يَا مَكَّةُ لَخَيْرُ أَرْضِ اللّٰهِ وَأَحَبُّ بِلَادِ اللّٰهِ إِلَيَّ وَلَوْلَا

اے مکه هر آینه بهترین زمین خدائی و دوست داشته ترین شهرهای دلی بسوگند اگر نمی بود

أَنِّي أُخْرِجْتُ مِنْكِ لَمَا خَرَجْتُ وَبِالْمَدِينَةِ

که بیرون آورده میشدم از تو هر آینه بیرون نمی شدم و دوست دارد اقامت بمدینه

فَوَرَدَ فِي الصَّبْرِ عَلَى لَأْوَائِهَا وَفِي الْمَوْتِ بِهَا

پس وارد شده است در فضیلت صبر کردن بر سختیهای مدینه و در فضیلت مردن در انجا

شَفَاعَتُهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَشَهَادَتُهُ

شفاعت کردن آنحضرت صلے الله علیه وسلم و شهادت دادن آنحضرت

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمَا نُقِلَ مِنْ إِرْجَاعِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ

روز قیامت برصلاح او و آنچه منقول از باز گردانیدن عمر بن الخطاب رض

عَنْهُ الْحَبِيبَ بَعْدَ الْفَرَاغِ عَنِ الْحَجِّ إِلَى الْمُسَارَعَةِ

حاجیان را بعد فراغ حج از کمر منظمه بسوئے ما فیها جای ایشان

تَحَامِيًا عَنِ السَّآمَةِ وَارْتِكَابِ الذَّنْبِ فَالْإِثْمُ

در مدینه احتراز کردن از طالت در اقامت و احتیاط از ارتکاب گناه پس گناه

فِيهِ مُتَضَاعَفٌ تَضَاعُفَ الثَّوَابِ حَيْثُ

درکہ زیادہ کردہ میشود عقاب او ماند زیادہ شدن ثواب حسنات بجہت آنکہ

عُلِّقَ الْعَذَابُ بِمُجَرَّدِ الْقَصْدِ فِيمَا وَرَدَ فِي

تعلیق کردہ شد عذاب درین مکان بمحض قصد گناہ بآنچہ وارد شدہ در قرآن مجید

وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ الْآيَةَ حَتَّى قِيلَ مِنْهُ وَ

وکسیکہ ارادہ کند در حرم میل کردن از حق تا آخر آیۃ تا آنکہ بعضی گفتہ اند از جملہ محارمات

الِاحْتِكَارُ وَقِيلَ الْكَذِبُ أَيْضًا وَتَعَدِّيدًا

حبس کردن غلہ در انجا و بعضی گفتہ اند کہ دروغ نیز و شمار کردن ایشان عمر را از جہت تاریکی

لِلِاشْتِيَاقِ وَالْأَوْلَى الِاسْتِفْتَاءُ مِنَ الْقَلْبِ فِي

شوق نمودہ بزیارت حرم و اولی برای سالک فتوی کردن ست از دل خود در

التَّوَطُّنِ فِي مَوْضِعٍ أَقْرَبَ مِنَ الْحُمُولَةِ وَسَلَامَةِ

اختیار کردن وطن در موضعی کہ نزدیکتر باشد از گمنامی و سلامتی

الدِّينِ وَفَرَاغِ الْقَلْبِ وَيُسْرِ الْعِبَادَةِ فَوَرَدَ

دین و فراغ دل از مشاغل و آسانی در عبادت پس وارد شد در حدیث

الْبِلَادُ بِلَادُ اللهِ تَعَالَى وَالْخَلْقُ عِبَادُ اللهِ فَأَيْنَ

ہمہ شہرہا شہرہای خدای تعالی ست و خلق بندگان خدا پس ہر جا

مَوْضِعٍ رَأَيْتَ فِيهِ رِفْقًا فَاقْنَمْ وَاحْمَدِ اللهَ تَعَالَى

کہ بدانی در انجا مصلحت پس آنجا قیام کن و شکر کن خدا را

وَحَقُّ الْجِهَادِ أَنْ يَنْوِيَ نُصْرَةَ الدِّينِ وَبَذْلَ

و حق جہاد آنست کہ نیت کند بآن تائید دین را و در باختن

الشَّهَادَةُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ تَعَالٰى فَوَرَدَتْ

کشتہ شدن را در راہ خدا تعالیٰ پس وارد شدہ در قرآن مجید

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

و گمان مبر آنان را کہ کشتہ شدند در راہ خدا تعالیٰ

أَمْوَاتًا الْآيَةَ وَإِنَّ أَرْوَاحَ الشُّهَدَاءِ فِي حَوَاصِلِ

کہ ایشان مردگانند بلکہ زندہ اند و در شکم ہای مرغان سبز اند ارواح شہیدان در

طَيْرٍ خُضْرٍ تَسْرَحُ فِي الْجَنَّةِ حَيْثُ تَشَاءُ وَ

پرندگان سبز است میچرند در جنت ہر جا کہ میخواہند و

تَأْوِي إِلَى قَنَادِيلَ مُعَلَّقَةٍ مِنَ الْعَرْشِ وَيَتَوَثَّبُونَ

باشند در میکنند بسوی قندیلہای کہ آویختہ شدہ است بعرش و در است پیدا شدن

الرُّجُوعَ إِلَى الدُّنْيَا لِلِاسْتِشْهَادِ وَتَمَنَّاهَا

بر گردیدن بسوی دنیا برای مرتبہ دوم تمنا کردہ شدن

فَهُوَ سَبَبُ نَيْلِ مَنَازِلِهِمْ وَإِنْ مَاتَ عَلَى الْفِرَاشِ

زیرا کہ این سبب رسیدن بمنزلہای شہیدان است اگرچہ بمیرد بر فراش خود

وَلَا يَخْرُجُ الْمُشْتَغِلُ بِتَهَيُّدِ الْأَهْلِ وَخِدْمَتِهِ

و نباید اشتغال کنندہ بہموار کردن اہل و عیال و خدمت

الْأَبَوَيْنِ فَهُوَ مُقَدَّمٌ وَيُقَدِّمُ الْغُزَاةَ وَلَوْ كَلَّفَهُمْ

او را دیدہ خود زیرا کہ این مقدم است بر جہاد نفل و خدمت کند غازیان را اگرچہ ایشان را بکلفت

وَيُجَهِّزُهُمْ وَيُعَظِّمُ آثَارَهُمْ وَيُعِدُّ هَا لِيَوْمِ

و تجہیز میکند ایشان را کند و تعظیم کند اسپہای ایشان را آماده دارد اسپانرا برای روز

اللقاء في انكل خصائل ويتعلم الفروسية و

پس این همه فضیلت ست و بیاموزد سواری و

السباحة فهو سنة ولا

و شنا کردن پس آموختن اوست و بیاموزد تیراندازی پس این سنت ست و

يتركه فورد من ترك الرمي بعد ما علمه فانما هي

ترک کند تیراندازی را و در حدیث آمده کسیکه ترک کند تیراندازی را پس از آنکه بداند آن پس نیست آن از

نعمة كفرها الباب الخامس في التزوج

باب پنجم در بیان زن کردن

والتخلي بسم الله الرحمن الرحيم في النكاح

و تجرد نمودن از آن بنام خدا بخشنده مهربان در نکاح کردن

فوائد حفظ النفس من الشيطان فورد من

فوائد نگاهداشتن نفس از شیطان در حدیث آمده که

تزوج فقد احرز شطر دينه ويزيد الى الاربع ان

زن کرد پس تحقیق نگاهداشت نصف دین خود را و زیاده کند بر چهار زن تا چهار زن اگر

لم يعتصم بواحدة ويبدل باخرى ان تنفر

محفوظ نباشد به یک زن و بدل کند زنی را بزنی دیگر اگر نفرت گیرد

طبعه وزيادة الرغبة في لذات الجسد فلذة

طبیعت از وی دوم زیادتی خواهش ست در لذتهای بهشت زیرا که لذت

الدنيا امور ثلث وقطع الملالة الحاصلة من

دنیا سه امر ست سوم دور کردن ملالتی ست که حاصل میگردد از

دَوَامِ الْعِبَادَةِ فَوَرَدَ لِكُلِّ شِرَّةٍ فَتْرَةٌ فَمَنْ

دوامت عبادت وحدیث آمده هر حرص را فاتری است که یکه

كَانَ فَتْرَتُهُ إِلَى سُنَّتِي فَقَدِ اهْتَدَى وَهُوَ لَا يَعُمُّ

باشد طالت وفترت او بسوی سنت من پس بتحقیق راه یافت واین فائده عام نیست

لِانْقِطَاعِهَا لِلْبَعْضِ بِالْمَاءِ وَالْبُقْعَتَانِ وَفَرَاغِ

بجهة انقطاع آن مر بعضی را مشغول کردن وآبیان وسبزه باغ بهام وفراغ

الْقَلْبِ مِنْ تَدْبِيرِ الْبَيْتِ لِلْعِبَادَةِ فَوَرَدَ

دل است از تدبیر خانه برائے عبادت در حدیث آمده

زَوْجَاتِي أَعْوَانِي عَلَى الطَّاعَةِ وَهُوَ يَخُصُّ بِمَنْ

زوجهای من مددگارانند بر طاعت واین فائده نیز مخصوص بکسے است

لَا يُدَبِّرُ فِيهِ وَلَا يُشَوِّشُ حُقُوقَ الزَّوْجِيَّةِ وَكَثْرَةُ

که ندارد در تدبیر خانه وپریشان نکند او را ادائی حقوق زوجیت وهم فائده

الْعَشِيرَةِ لِيَدْفَعَ بِهِمُ الشَّرَّ فَيَسْلَمَ وَالرِّيَاضَةُ بِالْقِيَامِ

خویشان آنست تا دفع کند بدیشان بدی را وایمن ماند وملازم شدن بر قیام

بِحُقُوقِهِنَّ وَاحْتِمَالِ جَفَائِهِنَّ فَوَرَدَ فِيمَنِ احْتَمَلَهَا

بحقوق اهل وعیال ومردانشان ایذای ایشان در حدیث آمده در شان کسیکه احتمال کرد

كَانَ مَعِي فِي الْجَنَّةِ وَهُوَ يَخُصُّ بِالْمُبْتَدِي لِاحْتِيَاجِ

با من است در بهشت واین نیز مخصوص است بطائفه بجهة احتیاج ایشان

إِلَى الرِّيَاضَةِ وَبِظَاهِرِ الْعَمَلِ فَالِانْمِنَاقُ أَوْلَى لَهُ

بسوی ریاضت وبا عمل ظاهر پس انمناق کردن او بهتر است مر او را

لانه متعدٍ بخلاف صاحب الباطن فعمله اشرف
زیرا کہ او این عبادت متعدی ست بخلاف کسیکہ صاحب باطن ست زیرا کہ عمل او شریف ترین اعمال است
والولد وهو المقصود الاصلی ففیه محبته تعالی
ہفتم ولد ست و ہمین ست مقصود اصلی از نکاح پس در تحصیل اولاد محبت وی تعالی
بتحصیل حکمته وهی بقاء جنس الانس والتحرز عن
بہ حاصل کردن حکمت جل شانہ کہ آن بقاء جنس آدمی ست و دیگر احتراز کردن ست از
تعطیل الاعضاء عن المقاصد ومحبته علیه الصلوة
معطل گذاشتن اعضا از مقاصد آن و ہم دہم محبت رسول علیہ السلام ست
والسلام بالاستنان فورد النکاح من سنتی
بعمل کردن بسنت در حدیث آمدہ نکاح کردن از طریقہ من ست
وتکثیر الامة فورد تناکحوا تکثروا فانی ابا هی
و بسیاری امت وی در حدیث آمدہ نکاح کنید و اولاد بسیار بہم رسانید کہ من مباہات میکنم
بکم الامم یوم القیمة ولو بالسقط وبرکة الدعاء
شما امتہای دیگر را روز قیامت اگرچہ بچہ ناتمام خلقت باشد و حصول برکت دعا و اولاد
ان یکفی بعده فعده علیه الصلوة والسلام من
اگر باقی ماند بعد از مردن پدر پس شمار کردہ ست آنحضرت علیہ السلام از
لعمل الباقی بعد الموت والشفاعة ان مات قبله
جملہ عملہای پدر کہ باقی ماند بعد از موت و حصول شفاعت ست اگر بمیرد پیش از پدر
فورد ان الطفل یجر ابویه الی الجنة و
در حدیث آمدہ بتحقیق بچہ میکشد مادر و پدر خود را بسوی بہشت و

أفات وهي كسب الحرام فالمعيل يضطر إليه

مر کاح آفات ست وآن یکے کسب حرام است پس عیالدار مضطر میشود بسوی کسب حرام

للتوسع وورد في الحديث أنه هو الذي أكل عياله

بجہت فراخی وآمده است در حدیث تحقیق ایں مرد آں کسی است کہ خورد بعیال او

حسناته وفوات الحقوق فورد كفى بالمرء

بکہای او وفوت شدن حقوق زوجیت ودر حدیث آمده کفایت میکند مرد را

إثما أن يضيع من يعول والشغل عنه تعالى بتدبير

ہمیں قدر گناہ کہ ضائع کند کسے را کہ عیالداری او میکند واز ازاں مشغول شدن از یاد حق تعالی بتدبیر

المعيشة وجمع المال والادخار والتفاخر و

معیشت وجمع کردن مال وذخیرہ کردن آں وفخر کردن بمال

الاستغراق بالتمتع والمؤانسة فإن تحققت

مستغرق شدن بانتفاع زناں وانس گرفتن بصحبت ایشاں پس اگر متحقق شود

الفائدة وانتفت الآفة يتعين النكاح وإن

در شخصی فائدہ نکاح ومنتفی گشت آفت متعین میشود نکاح واگر

انعكس يتعين التجرد وإن تقابلا يأخذ بالراجح

منعکس شد امر متعین شود او را تجرد واگر فوائد وآفات متقابل باشند اختیار کند غالب را

ففوات الشغل به تعالى وطيب اللقمة أفخس

پس از دست رفتن اشتغال بوی تعالی ویافتن لقمہ حلال بدرست

من فوات الولد لأنه لا يجبرهما ولأنه

از حاصل نشدن ولد زیرا کہ خود ولد جبر نقصان ایں ہر دو نمیتواند کرد وبجہت آنکہ

مَوْجُودٌ وَكِلَاهُمَا فَاجِرَانِ وَكَذَا الزِّنَا مِنْ كَسْبِ الْحَرَامِ

امر موجود است وآن ہر دو فاجر موجود ند وہمچنین زنا ناسزا ولود نیست از کسب حرام

لِأَنَّهُ قَتْلُ حَيَوَانٍ بِتَحْصِيلِ وَلَدٍ لَيْسَ لَهُ مَنْ يَقُومُ بِحَقِّهِ

زیرا کہ زنا بہ حکم کشتن آدمی ست بحاصل کردن فرزندی کہ نیست مراورا کسیکہ بقیام بحق ولی نماید

وَلَا نَظَرَ حَرَامٌ لِعَيْنِهِ وَالْكَسْبُ لِغَيْرِهِ بِخِلَافِ النَّظَرِ

وہمچنین کہ زنا حرام ست بنظر ذات خود وکسب حرام ست برای غیر او بخلاف نظر کردن بحرام

وَالْهُمُ لِدَوَامِ الْكَسْبِ وَسِرَايَةِ شَرِّهِ إِلَى الْغَيْرِ وَعِنْدَ

وہمچنین ہست اہتمام دوام کسب وسرایت کردن بدی کسب بسوئی غیر او ونزد

الْأَمْنِ فَالْأَوْلَى الْجَمْعُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْعِبَادَةِ وَ

ایمن بودن پس اولیتر جمع کردن ست میان نکاح وميان عبادت و

هُوَ حِصْنٌ لِأَعْظَمِ الْقُوَّةِ كَمَا كَانَ لِرَسُولِنَا عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ

ایں دستہ سپر است نزد کمال قوت چنانچہ بود برائے پیغمبر ما علیہ الصلوة

وَالسَّلَامُ وَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ فَالنِّكَاحُ لِصَاحِبِ الظَّاهِرِ

والسلام واگر قادر نبود پس نکاح کردن بہتر ست مر صاحب ظاہر را

وَالْعُزُوبَةُ لِصَاحِبِ الْبَاطِنِ كَالْمَسِيحِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

و بے زن بودن مر صاحب باطن را مانند عیسی علیہ السلام

ثُمَّ الْأَصْلُ تَرْكُ الشَّاغِلِ عَنْهُ تَعَالَى فَيَنْظُرُ وَيَخْتَارُ

پس اصل ترک کردن چیزیست کہ مشغول دارد از وی تعالی پس نظر کند واختیار کند بحسب

بِحَسَبِ الْبَاطِنِ وَصَلَاحِ الْقَلْبِ وَيَجْتَهِدُ الْمُتَزَلِّفُ فِي

باعتبار باطن وصلاح دل وکوشش کند گوشہ گیر نده در

تَرْكِ اَغْذِيَةٍ تُحَرِّكُ الشَّهْوَةَ وَقَطْعِهَا بِالصَّوْمِ
گذاشتن طعامهائی کہ می حرکت شہوت فرج را و اجتہاد کند در قطع کردن شہوت
الدَّائِمِ وَالْاِقْتِصَادِ عِنْدَ الْاِفْطَارِ وَغَضِّ الْبَصَرِ
ہمیشہ و میانہ روی کردن طعام وقت افطار و کوشش کند در
وَهُوَ بِالْاِعْتِزَالِ وَوَرَدَ فِيْ قَلْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ
و این بگرفتن گرفتن متحقق میشود و وارد شدہ در قرآن مجید کہ بپوشند
مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَجُعِلَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
دیدہائی خود را از نامحرم و گردانید آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم
عُضْوٌ زَنَا هٰذَا وَالنَّظَرُ بِهِمْ وَالْوَسَاوِسُ وَزِنَا
عضو ان آدم را زنا یا دیگر این و نظر کردن بر می انگیزد وسواس را و زنا
يَتَعَلَّقُ الْقَلْبُ وَيَتَعَذَّرُ الْوُصُوْلُ
کہ تعلق گیرد دل مشخص و دشوار شود مواصلت پس میرسد این تعلق بہ
اَلتَّعَبُ الشَّدِيْدُ بِمَا يَسْتَوْفِيْ الْقَلْبَ وَاَيْضًا كُلَّمَا
رنج سخت بچیزے کہ تمام در گیرد دل را و نیز ہر
عُضْوٌ يَصْلُحُ لِنَوْعٍ اٰخَرَ وِيَّةٍ فَالْعَيْنُ لِلْقَائِمِ
عضو شدہ صلاحیت وارد نوعی را کہ حصول آن در آخرت شود پس چشم صلاحیت دارد
فَحَقِيْقٌ اَنْ تُصَانَ ثُمَّ الصَّوَابُ فِي الْكِفَايَةِ
پس سزاوار است کہ محافظت کردہ شود و از پس صواب در بازداشتن نظر از نامحرم خصوصاً اگر
قَدَرَ وَاِلَّا فَالنَّجَاةُ وَلَا اِثْمَ اِنْ
قادر باشد بران ورنہ پس صواب گوشہ نشست و نیست گناہ اگر بقصد و ارادہ کردہ نشود

وَوَرَدَ لَكَ الْأُولٰى وَعَلَيْكَ الثَّانِيَةُ وَالضَّرَرُ

در حدیث آمده مرترا مباح ست نظر اول بی قصد و بر تست ضرر نظر ثانی کہ بقصد کنی و ضرر نظر

فِي الْأَمْرِ الَّذِي اَشَدُّ لِاِمْتِنَاعِ الْوُصُوْلِ فِي الشَّرْعِ

در مرد مے ریش سخت تر ست بجہت ممتنع بودن بوصول بامرد در شرع

وَيُرَاعِي الْمُتَزَوِّجُ الْاِعْتِدَالَ فِي الْوِقَاعِ فَالْاِفْرَاطُ

و مراعات کند صاحب زن توسط را در جماع زیراکہ زیادتی جماع

يُقَهْقِرُ الْعَقْلَ بِصَرْفِ الْهِمَّةِ اِلَى التَّمَتُّعِ وَيُجَرِّمُ

معذور میکند عقل را بصرف کردن تمام ہمت بسوئی لذت و نفع گرفتن بشہوت و جدا میکند

عَنِ الْمَقْصُوْدِ وَيُفْضِي اِلٰى تَنَاوُلِ الْاَشْيَاءِ الْمُقَوِّيَةِ

از مقصود و میرساند بسوی استعمال چیزہائی کہ تقویت دہندہ است

لِلشَّهْوَةِ وَهُوَ كَتَنْبِيْهِ السَّبُعِ الضَّارِّيْ وَالْعِشْقِ

مر شہوت را و آن مانند بیدار کردن درندہ ضرر رساننده است و میرساند بعشق

وَهُوَ يَجْعَلُهُ اَضَلَّ مِنَ الْاَنْعَامِ وَيُبْلِغُ الْخِطْبَةَ وَ

و عشق میگرداند مردرا گمراہ تر از دواب و میرساند ترویج کنند ارادہ کنندہ اورا را

كَانَ تَزْوِيْجُهَا لِلْوَلِيِّ وَيَنْظُرُهَا قَبْلَهُ تَقْرِيْبًا لِلْاُلْفَةِ

اگرچہ باشد ترویج آن زن حق ولی و نظر کند مخطوبہ را پیش از نکاح از جہت نزدیک گردانیدن

وَيَعْقِدُ فِي الْمَسْجِدِ وَوَرَدَ اِجْعَلُوْهُ فِي الْمَسَاجِدِ وَ

و میرسند نکاح در مسجد و در حدیث آمده بگردانید نکاح را در مسجدہا و در

لِشَوَّالٍ فَفِيْهِ كَانَ نِكَاحُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا

شوال زیراکہ درین بود نکاح عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا بارسول علیہ السلام

وَزِفَافُهَا وَيُقَدِّمُ الْخُطْبَةَ وَالتَّحْمِيدَ وَالصَّلٰوةَ

وزفاف او ومقدم کند خطبه نکاح را و تحمید وصلوة را

فِي كُلِّ مِنَ الْإِيجَابِ وَالْقَبُولِ وَلَا يُزَوِّجُ لِغَيْرِهَا

در هر واحد از ایجاب وقبول ونکاح نکند زن نابالغه را بغیر

وَمَالِهَا وَجَمَالِهَا فَفِيهِ وَعِيدٌ وَيَخْتَارُ الْمُتَدَيِّنَةَ

ومال وجمال او زیرا که درین وعید وارد است واختیار کند زن دیندار را

لِئَلَّا تُفْسِدَ الدِّينَ فَوَرَدَ حَ عَلَيْكَ بِذَاتِ الدِّينِ

تا نباشد که آن زن دین زوج را ورد حدیث آمده لازم گیر برخود زن صاحب دین را

وَحُسْنَ الْخُلُقِ لِيَحْصُلَ الْفَرَاغُ وَالْجَمِيلَةَ

ونیکو سیرت را تا حاصل شود فراغ خاطر واختیار کند زن نیک صورت را

فَالصِّيَانَةُ فِيهَا أَكْثَرُ وَالْمَمْنُوعُ هُوَ الْإِكْتِفَاءُ بِالْجَمَالِ

که حصول حفظ در آن بیشتر است ومنوع در حدیث از نکاح جمیله اکتفا بجمال است

إِلَّا أَنْ يَكُونَ زَاهِدًا فَيُعْرِضُ عَنْهُ وَقَلِيلَةَ الْمَهْرِ فَوَرَدَ

مگر آنکه باشد مرد زاهد پس اعراض کند از نکاح زن جمیله واختیار کند زن کم مهر را

حَ خَيْرُ النِّسَاءِ أَرْخَصُهُنَّ مُهُورًا حَ يُمْنُ الْمَرْءِ

در حدیث بهترین زنان ارزان ترین ایشان از روی مهر در حدیث آمده برکت زن

خِفَّةُ مَهْرِهَا وَيُسْرُ نِكَاحِهَا وَحُسْنُ خُلُقِهَا وَالْوَلَدَ

سبکی مهر او وآسانی نکاح او ونیکی سیرت او واختیار کند زن را

لِأَنَّ الْوَلَدَ هُوَ الْمَقْصُودُ وَوَرَدَ حَ عَلَيْكُمْ بِالْوَلُودِ

بجهة آنکه حصول اولاد درین مقصود عظیم است در حدیث آمده لازم گیر بر شما زن بسیار زا

وَالْبِكْرَ فَوَرَدَ هَلَّا بِكْرًا تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ وَ

واختیار کند زن دوشیزه را در حدیث آمده چرا تزویج نکردی بکرا که بازی میکردی تو با وی و بازی میکرد و با تو

فِيهَا شِدَّةُ الْمَحَبَّةِ وَالْأُلْفَةِ هٰذَا وَالثَّيِّبُ تُبْغِضُ

و دران زیادتی محبت و الفت میباشد یاد گیرا این را و زن بیوه ناخوش میدارد

صِفَاتٍ تُخَالِفُ مَا أَلِفَتْهُ فَارَقَهَا وَمَيْلُ طَبْعِهَا إِلَى

سیرتها را که مخالف باشد مالوفات اورا و میکشد طبع او بیوه بسوی زوج

الْأَوَّلِ وَيَتَنَفَّرُ الزَّوْجُ الثَّانِي لَوْ ذَكَرَتْهُ وَالنِّسْبَةُ

اول و بیزار میشود زوج ثانی اگر احیانا ذکر کند او را و اختیار کند زن مرد

مِنْ أَهْلِ الدِّينِ لِيَسْرِيَ الصَّلَاحُ إِلَى الْوَلَدِ

از قبائل دیندار تا سرایت کند صلاح قبیله او بسوی ولدش

فَوَرَدَ إِيَّاكُمْ وَخَضْرَاءَ الدِّمَنِ أَيِ الْحَسْنَاءَ

در حدیث آمده دور دارید خود را از سبزه گلخن مراد زن صاحب جمال ست

فِي الْمَنْبِتِ السُّوءِ وَغَيْرَ الْقَرَابَةِ الْقَرِيبَةِ فَهِيَ

که پیدا شده باشد در قبیله بد و اختیار کند زنی را که خویشی قریب قبیله باشد زیرا که وی

تَنْقُصُ الشَّهْوَةَ وَنُهِيَ عَنْهُ مُعَلَّلًا بِأَنَّ الْوَلَدَ

کم میکند شهوت را و نهی کرده شده است از تزویج زن قریبه حالانکه معلل ست نهی آن باینکه ولد

خُلُقٌ مَهْزُولٌ وَلَا وَجَاءَ الِاجْتِنَابُ عَنِ الطَّوِيلَةِ

پیدا کرده میشود لاغر و نحیف و آمده است در آثار پرهیز کردن از تزوج زن دراز قد

الْمَهْزُولَةِ وَالْقَصِيرَةِ الدَّمِيمَةِ وَالْمُسِنَّةِ وَ

که لاغر باشد و از زن کوتاه قد کوژشت باشد و از زن کلان سال و

وَالْمُكَاتَبَةِ وَبَاتَ وَلَدٍ ثُمَّ رِعَايَةُ تِلْكَ الْأَوْصَافِ

زنان سیاہ گو از زن صاحب اولاد پستر رعایت کردن اوصاف مذکورہ

فِي النَّبِيِّ أَوْلَى وَبِمَادِي فَوْرَدَ حَ تَهَادَوْا وَتَحَابُّوا

نزد پیغمبر است و بدیہ فرستند در حدیث آمدہ بدیہ فرستید تا یکدیگر را دوست دارید

أَوْ لَمْ فَهُوَ مَرْوِيٌّ عَنْهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ فَوْلِيمَةُ

ولیمہ کند زوج پس ولیمہ مروی است از آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از روی

وَفِعْلًا وَتُعْجَلُ بِهَا فَهِيَ فِي الْيَوْمِ الْأَوَّلِ سُنَّةٌ وَفِي

وصل و تعجیل کند بولیمہ زیرا کہ ولیمہ کردن در روز اول سنت ست و در روز

الثَّانِي مُتَعَارَفٌ وَفِي الثَّالِثِ رِيَاءٌ وَلَا يُخْطَبُ عِنْدَ

ثانی متعارف مسلمانان ست و در روز سیوم ریاست و خطبہ نکند شخصے بر

خِطْبَةِ أَخِيهِ فَهُوَ أَيْ آذَنَ وَيُعْلَنُ فَوَرَدَ أَعْلِنُوا

خطبہ برادر مسلمان دیگر زیرا کہ ابن ماجہ آورد و آشکارا کنید نکاح را در حدیث آمد آشکارا کنید

النِّكَاحَ وَيُنْثَرُ السُّكَّرُ وَاللَّوْزُ عَلَى رَأْسِهِمَا وَ

نکاح را ہر آئینہ کردہ شود قند و بادام بر سر ہر دو از مرد و زن و

يَنْتَهِبُ الْقَوْمُ فَهُوَ سُنَّةٌ وَيَغْسِلُ الزَّوْجُ رِجْلَيْهَا

غارت کنند آنرا جماعت حاضران کہ آن سنت ست و بشوید شوہر ہر دو پائے زن را بآب

وَيَرُشُّ الْمَاءَ فِي زَوَايَا الْبَيْتِ لِيَدْخُلَهُ الْبَرَكَةُ وَيَنْوِي

و پاشد آن آب را در گوشہائے خانہ تا در آید او را برکت قدم او و نیت کند

فِي الْمُبَاشَرَةِ تَحْصِينَ الْفَرْجِ وَتَفْرِيغَ الْقَلْبِ

در جماع نگہداشتن فرج از حرام و فارغ کردن قلب از تابع دگر

وَيَبْدَءُ فِي ابْتِدَاءِ الْوِقَاعِ وَيَقْرَءُ الْإِخْلَاصَ وَ

بسم الله گوید پیش از جماع و بخواند سورهٔ اخلاص را و

يَسْأَلُهُ تَعَالَى الذُّرِّيَّةَ الطَّيِّبَةَ وَمُجَانَبَةَ الشَّيْطَانِ

سوال از وی تعالی اولاد صالح را و یکسو گذاشتن شیطان را

فَهُوَ مَأْمُورٌ بِهِ وَيَجْتَنِبُ اللَّيْلَ الْأَوَّلَ مِنَ

زیرا که این امر کرده شده است و پرهیز کند از جماع شب اول از

الشَّهْرِ وَالْآخِرَ وَالْوَسْطَ فَهِيَ أَوْقَاتُ حُضُورِ

ماه و شب آخر ماه و شب میانه زیرا که این سه شب اوقات حضور

الشَّيْطَانِ وَأَوَّلَ اللَّيْلَةِ لِيَكُونَ النَّوْمُ عَلَى الطَّهَارَةِ

شیطان ست و اجتناب کند جماع را اول شب تا اینکه باشد خواب او بر طهارت

وَيَلْبَثُ بَعْدَ الْفَرَاغِ لِيَتَفَرَّغَ وَيُبَاشِرُ كُلَّ أَرْبَعٍ

و درنگ کند مرد در برآوردن عضو بعد از فراغ حاجت خود تا فارغ شود زن و جماع کند زن را بعد از هر چهار

لَيَالٍ فَهُوَ الْاِعْتِدَالُ اسْتِدْلَالًا بِإِبَاحَةِ الْأَرْبَعِ

شب یکبار شبه که این درجه عدل ست از جهت استدلال کردن با باحت چهار زن

وَيَزِيدُ لِحَاجَتِهَا فَتَضِينُهَا وَاجِبٌ وَيَتَّخِذُ كُلٌّ مِنْهُمَا

و زیاده کند جماع بجهة حاجت زن زیرا که گذاردن حاجت زن واجب ست و بگیرد هر واحد از مرد و زن

خِرْقَةً لِإِزَالَةِ الْأَذَى وَيُضَاجِعُ الْحَائِضَ وَيُؤَاكِلُهَا

پارچه را برای دور کردن پلیدی منی و بخوابد زن حائضه را و بخوراند او را

وَيُشَارِبُهَا مُخَالِفَةً لِلْمَجُوسِ وَلَا يَأْتِيهَا جَانِبَ

و بخوابد با او مخالفت کردن مجوس و نیاید زن را از جانب

الدُّبُرِ فَهُوَ اللِّوَاطَةُ الصُّغْرٰى وَلَا يَقُوْمُ عَلٰى تَرْكِهٖ

در کرایں لواطت خورد ست ومداومت نکند بر ترک

الْوَطْيِ فَهُوَ يُضَعِّفُ قُوَّتَهٗ وَلَا يُبَاشِرُ بَعْدَ مُبَالَغَةٍ

بجماع مطلقا کہ آن سست میگرداند قوت جماع را و جماع نکند بعد از جہد بالغ

وَالْاِحْتِلَامِ اِلَّا اَنْ يَّغْسِلَ نَفْسَهٗ اَوْ يَبُوْلَ وَلَا يَعْزِلَ

واحتلام مگر آنکہ بشوید ذکر خود را یا بول کند وعزل نکند

فَهُوَ كَالْجُلُوْسِ فِي الْمَسْجِدِ لِاِعْبَادَةٍ وَالْاِقَامَةِ بِمَكَّةَ

کہ ایں نشستن در مسجد ست بغیر عبادت و بجواز است کردن آں در مکہ

بِلَا حَجٍّ وَلَا يَاْثَمُ بِهٖ اِنْ نَّوٰى اسْتِبْقَاءَ الْمِلْكِ

بدون حج وگناہگار نمیشود بدین اگر نیت کند باقی گذاشتن ملک خود را

فِي الْجَارِيَةِ وَالْحُسْنِ وَالسِّمَانَةِ لِلتَّمَتُّعِ وَالْحُبْلٰى

در جاریہ ونیز اگر نیت کند باقی گذاشتن جمال و فربہی آں برای تمتع اگر حاملہ است

بِالتَّحَرُّزِ عَنِ الْمَخَاضِ وَالْخَوْفِ مِنَ الْاِفْضَاءِ اِلَى

بسبب ترسیدن از درد زادن وترسیدن از رسانیدن ترک عزل بسوئے

كَسْبِ الْحَرَامِ فَكَانُوْا يَعْزِلُوْنَ وَمَا نَهَوْا عَنْهُ

کسب حرام پس بودند صحابہ کہ عزل میکردند وحال آنکہ نہی کردہ نشدہ بودند از آں

وَاِنْ كَانَ فِيْهِ تَرْكُ الْفَضِيْلَةِ وَهُوَ التَّوَكُّلُ فَوَرَدَ

اگرچہ در و ے ترک فضیلت ست وآں فضیلت توکل ست آمدہ است

ح مَنْ تَرَكَ النِّكَاحَ مَخَافَةَ الْعَيْلَةِ فَلَيْسَ مِنَّا

در حدیث کسیکہ ترک کند نکاح را از خوف فقر پس نیست از ما

وَيُكْرَهُ خَلْعُ ثِيَابِهِ وَيَاشِيرَانَ خَافَ وِلَادَةَ الْبِنْتِ

وَيُسْتَحَبُّ تَسْمِيَةُ الْمَوْلُودِ فِي الْيَوْمِ السَّابِعِ أَوْ أَرَادَ الْمُبَالَغَةَ فِي التَّظَافُرِ فَيُسَمِّيهِ

وَيُسَمَّى بِالْمَوْلُودِ وَوَرَدَ أَنَّهُ نُودِيَ فِي الدُّنْيَا

وَيُسَمَّى فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُسَمَّى بِالْبِنْتِ لِأَنَّ الصَّلَاحَ مَسْتُورٌ

وَيُزَادُ فِرْحًا خِلَافًا لِلْجَاهِلِيَّةِ وَوَرَدَ بَرَكَةٌ

وَيُكْرَهُ تَبْكِيرُهُمَا بِالْبَنَاتِ مَنِ ابْتُلِيَ مِنْكُنَّ بِشَيْءٍ

فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ وَيُؤَذِّنُ

فِي أُذُنِهِ الْيُمْنَى وَيُقِيمُ فِي الْيُسْرَى فَوَرَدَ فِيهِ

وَيُخْتَنُ عِنْدَ تَمَامِ الصِّبْيَانِ وَيُقْطَعُ سُرَّتُهُ وَ

وَخَيْطُ الْأَذَى وَتُرْضِعُهُ الْأُمُّ سُنَّةً وَلَا

يُسَمَّى بِكَائِنَةٍ فَهُوَ ذِكْرٌ وَجَاءَ الْخِتَانُ فِي الْيَوْمِ
شمرده شود تمريه كودك كه آن ذكر الهي است و آماده است عده كردن كودك در روز
السَّابِعِ وَقِيلَ يُؤَخَّرُ عَنْهُ مُخَالَفَةً لِلْيَهُودِ وَتَحَامِيًا
هفتم از ولادت و بعضي گفته اند تاخير كند او را روز هفتم از جهة مخالفت يهود و از جهة احتراز از
عَنِ الْخَطَرِ وَوَقْتُهُ سَبْعُ سِنِينَ وَتُخْتَنُ الْأُنْثَى
از هلاك كودك و وقت ختنه هفت سال است و ختنه كرده شود دختر را
وَوَرَدَ أَنَّهُ مُكْرُمَةٌ وَهُوَ يُضَيِّرُ الْوَجْهَ وَيُفَتِّرُ
و در حديث آمده تحقيق ختنه زنان سبب كرامت ايشان است و ختنه زنان روي را تازه ميكند و روي را مست ميگرداند
الشَّهْوَةَ وَيُلَذُّ الْوِقَاعَ وَيُحَبِّبُ إِلَى الزَّوْجِ وَلَا
شهوت جماع را و لذت ميدهد جماع را و دوست ميگرداند زن را نسبوي شوهرش و
يُبَالِغُ فِيهِ وَيُحَسِّنُ الِاسْمَ فَوَرَدَ حَسِّنُوا أَسْمَاءَكُمْ
مبالغه نكند در ختنه زنان و نيك كند نام مولود را آمده است در حديث نيك نهيد نامهاي
أَوْلَادَكُمْ وَالتَّعْبِيدُ أَحَبُّ فَوَرَدَ إِذَا سَمَّيْتُمْ فَعَبِّدُوا
اولاد خود را و اضافت هر نام بنده كسي را و خدا گويند در حديث آمده چون نام نهيد اولاد خود را پس اضافت
أَحَبُّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ
در حديث آمده دوستترين نامها بسوي خداي تعالي عبد الله و عبد الرحمان است
وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ اسْمِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَكُنْيَتِهِ
و جمع نكند ميان نام آنحضرت كه محمد است عليه الصلوة و السلام و ميان كنيت او
أَوْ مِنْهَا عَنْهُ وَقِيلَ كَانَ ذَلِكَ فِي عَهْدِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ
يا كه ازو منهي عنه و گفته اند كه بود اين منع در زمان آنحضرت عليه الصلوة

وَالسَّلَامُ وَيُبَدِّلُ الْاِسْمَ السَّيِّئَ فَقَدْ كَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ

و السلام و تبدیل کند اسم بد را باسم نیک پس تبدیل فرموده آنحضرت صلے اللہ

وَالسَّلَامُ اِسْمَ الْعَاصِ بِعَبْدِ اللّٰهِ وَبَرَّةَ بِزَيْنَبَ وَ

علیہ وسلم نام عاص را بعبد اللہ و برہ را بزینب و

قَالَ تُزَكِّي نَفْسَهَا وَنَهٰى عَنْ اَفْلَحَ وَنَافِعٍ وَبَرَكَةَ

گفت آرا ستایش میکنی ذات خود را و منع فرمود آنحضرت از نام نہادن افلح و نافع و برکت

وَنَحْوِهَا وَقَالَ لَيْسَ فِي الدَّارِ بَرَكَةٌ وَيُسَمِّي السِّقْطَ

و مانند آنہا و گفت نیست در خانہ برکت و نام نہد ناتمام خلقت را

وَاِنْ جُهِلَ صِفَتُهُ فَبِمَا يَصْلُحُ لِلذَّكَرِ وَالْاُنْثٰى كَحَمْزَةَ

اگر چہ معلوم نباشد کہ مرد است یا زن پس نام نہد کہ صلاحیت دارد برای مرد و زن مانند حمزہ

وَطَلْحَةَ وَلَا يُكَنِّي بِاَبِي عِيْسٰى اِذْ لَا اَبَ لَهٗ وَنَهٰى عَنْهُ

و طلحہ و نہ کنی کند ولد را بابی عیسے زیرا کہ نیست پدر مر ورا و نہی کردہ شدہ است از آن

وَيُعَقُّ عَنِ الْاِبْنِ بِشَاتَيْنِ وَعَنِ الْبِنْتِ بِشَاةٍ فِي

و عقیقہ کند از پسر بدو گوسفند و از دختر یک گوسفند در

الْيَوْمِ السَّابِعِ فَهُوَ مَاْمُوْرٌ بِهٖ وَعُقَّ عَنِ الْحَسَنِ رَضِيَ اللّٰهُ

روز ہفتم از ولادت پس این امر کردہ شدہ است باو و عقیقہ کردہ شد از حسن رضی اللہ

عَنْهُ بِشَاةٍ وَاحِدَةٍ وَيُحْلَقُ رَاْسُهٗ وَيُتَصَدَّقُ عَلٰى

عنہ بیک گوسفند و بتراشد سر مولود را روز ہفتم و تصدق کند بر

وَزْنِ شَعْرِهٖ ذَهَبًا اَوْ فِضَّةً فَاُمِرَتْ بِهٖ فَاطِمَةُ

وزن موی آن زر یا نقرہ زیرا کہ امر کردہ شد باین فاطمہ زہرا

رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا فِي الْحُسَيْنِ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ فِي

رضی اللہ تعالے عنہا در حضرت حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہ در

الْيَوْمِ السَّابِعِ وَيُطْلَى الشَّعْرُ أَوِ الْقَمْرُ الْمَصْنُوعُ فِي طَهَارَتِهِ

روز ہفتم و بتراشد شعر یا خرمائے خایدہ را در گلاب کودک

فَفَعَلَهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ بِعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ زُبَيْرٍ رَضِيَ

زیرا کہ کرد ایں عمل را آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بعبد اللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ کہ

جَاءَتْ بِهِ أُمُّهُ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ وَ

آوردہ اورا مادرش اسماء دختر ابی بکر رضی اللہ تعالے عنہ

الْبَابُ السَّادِسُ فِي

باب ششم در بیان

الْكَسْبِ وَالْوَرَعِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

کسب کردن و پرہیزگاری نمودن بنام خدائے بخشندہ مہربان

وَقَدْ حَثَّ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا لِكَيْ تَعُفَّهُ عَنِ

در حدیث آمدہ کسیکہ طلب کند دنیا را بوجہ حلال از جہت آنکہ عفت ورزد از

الْمَسْأَلَةِ وَسَعَةً عَلٰى عِيَالِهِ وَتَعَطُّفًا عَلٰى

سوال کردن و از جہت فراخی بر اہل و عیال خود و از برای مہربانی بر

جَارِهِ لَقِيَ اللّٰهَ وَوَجْهُهُ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ

ہمسایۂ خود پیش آید خدایتعالیٰ را و حال آنکہ روئی او مانند ماہ شب

الْبَدْرِ وَمَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا مُفَاخِرًا مُكَاثِرًا لَقِيَ

فهو كالشهيد عثمان فالكسب سنة الأنبياء
مرحبا بر او حالی آنکه در سنت انبیا باشد پس کسب کردن مثل طریقه انبیاء
والعمل لهم وفيه يسر للحال وهو أولى لظاهر العمل
وعمل ایشان ست و در ین پوشیدگی حال ست و این بهتر ست برای حال ظاهر
من الجلوس بالسؤال وبغير سؤال فالفارغ سائل بلسان
از نشستن بسوال و بغیر سوال پس فارغ از کسب سائل بزبان حقیقت سوال کننده است
الحال وأما صاحب الباطن والعالم النافع للناس
بزبان حال و اما صاحب اعمال باطن و عالمی که نفع رساننده ست مردم را و
فمشتغل بمصالحهم كالقاضي فإنا أعطوا الكفاية
مشغول بمصالح ایشان مانند قاضی پس اگر قوت داده شوند بقدر کفایت
من بيت المال ولا يقابل فضائل الكسب بما فيه
از بیت المال و نه مقابله کند بر ابر فضائل کسب چیزی که در کسب در ان چیز
مضار ويعارضه حسب الصلاح وحقه أن ينوي التعفف
مضرتها و معارضه میکند موافق صلاح حال و حق کسب آنست که نیت کند بار سانی را
والتعطف وإقامة فرض الكفاية في صناعات
و مهربانی بر عیال خود و قیام بفرض کفایه در پیشه ها
يتوقف عليها العيش ويبادر فورد إن في
که موقوف ست بر انها زندگانی مردم و شتاب کند بر خیر و برای کسب در حدیث شنیده بتحقیق در
الغدو والرواح بركة ونجاحا ويجتنب ما يضر الناس
اول روز برکت ست و نیز روایت و پرهیز کند در کسب از چیزی که ضرر میکند مردم را

كَالْاِحْتِكَارِ وَيُلَوِّثُ الْبَاطِنَ كَالْبَحْرِ فَهُوَ يُقْسِي الْقَلْبَ

وَالصِّيَاغَةِ فَهُوَ يُزَيِّنُ الدُّنْيَا وَالظَّاهِرَ كَالْحِجَا

وَالدِّبَاغَةِ وَمَا يَعْسُرُ فِيهِ رِعَايَةُ الْاِحْتِيَاطِ كَالصَّرْفِ

وَالدَّلَالَةِ وَمَا يَكْرَهُ فِيهِ قَضَاءُ اللّٰهِ تَعَالٰى

كَشِرَاءِ الْحَيَوَانِ وَسَلَامَةِ النَّاسِ كَبَيْعِ الْكَفَنِ

مَا يَحْرُمُ اسْتِعْمَالُهُ كَقَبَاءِ الْاِبْرَيْسَمِ وَاٰنِيَةِ الذَّهَبِ

الْفِضَّةِ وَالْمَرْمَرِ وَرَفْعِ الْبِنَاءِ وَتَزْيِينِهِ بِالْجِصِّ وَنَحْوِهِ

مُتَدَيِّنًا لَا يَسْتُرُ حَالَهُ اِعَانَةٌ عَلَى الْبِرِّ لَا فَاسِقًا لِئَلَّا

يُعِينَ عَلَى الْاِثْمِ وَلَا يُبَالِغُ فِي مَدْحِ الْمَبِيعِ وَذَمِّ الْمُشْتَرِي

وَاِنْ صَدَقَ وَلَا يَحْلِفُ فَهُوَ جُعِلَ تَعَالِيًا عَرْضَةً

لا يمان لمن لا امانة له ولا دين لمن لا عهد له ولا جنة لمن لا صبر له ولا اسلام لمن لا ورع له

نیست ایمان مر کسی را که نیست امانت مر او را و نیست دین مر کسی را که نیست عهد مر او را و نیست بهشت مر کسی را که نیست صبر مر او را و نیست اسلام مر کسی را که نیست ورع مر او را

ولا يمان لمن لا يرى الدنيا الخسيسة مغرما والزهد فيها مغنما

و نیست ایمان مر کسی را که نبیند دنیای دون را غرامت و زهد در آن را غنیمت

ولا يبيع الا من ورع ولا يشتري الا من ورع ولا يتجر الا من ورع

و نفروشد مگر کسی که ورع کند و نخرد مگر کسی که ورع کند و تجارت نکند مگر کسی که ورع کند

ولا يتجر الا من عرف الربا ولا يبيع الا من عرف الربا

و تجارت نکند مگر کسی که بداند ربا را و نفروشد مگر کسی که بداند ربا را

ولا يتجر الا من عرف الحلال والحرام ولا يبيع الا من عرف الحلال والحرام

و تجارت نکند مگر کسی که بداند حلال و حرام را و نفروشد مگر کسی که بداند حلال و حرام

وَانَّ الْاٰخِرَةَ اَوْلٰى مِنَ الدُّنْيَا فَوَرَدَ لَا يَزَالُ

وتحقیق تحصیل امور آخرت بہتر از دنیاست ورحدیث آمدہ ہمیشہ است

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَدْفَعُ عَنِ الْخَلَائِقِ سَخَطَ اللّٰهِ مَا لَمْ

کلمہ توحید کہ دور میکند از بندگان خشم الٰہی را تا وقتیکہ

يُؤْثِرُوا صَفْقَةَ دُنْيَاهُمْ عَلٰى اٰخِرَتِهِمْ وَيَبِيعُ

اختیار نکنند سودائے دنیا را بر سودائے آخرت و آسان کند

لَا يَغْبِنُ غَيْرَ مُعْتَادٍ وَاِنْ اَعْطَى الْمُشْتَرِيَ لِزَعَةً

غبن نکند کہ غیر معتاد باشد اگرچہ بر مشتری زیادتی خواہد

حَاجَةَ غَيْرِهِ وَيَحْتَمِلُهُ مِنْ ضَعِيفٍ وَفَقِيرٍ فَوَرَدَ رَحِمَ

برائے حاجت غیر قبول کند غبن از ناتوان و درویش در حدیث آمدہ

مُرًّا سَهْلَ الْبَيْعِ وَسَهْلَ الشِّرَاءِ لَا مِنْ غَنِيٍّ لِاَبٍ

مرد را کہ آسانی کند در خرید و فروخت و غبن قبول کند از غنی کہ پدر اوست

وَلَا اَجْرَ وَلَا حَمْدَ وَيُسَامِحُ فِي قَبْضِ الثَّمَنِ وَالدَّيْنِ مُقْتَضٍ

چہ آنرا نہ مزدست و نہ سپاس و مسامحہ کند در گرفتن ثمن کالا و دین کہ بر ذمہ

بَعْضٍ وَتَرْكِ طَلَبِ نَقْدٍ لِحُسْنِ قَضَاءٍ وَاِمْهَالٍ وَقَبُولِ

بعضے نیست و طلب نکردن نقد کہ جید ترست و مہلت دادن و قبول

فَوَرَدَ رَحِمَ اللّٰهُ اَمْرَءًا سَهْلَ الْقَضَاءِ وَسَهْلَ الْاِبَاءِ

در حدیث آمدہ رحمت کند خدا تعالیٰ مردے را کہ آسانی کند در ادائے دین و آسانی کند در

حَ مَنْ اَنْظَرَ مُعْسِرًا اَوْ تَرَكَ لَهُ

در حدیث آمدہ کسیکہ مہلت دہد تنگدست را یا ببخشد او را سایہ کند او را

وَيُبَادِرُ فِي إِعْطَاءِ الْأُجْرَةِ وَقَضَاءِ الدَّيْنِ قَبْلَ الْأَجَلِ

دشتابی کند در دادن مزدوری مزدور و در ادا کردن وام پیش از وقت معین

بِأَحْسَنِ مَا شُرِطَ وَيَنْوِي الْقَضَاءَ كَذَلِكَ إِنْ عَجَزَ فَوَرَدَ

بنیکوترین چیزی که شرط کرده شده و نیت کند ادای وام را همچنین اگر عاجز شد از او او را آورده

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَدْعُونَ لَهُ حَتَّى يَقْضِيَهُ وَ

در حدیث بتحقیق فرشتگان دعا میکنند مر او را تا آنکه ادا کند وام را و

يَسْتَدِينُ فِي ضُعْفِ قُوَّةٍ فِي سَبِيلِهِ تَعَالَى وَتَكْفِينِ مَيِّتٍ

وام بگیرد در ناتوانی قدرت خود در راه وی تعالی و در کفن کردن مرده

مُقِلٍّ وَنِكَاحِ يَتَعَفَّفُ بِهِ عَلَيْهِ تَعَالَى فَهُوَ يَقْضِيهَا

فقیر و در نکاحی که محفوظ باشد بسبب وی متوکل بر حق تعالی وی تعالی ادا کند آنرا

وَيُقَالُ إِنَّ نَدِمَ الْبَائِعُ فُوعِدَ عَلَيْهِ إِقَالَتُهُ تَعَالَى يَوْمَ

و گفته شده که اگر نادم شود فروشنده پس وعده کرده شده است بر او اقاله کردن وی تعالی روز

الْقِيَامَةِ عَثْرَتَهُ وَيُعَامِلُ الْفَقِيرَ يَسْتَتِرُ عَلَى عَزْمِ التَّرْكِ

قیامت لغزش اقاله کننده را و معامله کند درویش را بمهلت بر قصد ترک مطالبه

إِنْ لَمْ يَظْهَرْ غِنَاهُ وَيَكِيلُ الطَّعَامَ أَخْذًا وَإِعْطَاءً

اگر ظاهر نشود توانگری او و پیمانه کند غله را در حال گرفتن و دادن

فَفِيهِ الْبَرَكَةُ وَيَخْتَارُ حِرَفَ السَّلَفِ كَالْحَرْثِ وَ

زیرا که درین فعل برکت هست و اختیار کند کار پیشهای سلف را مانند کشت کردن و

الْحَمْلِ وَالنَّجْرِ وَالْخِيَاطَةِ وَالْقَصْرِ وَالْخَصْفِ وَالرَّعْيِ

بار برداشتن و چوب تراشی کردن و جامه دوختن و گاوذری کردن و گله بندی و شبانی

وَالْكِتَابَةِ فَوَرَدَ خَيْرُ تِجَارَاتِكُمُ الْبَزُّ وَخَيْرُ صِنَاعَاتِكُمُ

ونوشتن در حدیث آمده بہترین سوداگریہائی شما جامہ فروشی است و بہترین کاریگریہائی شما

الْخَرْزُ وَيَلْزَمُ مَا رُزِقَ فِيهِ وَيَتْرُكُ مَا اتَّجَرَ فِيهِ كَلَّا ثَا

دوختن مشک و مورد است و ملازم گیرد چیزی را که روزی داده شده در وی و ترک کند خیریرا که تجارت کرده شده در وی مرتبہ

فَلَمْ يُرْزَقْ وَيَتَّخِذُ الْغَنَمَ وَالدَّجَاجَ وَنَحْوَهَا لِلدَّنِّ

و رزق داده نشد و نگیرد بز و ماکیان و مانند آن شیر گرفتن

وَالنَّسْلِ فَفِيهَا عُشْرُ الرِّزْقِ فَكَانَ لَهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ

و زاده پیدا کردن پس در ین جانوران دہم حصہ رزق ست پس بود آنحضرت صلے اللہ

وَالسَّلَامُ بُعْرَانُ وَغَنَمٌ مِنْ لَبَنِهَا قُوتُ أَهْلِهِ وَيَخْتَارُ

علیہ وسلم را شتران و گوسفندان کہ از شیر آنہا قوت اہلبیت آنحضرت میشد و اختیار

صِنْفًا فِيهِ السُّودُ وَالْبِيضُ وَلَا يَحْرِصُ فَوَرَدَ شَرُّ

اگر گوسفندان نوعی را کہ در وی سیاہی و سفیدی باشد و حرص نکند در کسب در حدیث آمده بدترین

الْبِقَاعِ السُّوقُ وَشَرُّ أَهْلِهَا أَوَّلُهُمْ دُخُولًا وَآخِرُهُمْ

جایہا بازار ست و بدترین اہل بازار کسے ست کہ پیش از ہمہ در آید و بعد از ہمہ

خُرُوجًا وَلَا يَرْكَبُ لَهُ الْبَحْرَ فَوَرَدَ لَا يَرْكَبُ الْبَحْرَ

برآید و سواری نکند برائی کسب دریا را در حدیث آمده سواری کرده نشود بر دریا را

إِلَّا لِحَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ أَوْ غَزْوَةٍ وَيَتَوَرَّعُ فَوَرَدَ أَمَّا

مگر برائی حج یا عمره یا جہاد و پرہیزگاری کند در حدیث آمده اما

لَوْ رَعُونَ فَإِنِّي أَسْتَحْيِي أَنْ أُحَاسِبَهُمْ وَأَدْنَى رُتْبَتِهِ

اہل ورع پس تحقیق من شرم دارم ایشانرا حساب کردن از ایشان و اندکترین پایہ از تورع

الاحتراز عن الحرام وهو الورع ثم عن الشبهة وهو
پرهیز کردن ست از حرام و همین احتراز ورع ست پس پرهیز کردن از شبهه ناک و این
التقوی فورد دع ما یریبك الی ما لا یریبك وهو
تقوی ست * در حدیث آمده بگذار چیزی را که در شک اندازد ترا و برو بسوی چیزیکه در شک نه اندازد ترا و آن
کما اختلف فیه والاخذ ممن علم ان فی ماله حراما
مانند آنچه اختلاف کرده شده است و آن و گرفتن از کسیکه میداند تحقیق در مال وی حرام ست
او علیه علامة عدم المبالاة وصلة السلطان
یا بروی علامت بی باکی ست و مانند گرفتن عطاء خلیفه است
او اشتبه بیت المال او استحقاق الاخذ او قدره
اگر مختلط شود بیت المال بحلال و حرام یا استحقاق گرفتن یا قدر آن
والاولی فی مثله السؤال عن الغیر والتعلل کیلا
و اولی در مثل این اشتباه سوال کردن ست از غیر و بهانه آوردن ست تا
یناذی فاسرار المؤمن هم من الورع اما الوهم
ایذا نکند صاحب او پس خوشوقت کردن مسلمان مطلوب ترست از ورع اما وهمی که
الغیر الناشی عن دلیل کالاحتراز عن الصید
غیر ناشی باشد از دلیل مانند احتراز کردن از شکار
لاحتمال کونه ملکا للغیر ولا اثر علیه فوسوسة
بجهة احتمال آنکه شاید آن خونکار ملک غیر باشد و حال آنکه علامتی نیست بران پس این وسوسه ست
ویبنی فیه علی ظاهر الحال تحسینا للظن فورد
و بنا کرده شود ورع در وهم بر ظاهر حال و از جهة نیک کردن گمان پس وارد شده

قَ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ ثُمَّ لَا بَاْسَ بِهٖ مَخَافَةَ مَا بِهٖ بَاْسٌ

در قرآن مجید تحقیق بعضے از گمانہا گناہ است پستر پرہیز کردن ازچیزکہ شوائبے دراں نیست از بہر خوف

وَهُوَ الصِّدْقُ فِي التَّقْوٰى كَتَرْكِ الْعَرَبِ لِلشَّبْعِ وَالْبَطْرِ

واین دو چیز را صدق در تقوی گویند مانند گذاشتن شوہر بے زن نیکو خوشبوئی را

لِتَحْرِيكِهِمَا الشَّهْوَةَ ثُمَّ عَمَّا لَيْسَ لَهُ تَعَالٰى وَهُوَ الصِّدْقُ

بجہت آنکہ ہر دو شہوت فرج را پستر پرہیز کردن از چیزکہ بیت خالص مردی تعالی را واین درجہ صادقان است

الْمُطْلَقُ كَتَرْكِ الْخُطْوَةِ وَلُقْمَةٍ لَيْسَ فِيهَا نِيَّةُ عِبَادَةٍ

مطلق مانند گذاشتن یک گام یا یک لقمہ کہ نباشد در وی نیت عبادت

فَهُمْ كَانُوا يَقْتَصِرُونَ عَلٰى لُقَيْمَاتٍ يُقَوِّينَ عَلَى الْعِبَادَةِ

پس ایشان ہمام بودند کہ اقتصار میکردند بر لقمہ چند کہ قوت دہند مر عبادت

وَالتَّحْقِيقُ اَنَّهُ كُلَّمَا يُشَدِّدُ فِي الْاِحْتِيَاطِ يَكُونُ

وتحقیق این ست کہ ہر قدر کہ سختی کند در احتیاط واحتراز میباشد

سَبَبًا لِلتَّخْفِيفِ وَالْاَصْلُ الْاِسْتِفْتَاءُ مِنَ الْقَلْبِ

سبب تخفیف حساب واصل در تقوی طلب فتوی ست از دل

اَلْبَابُ السَّابِعُ فِي الْاِتِّبَاعِ فِي

باب ہفتم در بیان در پے رفتن در طریق

الْمَعِيشَةِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ وَوَرَدَ

معیشت وزندگانی کردن بنام خدائے بخشندہ ومہربان وارد شدہ است

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ

در قرآن مجید بگوای محمد قریش اگر میدارید شما کہ دوستی میکند بجہت خدا ایشما را پس پیروی کنید مرا دوست دارد شما را

اللہ تعالیٰ ق وَمَا اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا وَاتَّبِعُوْهُ فَالْاَصْلُ اِتِّبَاعُهٗ

اللہ تعالیٰ در قرآن مجید آمدہ و ہر چہ امر فرماید شما را پیغمبر جان پس فرا گیرید آنرا پس اصل اتباع سیرت

عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ فِيْ جَمِيْعِ الْاُمُوْرِ لِاَنَّهٗ يُصَيِّرُ

آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم است در تمام کارہائے دین و دنیا زیرا کہ اتباع میگرداند

الْعَادَةَ عِبَادَةً وَيُنَوِّرُ الْبَاطِنَ وَيُذَكِّرُ الْعُبُوْدِيَّةَ

امور عادی را عبادت و روشن میگرداند سینہ را و یاد میدہد بندہ را عبودیت

وَيُقَرِّبُ اِلَى الْاِرْتِيَاضِ فَالْمُسْتَرْسِلُ فِيْ اِتِّبَاعِ الْهَوٰى

و نزدیک میگرداند بریاضت پذیرفتن پس فرو ہشتہ شدہ در متابعت ہوائے نفسانی

يُشْبِهُ الْبَهَائِمَ هٰذَا وَاِنَّمَا عَدَلَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

مانند چارپایہ است یا دگیر ایں و جز ایں نیست کہ عدول کردہ است آنحضرت علیہ السلام

مِنْ مُبَاحٍ اِلٰى اٰخَرَ لِاطِّلَاعِهٖ بِنُوْرِ النُّبُوَّةِ عَلٰى فَائِدَةٍ

از مباحے بسوئے مباحی دیگر بجہۃ اطلاع او بنور نبوت بر فائدہ

فِيْهِ فَتَرْكُهٗ لِلتَّكْذِيْبِ كُفْرٌ وَدُوْنَهٗ حُمْقٌ وَحَقٌّ اَنْ

در ایں عمل است پس ترک اتباع از جہۃ تکذیب کفر است و بدون تکذیب بیخردیست و حق تعالیٰ آنکہ

يُغْسَلَ الْيَدَيْنِ قَبْلَ الْاَكْلِ وَبَعْدَهٗ تَنْظِيْفًا وَتَعْظِيْمًا وَ

بشویند ہر دو دست پیش از خوردن و بعد از ان بجہۃ پاک کردن و تعظیم کردن و

يُرَدَّحُ الْوُضُوْءُ قَبْلَ الطَّعَامِ يَنْفِي الْفَقْرَ وَبَعْدَهٗ يَنْفِي

در حدیث آمدہ شستن دست پیش از طعام دور میکند ناداریرا و بعد از طعام دور میکند

اللَّمَمَ وَيُفْتَتَحُ بِالْمِلْحِ وَيُخْتَتَمُ بِهٖ فَفِيْهِ مَغْفِرَةُ الذُّنُوْبِ

گناہ صغیرہ را و ابتدا کند بنمک و ختم کند طعام را بان کہ درین مغفرت گناہان ست

وَدَفْعُ سَبَبَيْنِ بَلَاءً وَيَأْكُلُ عَلَى السُّفْرَةِ الْمَوْضُوعَةِ

و دور ساختن بعقاب ملبه است و بخورد طعام را بر سفره کہ نہادہ شدہ است

عَلَى الْأَرْضِ فَالْخِوَانُ وَالْمِنْخَلُ وَالْأُشْنَانُ وَالسَّبَعُ

بر زمین پس بستہ ال خوان و حریال و اشنان و سبع

الْبِدَعِ وَإِنْ لَمْ تَكُنْ مَذْمُومَاتٍ غَيْرَ الشَّبِيعِ مُتَأَذِّيًا

بدعت اگرچہ نیست این نوع از امور مذمومہ شرعیہ سوائی سیر خوردن موجب رنج

فَوَرَدَ لَا آكُلُ مُتَّكِئًا أَنَا عَبْدٌ آكُلُ كَمَا يَأْكُلُ الْعَبِيدُ

در حدیث آمدہ نمیخورم طعام را تکیہ زدہ من بندہ ام میخورم طعام را چنانکہ بندگان خورند

إِلَّا الْفَالِجَةَ عَلَى سَبِيلِ التَّفَكُّهِ فَيَجُوزُ مُتَّكِئًا وَمُضْطَجِعًا

مگر میوہ تر را بر سبیل تفکہ کہ تکیہ زدہ و دراز کشیدہ

وَيَجْلِسُ عَلَى الرِّجْلِ الْيُسْرَى وَيَنْصِبُ الْيُمْنَى فَهُوَ مَسْنُونٌ

و نشیند بر پائے چپ و استادہ کند پائی راست را زیرا کہ این ہیئت سنت است

وَيَنْوِي بِهِ الْقُوَّةَ عَلَى الطَّاعَةِ دُونَ التَّلَذُّذِ وَ

و نیت کند بخوردن طعام قوت بر عبادت نہ لذت و شہوت و

يُقَدِّمُهُ عَلَى الصَّلٰوةِ إِنْ أَمِنَ فَوْتَهَا لِئَلَّا يَبْرُدَ وَ

مقدم کند طعام را بر نماز اگر ایمن شود فوت نماز باین سبب از برودت شدن نماز تا کہ سرد نشود طعام و

لَا يَلْتَفِتَ الْقَلْبُ إِلَيْهِ وَوَرَدَ إِذَا حَضَرَ الْعَشَاءُ

متوجہ نباشد دل بسوی طعام در حدیث آمدہ چون حاضر شود طعام شب

وَالْعِشَاءُ فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ وَيُكْثِرُ الْأَيَادِيَ

و نماز شب پس شروع کنید بطعام و بسیار کند دستہا بر طعام یعنی فیال

فوردی اجتمعوا علی طعامکم یبارک لکم فیه

در حدیث آمده جمع شوید بر طعام خود تا برکت داده شود مر شما را دران

وکان علیه الصلوٰة والسلام لا یاکل وحده وفیه تقلیل

و بود آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم نمیخورد تنها و در خوردی کم

الاکل والاتفاق والاجتماع فی القصعة الواحدة

خوردن و ایثار طعام بغیرت و جمع کردن در یک کاسه

احب الی الله تعالی ویجتنب القصعة الصغیرة

دوست داشته ترست نزد خدا یتعالی و اجتناب کند از کاسهٔ خورد

ولا برکة فیه وایاکم والصفر والنحاس فانهم تنسون الخشب

برا که برکت نیست دران و اجتناب کنید از مانند آوندرد مین و مس پس سنت استعمال آوند چوبین

الخزف ویستحب فی الابتداء والاحب فی کل لقمة و

سفال و بسم الله خواند در اول طعام و محبوب تر آنست که تسمیه گوید در هر لقمه و

یجهر تذکیرا للغیر ولا یعیب ما کولا فهو الماثور ولا

بر کند تسمیه از جهة یاد دادن دیگر را و عیب نکند خوردنی را که همین ماثورست و

یجاوز عما یلیه فوردی کل مما یلیک الا فی الثمار فهو

بازنکند از انچه پیش دست در حدیث آمده بخور از جانبیکه پیش تست مگر در میوه پس آن

مروی معللا بانه لیس نوعا واحدا ولا یاکل من

روایتست در حالیکه تعلیل کرده آنرا بانکه میوه از نوع واحد نیست و نخورد از

ذروة القصعة ولا من وسطها ووسط الخبز و

بالائے کاسه و نه از میانه کاسه و نه از میان نان و

لا بإصبعين فهو تكبر ولا بأربع فهو شره والسنة
نه بدو انگشت کراین کبرست ونه بچهار انگشت کراین حرص ست ودنائت خوردن
بثلاث ولا بالشمال فالشيطان يأكل به ولا يقطع
نه باکت ونخورد بدست چپ کہ شیطان میخورد بدست چپ ونه ببرد
الخبز واللحم بالسكين فهو منهي عنه للتشبه بالعجم
نان را وگوشت پخته را بکارد ببرد کراین منهی عنه ست برای مشابهت باعجمان
في الترفع ويحضر البقل فهو يحضر الملائكة ويطرد
در تکبر وتنعم وحاضر کند سبزه را کراین حاضر میکند فرشتگان را ومیراند
الشيطان والخل فهو ينفي الفقر ويغطي الحار حتى يبرد
شیطان را وحاضر نکند سرکه را کراین دور میکند فقر را وپوشیده طعام گرم را تا سرد شود
فهو أعظم بركة وهو السنة ويكرم الخبز فورد
زیرا کہ طعام سرد خوردن نزدیکتر ست از روی برکت وهمین سنت واکرام کند نان را در حدیث آمده
أكرموا الخبز فإن الله أنزله من بركات السماء فلا
اکرام کنید نان را زیرا کہ تحقیق خدا ابتدا نازل کرده است این را از برکات آسمان پس
يمسح به اليد ولا يضع عليه القصعة ولا ينتظر
نمالد بآن دست خود را وننهد بروی کاسه وغیر او ونه انتظاری کند
الإدام ويكسر باليدين ويقدم المكسور على
ما خورش را وبشکند نان را بدو دست ومقدم کند نان شکسته را بر
الصحيح ولا يلتفت يمينا وشمالا ويصغر اللقمة
ماں دست والتفات نکند بجانب راست وچپ وخورد نکند لقمه را

وَيُجَوِّدُ الْمَضْغَ وَيَسْتَعِينُ بِالْيُسْرَى عِنْدَ الْحَاجَةِ وَ

وَيَكْرَهُ أَنْ يَأْكُلَ بِالشِّمَالِ وَيَطْلُبُ مَدَّ كَنَدْ بِدَسْتِ چَپ نَزْدِ حَاجَتْ دَرْ شِكَسْتَنِ وَجُزَآنِ وَ

لَا يَجْمَعُ بَيْنَ الْأُدُمَيْنِ فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيَلْعَقُ الْأَصَابِعَ

جَمْعْ نَكُنَدْ بَرْ سُفْرَه دُو نَانْخُورِش پَس جَمِيعْ چِيزْهَائِي مَذْكُورْ رَوَايَتْ اَسْتْ وَبَلِيسَدْ بَعْدْ اَزْ طَعَامْ اَنْگُشْتَان

فَلَا يَدْرِي فِي أَيِّ جُزْءٍ مِنْهُ الْبَرَكَةُ وَالْقَصْعَةَ فَهُوَ

زِيرَا كَه نَمِي دَانَدْ كَه دَرْ كَدَامْ جُزْوِي اَزْ اَجْزَاءِ طَعَامْ بَرَكَتْ اَسْتْ وَبَلِيسَدْ كَاسَه رَا كَه اِيْنْ فِعْل

كَعِتْقِ رَقَبَةٍ وَيَأْكُلُ السَّوَاقِطَ فَهُوَ مَأْثُورٌ وَوَرَدَ

مَانَنْدْ آزَادْ كَرْدَنْ بَرْدَه اَسْتْ وَبِخُورَدْ رِيزْهَائِي طَعَامْ رَا كَه اِيْنْ مَرْوِيسْتْ دَرْ حَدِيثْ آمَدَه

فَهُوَ مَهُورُ الْحُورِ وَسَبَبُ سَعَةِ الْعَيْشِ وَالْعَافِيَةِ

پَس اَوْ بِشَمَرْ لَقَبْ اَفْتَادَه مَهْرِ هَائِي حُورَانْ بِهِشْتْ اَسْتْ وَسَبَبْ فَرَاخِي رِزْقْ دُنْيَا وَدِينْ اَسْتْ وَسَبَبْ سَلَامَتِي اَسْتْ

فِي الْوَلَدِ وَيُخَلِّلُ الْأَسْنَانَ وَيُخْرِجُ مَا بَقِيَ مِنْهُ وَيُمَضْمِضُ

دَرْ اَوْلَادْ وَاَزْ آفَاتْ وَخِلَالْ كَنَدْ دَنْدَانْ رَا وَبِرَآرَدْ اَزْ دَهَنْ چِيزِي كَه بَمَانَدَه اَسْتْ اَزْ طَعَامْ وَمَضْمَضَه كَنَدْ

فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيَحْمَدُ اللَّهَ تَعَالَى إِنْ عَرَى عَنِ الشَّهْوَةِ

پَس اِيْنْ هَمَه مَرْوِيسْتْ وَحَمْد بِگُوَيَدْ خُدَايْ تَعَالَى رَا اَگَرْ خَالِي بَاشَدْ طَعَامْ اَوْ اَزْ شَهْوَه

وَإِلَّا يَسْتَغْفِرُ وَيَتَمَّ وَيَبْكِي وَيَقْرَأُ الْإِخْلَاصَ وَ

وَرْنَه اِسْتِغْفَارْ كُنَدْ وَاَنْدُه وَلَگِين شَوَدْ وَگِرِيه بِكُنَدْ وَبِخَوَانَدْ سُورَه اِخْلَاص رَا وَ

الْقُرَيْشَ وَلَا يَقُومُ قَبْلَ الرَّفْعِ وَيَدْعُو لِصَاحِبِهِ

سُورَه لَايْلَافْ رَا وَبَرْ نَخِيزَدْ اَزْ سُفْرَه پِيشْ اَزْ بَرْدَاشْتَنْ وَدُعَا كُنَدْ بِبَرَكَتْ وَمَغْفِرَتْ صَاحِبِ طَعَامْ

إِنْ أَكَلَ طَعَامَ الْغَيْرِ وَيُقَدِّمُ الْأَفْضَلَ فِي الْغُسْلِ وَ

اَگَرْ بِخُورَدْ طَعَامْ دِيگَرِي وَپِيشْ كُنَدْ دَرْ مَجْلِسْ فَاضِلْتَرْ رَا دَرْ دَسْتْ شُسْتَنْ وَ

الأكل والشرب ويقبل الإكرام كتقديم الطست
خوردن و نوشیدن و قبول کند بجهان تعظیم میزبان را همچو پیش نهادن طشت
فالكرامة لا ترد ولا يطيل انتظار الجميع فورد
زیرا کرامت رد کرده نشود و دراز کند انتظار جماعت را پس وارد شده در زمان
فما لبث أن جاء بعجل حنيذ ولا يسكت فهو يثير
پس درنگ نکرد تا آنکه آورد گوساله بریان کرده و خاموش نباشد که آن عادت
العجم وبر افق الرفيق ويتعهده غير ملح فلا يزيد
عجم است مهربانی کند بر رفیق خود و کوشش کند در حالیکه سالم کننده نباشد پس زیاد نکند
على ثلث فهو مروي ولا يحلف عليه فجاء
بر کرار سه بار پس همین مقدار مأثور و سوگند ندهد بر خوردن پس آورده است
ح الطعام أهون من أن يحلف عليه ولا يحوجه
در حدیث طعام سبک تر است از اینکه سوگند داده شود بر وی و همان باید که محتاج نکند میزبان
إلى التعهد ويجمع ماء الكل في طست ما أمكن
بسوی تعهد و انتظار و جمع کند آب همه را در دستشوئی هر مردم را در طشت تا اینکه بگنجد
فورد ح اجمعوا وضوءكم جمع الله شملكم ولا
در حدیث آمده جمع کنید آب وضوء خود را در یک طشت تا جمع کند خدا پراگندگی شما را و
يحترز عما يكره الرفيق قولا وفعلا كالنفخ والنظر
احتراز کند از آنچه مکروه دارد رفیق او از قول و فعل همچو دمیدن در طعام و نظر کردن
إلى أكله وقبض اليد وتقريب الرأس
بسوی خوردن او و قبض دست برکاسه و نزدیک کردن سر نزد لقمه

وَاَخْرَاجُ شَيْءٍ مِنَ الْفَمِ مَشْوُجًا وَاَخْذُهٗ بِالْيَمِيْنِ وَ

وبیرون آوردن چیزے از دہن درحالیکہ مشوہ بطعام باشد وگرفتن آن بدست راست و

جَعْلُ اللُّقْمَةِ الْمَمْضُوْغَةِ فِي الْقَصْعَةِ وَالذَّهْبِ فِي الْخَلِّ

جز انیدن لقمہ خائیدہ شدہ در کاسہ وگردانیدن لقمہ چرب در سرکہ

وَالْعَكْسُ وَالتَّكَلُّمُ بِالْقَاذُوْرَاتِ وَالْاَهْوَالِ وَالْاِسْتِئْذَانُ

وعکس این وتکلم کردن بچیزیکہ مکروہ باشد ذکراو وبچیزے ہولناک وبجوطلب اذن

فِي التَّقْدِيْمِ وَالْاِمْتِنَاعِ قَبْلَ اِمْتِنَاعِهِمْ وَالرَّفْعِ قَبْلَ اسْتِيْفَائِهِمْ

در آوردن طعام ودست کشیدن پیش از فراغ رفیق وبرداشتن سفرہ پیش از تمام کردن

وَالتَّكَلُّفِ كَالْاِسْتِقْرَاضِ وَتَقْدِيْمِ شَيْءٍ يَحْتَاجُ الْيَسِيْرُ

وبسیار کردن از تکلف آنچو قرض گرفتن وبجو پیش آوردن چیزیکہ محتاج باشد بسبوئے او

الْعِيَالُ اَوِ الْاِسْتِمْتَاعُ النَّفْسُ بِهٖ فَهُوَ يُوْرِثُ الْاِنْقِطَاعَ

عیال وے یا چیزیکہ مساعدت کند نفس او بآوردن آن پس تکلف میکند بسبب انقطاع مت

وَتَقْدِيْمُ مَا يَشْتَهِيْ فَوْرَدَ مَنْ صَادَفَ مِنْ اَخِيْهِ شَهْوَةً

وپیش آوردن آنچیزی کہ خواہش دارد مہمان درحدیث آمدہ کسیکہ بیابد از برادر خود آرزوئے را در طعام

فَقَضَاهَا غَفَرَ لَهٗ وَتَضْيِيْفُ فَوْرَدَ لَا خَيْرَ فِيْمَنْ لَا يُضَيِّفُ

پس دادن او را آمرزیدہ شود گناہان وے وضیافت کردن مہمان را درحدیث نیست نیکی درکسیکہ نہ مہمان دارد

وَيَقْصِدُ بِهِ الْاَتْقِيَاءُ اِعَانَةً عَلَى الْبِرِّ دُوْنَ الْاَغْنِيَاءِ

وقصد کند بطعام نیکوکاران را از جہت اعانت کردن بر نیکی ودعوت نکند تونگران را

فَوْرَدَ اِنَّهٗ شَرُّ الطَّعَامِ وَلَائِمَةُ الْاَقْرِبَاءِ

درحدیث آمدہ تحقیق کہ بدترین طعام ست ولیمہ کہ دارد در ضیافت خویشان

وَالْإِخْوَانِ وَلَا يَخُصُّ بَعْضَهُمْ عَنِ الْوَحْشَةِ وَقَطْعِ الرَّحِمِ

وبرادران را وخاص نکند بعضی از ایشان را از جهت احتراز وحشت ایشان وقطع رحم

وَيَنْوِي بِهِ اسْتِمَالَةَ الْقُلُوبِ وَإِقَامَةَ السُّنَّةِ وَ

ونیت کند بدان استمالت دلها باکرام وبرپا داشتن سنت نبوی و

الْمُبَاهَاةَ وَلَا يَدْعُو مَنْ يَسْتَثْقِلُ حُضُورَهُ

تفاخر وریا ودعوت نکند کسی را که گران دارد مردن مجلس او ونه دعوت کند

يَتَأَذَّى بِهِ الْحَاضِرُونَ وَلَا الْفَاسِقَ فَإِنَّهُ إِعَانَةٌ

که ایذا کنند بسبب آمدن او حاضران مجلس نه فاسق را که این دعوت مذموم است

عَلَى الْإِثْمِ وَيُجِيبُ نَاوِيًا إِكْرَامَ الْمُؤْمِنِ فَوَرَدَ

بر فسق او واجابت کند دعوت را بقصد اکرام برادر مسلمان که در حدیث آمده

أَكْرَمَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فَإِنَّمَا يُكْرِمُ اللَّهَ وَإِسْرَارُهُ فَوَرَدَ

اکرام کند خدای مسلمان را پس بتحقیق اکرام کرده خدای تعالی را وبقصد فرح که در

مَنْ سَرَّ مُؤْمِنًا فَقَدْ سَرَّ اللَّهَ وَالْحَذَرُ مِنَ الْمَعْصِيَةِ

حدیث آمده که مسرور کند مسلمان را پس بتحقیق مسرور کرده خدای تعالی را وبقصد احتراز کردن از گناه

فَوَرَدَ مَنْ لَمْ يُجِبِ الدَّاعِيَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ

در حدیث آمده که اجابت کند دعوت کننده را پس بتحقیق نافرمانی کرده خدا ورسول او را

وَإِقَامَةَ السُّنَّةِ فِي هَذِهِ وَكَذَا وَيُعَلِّلُ لِاسْتِثْقَالِ الدَّاعِي

وبقصد اقامت سنت نبوی در اجابت این دعوت که سنت مؤکده است وعذر خواهی کند بسبب گران آمدن داعی

الْإِطْعَامَ وَقَصْدَ الْمُبَاهَاةِ وَالتَّحَامِي عَنِ ارْتِكَابِ

طعام دادن را یا بسبب قصد ریا ومفاخرت وعذر خواهی کند بسبب احتراز کردن از ارتکاب

Marginal notes in Arabic and Persian

مُتَصَيِّدٍ لِكَوْنِ الشُّبْهَةِ مُؤَثِّرَةً فِي الطَّعَامِ وَالْمُنْكَرِ فِي
کناره بجهة بودن شبهه در طعام وبجهة بودن نامشروع در
الْمَجْلِسِ فَالنِّيَّةُ إِنَّمَا تُؤَثِّرُ فِي الْمُبَاحِ لَا لِنُقْصَانِ الْجَاهِ
مجلس زیرا که تصحیح نیت جز این نیست که اثر میکند در امر ودر نکند بجهة نقصان جاه خود
وَلِأَنَّ فَقْرَ الدَّاعِي فَهُوَ تَكَبُّرٌ وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ
ودر بجهة فقیر بودن دعوت کننده زیرا که امتناع از اجابت ازین سبب تکبر ست وبود پیغمبر صلے الله
وَالسَّلَامُ يُجِيبُ دَعْوَةَ الْعَبْدِ وَالْفَقِيرِ وَلَا لِبُعْدِ
علیه وسلم که اجابت میکرد دعوت بنده ودور دیش را ودر نکند بجهة دوری
الْمَسَافَةِ إِذَا اعْتَادَتْ فَوَرَدَ لَوْ دُعِيتُ إِلَى كُرَاعٍ
مسافت اگر آمد ورفت معتاد باشد ودر حدیث آمده اگر دعوت کرده شوم من بسوی کراع
الْغَمِيمِ لَأَجَبْتُ وَلَا لِلصَّوْمِ فَيُفْطِرُ إِنْ أَلَحَّ فَاسْتَرَارَ
غمیم هر آینه اجابت کنم ودر نکند بجهة صوم پس افطار کند اگر الحاح کند دالحی که خوش کردن
الْمُؤْمِنِ يَعْدِلُ الصَّوْمَ وَفِيهِ حُسْنُ الْخُلُقِ وَوَرَدَ
دل مومن برابر صوم ست ودر افطار نیک سیرتی ست ودر حدیث آمده
تَكَلَّفْ لَكَ أَخُوكَ وَتَقُولُ إِنِّي صَائِمٌ وَلَا
تکلف کرده بجهة تو برادر تو ومیگوئی تو من روزه دارم واگر افطار نکند
فَضِيَافَتُهُ بِالْعِطْرِ وَطِيبِ الْكَلَامِ وَالِاسْتِعْمَالِ
پس مهمانی وے بخوشبوئی وخوشگوئی ودست کردن
وَالْإِدْهَانِ وَنَحْوِهَا وَيَجْلِسُ حَيْثُ يُجْلَسُ فَهُوَ
ودانند آنهاست وبنشیند مهمان جائیکه نشانده شود زیرا که این

تَوَاضُعٌ وَلَا يَنْظُرُ إِلَى جَانِبٍ يَأْتِي مِنْهُ الطَّعَامُ فَهُوَ

از جملهٔ تواضع ست و نظر نکند مهمان بسمتی که می آید از او جانب طعام پس این

شَرَهٌ وَلَا يُطِيلُ انْتِظَارَ الْمُضِيفِ وَلَا يُعَجِّلُ قَبْلَ

دلیل حرص ست و دراز نکند مهمان انتظار میزبان را و شتابی نکند در آمدن پیش از

الِاسْتِعْدَادِ وَيُغَيِّرُ مُنْكَرًا رَآهُ إِنْ قَدَرَ وَإِلَّا يُنْكِرْ

تیاری طعام و دور کند بدست خود نامشروع را اگر قدرت داشته باشد وإلا رد نکند

بِاللِّسَانِ وَيَرْجِعُ وَيَبْتَدِئُ الْمُضِيفُ بِالْغَسْلِ قَبْلَ

زبان و برگردد از انجا و ابتدا کند میزبان بشستن دست پیش از

الْأَكْلِ لِأَنَّهُ دَاعٍ وَيَتَأَخَّرُ بَعْدَهُ انْتِظَارًا لِلدَّاخِلِ

طعام زیرا که وی داعی ست و تاخیر کند از قوم بعد از طعام از جهت انتظار کردن آینده را

وَتَعْظِيمًا لِلضَّيْفِ وَيُقَدِّمُ مَا يَكْفِي فَالنَّقْصُ تَرْكُ

و بجهت تعظیم مهمان و تقدیم کند از طعام مقدار آنرا که کفایت کند پس کم از حاجت مهمان

الْمُرُوَّةِ وَالزِّيَادَةُ رِيَاءٌ إِلَّا أَنْ يُجِيزَ الذَّهَابَ بِهِ

ترک مروت ست و زیادت بر مقدار کفایت ریا مگر آنکه اجازت دهد مهمان را بردن بقیهٔ طعام

وَيُمَيِّزُ أَوْلَادَ نَصِيبَ الْعِيَالِ تَحَامِيًا عَنِ اهْتِمَامِهِمْ

و جدا نماید از طعام اهل حصهٔ اهل و عیال از جهت احتراز کردن از اهتمام اهل و عیال بطعام

وَلَا يَرْفَعُهُ الضَّيْفُ إِلَّا أَنْ يَعْلَمَ بِسُرُورِهِ وَإِذَا بَاتَ

و برندارد مهمان بقیهٔ طعام را مگر آنکه بقرینهٔ حال خوشی میزبان و چون شب کند مهمان

يُرِيهِ الْقِبْلَةَ وَالْمُتَوَضَّأَ وَنَحْوَهُ وَيُكْرِمُهُ فَوْرَدَ

نماید او را میزبان قبله و مکان استنجا و مانند آن و اکرام کند مهمان را در حدیث آمده

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهٗ

کسیکہ ایمان آرد بخدا تعالیٰ و روز آخرت پس باید کہ اکرام کند مہمان را

وَهُوَ بِإِظْهَارِ الْانْبِسَاطِ وَالسُّرُوْرِ وَصَبِّ الْمَاءِ عَلَى الْيَدِ

و اکرام مہمان بظاہر کردن کشادہ روئی و خوشوقتی ست و بریختن آب بر دست وے

وَالتَّشْيِيْعِ إِلَى الْبَابِ وَأَخْذِ الرِّكَابِ لِلرُّكُوْبِ فَالْكُلُّ

و پیروی کردن او ست تا در دازہ و گرفتن رکاب برائی سواری کردن پس این ہمہ

مَأْثُوْرٌ وَيَرْجِعُ فَرِحًا وَإِنْ قَصَّرَ فِي حَقِّهٖ بِرِضَاءِ

مروی ست و برگردد مہمان خوشوقت اگرچہ تقصیر کردہ باشد میزبان در حق وے باجازت دادن

الْمُضِيْفِ فَهُوَ حُسْنُ الْخُلُقِ وَلَا يَكُوْنُ أَكْثَرَ مِنْ ثَلٰثَةِ

میزبان پس این نیکو سیرتی ست و اقامت نکند مہمان زیادہ بر سہ

أَيَّامٍ تَحَرُّزًا عَنِ السَّآمَةِ فَوَرَدَ الضِّيَافَةُ ثَلٰثَةٌ

روز از جہت احتراز کردن از ملالت در حدیث آمدہ زمان مہمانداری سہ

أَيَّامٍ وَمَا زَادَ فَصَدَقَةٌ إِلَّا أَنْ يُلِحَّ وَيُعِدَّ

روز ست و آنچہ زیادہ بر سہ روز کند صدقہ و خیرات ست مگر اگر مبالغہ کند میزبان و آمادہ کند

فِرَاشَ الضَّيْفِ وَيَسْتَأْذِنَ كُلُّ صَاحِبِهٖ فِي صَوْمِ

بستر مہمان خود را و طلب اذن کند ہر واحد از مہمان و میزبان صاحب خود را در روزہ

النَّفْلِ فَهُوَ مَأْثُوْرٌ وَيُرْسِلَ الطَّعَامَ لِأَصْحَابِ

نفل زیرا کہ این ماثور ست و بفرستد طعام را برائے اصحاب

الْمَصَائِبِ فَأَمْرُهٗ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ بِلَالِ حُمَّرَةَ

مصیبتہا زیرا کہ امر فرمود آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بفرستادن طعام برائے آل حمزہ

وَجَعْفَرٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُمْ اِلَّا اَنْ يَّكُوْنَ

وبرائے آل جعفر رضی اللہ تعالے عنہما مگر آنکہ باشند در انجا

مُنْكَرٌ فَيَتَحَرَّزُ عَنِ الْاِعَانَةِ عَلَى الْاِثْمِ وَيَجْتَنِبُ طَعَامَ

ناشستہ وہی از جملہ پرہیز کردن از مدد کردن بر گناہ و پرہیز کند از طعام

السُّلْطَانِ وَيَقْبَلُ لَوْ اَكْرَهَهُ وَلَا يَقْصِدُ الْاَجْوَدَ وَنَحْوَهُ

سلطان و امرائے او و قبول کند طعام آنہا را اگر اکراہ کردہ شود و قصد نکند از طعام بہترین و مانند آں

الثُّوْمِ وَالْبَصَلِ وَالْكُرَّاثِ لَا سِيَّمَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَهُوَ

سیر و پیاز و کندنا خصوصا در روز جمعہ زیرا کہ این

مَنْهِيٌّ عَنْهُ لِتَنَفُّرِ الْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ عَنْ رِيْحِهٖ وَ

نہی کردہ شدہ است از ان بجہت نفرت گرفتن فرشتگان و مردمان از بوی بد آں و

الْاَكْلِ فِي السُّوْقِ فَهُوَ دَنَاءَةٌ اِلَّا لِاَبِيَّةِ التَّوَاضُعِ وَهَضْمِ

اختیار کردن خوردن در بازار کہ این فرومائی ست مگر بہ نیت تواضع و شکستن

النَّفْسِ وَالْاِحْتِمَاءِ فِي الصِّحَّةِ فَهُوَ يَضُرُّ كَتَرْكِهٖ

نفس و احتماء در حالت صحت زیرا کہ وی مضرت مانند ترک آں

فِي الْمَرَضِ وَيَقْتُلُ الذُّبَابُ الْوَاقِعُ ثُمَّ يَنْقُلُ

در حالت مرض و مگس را کہ بر طعام افتد پس فوراً دہد بازدارد

فَفِيْ اَحَدِ جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَفِي الْاٰخَرِ دَوَاءٌ

زیرا کہ در یکے از دو بازوی او درد و بیماری ست و در دیگر دوا ست

وَيَذْكُرُ الْجَوَائِعَ وَحِسَابَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَلَا

و یاد کند گرسنگان را و حساب روز قیامت را و

فَهُوَ أَكْلُ الْأَشْرَارِ وَلَا يُشَارِبُهُمْ بَلِ الْأَتْقِيَاءُ وَالْعُلَمَاءُ

طعام نخورد همراه مردم بد ونوشد آب را با ایشان بلکه بخورد ونوشد همراه پرهیزگاران وعالمان

فَهُوَ يُقَوِّي الْحِكْمَةَ وَلَا يُوَاظِبُ عَلَى الْبُرِّ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

زیرا که این پیدا میکند عقل وهوش را ومواظبت نکند بر خوردن گندم بی درپی سه روز

فَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَيَأْكُلُ الشَّعِيرَ فَهُوَ أَكْثَرُ طَعَامِ الْأَنْبِيَاءِ

پس همین ست مروی وبخورد اکثر نان جوین را که این بیشتر طعام انبیاء

عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَيَخْلِطُ الْبُرَّ بِهِ فَهُوَ سَبَبُ الْبَرَكَةِ وَيَأْكُلُ

علیهم السلام بوده است وبیامیزد گندم را بجو که آن سبب برکت ست وبخورد

مِنَ التَّمْرِ الْأَوْتَارَ فَوْرَدَ فِي الْحَدِيثِ مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ

از خرما طاق را در حدیث آمده کسیکه بخورد وقت صبح ناشتا هفت خرما

عَجْوَةً لَمْ يَضُرَّهُ ذٰلِكَ الْيَوْمَ سَمٌّ وَلَا سِحْرٌ وَلَا يَجْمَعُ

عجوه ضرر نرساند آنکس را دران روز زهر اونه سحر وفراهم نیاورد

التَّمْرَ وَالنَّوَى فِي طَبَقٍ وَكَفٍّ بَلْ يَجْعَلُهُ مِنَ الْفَمِ فِي

خرما وهسته را در طبق واحد ونه در دست بلکه میندازد هسته را از دهن بر

ظَهْرِ الْيَدِ فَيُلْقِي وَكَذٰلِكَ نَحْوُهُمَا وَيُقَدِّمُ التَّمْرَ فَوْرَدَ

پشت دست جدا ازان بر زمین افگند وهمچنین کند در مانند تمر وهسته واشتال آن پیش کند میوه را

فَوَاكِهِهِ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا

در قرآن مجید از میوهای بهشت از انچه اختیار کنند وگوشت مرغان از انچه

يَشْتَهُونَ وَيَأْكُلُ مَا أَصَابَ فَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَالْجُوعُ

خواهش دارند وبخورد آنچه دست دهد پس همین ست مروی وگرسنه دارد نفس

النفس لولیمۃ الفرد ویس فکان علیہ الصلوٰۃ و
رائی مہمانی بیشت پس بود پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم
السلام یعقد البحر علی البطن من الجوع ویجتنب
کہ بست سنگ بر شکم مبارک خود از غایت گرسنگی و اجتناب کند
الشرب فی اثناء الاکل الا لتعلق لقمۃ او وصلۃ
از نوشیدن در اثنار طعام خوردن مگر بجہۃ گرفتن لقمہ درگلو یا واسطی
عطش ولا یکثر فھو یقلل الھضم ویاخذ الکوز
تشنگی و آب بسیار نخورد زیرا کہ ان کم میکند ہضم را و در آب خوردن گیرد کوزہ را
بالیمین ویشرب فی ثلثۃ انفاس مفتتحا بالتسمیۃ
دست راست او شوشد آب را در سہ دم درحالیکہ افتتاح کنندہ باشد بہ بسم اللہ
ومختما بالتحمید فی کل وھو السنۃ وورد مصو
وتمام کنندہ باشد بالحمد للہ در ہر نفس و ہمین سنت است و در حدیث آمدہ بمکیدن
الماء مصا ولا تعبوہ عبا فان الکباد من العب
آب را مکیدنی و پرہان مخوردہ آنرا زیرا کہ بیماری ورد جگر از ہمین نوع اوفتد شیخ
من انیۃ الخزف او الخشب ثم یدیرہ فھو افضل
موشما آبدار از کوزہ سفالی یا چوبی بہتر آنست کہ بگرداند
من الکرع وغیرہ لا قائما ولا مضطجعا ویبصر
از نوشیدن بدہن و غیر آن و خوردن آب ایستادہ و نہ دراز کشیدہ و نظر کند
فیہ قبل الشرب ولا یتنفس فیہ ویحفظ
در آب پیش از خوردن و دم نکند در آب و نگہ دارد

شَاءَ يَتَرَشَّفُ عَلَيْهِ فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيَتَبَرَّكُ

بوسه زند از جائیکه بوسد پس این همه مروی است و تبرک جوید

بِهِ الْمُسْلِمُونَ لَا سِيَّمَا الْكِبَارُ فَوَرَدَ

بآن مسلمانان خصوصا بزرگان پس آمده در حدیث

وَضُوءُ الْمُؤْمِنِ شِفَاءٌ وَلَا يَرُدُّ الْمَاءَ وَلَا يَعْرِضُ

وضوء مسلمان شفاست وردنکند آب را وعرض نکند آنرا بر غیر

وَيُبَادِرُ الْكُوزَ وَالطَّسْتَ بِالْأَيْمَنِ وَيُخْتَارُ الثَّوْبُ

و مبادرت کند کوزه آبدار و طشت را و وقت غسل دادن جانب راست را اختیار کند جرگه پوشیدن جامه

الْأَبْيَضُ وَهُوَ أَحَبُّ الثِّيَابِ إِلَيْهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

سفید را زیرا که این دوست ترین رنگهاست بسوی پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم

وَكَانَ يَلْبَسُ الْأَخْضَرَ وَالصُّوفَ وَيَنْهَى فِيهِ سَتْرٌ

و بود آنحضرت که می پوشید جامه سبز را و گاهی جامه پشمین را و نهی کند بلباس پوشیدن

الْعَوْرَةِ وَالتَّزَيُّنَ لِتَوَدُّدِ الْمُسْلِمِينَ وَيَبْدَأُ بِالْأَيْمَنِ فِي

جهت نهانی خود و آراسته شدن برای دوستی مسلمانان و ابتدا کند از جانب راست در

لُبْسِ كُلِّ شَيْءٍ وَبِالْأَيْسَرِ فِي النَّزْعِ وَيُفْتَتِحُ بِالتَّسْمِيَةِ

پوشیدن هر چیز و ابتدا کند از جانب چپ در برآوردن و ابتدا کند ببسم الله

وَيَخْتِمُ بِالتَّحْمِيدِ وَيَلْبَسُ السَّرَاوِيلَ قَاعِدًا

و ختم کند بالحمد لله و بپوشد ازار نشسته

وَكَيْلَا يُصِيبَهُ آفَةٌ وَلَا يُسْبِلُهُ إِلَى مَا تَحْتَ

سر او را آفتی و فرو نگذارد ازار را تا پایان

كَعْبَيْهِ فَفِيهِ الْوَعِيدُ بِالنَّارِ بِلَا يَرْفَعُهُ إِلَى نِصْفِ

ستا لنگ پس دریں وعید ہست آتش دوزخ مل مردار ازار یا تا نصف

السَّاقِ وَيُبَدَّءُ بِلُبْسِ الْقَمِيصِ وَيُلْبَسُ الْخُشْنَ فَوَرْدِ

ساق وابتدا کند بپوشیدن پیراہن و بپوشد لباس درشت آمدہ است

ح مَنْ رَقَّ ثَوْبُهُ رَقَّ دِينُهُ وَلَا يَنْزِعُ حَتَّى

در حدیث کسیکہ تنک باشد جامہ او تنک و ضعیف باشد دین او و دور نکند جامہ را تا آنکہ

يَرْقَعَهُ فَهُوَ السُّنَّةُ وَيَكْسُو الْمَنْزُوعَ فَقِيرًا لِيَكُونَ

بپوشد پس آنرا زیرا کہ این سنت است و بپوشاند جامہ کہنہ را بفقیرے تا باشد

فِي حِرْزِهِ تَعَالَى وَلَا يَتَّخِذُ ثَوْبَيْنِ وَيَتَصَدَّقُ

در حفظ و حمایت وی تعالی و آماده نکند دو جفت جامہ را و صدقہ دہد

بِأَحَدِهِمَا إِنِ اجْتَمَعَا وَيَتَمَّمُ فَالْعَمَائِمُ يَتَجَانَبُ

یکے از دو جامہ اگر ہر دو جمع شوند و عمامہ بر سر بندد زیرا کہ عمامہ ہا منزلہا تا جہانی

الْعَرَبِ وَفِيهِ الْوَقَارُ وَيُرْسِلُ الذَّيْلَ بَيْنَ الْكَتِفَيْنِ

عرب ست و درین بزرگی صاحب دست و فرو گذارد گوشہ دستار میان دو شانہ

إِلَى قَدْرِ الشِّبْرِ أَوْ مَوْضِعِ الْقُعُودِ أَوْ نِصْفِ

تا مقدار یک وجب یا موضع نشستن یا تا نصف

الظَّهْرِ وَهُوَ وَسَطٌ مَرْضِيٌّ وَالْكُلُّ مَرْوِيٌّ

پشت و ہمین ست درجہ متوسط کہ پسندیدہ است و این ہمہ امور مرویست

وَيُسْتَحَبُّ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمَهَا وَيُلْبَسُ مَا

و بپوشد جامہ نو را در شب جمعہ یا روز جمعہ کہ ست ہمین ست و بپوشد لباس چیز را

أَصَابَ وَيَنْفُضُ الثَّوْبَ قَبْلَ اللُّبْسِ وَيَقْعُدُ فِي

می پوشاند و بیفشاند سوزه را پیش از پوشیدن و بنشیند در

لُبْسِهِ وَنَزْعِهِ وَيَخْتَفِي أَحْيَانًا تَوَاضُعًا فَهُوَ مَأْثُورٌ

وقت پوشیدن و برآوردن سوزه و بر بند پا برود گاهی از جهة تواضع زیرا که این مرویست

وَيَلْبَسُ النَّعْلَ الْأَصْفَرَ فَهُوَ يُوجِبُ السُّرُورَ وَ

و می پوشد پاپوش زرد را که با خاصیت موجب خوشوقتی ست و

يَتَطَيَّبُ وَلَا يَرُدُّ الطِّيبَ فَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَالْأَحَبُّ

استعمال خوشبوئی کند و رد نکند خوشبوئی را زیرا که این مرویست و دوست تر از آن

لِلرَّجُلِ مَا خَفِيَ لَوْنُهُ وَظَهَرَ رِيحُهُ وَلِلْمَرْأَةِ مَا يَنْعَكِسُ

برای مرد چیزیست که نهان باشد رنگ آن و پیدا بود بوی آن و برای زن چیزی که عکس آن باشد

وَيَجْتَنِبُ الْحِنَّاءَ فَهُوَ تَشَبُّهٌ بِالنِّسَاءِ لِأَنَّ سُنَّتَهُنَّ

و اجتناب می کند از استعمال حنا که این تشبیه بزنان ست زیرا که استعمال حنا طریقه ایشان ست

وَالْمَصُّ وَالِانْتِمَاصُ فَنُهِيَ عَنْهُمَا وَلَا يَبْنِي أَكْثَرَ مِنْ

و دور کردن بوی از دو خود و از دو جه دیگری زیرا که نهی کرده شده ست از بین هر دو و بلند نگرداند خانه را زیاده

سَبْعَةِ أَذْرُعٍ فَوَرَدَ فِيهِ نُودِيَ إِلَى أَيْنَ يَا فَاسِقُ

هفت گز شرعی که آمده ست درین در حدیث مذکور که منادی شود از آسمان تا کجا بلند کنی ای فاسق

يَنْوِي فِيهِ التَّعَبُّدَ وَدَفْعَ الْحَرِّ وَالْبَرْدِ وَلَا يُبَالِغُ فِيهِ

نیت کند در تعمیر عبادت پروردگار را و دفع گرمی و سردی را و مبالغه نکند در استحکام عمارت

فَلَمْ يَضَعْ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَبِنَةً عَلَى لَبِنَةٍ وَلَا

پس ننهاد آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم خشت بر خشت و نه

قَصْبَةً عَلَى قَصِيَّةٍ وَيَبْدَأُ يَوْمَ الْأَحَدِ وَيَتَّخِذُهُ ضَيْعَةً

سے بر سے واستد اکند عمارت را روز یکشنبہ وجدا نا کند جامے

لِلْوُضُوْءِ وَالْغُسْلِ وَمَوْضِعًا لِلْبَوْلِ وَالْغَائِطِ وَ

برائے وضو وغسل وجائے برائے بول وخائط و

مَوْضِعًا لِلضِّيَافَةِ فَوْرَدَ إِنَّ زَكْوَةَ الْبَيْتِ وَلَا

جائے برائے مہمانداری آدم درحدیث آمدہ کہ بنائے خانہ مہمانداری زکوۃ خانہ است و

يَتَوَطَّنُ فِي دَارِ الْحَرْبِ فَوْرَدَ أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ

وطن گیرد مسلمان در دیار کافران کہ درحدیث آمدہ من بیزارم از ہر

مُسْلِمٍ مُقِيمٍ بَيْنَ ظَهْرَانَيِ الْمُشْرِكِيْنَ تَرَاءَى نَارَاهُمَا

مسلمانی کہ اقامت کند درمیان کافران کہ بیند یکدیگر آتشہای آنہا را

وَيُنَظِّفُ الْفِنَاءَ وَلَا يَكْسُوْ وَلَا يُزَخْرِفُ وَيُقَدِّمُ

وپاکیزہ دارد صحن خانہ را ونپوشد دیوار خانہ را از برودہ وآراستن نکند خانہ را وپیش

الدُّخُوْلَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَالْإِخْلَاصَ فَهُوَ يُوْرِثُ الْغِنٰى

درآمدن خانہ آیۃ الکرسی وسورۂ اخلاص زیرا کہ این توانگری می آرد

وَيُغْلِقُ الْبَابَ لَيْلًا مُسَمِّيًا مُسَمِّيًا مِنًا وَيُرْخِي السِّتْرَ

وببندد در خانہ را وقت شب بحالیکہ بسم اللہ گوینده باشد وباید کہ پردہ از تہمت دور دارد

وَيُطْفِئُ النَّارَ وَيَتَوَضَّأُ لِلنَّوْمِ لِيَكُوْنَ رُؤْيَاهُ صَادِقَةً

وفرو کشد آتش را ووضو کند برائے خواب تا آنکہ باشد آنچہ در خواب بیند راست

وَيَسْتَاكُ وَيُعِدُّ الطَّهُوْرَ وَالسِّوَاكَ وَيَنْوِي الْقِيَامَ

ومسواک کند وآماده دارد نزدیک این آب وضو ومسواک را ونیت کند برخاستن را

فَلْيَكُنْ أَمْرِيْ مَا نَوَى وَلْيَسْتَاكْ كُلَّمَا اسْتَيْقَظَ

پس باید که هر مرد را حاصل ست ثواب چیزی که نیت کند و مسواک هر گاه که بر خیزد از خواب

وَمَا نَوَى انْفِصَالُهُ فِيْهِ وَلْيَضَعْ وَصِيَّتَهُ مَكْتُوْبَةً

و سنت که مسواک بکردن و بنهد عهد نامه خود را نوشته

تَحْتَ رَأْسِهِ احْتِرَازًا عَنْ هُجُوْمِ الْمَوْتِ دُوْنَهَا وَيَتُوْبُ

زیر سر خود احتراز از در رسیدن موت بدون وصیت و توبه بکند

عَنِ الذُّنُوْبِ وَيَنْوِيْ الْخَيْرَ لِلْمُسْلِمِيْنَ لِيُغْفَرَ لَهُ

از گناهان و نیت بکند از خواب خود نیکی را برای مسلمانان تا آمرزیده شود مر او را

وَلَا يُغَطِّيْ وَجْهَهُ فِيْ الْفِرَاشِ النَّعِيْمِ قَطْعًا لِغَلَبَةِ النَّوْمِ وَ

و نگیرد روی خود را برای خواب فرش نرم و نازک را از جهة دفع کردن غلبهٔ خواب و

لَا يَنَامُ عَلَى الْتِرْفَةِ وَلَا يُوَاظِبُ عَلَيْهِ فَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَيَنْضَدُ

و لذت تن آسانی و مداومت نکند بر فراش زیرا که این مروی است و بفشاند فرش

قُبَيْلَ الْاِنْتِبَاهِ وَيَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ وَجْهُهُ وَ

پیش از بیدار شدن و مستقبل کند قبله را بحیثیتی که روی او و

اَخْمَصَاهُ اِلَيْهَا اَوْ يَكُوْنُ كَالْمَلْحُوْدِ وَيَقْرَأُ اٰيَةَ

سر و کف پای او بسوی قبله باشد یا مانند لحد در آورده شده و بخواند آیة

الْكُرْسِيِّ وَاٰيَتَيْنِ مِنْ اٰخِرِ الْبَقَرَةِ وَشَهِدَ اللّٰهُ اِلٰى

الکرسی را و دو آیت از آخر سورهٔ بقره و بخواند شهد الله را تا

اَلْاِسْلَامُ وَالْمُلْكِ الْوَاحِدِ اِلٰى يَعْقِلُوْنَ وَاِنَّ

الاسلام و بخواند الملک را تا یعقلون و بخواند ان

رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ الْاٰیَةَ

ربکم اللہ الذی را تا قولہ تعالیٰ آں رحمۃ اللہ قریب من المحسنین

وَقُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ وَقُلِ ادْعُوا اللّٰهَ الْاٰیَةَ وَعَشْرًا

وبخواند این آیت را تا آخر سورہ وبخواند این آیت تا آخر بگوید وبخواند دہ آیت

مِنْ اَوَّلِ الْكَهْفِ وَعَشْرًا مِنْ اٰخِرِهَا وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ

از اول سورۂ کہف دہ آیت از آخر سورۂ کہف وبخواند سورۂ فلق وناس را

يَقْرَءُهُمَا فَيَنْفُثُ عَلَى الْيَدَيْنِ وَيَمْسَحُ الْوَجْهَ وَالْبَدَنَ

بخواند معوذتین را پس ام کند بر دستہائے خود ومالد بآنہا روئے وتن خود را

فَفِي الْكُلِّ فَضَائِلُ وَيَذْكُرُ الْمَوْتَ وَالنُّشُوْرَ وَالْمَنَامَ

پس در ہمہ این ذکر فضائل ست ویاد کند موت را ونشاستن از قیامت را بخواب کردن

عَلَى حُبِّهٖ تَعَالٰى وَذِكْرِهٖ وَهٰكَذَا كُلَّمَا يَسْتَيْقِظُ وَ

بر دوستی خدا تعالیٰ ودکری وہمچنان کند ہر گاہ کہ بیدار شود و

يَنَامُ فَهُوَ عَلَامَةُ حُبِّهٖ تَعَالٰى وَخَيْرُ الْعَاقِبَةِ وَلَا يَنَامُ

بخواب رود پس این نشان دوستی خدا تعالیٰ ست وخیر بر خاتمہ ست وخواب نکند

وَحْدَهٗ اِلَّا لِقُوَّةِ الْحُضُوْرِ فِي الْقِيَامِ وَلَا عَلٰى سَطْحٍ

تنہا مگر کہ نیت کند آں قوت حضور در قیام شب وخواب نکند بر بام کہ

غَيْرِ مُحَوَّطٍ وَلَا قَيِّمَ لَا بَابَ لَهٗ وَلَا بَعْدَ الصُّبْحِ

احاطہ ندارد ونہ خسیدہ ونہ تنہا کہ در آں خفتہ باشد ونہ بعد از طلوع صبح صادق

فَالْاَرْضُ تَشْتَكِيْ مِنْهُ اِلَيْهِ تَعَالٰى وَلَا بَعْدَ الْعَصْرِ

زیرا کہ زمین شکایت میکند از خواب کنندہ او بوقت بعد از نماز عصر وخفتہ بعد از نماز عصر

وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ إِذَا طَالَ الْقِيَامُ بَنَامُ
وبود آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم چوں دراز میکرد قیام شب خواب میکرد
نَوْمَةً خَفِيفَةً قُبَيْلَ الصُّبْحِ وَفِيهِ تَجَدُّدُ الشَّوْقِ
خوابے سبک پیش از نماز صبح و درین نوم تازگی شوق ست
إِلَى أَدَاءِ الْفَرْضِ وَذَهَابُ أَثَرِ الْقِيَامِ عَنِ الْوَجْهِ
بسوئے ادائے فرض و رفتن اثر قیام شب ست از روئے
وَيُقَالُ فِيهِ سُنَّةٌ مُعِينَةٌ عَلَى الْقِيَامِ كَالسُّحُورِ
و قیلولہ کند کہ این سنتی ست کہ اعانت کنندہ است بر نماز شب چنانچہ طعام سحر اعانت کنندہ
عَلَى الصَّوْمِ مُتَضَمِّنَةٌ لِلسَّلَامَةِ وَلْيَكُنِ النَّوْمُ ثُلُثَ
بر روزہ متضمن ست قیلولہ امر سلامتی بدن را و باید کہ باشد خواب سالک مقدار سوم
اللَّيْلِ وَالْيَوْمِ وَلَا يَقُصُّ الرُّؤْيَا إِلَّا عَلَى عَالِمٍ نَاصِحٍ وَلَا
از شب و روز و حکایت نکند چیزے را کہ در خواب بیند مگر بر شخصے کہ عالم و خیر خواہ باشد و
بِكُلِّ مَا يَرَى فَإِنْ رَأَى مَكْرُوهًا يَبْزُقُ عَنْ يَسَارِهِ وَيَتَعَوَّذُ
ہر خوابی کہ بیند پس اگر بیند چیزے را کہ ناخوش آید تف کند از جانب چپ خود و پناہ گیرد
وَمِنْ شَرِّهَا وَيَتَحَوَّلُ عَنْ جَنْبِهِ وَيَقُومُ وَيُصَلِّي
از بدی آن خواب و بگردد از پہلوئے خود و برخیزد از خواب و بگذارد
رَكْعَتَيْنِ وَيَتَصَدَّقُ بِشَيْءٍ وَيَرُدُّ الْمُعَبِّرَ إِلَى أَحْسَنِ
دو رکعت نماز و صدقہ بدہد بچیزے و رد کند تعبیر کنندہ رویا را بسوئے نیک تر
تَأْوِيلٍ وَلَا يَقْتَنِي كَلْبًا فَالْمَلَائِكَةُ تَنْفِرُ عَنْهُ إِلَّا
تاویلی و نگاہ ندارد در خانہ سگے را زیرا کہ ملائکہ نفرت میکنند از در آمدن آن جا سگ

لِمَاشِيَةٍ أَوْ صَيْدٍ أَوْ زَرْعٍ وَلَا يَسْتَقْبِلُ الشَّمْسَ

گلے کرے نگہبانی مواشی یا برای شکار یا برای محافظت زرعت ورو بقبلہ نشند آفتاب بدرا

فَهُوَ دَاءٌ وَيَسْتَدْبِرُهَا فَهُوَ دَوَاءٌ وَيَخْرُجُ مِنْهُ بَيْنَا

کہ ایں سبب بیماری ست و پشت بآفتاب نشیند کہ ایں دوا ست و برآید ازخانہ بسم اللہ گوید

مُتَعَوِّذًا قَارِئًا آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَيُسْرِعُ فِي الْمَشْيِ إِلَى

و پناہ جوید و خواندہ آیۃ الکرسی را و شتابی کند در رفتن بسوی

الْبَيْتِ وَلَا يَمْشِي بَيْنَ الْمَرْأَتَيْنِ وَيَتْرُكُ الطَّرِيقَ

خانہ و راہ زود مرد میان دو زن و بگذارد راہ را

لِلنِّسَاءِ وَيُمِيطُ الْأَذَى فَفِيهِ أَجْرٌ جَزِيلٌ وَلَا يَخْتَالُ

برائی زنان و دور کند از راہ آنچہ آزار دہد مردم را کہ در بن عمل ثواب بسیار ست و تکبر کند در مشی

فَوْرَدَقَ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا مَنْ تَعْظُمَ

و اورد ست در قرآن مجید و مشی کن در زمین مثل ضدان تکبر دور دارت آورد کہ بزرگ دارد

فِي نَفْسِهِ وَاخْتَالَ فِي مَشْيِهِ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ

خود را و تکبر کند در رفتار خود ملاقات کند خدا تعالی را و حال آنکہ خدا بنسبت بوی خشمناک باشد

وَيَأْخُذُ الْعَصَا فِي الْكِبَرِ فَهُوَ سُنَّةٌ وَيُبْعِدُ فِي قَضَاءِ

و بدست گیرد عصا را در پیرانہ سالی کہ ایں سنت انبیاست و دور رود در وقت قضائے

الْحَاجَةِ عَنِ الْأَعْيُنِ فِي الصَّحْرَاءِ وَلَا يَكْشِفُ الْعَوْرَةَ

حاجت انسانی از چشم مردم در صحرا و برہنہ کند شرمگاہ خود را

قَبْلَ الِانْتِهَاءِ إِلَى مَوْضِعِهِ وَلَا يَسْتَقْبِلُ النَّيِّرَيْنِ

پیش از رسیدن بسوی موضع خلوت و استقبال نکند آفتاب و ماہتاب را

وَلَا الْقِبْلَةَ وَلَا يَسْتَدْبِرُهَا وَلَا يَبُولُ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ

و نہ مستقبل نکند قبلہ را و نہ پشت کند بآن و بول نکند در آب ایستادہ

وَلَا تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْمُثْمِرَةِ وَلَا فِي الْجُحْرِ وَلَا فِي

و نہ زیر درخت میوہ دار و نہ در سوراخ و نہ در

الْمَوْضِعِ الصُّلْبِ وَلَا مَهَبِّ الرِّيحِ وَلَا الْمُغْتَسَلِ

زمین سخت و نہ در جائی وزیدن باد و نہ در جائی غسل و

لَا قَائِمًا وَيَتَّكِئُ عَلَى الرِّجْلِ الْيُسْرَى وَيُقَدِّمُهَا دَاخِلًا

نہ ایستادہ و تکیہ کند در نشستن بر پای چپ و مقدم کند پای چپ را در داخل شدن

وَيُؤَخِّرُهَا خَارِجًا وَلَا يَسْتَصْحِبُ شَيْئًا عَلَيْهِ اسْمُ اللّٰهِ

و موخر کند آنرا در حالت برآمدن و همراہ نگیرد در بیت خلا چیزی را کہ بر وی اسم الٰہی جل شانہ

أَوِ اسْمُهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَلَا يَدْخُلُ حَاسِرَ

یا اسم آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم باشد و نہ نیاید در ستوہا برہنہ

الرَّأْسِ وَيَتَعَوَّذُ قَبْلَ الدُّخُولِ وَيَحْمَدُهُ بَعْدَ الْخُرُوجِ

سر و پناہ گیرد بخدا پیش از درآمدن و شایش کند بعد از برآمدن

وَيُعِدُّ النَّعْلَ قَبْلَ الْجُلُوسِ وَلَا يَسْتَنْجِي بِالْمَاءِ فِي

و آمادہ کند کلوخہا را برائے استنجا پیش از نشستن در انجا و استنجا نکند بآب در

مَوْضِعِهِ فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيُزِيلُ وَسَخَ الشَّعْرِ وَدُوَدَهُ

محل بول و غائط پس این ہمہ مروی است و دور کند چرک موہا ریش و سر را و کرم او را

بِالْإِدْهَانِ وَالتَّسْرِيحِ فَوَرَدَ إِذْهِنُوا غِبًّا

بہ تیل مالیدن و شانہ کردن و در حدیث آمدہ تیل بمالید سر و ریش را گاہ گاہ یکبار در حدیث آمدہ

مَنْ كَانَ لَهُ شَعْرَةٌ فَلْيُكْرِمْهَا وَمَا فِي الْأَنْفِ وَالْأُذُنِ

هر کہ باشد مراورا موئی پس باید کہ اکرام کند آورا و دور کند آنچہ در بینی و گوش باشد از موی

لِئَلَّا يَصُمَّ وَتَحْتَ الْأَظْفَارِ وَيَدْخُلُ الْحَمَّامَ فَهُمْ دَخَلُوهُ

تا کر نشود و دعا بکند آنچہ بر ناخہاست از چرک و در حال دخول حمام یا پس از خلاص و ناشین

وَيَصُونُ عَوْرَتَهُ عَنْ نَظَرِ الْغَيْرِ وَنَظَرَهُ عَنْ عَوْرَةِ

و نگہدارد ستر گاہ خود را از دیدن غیر و نگہدارد نظر خود را از ستر گاہ

الْغَيْرِ وَلَا يَكْشِفُهَا وَيَنْوِي التَّنْظِيفَ لِلصَّلٰوةِ وَ

غیر و نکشاید عورت را در حمام و نیت کند بہ دخول حمام طہارت کردن را و نماز را و

يُعْطِي الْأُجْرَةَ قَبْلَهُ إِسْرَارًا لِلْحَمَّامِيِّ وَإِعْلَامًا

بدہد مزدوری را حمامی پیش از درآمدن اگر چہ خوشوقت کردن او و آگاہ نمودن

بِالْعِوَضِ وَيَتَعَوَّذُ وَلَا يُسَلِّمُ وَيَدْعُو بِالْمَعَافَاةِ لِمَنْ

باجرت و تعوذ بخواند و سلام نکند و دعا بکند بعافیت مر کسی را کہ

سَلَّمَ وَلَا بَأْسَ بِالْبَدَايَةِ بِهِ وَلَا بِالْمُصَافَحَةِ وَلَا بِكَثْرَةِ

سلام کرد بر وی در حمام و باک نیست باابتدا کردن بلفظ عافاک اللہ و باک نیست بمصافحہ کردن در حمام و بسیار گفتن

التَّكَلُّمِ وَلَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ إِلَّا فِي النَّفْسِ وَلَا بَأْسَ

در حمام کلام را و نخواند قرآن را مگر آہستہ در دل خود و باک نیست

بِإِظْهَارِ التَّعَوُّذِ وَيَجْتَنِبُهُ وَقْتَ الْغُرُوبِ وَبَيْنَ

باظہار تعوذ در حمام و اجتناب کند در حمام وقت غروب آفتاب و میان

الْعِشَاءَيْنِ فَهُوَ وَقْتُ انْتِشَارِ الشَّيَاطِينِ وَعَلَى

مغرب و عشا زیرا کہ این وقت پراگندہ شدن شیاطین ست و احتراز کند از

الرِّيقَ فَهُوَ يُوْرِثُ الْمَوْتَ وَلَا يُسْرِفْ فِي الْمَاءِ

نا شستا زیرا کہ این پیدا میکند موت را و اسراف نکند در آب

وَلَا بَأْسَ بِالدَّلْكِ فَهُوَ مَرْوِيٌّ وَيُذْكَرُ ظُلْمَةُ اللَّحْدِ

و باک نیست بمالش کنانیدن از دیگرے کہ این مرویست و یاد کنند از تاریکی گور را

وَحَرَارَةَ جَهَنَّمَ وَيَحْمَدُ اللّٰهَ بَعْدَ الْخُرُوْجِ فَالْمَاءُ الْحَارُّ

و از گرمی و گرمی دوزخ را و ستایش کند خدا را بعد از برآمدن زیرا چہ آب گرم

فِي الشِّتَاءِ مِنْ نَعِيْمٍ يُسْأَلُ عَنْهُ وَلَا يُدْخِلُهُ الْمَرْءَةَ

در زمستان از نعمتہائی است کہ سوال کردہ میشود و انان نعمت و در نیارد زن خود را

فَوُرُوْدٌ لَا بَأْسَ لِلرَّجُلِ اَنْ يُدْخِلَ حَلِيْلَتَهُ الْحَمَّامَ

در حدیث آمدہ حلال نیست مرد را اینکہ در آرد زوجہ خود را در حمام

وَيَحْلِقُ الرَّأْسَ اِنْ اَرَادَ التَّنْظِيْفَ وَالْاِحْتِيَاطَ فِي

و بتراشد موی سر را اگر میخواہد زیادتی پاکی را و احتیاط را در

الْغُسْلِ وَلَا يُرْسِلُ شَعْرَهُ بِحَيْثُ يُشْتَبَهُ بِالشَّرِيْفِ

غسل و ارسال نکند موی سر را بحیثیتے کہ مشابہ شود بشریف قوم

وَيَقُصُّ الشَّارِبَ فَوُرُوْدٌ قُصُّوا الشَّوَارِبَ وَلَا

و کوتاہ کند سبلت را در حدیث آمدہ کوتاہ بکنید سبلت را و باک

بَأْسَ بِاِبْقَاءِ السِّبَالِ وَلَا يُؤَخِّرُ حَلْقَ الْعَانَةِ وَنَتْفَ

نیست بباقی گذاشتن و بنالہائی بروت را و تاخیر نکند مرد ستردن موی زیر ناف را و بر کندن

الْاِبْطِ وَتَقْلِيْمَ الظُّفْرِ اَكْثَرَ مِنْ اَرْبَعِيْنَ يَوْمًا

موی بغل را و بر اشیدن ناخنان را زیادہ از چہل روز

فَهُوَ الْمَاثُورُ وَيُحَلِّقُ الْإِبْطَ وَيُزِيلُ الْعَانَةَ
زیرا کہ ماثور ہمیں ست و بتراشد موئے زیر بغل را و دور کند موئے زیر ناف را
بِالطِّلَاءِ إِنِ اعْتَادَ لِحُصُولِ الْمَقْصُودِ وَالتَّحَامِي
نورہ اگر معتاد دیدان باشد بجہت حصول مقصود و پرہیز کردن
عَنِ الْإِيلَامِ وَيَبْتَدِئُ بِتَقْلِيمِ مُسَبِّحَةِ الْيُمْنَى وَ
از دردکنیدن و ابتدا کند بتراشیدن ناخن انگشت مسبحہ دست راست و
خِنْصَرِ الْيُسْرَى وَخِنْصَرِ الرِّجْلَيْنِ فَلَا مُسَبِّحَةَ فِيهِمَا
ابتدا کند بخنصر دست چپ و ابتدا کند بخنصر ہر دو پا زیرا کہ مسبحہ در ہر دو پا نیست
وَيَخْتِمُ بِالْإِبْهَامِ فِي الْكُلِّ فَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَ
و ختم کند بتراشیدن ناخن ابہام در ہمہ دست و پا پس ہمین ست مروی و
يَكْتَحِلُ ثَلَاثًا فِي كُلِّ عَيْنٍ فَهُوَ مَرْوِيٌّ وَرُوِيَ
سرمہ کند وقت سترحہ در ہر چشم پس ہمین ست مروی و در روایت کردہ شدہ
ثِنْتَانِ فِي الْيُسْرَى وَوَرَدَ عَلَيْكُمْ بِالْإِثْمِدِ عِنْدَ
دو مرتبہ در چشم چپ و در حدیث آمدہ لازم گیرید بر خود سرمہ کشیدن باثمد نزد
مَضْجَعِكُمْ فَإِنَّهُ مِمَّا يَزِيدُ فِي الْبَصَرِ وَيُنْبِتُ الشَّعْرَ
خواب خود پس این از جملہ چیزیست کہ زیادہ میکند در بصارت و میرویاند موی مژہ را
وَلَا يُكْثِرُ التَّزَيُّنَ وَالِاكْتِحَالَ وَالِادِّهَانَ وَيُقَطِّعُ
و بسیار نکند زینت بدن را خصوصاً سر و کشیدن و سیل البدن را و کوتاہ بکند
اللِّحْيَةَ الطَّوِيلَةَ فَالْمَفْرُطُ يُرَى سَمِجًا وَيُفْتَحُ بَابُ
ریش دراز را پس حد افراط ریش دراز دیدہ شود و قبیح و ہمی کشاید این از کار ریش باب

الْقَبْضَةِ وَمَا بَقِيَ قَدْرَ الْقَبْضَةِ فَهُوَ الْوَسَطُ الْمَسْنُونُ

گفتیم و باقی گذارد مقدار یک مشت پس این ست و بهر متوسط مسنون

وَقِيلَ يُبْقِي بِحَالِهَا فَوَرَدَ اعْفُوا اللِّحَى وَلَا يَجُوزُ

و گفتہ اند کہ گذاشتہ شود ریش بکمال و در حدیث آمدہ فرو گذارید ریش را و نیست روا

تَصْفِيرُهَا وَتَحْمِيرُهَا لِاخْفَاءِ الشَّيْبِ إِلَّا فِي

زرد کردن ریش و سرخ کردن آن بجہت پوشیدن پیری مگر در

الْغَزْوِ وَوَرَدَ هُمَا خِضَابُ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ

جہاد و در حدیث آمدہ زرد و سرخ کردن ریش خضاب مسلمانان و مومنان ست

وَيُكْرَهُ تَسْوِيدُهَا فَوَرَدَ هُوَ خِضَابُ أَهْلِ

و مکروہ ست سیاہ کردن موی بخضاب و در حدیث آمدہ سیاہ کردن سو خضاب اہل

النَّارِ وَتَبْيِيضُهَا إِظْهَارًا لِلْكِبْرِ تَرَفُّعًا وَنَتْفُهَا

دوزخ ست و مکروہ ست سفید کردن ریش از جہت اظہار پیری و بزرگی خود و بر کندن ریش

عَبَثًا وَتَشَبُّهًا بِالْمُرْدِ فَهُوَ مُنْكَرٌ وَتَزْيِينُهَا لِلنَّاسِ

بازی و بیفائدہ و از جہت مشابہت بامردان زیرا کہ این غیر مشروع ست و آراستن ریش برای نمودن مردم

بِالتَّدْوِيرِ وَالتَّسْرِيحِ وَالزِّيَادَةِ فِي الْعَارِضَيْنِ

بر گردانیدن آن و شانہ کردن و مکروہ ست زیادہ کردن در موی رخسارہا

وَرُءُوسِ الْأُصْدُغِ الْمُتَجَاوِزَةِ عَنْ عِظَمِهَا وَلَا

و سر گذاشتن موی زلف کہ متجاوز باشد از استخوان رخسارہ و طعام

يَأْكُلُ الْجُنُبُ وَلَا يَنَامُ دُونَ وُضُوءٍ وَلَا

نخورد صاحب جنابت و خواب نکند بغیر وضو و

يُنْقِصُ مِنَ الْبَدَنِ شَعْرًا وَلَا ظُفْرًا وَلَا سِنًّا

کم نکند صاحب جنابت از بدن خود موئی را و نہ ناخن را و نہ دندان را

فَاِنَّ جَزَاءَ الْبَدَنِ تُعَادُ فِي الْاٰخِرَةِ وَالْمَنِيُّ جُنُبٌ

زیرا کہ اجزاء بدن تمامہ آن اعادہ کردہ میشود در آخرت چنانچہ دور کردہ شدہ است بجہان

يَكُوْنُ كَذٰلِكَ وَيُكَنِّسُ الْمَسْجِدَ وَيُنَوِّرُهُ وَيُفَرِّشُهُ

خواہد بود بران حال جنابت و جارو کند مسجد را و روشن دارد و فرش کند مسجد را

فَفِيْهَا فَضَائِلُ وَلَا يُزَخْرِفُهُ وَلَا يُنَقِّشُهُ وَلَا يُصَوِّرُهُ

پس در بین اعمال فضائل بسیار است و آراستہ نکند مسجد را و نگار نکند مسجد را و نہ مصور کند آنرا

فِيْهِ مِنَ الْبِدَعِ وَيَتَعَهَّدُ النَّعْلَ عِنْدَ بَابِهِ وَ

کہ این از بدعتہاست و تفحص کند از حال پاپوش خود نزد دروازہ مسجد او و

يَمْسَحُ مَا بِهِ مِنَ الْاَذٰى وَيُقَدِّمُ الرِّجْلَ الْيُمْنٰى دَاخِلًا

بمالد چیزی را کہ بپاپوش آلودہ شدہ است از پلیدی و مقدم کند پای راست را در حال در آمدن

وَالْيُسْرٰى خَارِجًا وَيَجْهَرُ بِالدُّعَاءِ عَلٰى مَنْ يَتَجَرَّدُ فِيْهِ

و پای چپ در حال برآمدن و بلند گوید دعائی را بر کسیکہ تجارت کند در مسجد

اَوْ يَنْشُدُ ضَالَّةً وَيُنَظِّفُ عَنِ النُّخَامَةِ وَالْبُزَاقِ

یا جوید گم شدہ و پاک کند مسجد را از آب بینی و آب دہن

وَلَا يَتَّخِذُهُ بَيْتًا وَلَا مَعْبَرًا فَالْكُلُّ مَرْوِيٌّ وَاِنْ

و نگیرد مسجد را خانہ و نہ گذرگاہ پس این ہمہ مرویست و اگر

غَلَبَ النُّعَاسُ فِيْهِ يَتَحَوَّلُ عَنْ مَوْضِعِهِ وَيَضْرِبُ

غلبہ کند چیکی در مسجد برگردد از مکانی کہ نشستہ است و دہان خود را بزند

بِأَطْرَافِ أَصَابِعِهِ جَانِبَ رَأْسِهِ الْأَيْمَنِ ثَلَثًا ثُمَّ

بسر انگشتان خود جانب راست سر خود را سه مرتبه پستر

يَجْلِسُ وَيَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ فِي الْجُلُوسِ فَهُوَ عِبَادَةٌ

بنشیند و استقبال قبله کند در نشستن زیرا که این عبادت ست

وَفِيهِ قُوَّةُ الْبَصَرِ وَيَجْلِسُ مَوْضِعًا أَقْرَبَ إِلَى التَّوَاضُعِ

و در این وضع نشستن قوت بینائی ست و بنشیند در مکانی که نزدیک بتواضع باشد

لَا بَيْنَ الظِّلِّ وَالشَّمْسِ فَهُوَ مَقْعَدُ الشَّيْطَانِ وَلَا

و نه بنشیند میانه سایه و آفتاب زیرا که این جائے نشست شیطان ست و

يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَلَا يُقِيمُ أَحَدًا وَإِنْ قَامَ لَا يَجْلِسُ

تفریق نکند در نشستن میان دو کس و نه خیزاند تا بجاے او بنشیند اگر خود بخود برخیزد شخصی بنشیند

ثَمَّةَ وَيَجْلِسُ حَيْثُ أَصَابَ وَخَلْفَ الصَّفِّ إِنْ لَمْ يَجِدْ

آنجا و بنشیند در مجلس جائیکه برسد و بنشیند در پس مردم اگر نیابد

مَكَانًا فِيهِ وَلَا يَعُودُ وَلَا يَتَجَاوَزُ مَنْ سَبَقَ وَيُحَيِّي

مکان خالی در مجلس و حال نگردد بجائے که و باحال نماید کسی را که پیشی گرفته است برو و سلام گوید

مَنْ يَقْرُبُ بِهِ وَلَا يَمُدُّ الرِّجْلَ وَكَانَ أَكْثَرُ جُلُوسِهِ

کسے را که نزدیک وی بود و دراز نکند پائے را در مجلس و بود اکثر نشستن پیغمبر خدا

عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ أَنْ يَنْصِبَ السَّاقَيْنِ

صلے اللہ علیہ وسلم اینکه استاده کند بر دو ساق خود را

وَيَجْعَلَ الْيَدَيْنِ عَلَيْهِمَا وَيُلَازِمَ الْوَقَارَ

و بگرداند هر دو دست را بالائی آنها و ملازم گیرد در نشستن بردباری را

وَالتَّوَاضُعِ وَيَجْتَنِبُ الْجُلُوسَ عَلَى الْقَدَمَيْنِ وَالرُّكْبَةِ

وتواضع را - واجتناب کند از نشستن بر هر دو پاشنه - وبر دو زانو

وَإِكْثَارَ النَّظَرِ إِلَى الْكَاهِلِ وَالْعَقِبِ وَ

واز بسیار نگریستن بسوی دوش خود وپس خود و

الْالْتِفَاتِ وَاللَّعِبِ مَعَ اللِّحْيَةِ وَالْأَصَابِعِ

از جنب راست نگریستن واز بازی کردن با ریش - وانگشتان خود

وَتَخْلِيلَ الْأَسْنَانِ وَإِدْخَالَ الْإِصْبَعِ فِي الْأَنْفِ

واز خلال کردن دندان در مجلس - واز در آوردن انگشت در بینی

وَإِخْرَاجَ الْبُزَاقِ وَالنُّخَامَةِ وَالتَّثَاؤُبِ عَلَى

واز بر آوردن آب دهان - وآب بینی - واز خازه کردن بر

الْوُجُوهِ وَالْجُثَاءِ وَالْإِشَارَةِ بِالْيَدِ وَالْعَيْنِ وَنَحْوِهَا

روها - وبر آوردن آواز در خمیازه - واشارت کردن بدست وچشم - وامثال اینها

مِمَّا يَكْرَهُهُ النَّاسُ وَيَسْتَغْفِرُهُ تَعَالَى عِنْدَ الْقِيَامِ

ازچیزها که مکروه دارند مردم - وطلب آمرزش کند خدای تعالی را از برخاستن از مجلس

وَلَا يَقْعُدُ فِي السُّوقِ بِلَا حَاجَةٍ وَلَا فِي الطَّرِيقِ وَ

ونشستن در بازار - بدون حاجت فروختن ونه بر سر راه مردم و

يُؤَدِّي الْحُقُوقَ إِنْ جَلَسَ وَيَفْتَتِحُ الْكَلَامَ بِالتَّسْمِيَةِ

ادا کند حقوق نشستن اگر بطریق راه گذر احیانا بنشیند وابتدا کند کلام را بسم الله

وَالتَّحْمِيدِ وَالِاسْتِعَاذَةِ وَالصَّلَاةِ عَلَيْهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ

وبالحمد لله واستعاذه بپناه طلبیدن کردن بالله وصلوة بران حضرت صلی الله علیه وسلم

وَالسَّلَامُ وَيَخْتَارُ الْعَرَبِيَّةَ وَيَخْفِضُ الصَّوْتَ وَلَا يَكْثُرُ

وابتدا کند زبان نرمی را و پست بکند آواز را و بسیار گوئی نکند

وَيُهَذِّبُ اللَّفْظَ وَيُبَيِّنُ الْكَلَامَ وَيَتَفَكَّرُ فِي

و پاکیزه گوید لفظ را و واضح گوید کلام را و تامل کند در

الْحُجَّةِ وَيَسْكُتُ عِنْدَ الْغَضَبِ وَيَذْكُرُ تَعَالَى

حجت و خاموش باشد نزد حدوث خشم و یاد کند خدایتعالی را

عِنْدَ النِّسْيَانِ وَيَسْتَثْنِي وَلَا يَحْلِفُ عَلَيْهِ تَعَالَى

نزد فراموش کردن کاری و انشاء الله گوید و سوگند نخورد بر خدایتعالی

فَهُوَ لِجِبْرَاءٍ وَيَحْتَرِزُ عَنِ الْقَصَصِ وَالْحَلِفِ

که این کمال دلاوری ست و احتراز کند از نقل کردن قصها و از سوگند خوردن

مَا أَمْكَنَ وَإِنْ حَلَفَ وَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا فَلْيَأْتِ

تا وانیکه ممکن بود و اگر سوگند خورد بر چیزی و بیند غیر آن چیز را بهتر پس بیارد

بِهِ وَلْيُكَفِّرْ وَيُرَاعِي الْأَدَبَ وَيَتَكَلَّمُ بِالْقَصِيرِ

آنچیز را و کفارت دهد از سوگند خود و مراعات کند ادب را و تکلم کند بالفاظ مختصر که

الْجَامِعِ وَيَتَوَقَّفُ بَيْنَ كَلَامَيْنِ لِيَحْفَظَ السَّامِعُ وَ

جامع معانی کثیره باشد و توقف کند در میان دو کلام تا خوب یاد گیرد شنونده و

لَا يَبْحَثُ قَبْلَ تَمَامِ الْكَلَامِ وَيَسْتَأْذِنُ لِلسُّؤَالِ فَالْكُلُّ

بحث نکند باحصم پیش از تمام سخن وی و طلب اذن کند نخست برای سوال پس این همه

مَأْثُورٌ وَيُكْثِرُ الْبُكَاءَ فَوَرَدَ حُرِّمَتِ النَّارُ عَلَى

روایست و بسیار کند گریه را در حدیث آمده حرام کرده شده است آتش دوزخ بر

ثَلٰثَةُ اَعْيُنٍ عَيْنٌ سَهِرَتْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَعَيْنٌ

سہ چشم یکے چشمی ست کہ بیدار شدہ در راہ خدا یتعالے دوم چشمے کہ

غُضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللّٰهِ وَعَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ

پوشیدہ شدہ ست از چیزہا کہ حرام گردانیدہ ست و سیوم چشمی کہ گریہ کرد از خوف الٰہی

دُوْنَ الضَّحِكِ فَهُوَ يُمِيْتُ الْقَلْبَ وَيُذْهِبُ النُّوْرَ

و خندہ بسیار کند زیرا کہ آں بمیراند دل را و ببرد نور سینہ را

وَوَرَدَ قَلِيْضْحَكُوْا قَلِيْلًا وَلْيَبْكُوْا كَثِيْرًا وَ

وارد شدہ قرآن مجید پس باید کہ خندہ کنند اندکی و باید کہ گریہ کنند بسیار و

يَخْفِضَ صَوْتَ الْعُطَاسِ فَالتَّصْرِيْحُ بِهٖ حُمْقٌ وَيَسْتُرَ

پست کند آواز عطسہ را زیرا کہ ہویدا کردن آثار عطسہ از سکی قلت ست و پوشیدہ

بِثَوْبِهٖ اَوْ يَدِهٖ وَيَسْتُرَ الْفَمَ بِالْيَدِ فِي التَّثَاؤُبِ وَيُلْقِيَ

بجامہ خود یا بدست خود و پوشیدہ دہن را بدست خود در جمیازہ و بیندازد

الْبُزَاقَ فِي الْيَسَارِ اَوْ تَحْتَ الْقَدَمِ دُوْنَ الْقِبْلَةِ وَ

آب دہن را در جانب چپ یا زیر پائے خود نہ جانب قبلہ و اگر در

الْيَمِيْنِ وَيَقِفَ لِكُلِّ كَلِمَةٍ صَالِحَةٍ فَاَكْثَرُ مَا يُؤْثَرُ

راست خود و قال بیک بگیرد و بستیدن سخن نیک پس ایں ہمہ مروی ست از

مَا مُوْدِيْهِ وَلَا يَتَطَيَّرُ فَهُوَ مَنْهِيٌّ عَنْهُ وَيَفْتَتِحَ

امر کردہ شدہ ست بآں و نگوید بد نگیرد کہ ایں در شرع ممنوع ست و شروع کند

الْكِتَابَ بِالتَّسْمِيَةِ وَالصَّلٰوةِ وَيَذْكُرَ اَوَّلًا

کتاب را بنوشتن حمد و صلوۃ و ذکر کند بعد حمد و صلوۃ اول

نفسه ثم المكتوب اليه فهو السنة ويتربه فهو
خود را بستر نام کسیکه بجانب او مینویسد زیرا که این سنت است و برخی از نماز نام برد کردن
سبب النجاح ويتعفف عن طلب الحاجة ما امكن
سبب پیروزی است و باز دارد خود را از طلب حاجت تا وقتیکه ممکن باشد
وحقه ان يتوضأ ويصلي ركعتين ويرفعها
و حق طلب آنست که اول وضو کند و دو رکعت نماز بگذارد و عرض نماید حاجت را
الى الله تعالى ويخرج بكرة الخميس بعد التحميد والصلوة
بسوی حق تعالی و باید برای طلب حاجت بگاه روز پنجشنبه بعد از حمد و صلوة
وقراءة الفاتحة وآية الكرسي وآخر آل عمران
و خواندن سورهٔ فاتحه و آیة الکرسی و آخر سورهٔ آل عمران
والقدر ويقصد الاتقى والاكرم والاسمح والاحسن
و سورهٔ قدر و قصد کند پرهیزگارتر و گرامی تر و جوانمرد تر و نیکوتر
والارحم ولا يرتكب معصية فيه ولا يلح ويشاور
و مهربان تر و ارتکاب نکند گناهی را در طلب حاجت و الحاح نکند و مشورت کند
العاقل العالم الصالح الملائم ذلك الامر كالشيخ
خردمند کار هوشیار نیکوکار مناسب این کار را مانند شیخ
في المال والشجاع في الحرب فورد ق وشاورهم
در مال و دلیر در معرکه جنگ پس آمده در قرآن مجید و مشورت کن با صحابه
في الامر ثم امر تر ويخالف فورد ح فيه البركة
در کار پس بشتاب کند زود جهت خود را و مخالفت آن کند در حدیث آمده در خلاف او برکت است

وَيُقَدِّمُ الْاِسْتِخَارَةَ وَيَخْتَارُ اَهْوَنَ الْاَمْرَيْنِ وَ
ومقدم برہر کار استخارہ را واختیار کند آسان ترین امرے را از دو امر و
اَيْسَرَهُمَا وَلَا يُحِبُّ الْمَالَ اَكْثَرَ مِنَ الْعِرْضِ وَلَا
سہل ترین ایشان را و دوست ندارد مال را زیادہ تر از آبرو نے
يُبَدِّلُ الدِّيْنَ بِالدُّنْيَا وَلَا يَرْكَبُ بَقَرَةً
مذل نکند دیں را بدنیا وسوار نشود بر پشت گاؤ
وَلَا يَحْرُثُ عَلَى حِمَارٍ فَكُلُّ خَلْقٍ لِعَمَلِهٖ وَيَرْكَبُ
وزراعت نکند بر خر وہر یکے را از اسپ خود وغیرہ مخلوق برائے عمل خود
عَلٰى مَا اَصَابَ وَيُرَادِفُ الْخَادِمَ فَاِنْ
بر آنچہ بیابد از اسپ و خر وستر و پس پشت خود سوار کند خادم را پس ہمراہ ایشان
مَاتُوْرٌ وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ
مروی ست و بود آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم کہ نمی در آمد بخانہ را
حَتّٰى يَتَصَدَّقَ بِفَاضِلِ النَّفَقَةِ وَيَسْعٰى فِي الْحَاجَاتِ
تا آنکہ بفقرا تصدق میکرد زاید از نفقہ را وسعی میکرد در حاجتہائے خانہ
وَيَخْصِفُ النَّعْلَ وَيَخِيْطُ الثَّوْبَ وَيَقْطَعُ اللَّحْمَ
ودوختہ میزد پاپوش خود را ومیدوخت جامۂ خود را ومی برید گوشت را
وَيَشْتَغِلُ بِاُمُوْرِ الْبَيْتِ مَعَ اُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِيْنَ
واشتغال میکرد بکارہائے خانہ ہمراہ مادران مومنین
لَا يَتَكَلَّفُ وَلَا يُحِبُّهٗ وَلَا يَصِيْدُ وَيُحِبُّهٗ وَيَقْبَلُ
تکلف نمیکرد آنحضرت و دوست نمیداشت تکلف را وشکار نمیکرد ولیکن دوست میداشت و قبول

يُغَيِّرُ وَيُكَافِئُ عَلَيْهَا وَيَرُدُّ الْمَقْرُوْنَةَ بِالْمِنَّةِ

ومكافات میکند بران وردمیکند ہدیہ را کہ مقرون بمنت می بود

فَلْيَتَّقِ وَيَغْتَنِمِ الْعَبْدُ اَيَّامَ الرِّقِّ فَحَسْنَةٌ

پس باید کہ بپرہیزد وغنیمت داند بندہ ایام بندگی را کہ جزائی یک عمل نیک بندہ

مِنْهُنَّ وَيَلْزَمِ الْمَزْءَةُ قَعْرَ الْبَيْتِ فَلَا

ست ازیشان ولازم گیرد زن درون خانہ را پس

تَقُمْ عَلَيْهِ وَلَا تَنْظُرْ اِلَى الْخَارِجِ فَنَظْرُهُنَّ اِلَى

نہ بایستد زن بر بام خانہ ونظر نکند بسوی بیرون خانہ زیرا کہ نظر کردن زنان بسوی

الرِّجَالِ فِتْنَةٌ وَاَمَرَتْ اُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا

مردان صورت فتنہ است وامر کردہ شدہ ام سلمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا

لِلْحَاجِبِ عَنِ الْاَعْمٰى وَلَا بَاْسَ بِالْخُرُوْجِ فِي الْمُهِمِّ

پردہ کردن از نابینا وباک نیست بہ برآمدن زن درامر ضروری

فِي السَّتْرِ عَلَى هَيْئَةٍ وَاَخْفَى طَرِيْقٍ مُتَنَكِّرَةً لِمَنْ يَعْرِفُ

در ستر بر ہیئت وپنہان ترین طریق متنکر شدہ بر کسی کہ می شناسد

غَيْرَ مُتَبَهِّجَةٍ صُوْرَتَهَا وَيَتَصَدَّقُ بِمَا بَقِيَ مِنْ طَعَامٍ

غیر آراستہ صورت خود را ودصدقہ بکند بچیزیکہ باقی ماند از طعامیکہ

يَحِلُّ اَكْلُهُ بِمَحْرَمٍ اَوْ يَاْكُلُ وَيَتَصَدَّقُ بِمَا بَقِيَ

حلال است خوردن او بمحرم او از خورد ودصدقہ بکند بچیزیکہ باقی ماند

فَصْلٌ اِذَا تَرَكَ وَغَنِمَ الصَّحِيْحُ بُطُوْلِ الصَّلَاةِ وَرَوَّحَ

فصل چون گذاشت شود وغلبہ خود تندرست بدرازی عافیت آمدہ است

لَا يَخْلُو الْمُؤْمِنُ مِنْ عِلَّةٍ وَذِلَّةٍ وَقِلَّةٍ فَلَا بُدَّ وَ

نیست خالی مسلمان از بیماری وخواری وفقیری پس لاچار است

۱۴۳

أَنْ يُبْتَلَى فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ يَوْمًا بِشَيْءٍ مِنْهَا وَيَسْتَرْجِعَ

از یکه مبتلا گردانیده شود هر چهل روز بچیزے از ین شش چیز و استرجاع کند

فِي الْمُصِيبَةِ فَهُوَ مَأْثُورٌ مَدْفُوعٌ فِي الْقُرْآنِ وَيَحْتَرِزَ

در هر حادثه که این مروی است و مدفوع کرده شده است در قرآن و احتراز کند

عَنِ الشَّقِّ وَالضَّرْبِ بِالْحَلْقِ وَالنَّوْحِ فَهِيَ مَنْهِيٌّ عَنْهَا

از پاره کردن گریبان و طپانچه زدن بر روے و از سیلی کردن بر روے و نوحه کردن پس این همه منهی عنها است

إِذْ هِيَ رُسُومُ الْجَاهِلِيَّةِ وَيَأْذَنَ الْمَرِيضُ أَيْنَنَا

زیرا که این همه از عادات اهل جاهلیت است و سوال بیمار تا بیدن ما

يُخَفِّفُ بَعْضَ مَا بِهِ ذَاكِرًا الْأَمْتَاعَ وَهَاؤُ

تا که سبک گرداند بعضے از درد او در حالیکه ذکر کند الله تعالی را آه آه گویند او را

يُعْصَبَ الرَّأْسَ وَيَنَامَ عَلَى الْفِرَاشِ اسْتِهَانَةً عَلَى

و عصابه بندد سر را و بخسپد بر بستر از جهة بے وقعتی بر

الصَّبْرِ وَتَوَقِّيًا عَنِ التَّشَدُّدِ لِلْبَلَاءِ وَيَسْتَشْفِيَ

صبر و از جهة نگذاشتن خود را از ملائمه برای نزول بلا و طلب شفا کند

بِالذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالصَّلٰوةِ وَالْقُرْآنِ لَا سِيَّمَا

بذکر الهی و دعا کردن و نماز گذاردن بر او و درود فرستادن و آیات قرآن مخصوصا

الْفَاتِحَةِ فَوَرَدَ إِنَّهُ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَ

بسورهٔ فاتحه که در حدیث آمده بتحقیق سورهٔ فاتحه شفا است از هر بیماری و

يَحْتَمِيَ فَهُمْ أُمِرُوا بِهِ وَيُدَاوِيَ فَوَرَدَ تَدَاوَوْا

پرهیز کند زیرا که او مامور شده پس ملتفت نشود از زبان و علاج کند زیرا که او امر کرده شده

عِبَادَ اللّٰهِ مَا مِنْ دَاءٍ اِلَّا وَلَهُ دَوَاءٌ اِلَّا السَّامَ

اے بندگان خدا نیست ہیچ بیماری مگر آنکہ ورا داروست مگر موت

وَيُسْتَحَبُّ طِيْبُ مَهْرِ امْرَأَتِهٖ وَيَأْكُلُهُ وَاسْتَوْهَبَ عَلِيٌّ

وطلب بخشش کردن بہا زن از جہاز خود را و بخوردن آنرا وطلب بخشش کرد علی

رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ امْرَأَتَهُ اَوِ اسْتَقْرَضَ فِي الْعَارِضَةِ

رضی اللہ تعالیٰ عنہ زوجۂ خود را یا قرض گرفت در بیماری کہ در او بود

مِنْ مَهْرِهَا فَاشْتَرٰى بِهِ الْعَسَلَ وَمَزَجَهُ بِمَاءِ السَّمَاءِ

از مہر وے پس خرید بآن شہد را و آمیخت آنرا بآب باران

وَشَرِبَهُ فَصَارَ سَبَبُ الشِّفَاءِ هٰذَا وَاِزَالَةُ السِّكَنْجَبِيْنِ

و نوشید آنرا پس گشت این ہمہ سبب تندرستی وی باد گرداندن

الصَّفْرَاءَ لَا يُفَارِقُ اِرْوَاءَ الْمَاءِ اِلَّا بِالتَّعَلُّقِ

صفرا را فرق ندارد سیراب کردن آب مگر بسبب تعلق سکنجبین

بِالنَّظَرِ وَالتَّوَقُّفِ عَلَى الشُّرُوْطِ وَيَحْتَجُّ فَوْرَدَ

بتامل و بسبب متوقف بودن بر شرطہا و محجامت بکند در حدیث آمدہ

مَا مَرَرْتُ بِمَلَاءٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ اِلَّا قَالُوْا بِشِّرْ اُمَّتَكَ

نگذشتم من شب معراج بر ہیچ جماعتی از فرشتگان مگر آنکہ گفتند مرا بشارت دہ امت خود را

بِالْحِجَامَةِ وَالْاَحْجَمُ فِيْ سَبْعَ عَشْرَةَ وَتِسْعَ عَشْرَةَ

بمحجامت و دوست داشتہ ترست بودن بہفدہم و نوزدہم

وَاِحْدٰى وَعِشْرِيْنَ يَوْمًا فَهُوَ مَاثُوْرٌ لَاسِيَّمَا يَوْمُ

و بیست و یکم روزے را زیرا کہ این ماثورست خصوصا روز

الثلثاء سبع عشرة وورد هود وآمن داء

سنة الا في القفاء فهو يورث النسيان و

تمام سال گرفتن کشیدن درمیان دندانها زیرا که این پیدا میکند فراموشی را و

يجتنبا لكي ففيه خوف السرايه والرقيه و

اجتناب کند از قطع کردن که درین ترس سرایت کردن ست و از افسون و

نهى عنهما ويوصي بثلث المال ورضاء

نهی کرده شده ست ازین هر دو و وصیت کند بسیوم حصه مال خود و برامنی کردن

الخصوم وقضاء الدين وفدية الصلوة

خصمها و ادا کردن وام و بدیه نماز

والصوم فمن مات ودونها لا يؤذن له المتكلم في

و روزه پس کسیکه بمیرد بدان وصیت اذن داده نمیشود او را که تکلم کند در

القبر الى يوم القيمة ويغتم الموت ولا يشتغل

قبر تا روز قیامت و غمگین شود مرده را و مشغول نشود

عنده بغير ذكر تعالى ظاهرا وباطنا ويقرء يس

نزد او بهیچ چیز سوای ذکر پاک تعالی هم ظاهر و هم باطن و بخواند محتضر یس را

ويحضر الصلحاء ولا يكره السكرات ويطيب

و حاضر کند صالحین را و مکروه ندارد سختیهای موت را و خوشبو کند

ما حول البيت فهو محضر الملئكة ويجتهد

گرد خانه را زیرا که این جای حضور فرشتگان است و اجتهاد کند

فِي مَدَدِ الْجَوَارِحِ فَوَرَدَ ارْقُبُوا الْمَيِّتَ عِنْدَ

در حدیث آمده نگهدارید احوال میت را نزد

قَلْبِهِ إِذَا رَشَحَ جَبِينُهُ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ وَيَبِسَتْ

سکرات چون عرق آلوده گردد پیشانی او و سرمه‌دان کند هر دو چشمهای او و خشک گردد

شَفَتَاهُ فَهِيَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ قَدْ نَزَلَتْ بِهِ وَإِذَا

هر دو لب وے پس این هر سه چیز علامت رحمت الٰہی ست کہ بتحقیق بر میت نازل شده و چون

غَطَّ غَطِيطَ الْمُخْتَنِقِ وَاحْمَرَّ لَوْنُهُ وَازْبَدَّتْ شَفَتَاهُ

باز نکند همچو آواز گلو گرفته و سرخ گردد رنگ وے و خاک آلوده شود هر دو لب وے

فَهُوَ مِنْ عَذَابِ اللهِ قَدْ نَزَلَ بِهِ وَكَلِمَةُ التَّوْحِيدِ

پس این از علامت عذاب الٰہی ست کہ بتحقیق بر وے نازل شده و کوشش نماید در خواندن کلمه توحید

فَوَرَدَ مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ دَخَلَ

در حدیث آمده یکے کہ میرود و حال آنکہ دی داند کہ نیست معبود حقیقی جز ذات پاک وے تعالیٰ درآید

الْجَنَّةَ وَحُسْنُ الظَّنِّ فَوَرَدَ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي

بہشت را و اجتہاد کند در حسن ظن در حدیث قدسی آمده من نزد گمان بندهٔ خودام

بِي فَلْيَظُنَّ بِي مَا شَاءَ وَالْخَوْفُ وَالرَّجَاءُ فَوَرَدَ

بمن هر دو را پس گو کہ گمان کند بمن هر چه خواهد و اجتہاد کند در خوف و رجا در حدیث آمده

لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ الَّذِي

جمع نشوند خوف و رجا در دل هیچ بندهٔ مگر آنکہ بدہد خدا تعالیٰ آنرا چیزے کہ

يَرْجُوهُ وَآمَنَهُ الَّذِي يَخَافُ مِنْهُ حِينَ قَالَ

امید دارد از کرم او و ایمن گرداند چیزے را کہ میترسد ازان گفت این آنحضرت صلعم

علامات الاحتضار ۵ ای صوت

کمثله وهو الصوت الذي يخرج

نفس الناسم حال الغرغرة وهو تردد

ومعه هذا يحس الظن بشارة وبيم

بما يجاذبه ولعل المحمول على الغالب

مقام بر هانه ولعل يحمل

اجابة المؤذن ۱۲ صح وتجتهد

۱۲۷

فلقنوا الموتى بما تعتقدون

وان شهدا رسول الله ۱۲ صح

اسأل الله حسن الخاتمة

وصولها وسع الصحيحين عن ابن

مسعود من مات لا يشرك

دخل الجنة وعنه صلعم

عن معاذ من كان آخر كلامه لا إله

إلا الله دخل الجنة ۱۲ صح

بعضهم عند حسن ظنه بربه ان رحمه

حيث جاء لا يحرمه ففي صحيح مسلم ۱۲

لا يموتن احدكم

الا وهو يحسن الظن

بالله تعالى ۱۲

ای فرشتگان

الذين يتوفاهم

ظالمي انفسهم ۱۲

ای من العصيان

والشك ۱۲

قبض ارواح

من حضرا

من قوله صلعم

ثم قال

مُحْتَضَرٌ اَرْجُوا اللّٰهَ وَاَخَافُ ذُنُوْبِیْ وَیَکْرَهُ الْمُخَلِّطَ الْفَجَّارَ

مرد ے حوالت موت امید دارم خدائے را و میترسم برگناہان خ، وکروہ دارد کسیکہ مخلط را در میان

دُوْنَ الطَّاعُوْنِ فَوَرَدَ مَنْ صَبَرَ فِیْ اَرْضِ طَاعُوْنٍ

وکروہ ندارد موت وبارا وحدیث آمدہ کسیکہ صبر کند در زمین وبا

کَانَ لَهٗ مِثْلُ اَجْرِ شَهِیْدٍ اَلْبَابُ الثَّامِنُ فِیْ

باشد مراورا مانند مزد شہید باب ہشتم در بیان

الصُّحْبَةِ وَالْمُؤَالَفَةِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

آداب صحبت ومخالطت بنام خدائے بخشندہ مہربان

وَرَدَ اِنَّ الْمُتَحَابِّیْنَ فِی اللّٰهِ عَلٰی مَنَابِرَ مِنْ

وحدیث آمدہ تحقیق دوست دارندگان برائے خدا بر منبرہائے از

نُوْرٍ حَوْلَ الْعَرْشِ لِبَاسُهُمْ نُوْرٌ وَوُجُوْهُهُمْ نُوْرٌ

نور گرد عرش پوششہائے ایشان از نور ست ورویہائے ایشان نور است

یَغْبِطُهُمُ النَّبِیُّوْنَ وَالشُّهَدَآءُ فَالْحُبُّ فِیْهِ تَعَالٰی

آرزو میبرند بر منزلت ایشان را پیغمبران وشہیدان پس دوستی برائے خدا درخور دیم باشد از

کَحُبِّ عَالِمٍ یُسْتَفَادُ مِنْ قَوْلِهٖ وَحَالِهٖ وَصَالِحٍ

ہمچو دوستی عالم کہ فائدہ گرفتہ شود از قول وی وحال وے ویا ہمچو دوستی مرد

یُتَبَرَّكُ بِهٖ وَاَمْرَءٍ تَقْرُغُ لِلْعِبَادَةِ بِتَدْبِیْرِ اُمُوْرِ

کہ تبرک جستہ شود بآن ویا ہمچو دوستی زن کہ فارغ دارد خود را بعبادت بتدبیر امور

الْبَیْتِ وَغَنِیٍّ یُعْطِیْ مَا لَا یَصُوْنُ الْوَقْتَ عَنِ

خانگی ویا ہمچو دوستی تونگری کہ میدہد مال را کہ نگہدارد آن مال گوہر وقت را از

لضیاء فی الطلب و متعبد له تعالی فالمحب للشیء

ضایع شدن نور طلب (رازی) دوم آنچه دوستی بعبادت کننده خدا بتعالی است زیرا که دوست دارد چیزی

یحب لمحبه و محبوبه و کذا البغض و یزدادان بقوة

دوست دارنده را و دوست داشته شده او را و همچنین است بغض و زیاده میشوند این هر دو بقوت

لطاعة و المعصیة و ینتقصان بضعفهما فالادنی

طاعت و معصیت و نقصان می پذیرند بضعف طاعت و معصیت پس ادنی درجه

لاخوة ثم المحبة و هی ما تمکن فی حبة القلب ثم

برادری محبت است پس برتر درجه محبت است و آن چیزی است که تمکن گردد در دانه دل پس تر

لخلة و هی ما تخلل فی سره و لا شرکة فیها فورد

دوستی خلت است و آن چیزی است که درآمده بود در باطن قلب و نیست مشارکت در خلت هیچکس پس آمده است

ح لو کنت متخذا خلیلا لاتخذت ابا بکر خلیلا و لکن

در روایت اگر میبودم گیرنده دوست خاص هرآئنه میگرفتم ابو بکر را دوست و لکن

صاحبکم خلیل الرحمان بخلاف ما بواها فورد ح

صاحب شما خلیل خداست بخلاف آنچه غیر خلت ست در حدیث آمده

علی منی بمنزلة هارون من موسی علیهما السلام فیصاحب

علی از من بمنزلهٔ هارون ست نسبت بموسی علیه السلام پس صحبت دارد

الحاذل و الحسن الخالق فاشترطهما مانعا و القانع

صاحب عقل و نیک سیرت را پس شرط کردن این هر دو مانع ست و صاحب قناعت

فصحبة الحر یعین کم قانع و الصالح فالفاسق

زیرا که صحبت حر یعین زیرک شده است و مرد صالح را زیرا که فاسق

يَسْتَحِقُّ الْمَقْتَ وَيُقَدِّمُ حَاجَتَهُ فِي الْمَالِ وَالنَّفْسِ وَهُوَ

مستحق مقت الٰہی است و پیش کند حاجت او مسلمان را بر حاجت خود در مال و نفس خود و این

الْأَوْلٰى ثُمَّ التَّسْوِيَةُ ثُمَّ التَّاخِيرُ وَإِنْ عَدِمَ هٰذَا فَلَا أَخَاهُ

بہتر است پس برابری پس دوستی و اگر یافت نشد این ہر سہ پس اعلا آنست پس

وَالْأَوَّلَانِ مَأْثُورَانِ وَرَدَّ مَا مِنْ صَاحِبٍ يَصْحَبُ

ہر دو در سئوال مأثور اند در حدیث آمده نیست ہیچ همنشینی که صحبت دارد

صَاحِبًا وَلَوْ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ إِلَّا سُئِلَ عَنْ صُحْبَتِهِ هَلْ

همنشین خود را اگرچه ساعتی از نهار باشد مگر آنکه سؤال کرده شود از صحبت خود آیا

أَقَامَ فِيهِ حَقَّ اللّٰهِ أَوْ ضَاعَ حِينَ أَعْطَى أَقْوَمُ الْمِسْوَاكَيْنِ

برپا داشت در وی حق خدا را یا ضایع کرد آنرا هنگامیکه عطا فرمود در همنشینی دو مسواک را

إِلَى الصَّاحِبِ قَالَ أَنْتَ أَحَقُّ بِهِ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ أَمَرَهُمْ

به همنشین خود گفت آن تو سزاوارتری باین ای پیغمبر خدا فرمود امر کرد

شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُونَ وَكَانُوا لَا يُمَيِّزُونَ

بامشورت میان ایشان و از آنچه عطا دادیم ایشانرا انفاق میکنند و بودند صحابه که تمیز نمیکردند

أَمْلَاكَهُمْ وَيُظْهِرُ الْبَشَاشَةَ فِيهِ وَالسُّرُورَ وَيُقْبِلُ الْمَسْأَلَةَ

ملکهای خود را و اظهار خوشوقتی کند درین کار و مسرور شود و قبول کند برخواهش

وَلَا يَخْرُجُ إِلَى السُّؤَالِ فَهُوَ تَقْصِيرٌ وَيَوَدُّ بِاللِّسَانِ

و محتاج نکند برادر خود را بسوی سؤال کردن این غایت تقصیر است و دوست دارد بزبان

وَيَتَفَقَّدُ الْأَحْوَالَ وَيُظْهِرُ الْمُشَارَكَةَ فِي السَّرَّاءِ وَ

و احوال او را پرسی کند صاحب خود را و ظاهر کند شرکت خود را در شادی او و

الشَّرَّاءِ وَيَدْعُوهُ بِأَحَبِّ الْأَسْمَاءِ وَوَرَدَ إِذَا

یعنی و بخواند دوست را به نیکوترین نامها در حدیث آمده چون

أَحْبَبْتَ أَحَدًا فَسَلْهُ عَنِ اسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ وَعَنْ مَنْزِلِهِ

دوست داری شخصی را پس پرس او را از نام و نام پدر او واز جائے سکونت او

وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ يَدْعُوهُمْ بِالْكُنٰى وَ

و بود آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بخواند صحابہ را بکنیہائے ایشان و

يُثْنِي عَلَيْهِ وَعَلٰى أَهْلِهِ صَادِقًا مُقْتَصِدًا بِحَيْثُ يَبْلُغُ

ثنا کند بر وے و ثنا کند بر اہل وی در حالیکہ راستگو باشد و میانہ رو باشد بحیثیتے کہ برسد

إِلَيْهِ فَهُوَ يُؤَكِّدُ الْمَحَبَّةَ وَيُنَبِّهُهُ عَلَى الْعُيُوبِ مُتَلَطِّفًا

بوی پس او تاکید میکند محبت را و آگاہ میکند بر عیبہا در حالیکہ نرمی کنندہ باشد بروے

فِي الْخَلَاءِ وَفِي الْمَلَاءِ إِفْصَاحًا وَفِيهِ أَوْعِدْ بِعِقَابِهِ تَعَالٰى

در خلوت و در مجلس آشکارا نمودن است و در سوا کردن و وعید کردہ شدہ است بعقوبت او می تعالے

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَسْكُتُ إِنْ عَلِمَ عِلْمَهُ بِهِ أَوْ عَدَمَ انْتِفَاعِهِ

روز قیامت و سکوت کند اگر بداند علم او را بعیب خود یا بداند عدم انتفاع او را

بِالنُّصْحِ لِكَوْنِهِ مَأْسُورَ الطَّبْعِ وَالْقَطْعُ حِينَئِذٍ أَسْلَمُ وَ

بالفعل بسبب بودن او اسیر طبع و قطع از مصاحبت وی دریں صورت سالم تر است و

لِانْتِفَاءِ أَقْرَبُ لِرَجَاءِ تَأْثِيرِ الصُّحْبَةِ فِيهِ وَوَرَدَ

باقی داشتن صحبت قریب تر است بسبب امید اثر کردن صحبت دریں شخص و در حدیث آمده

مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ مَثَلُ صَاحِبِ الْمِسْكِ وَلَوْ لَا أَنْ

مثل ہمنشین نیک مانند صاحب مشک ست و بتحقیق

الْقَطْعَ مَنْهِيٌّ عَنْهُ بِخِلَافِ الْابْتِدَاءِ فَتَرَكْتُ مَا سُوِّرَ

تقاطع از مسلمان منهی ست بخلاف ابتدا زیرا کہ ترک سبب قاطعی از مرادہ شد

وَيُجَاهِلُ عَنْ تَقْصِيرِهِ إِلَّا إِذَا أَدَّى لِاسْتِمْرَارِهِ إِلَى الْقَطْعِ

و تجاہل نماید از تقصیر صاحب مگر وقتی کہ مؤدی شود استمرار تقصیر او بقطع

فَالْأَوْلَى لِاحْتِمَالِهِ ثُمَّ الْعِتَابُ فِي السِّرِّ بِالْكِنَايَةِ

پس اولیٰ بہتر بردبار ست از تقصیر یا بستر عتاب کردن ست در پوشیدگی با اشارت

وَالْكِتَابَةِ ثُمَّ التَّصْرِيحُ ثُمَّ الْمُنَافَرَةُ بِتَرْكِ الْمَقْصُودِ صُلْحًا

و نوشتن بستر تصریح کردن ست بستر مکالمہ در صورت زیرا کہ مقصود اصلی بصلح

النَّفْسِ بِرِعَايَةِ الْحَقِّ وَتَحَمُّلِ الْأَذَى وَتَقَبُّلِ الْمَعْذِرَةِ

نفس ست برعایت حق صحت و برداشتن ایذاء مصاحب و قبول کردن عذر او

فَعَلَى مَنْ تَقَبَّلَهَا مِثْلُ إِثْمِ صَاحِبِ الْمَكْسِ وَيُدْعَوْا لَهُ

پس بر کسیکہ عذر قبول نکند مانند گناہ کسی ست کہ مال مسلمانان بظلم ستاند و دعا کنند بر او

فَيُسْتَجَابُ فِيهِ مَا لَا يُسْتَجَابُ لِنَفْسِهِ وَلَهُ مِثْلُ ذَلِكَ

پس مستجاب گردانیده میشود آنچہ مستجاب نمیشود در حق ذات او و دعا کنند او را بمثل این

وَيَحْفَظُ الْوَفَاءَ بِالثَّبَاتِ عَلَى الْمَحَبَّةِ مَعَهُ وَمَعَ أَهْلِهِ

و محافظت کند وفا را بثابت بودن بر محبت با وے و با اہل وے

وَإِخْوَانِهِ فَكَانُوا يُبَالِغُونَ فِيهِ فَيُحِبُّونَ كُلَّ مَنْ يُحِبُّهُ

و با برادران وے پس بودند ساعی کہ مبالغہ میکردند در ین حتی کہ دوست میداشتند ہر کہ را او دوست میداشت

وَوَرَدَ إِنَّهَا كَانَتْ تَأْتِينَا أَيَّامَ خَدِيجَةَ وَإِنَّ كَرَمَ

و در حدیث آمد بتحقیق این زن می آمد بخانہ ما ایام خدیجہ و بتحقیق نیکی

اَللّٰهُمَّ مِنَ الْاِيْمَانِ حِيْنَ اَكْرَمَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

عجب از کمال ایمان ست هنگامیکه مهربانی فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم

عُجُوْزًا وَالْاِصْبَلَ تَسْوِيَةُ الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ وَالْغَيْبَةِ

پیره زنرا و اهل در محافظت وفا برابر بودن ست در ظاهر و غائبانه و در عدم حضور

وَالْحُضُوْرِ وَلَا يُغَيِّرُ الْحَالَ عِنْدَ ارْتِفَاعِ الْقَدْرِ فَهُوَ

در روبروی و متغیر نگرداند حال را نزد بلندی مرتبه خود زیراکه این

مِنَ اللُّؤْمِ وَلَا يَنْفَرِدُ عَنْهُ فِيْ اَكْلِ اللَّذِيْذِ وَحُضُوْرِ

از خساست ست و منفرد نشود از دوست خود در خوردن طعام خوش مزه و حاضر شدن

السُّرُوْرِ وَيَسْتَوْحِشُ عِنْدَ فِرَاقِهٖ وَيُسَاعِدُهٗ اِلَّا فِيْمَا

مجالس شادی و غمگین شود نزد مفارقت محبوب خود و موافقت بکند اورا مگر در چیزی

يُخَالِفُ الْحَقَّ فَاِنَّ الْوَفَاءَ فِيْهِ الْخِلَافُ وَيُشَاوِرُهٗ وَلَا

که مخالف حق باشد پس وفا در وی خلاف کردنست و مصلحت کند اورا و نه

يَحْفَظُ السِّرَّ عَنْهُ وَلَا يُحِبُّ عَدُوَّهٗ لِئَلَّا يَكُوْنَ شَرِيْكًا

پوشیده دارد راز خود از وی و دوست ندارد بدخواه دوست را تاکه نباشد او شریک

فِي الْعَدَاوَةِ وَيُخَفِّفُ بِتَرْكِ التَّكَلُّفِ وَالتَّكْلِيْفِ فِي

در عداوت و سبک گرداند بار صحبت بگذاشتن تکلف و تکلیف در

اَدَاءِ الْحُقُوْقِ وَغَيْرِهَا كَنَوَافِلِ الْعِبَادَةِ تَرْكًا وَ

ادائی حقوق مصاحبت و جز آن مانند عبادت نافله از روی ترک کردن و

اِيْتَانًا فَوَرَدَ اَنَا وَاَتْقِيَاءُ اُمَّتِيْ بُرَآءُ مِنَ

کردن در حدیث آمده من و پرهیزگاران امت من بیزارند از

التَّكَلُّفِ وَيُرْفَعُ الْاٰدَابُ عِنْدَ تَمَامِ الْاِتِّحَادِ فَالْمَقْصُوْدُ

تکلف و برداشته آداب ظاهر را نزد تمام شدن یگانگی زیرا که مقصود از محبت

صَفَاءُ الْقَلْبِ فِي الْاَدَبِ عُنْوَانُهُ وَيُزَارُ غِبًّا فَوْرَدٌ

صفاء قلب است و ادب ظاهر سرنامهٔ او است و زیارت کند هر روز یک روز در میان وارد شود

زُرْ غِبًّا تَزْدَدْ حُبًّا اِلَّا اَنْ تَاْمَنَ مِنَ الْمَلَالِ وَيَنْوِيْ

زیارت کن یک روز در میان تا زیاد شود محبت را مگر آنکه ایمن باشد از ملالت و نیت کند

فِيْهِ الْاِسْتِئْنَاسَ بِاللِّقَاءِ وَالْاِسْتِعَانَةَ عَلَى الدِّيْنِ

در زیارت انس گرفتن را ملاقات و استعانت کردن بر امور دین

وَالتَّقَرُّبَ اِلَيْهِ تَعَالٰى بِاِقَامَةِ الْحَقِّ وَتَحَمُّلِ الْمُؤْنَةِ وَيُسَلِّمُ

و نزدیکی جستن به تعالی به بجا آوردن حقوق اخوت و برداشتن مشقت و سلام کند

عَلَى الْمُسْلِمِ وَاِنْ لَقِيَهُ مِرَارًا اَوْ حَالَتْ شَجَرَةٌ اَوْ جِدَارٌ

بر مسلمان دیگر اگرچه ملاقات کند او را چند مرتبه یا حائل شود درخت یا دیوار

ثَانِيًا تَجْدِيْدَ عَهْدِ الْاِسْلَامِ اَنْ لَا يُؤْذِيَ فِيْ عِرْضِهٖ وَمَالِهٖ

ثانیاً تجدید عهد اسلام را که ایذا نکردن در آبروی وی و مال وی

قَبْلَ الْكَلَامِ فَوْرَدَ مَنْ بَدَاَ بِالْكَلَامِ قَبْلَ السَّلَامِ فَلَا

پیش از حرف زدن در حدیث آمد کسیکه ابتدا کند بکلام پیش از آنکه سلام گوید پس

تُجِبْهُ حَتّٰى يَبْدَاَ بِالسَّلَامِ وَعِنْدَ الدُّخُوْلِ فِيْ بَيْتِهٖ وَبَيْتِ

جواب او را تا آنکه ابتدا السلام کند و در وقت درآمدن در خانهٔ خود و خانهٔ

غَيْرِهٖ لِئَلَّا يَدْخُلَ الشَّيْطَانُ مَعَهٗ وَهُوَ مَاْمُوْرٌ بِهٖ

غیر خود تا در نیاید شیطان با وی و سلام کردن نزد درآمدن امر کرده شده است باین

وَإِنْ كَانَ خَالِيًا فَتَحِيَّتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ

واگر باشد خانہ خالی پس سلام گفتن آن بلفظ السلام علینا آہ یعنی سلام باد بر ما و بر بندگان

اللّٰهِ الصَّالِحِينَ فَالْمَلَائِكَةُ تَرُدُّهُ وَالدُّخُولُ فِي

خدا کہ نیکاند پس ملائکہ جواب سلام آن میگویند و سلام گویند تزد در آمدن در

قَوْمٍ وَالْخُرُوجُ عَنْهُمْ لِيَكُونَ مُشَارِكًا لَهُمْ فِي كُلِّ

قومی و نزد بر آمدن ازان تا باشد شریک این قوم در ہر

خَيْرٍ وَيَبْدَأُ بِهِ فَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَلَا يُسَلِّمُ عَلَى جَمِيعِ النِّسَاءِ

نیکی و پیشی کند بسلام پس ہمین ست مروی و سلام نگوید مرد بر جماعت زنان بیگانہ

وَيَرُدُّ عَلَيْهِنَّ وَلَا عِنْدَ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَالْأَذَانِ

و جواب سلام زنان بگوید و نہ نزد خواندن قرآن مجید و نہ نزد اذان

وَقَضَاءِ الْحَاجَةِ وَنَحْوِهَا فَلَا تَكَلُّمَ فِيهَا وَلَا اللَّعِبَ

و نہ نزد قضاء حاجت و امثال آن کہ نیست کلام کردن درین اوقات مطلقا و نہ سلام گوید نزد

بِالشَّطْرَنْجِ وَنَحْوِهِ إِهَانَةً وَلَا يَرُدُّ فِيهَا وَيَزِيدُ فِي

بشطرنج و امثال آن از جہۃ اہانت ایشان و جواب سلام ہم نگوید و زیادہ کند در

الْجَوَابِ فَوْرًا وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ

جواب واردشدہ در قرآن مجید و چون تحیہ داده شوید بسلام پس شما نیز تحیہ گویید نیکوتر

مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا وَالْأَوْلَى بِالْبَادِئَةِ الدَّاخِلُ وَالْمَاشِي

از تحیہ او یا باز گردانید ہمان تحیہ را و سزاوار بابتدا کردن درآیندہ است و ہمچنین رونده

وَالرَّاكِبُ وَالصَّغِيرُ وَالْقَلِيلُ وَوَرَدَ إِذَا سَلَّمَ

و سوار بر پیادہ و خورد بر کلان و جماعۃ قلیل بر جماعۃ کثیر و صحیح آمده چون سلام گوید

اذا انتهى احدكم الى مجلس فليسلم فان قام فليسلم فليست الاولى باحق من الاخرى

الا ولى بالجانب ويروى فان قام فليسلم فليست الاولى باحق من الاخرى

عليه فان الرد فرض ولا يترك لتوهم الوقوع في الرياء وكان انس يمر على الصبيان فيسلم ويروى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال ان السلام قبل الكلام وفي السائل عن الشيخان

١٥٥

كان يرور الانصار ويسلم عليهم وصح رفعه ٥٤ اي يجهر ٥٥ اي مطلقا فضل الاعلى السلام على الادنى وعلى الماشي على القاعد وعلى الراكب على الماشي والقاعد والصغير على الكبير والقليل على الكثير ٥٦ اذا سلم عليكم مسلم فحيوا باحسن منها او ردوها ٥٧ اي يجهر ٥٨ اي يزيد عليه ٥٩ اي يجهر ٦٠ اي يجهر ٦١ اي يجهر ٦٢ اي يجهر ٦٣ اي يجهر ٦٤ اي يجهر ٦٥ اي يجهر ٦٦ اي يجهر ٦٧ اي يجهر ٦٨ اي يجهر ٦٩ اي يجهر ٧٠ اي يجهر ٧١ اي يجهر ٧٢ اي يجهر ٧٣ اي يجهر ٧٤ اي يجهر ٧٥ اي يجهر ٧٦ اي يجهر ٧٧ اي يجهر ٧٨ اي يجهر ٧٩ اي يجهر ٨٠ اي يجهر ٨١ اي يجهر ٨٢ اي يجهر ٨٣ اي يجهر ٨٤ اي يجهر ٨٥ اي يجهر ٨٦ اي يجهر ٨٧ اي يجهر ٨٨ اي يجهر ٨٩ اي يجهر ٩٠ اي يجهر ٩١ اي يجهر ٩٢ اي يجهر ٩٣ اي يجهر ٩٤ اي يجهر ٩٥ اي يجهر ٩٦ اي يجهر ٩٧ اي يجهر ٩٨ اي يجهر ٩٩ اي يجهر ١٠٠ اي يجهر

وَلْيَحْذَرْ مِنَ الْقَوْمِ أَجْزَى عَنْهُمْ وَلَا يُشِيرُ بِالْإِصْبَعِ وَالْأَكُفِّ

یک کس از جماعت کفایت میکند از همه و اشارت نکند بانگشت و کف دست

فَهُوَ عَادَةُ الْكُفَّارِ مَنْهِيٌّ عَنْهُ وَلَا يَخُصُّ الْمَعَارِفَ

کہ این عادت یہود و نصاریٰ ست ممنوع ست و تخصیص نکند آشنایان را

بِالتَّسْلِيمِ فَهُوَ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَلَا يُبَدِّئُ بِعَلَيْكَ

بسلام گفتن کہ این از علامات قیامت ست و ابتدا نکند بلفظ علیک

السَّلَامُ فَهُوَ تَحِيَّةُ الْمَيِّتِ وَيُصَافِحُ لَا سِيَّمَا الْكُبَرَاءَ فِي

السلام کہ این لفظ تحیہ مردگان ست و مصافحہ کند مسلمانان را خصوصا بزرگان دین را

الدِّينِ فَهُوَ مِنْ تَمَامِ التَّحِيَّةِ وَوَرَدَ فِيهَا حَسُنَتْ وَأَتَمُّ

پس مصافحہ کردن از تمام سلام ست و آمده درین باب حدیث حسنت کردہ بیشتر صد

مَغْفِرَةٍ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ لِأَحْسَنِهِمَا بِشْرًا وَيَجْعَلُ

مغفرت نہی نود و نه اند این برائی بیکوترین آنہا است در روئی انسانست و گرداند

الْأَصَابِعَ فِي الْأَصَابِعِ وَلَا يَدَعُ حَتَّى يَدَعَ صَاحِبُهُ

انگشتان خود را در انگشتان برادر و گرداند تا وی قصد گذاشتن نکند

فَهُوَ السُّنَّةُ لَا مِنْ وَرَاءِ الثَّوْبِ فَهُوَ جَفَاءٌ مِنْ عَادَةِ

پس این عمل سنت ست و مصافحہ بکند این بار چہ بر اکراین وضع طلبت وار عادت

الْكُفَّارِ وَيُعَانِقُ الْقَادِمَ وَيَأْخُذُ رِكَابَ الْعُلَمَاءِ

کافران ست و معانقہ کند قدوم آمده را و بگیرد رکاب علما را وقت رخصت

لِلتَّوْقِيرِ وَيُوَسِّعُ الْمَجْلِسَ وَيُكْرِمُ الدَّاخِلَ

بجہت تعظیم و فراخ کند مجلس را و اکرام کند آینده را

فَيَبْسُطُ لَهُ الثَّوْبَ وَيُخَفِّفُ الصَّلٰوةَ وَيَشْتَغِلُ بِهٖ

پس بگستراند برای وی جامه را و سبک کند برای آینده نماز را و مشغول شود باکرام آن

ثُمَّ يُعَاوِدُ فِيْهَا فَالْكُلُّ مَرْوِيٌّ وَلَا يَنْحَنِيْ وَلَا

پس باز عود کند در نماز پس این همه مرویست و خم نشود و

يَقُوْمُ فِيْهَا مَنْهِيٌّ عَنْهُ مِنْ عَادَةِ الْاَعَاجِمِ وَيُوَقِّرُ

قیام نکند برای داخل مجلس که این ممنوع ست از عادت اهل عجم و توقیر بکند

الْكِبَارَ كَالْعُلَمَاءِ وَالصُّلَحَاءِ وَالشُّرَفَاءِ وَالْمَشَايِخِ

بزرگانرا مانند علماء و صلحاء و اشراف و پیران

وَيُقَدِّمُهُمْ فِي الْمَشْيِ وَالْكَلَامِ وَالْجُلُوْسِ فَوَرَدَ

و مقدم کند ایشان را در رفتن و سخن گفتن و نشستن در حدیث آمده

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَّمْ يُوَقِّرْ كَبِيْرَنَا وَلَمْ يَرْحَمْ صَغِيْرَنَا وَ

نیست از ما که حرمت نگاه ندارد بزرگان ما را و رحم نکند خردان ما را و

أُوْعِدَ فِي التَّقَدُّمِ عَلَى الْكَبِيْرِ بِالْفَقْرِ وَيُرَاعِيْ قَلْبَ

وعده کرده شده است در پیشی گرفتن بر خورد سال بر کلان بدرویشی و مراعات کند دل

الصِّغَارِ فَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ يُبَالِغُ

اطفال را که بود آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم که مبالغه میکرد

فِيْهِ وَيَتَكَفَّلُ الْيَتِيْمَ فَوَرَدَ اَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيْمِ

این امر و پرورش میکرد یتیم را در حدیث آمده من و متولی یتیم مصاحبیم

كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ وَاَشَارَ اِلَى الْمُسَبِّحَةِ وَالْوُسْطٰى

مانند این دو انگشت در بهشت و اشارت کرد بسبابه و انگشت شهادت و میانه

وَاحِدٌ مِنَ الْقَوْمِ اَجْزٰى عَنْهُمْ وَلَا يُشِيْرُ بِالْاِصْبَعِ وَالْاَكُفِّ

یک کس از جماعت کفایت میکند از همه واشارت نکند در سلام بانگشت وکف دست

فَهُوَ عَادَةُ الْكُفَّارِ مَنْهِيٌّ عَنْهُ وَلَا يَخُصُّ الْمَعَارِفَ

کہ این عادت یہود و نصاریٰ ست ممنوع ست وتخصیص نکند آشنایان را

بِالتَّسْلِيْمِ فَهُوَ مِنْ اَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَلَا يَبْدَءُ بِعَلَيْكَ

بسلام گفتن کہ این از علامات قیامت ست وابتدا نکند بلفظ علیک

السَّلَامُ فَهُوَ تَحِيَّةُ الْمَيِّتِ وَيُصَافِحُ لَا سِيَّمَا الْكِبَارَ فِي

السلام کہ این لفظ تحیہ مردگان ست ومصافحہ کند مسلمانان را خصوصاً بزرگان دین را

الدِّيْنِ فَهُوَ مِنْ تَمَامِ التَّحِيَّةِ وَوَرَدَ فِيْهَا قُسِمَتْ وَاٰتَهُ

پس مصافحہ کردن از تمام سلام ست وآمده درین باب حدیث قسمت کرده میشود همه

مَغْفِرَةٌ تِسْعَةٌ وَتِسْعُوْنَ لِاَحْسَنِهِمَا بِشْرًا وَيَجْعَلُ

بخشش الٰہی نود ونه ازان برائی نیکوترین آنهاست از روی بشاشت وبگرداند

الْاَصَابِعَ فِي الْاَصَابِعِ وَلَا يَدَعُ حَتّٰى يَدَعَ صَاحِبُهُ

انگشتان خود را در انگشتان برادر و گذارد تاوی قصد گذاشتن نکند

فَهُوَ السُّنَّةُ لَا مِنْ وَرَاءِ الثَّوْبِ فَهُوَ جَفَاءٌ مِنْ عَادَةِ

پس این عمل سنت ست ومصافحہ نکند از پس پارچہ زیرا کہ این وضع ظلمت واز عادت

الْكُفَّارِ وَيُعَانِقُ الْقَادِمَ وَيَاْخُذُ رِكَابَ الْعُلَمَاءِ

کافران ست ومعانقہ کند قدوم آمده را واز دیگر رکاب علما را وقت رخصت

لِلتَّوْقِيْرِ وَيُوَسِّعُ الْمَجْلِسَ وَيُكْرِمُ الدَّاخِلَ

بجہت تعظیم وفراخ کند مجلس را واکرام کند آینده را

فَيَبْسُطُ لَهُ الثَّوْبَ وَيُخَفِّفُ الصَّلٰوةَ وَيَشْتَغِلُ بِهٖ

پس بگستراند برای وی جامه را و سبک کند برای آینده نماز را و مشغول شود باکرام آن

ثُمَّ يُعَاوِدُ فِيهَا فَالْكُلُّ مَرْوِيٌّ وَلَا يَنْحَنِي وَلَا

پس باز عود کند در نماز پس این همه مرویست و خم نشود و

يَقُومُ فَهُوَ مَنْهِيٌّ عَنْهُ مِنْ عَادَةِ الْأَعَاجِمِ وَيُوَقِّرُ

قیام نکند برای داخل مجلس کہ این ممنوع ست واز عادت اہل عجم ست و توقیر نکند

الْكِبَارَ كَالْعُلَمَاءِ وَالصُّلَحَاءِ وَالشُّرَفَاءِ وَالشُّيُوخِ

بزرگانرا مانند علماء و صلحاء و اشرافان و پیران

وَيُقَدِّمُهُمْ فِي الْمَشْيِ وَالْكَلَامِ وَالْجُلُوسِ فَوَرَدَ

و مقدم نکند ایشان را در رفتن و سخن گفتن و نشستن در حدیث آمده

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوَقِّرْ كَبِيرَنَا وَلَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَ

نیست از ما کہ حرمت نگاه ندارد بزرگان ما را و رحم نکند خوردان ما را و

أُوعِدَ فِي التَّقَدُّمِ عَلَى الْكَبِيرِ بِالْفَقْرِ وَيُرَاعِي قَلْبَ

وعده کرده شده است در پیشی گرفتن خورد سال بر کلان بدرویشی و مراعات کند دل

الصِّغَارِ فَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ يُبَالِغُ

اطفال را کہ بود آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم کہ مبالغہ میکرد

فِيهِ وَيَتَكَفَّلُ الْيَتِيمَ فَوَرَدَ أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ

در ین امر و پرورش میکرد یتیم را در حدیث آمده من و مربی یتیم معا بهیم

كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ وَأَشَارَ إِلَى الْمُسَبِّحَةِ وَالْوُسْطٰى

مانند این دو انگشت در بهشت و اشارت کرد بسبابهٔ انگشت شہادت و میانه

وَيُظْهِرُ الْبَشَاشَةَ فَوْرَدَ ح إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ السَّهْلَ
واظہار کند مردم تازہ روئی را در حدیث آمدہ بتحقیق خدا دوست میدارد مردم نرم خوی
الطَّلِقَ وَيُشَمِّتُ الْعَاطِسَ الْمُحَمِّدَ بِدُعَاءِ الرَّحْمَةِ
وگشادہ روئے را وجواب گوید عطسہ زنندہ را کہ سپاس گوینده باشد بطلب رحمت
وَالْمَغْفِرَةِ وَيُجِيبُ بِدُعَاءِ الْهِدَايَةِ وَالصَّلَاحِ
ومغفرت برو وجواب دہد عطسہ زنندہ را بطلب ہدایت وصلاح بروے
فَفِيهِ فَضْلٌ كَثِيرٌ إِلَّا إِذَا زَادَ عَلَى الثَّلَاثِ فَوْرَدَ
کہ درین فضیلت بسیار ست مگر آنکہ زیادہ کند عطسہ را بر سہ بار آمدہ است
ح إِنَّهُ زُكَامٌ وَيُصْلِحُ ذَاتَ الْبَيْنِ فَهُوَ
در حدیث تحقیق این بادی زکام ست وصلح کند درمیان دو مسلمان کہ این
أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ وَيَسْتُرُ الْعُيُوبَ فَوْرَدَ ح مَنْ سَتَرَ
بہترین صدقات ست وپوشد عیبہائی مردم را در حدیث آمدہ کسیکہ بپوشد
عَلَى مُسْلِمٍ سَتَرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَتَّقِي
بر مسلمان بپوشد عیب او را خدا در دنیا وآخرت وبرہیز کند
مَوَاضِعَ التُّهَمِ تَحَرُّزًا عَنْ سُوءِ ظَنِّهِمْ وَوُقُوعِهِمْ
از جاہائی تہمت از جہت پرہیز کردن از بدگمانی مردم واز کافتادن ایشان
فِي الْغِيبَةِ وَيَشْفَعُ فَوْرَدَ ح اِشْفَعُوا تُؤْجَرُوا وَ
در غیبت وشفاعت کند مسلمانان را ودر حدیث آمدہ شفاعت کنید اجر داده شوید و
يُرْشِدُ الضَّالَّ وَيُنْشِدُ ضَالَّتَهُ وَيُفَرِّجُ
راہ نماید گمراہ را وبجوید گمشدہ مسلمانان را وبکشاید

الْمَكْرُوبَ وَيَنْصُرُ الْمَظْلُومَ وَوَرَدَ ح مَنْ فَرَّجَ عَنْ

اندوہناک را و یاری دہد ستم رسیدہ را در حدیث آمدہ کہ ہر کہ بکشاید از

مُسْلِمٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الْآخِرَةِ وَمَنْ أَعَانَ مَظْلُومًا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ثَلَاثًا وَسَبْعِينَ

اندوہناکی اندوہ دیرا یا اعانت کند ستم رسیدہ را بیخشد خدا تعالی برائے وی ہفتاد و سہ

مَغْفِرَةً وَيَسْعَى فِي حَاجَةٍ فَالْمَشْيُ فِيهَا سَاعَةً خَيْرٌ

بخشش و سعی کند در قضائے حاجت برادر مسلمان پس رفتن در حاجت یکساعت بہتر است

مِنَ اعْتِكَافِ شَهْرَيْنِ وَإِنْ لَمْ تُقْضَ وَيَعِظُهُ

از اعتکاف دو ماہ اگرچہ ادا کردہ نشود حاجت وے و پند دہد برادر را

وَيُعِينُ الضَّعِيفَ وَالْمُحْسِنَ وَيَحْفَظُ الْغَيْبَةَ وَ

و اعانت کند ناتوان را و احسان کنندہ را و نگہدارد غائبانہ برادر را و

يَبَرُّ الْحَلِفَ وَيُحِبُّ التَّائِبَ وَيَسْتَغْفِرُ لِلْمُذْنِبِ وَوَرَدَ

راست بکند سوگند مسلمان را و دوست دارد توبہ کنندہ را و طلب عفو کند برائے برادر گناہگار آمدہ است

ح إِنَّهُ صَدَقَةٌ وَيُعَامِلُ عَلَى حَسَبِ حَالِهِ فَعَرْضُ

در حدیث بدرستیکہ استغفار برائے گنہگار صدقہ است و معاملہ کند ہر یکرا باندازۂ حال او پس عرض کردن

الْفِقْهِ لِأَهْلِ اللَّهْوِ وَالْبَيَانِ لِثَقِيلِ اللِّسَانِ إِيذَاءٌ

فقہی برائے اہل ہوا و مقدمات علم بیان برائے درشت زبان سبب ایذا

لِلنَّفْسَيْنِ وَيَنْتَصِفُ مِنْ نَفْسِهِ فَهُوَ مِنْ ثَلَاثٍ

ہر دو متکلم و مخاطب و انصاف دہد مردم را از ذات خود پس این از جملہ سہ

خِصَالٍ يَسْتَكْمِلُ بِهِ الْإِيمَانَ وَلَا يَعْلَمُ أَحَدٌ مِقْدَارَ

خصلت ست کہ کامل میشود بآنہا ایمان و آگاہ نکند ہیچکس را از عدد

مَالِهِ وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ فَالْعِلْمُ بِالْقِلَّةِ

مال خود اگرچہ باشد از اہل بیت آن زیرا کہ علم کمی مال

يُؤْدِي إِلَى الْإِهَانَةِ وَبِالْكَثْرَةِ إِلَى الثَّنَاءِ وَوَرَدَ

میراث امانت است و علم زیادتی آن سبب بخوشی آنہاست و آمدہ است

أَسْتُرُ ذَهَبَكَ وَذَهَابَكَ وَمَذْهَبَكَ وَلَا

در حدیث افشا کن مال خود را و رفتن خود را و مذہب خود را و حقیر

يَسْتَحْقِرْ أَحَدًا فَالْعَاقِبَةُ مَسْتُورَةٌ وَلَا يَسْتَعْظِمْ

نہ پندارد ہیچکس را زیرا کہ احوال عاقبت ہر یک پوشیدہ است و بزرگ نہ پندارد

الدُّنْيَا فَإِنَّهَا حَقِيرَةٌ وَمَا فِيهَا وَلَا يَتَكَبَّرْ عَلَى الْفَقِيرِ

دنیا را زیرا کہ وی حقیر است و آنچہ در دنیاست و تکبر کند بر فقیر از جہت فقر وی

بَلْ عَلَى الْمُتَكَبِّرِ وَيُجَالِسُ الْفَقِيرَ فَهُوَ السُّنَّةُ دُونَ

بلکہ تکبر کند بر متکبر و مجالست دارد فقیر را کہ این سنت است و نشیند

الْغَنِيِّ وَجَنِيبِ الْعَافِيَةِ وَالْعَامِيِّ وَإِذَا ابْتُلِيَ لَا يَخُوضُ

با توانگر و صحت دارد دوست عافیت را و عامل را و چون مبتلا شود بصحبت اہل خوض نکند

فِي كَلَامِهِ وَيَتَغَافَلُ عَمَّا يَجْرِي عَلَيْهِ وَالسُّلْطَانِ

در کلام وی و تغافل ورزد از آنچہ جاری کند بر وی از بد و صحبت ندارد با سلطان

وَإِذَا ابْتُلِيَ يَكْثُرُ الْحَذَرَ وَإِنْ أَظْهَرَ الْمَحَبَّةَ وَلَا يَعْتَمِدُ

و چون مبتلا شود بسیار پرہیز کند اگرچہ ظاہر کند سلطان دوستی را و اعتماد نکند بروی

فَيُرَافِقُهُ مُرَافَقَةَ الطِّفْلِ وَيَتَكَلَّمُ عَلَى حَسَبِ إِرَادَتِهِ

و مرافقہ کند با وی بمجرد مرافقہ کردن با کودکان و حرف زند با وی بر موافق خواہش وی

وَلَا يَدْخُلُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَهْلِ بَيْتِهِ فَهُوَ مُضِرٌّ وَيُبَالِغُ

و در نیاید در معاملات میان پادشاه و میان اهل خانه وی کو این بسیار مضرت و مبالغه کند

فِي الْأَدَبِ وَيَتَبَرَّكُ بِالْعَادِلِ وَيَدْعُوا لَهُ بِالصَّلَاحِ

در مراعات ادب و تبرک جوید بپادشاه دادگر و دعا کند مراورا بصلاح حال او

فَفِيهِ صَلَاحُ الْعَامَّةِ وَيَسْتَبِدُّ عِنْدَ الدُّخُولِ

زیرا که در صلاح او صلاح تمام رعیت پیشکار دست و خود بخولند نزد درآمدن

عَلَيْهِ وَعَلَيْهِ الِاحْتِمَالُ إِلَّا فِي كَشْفِ السِّرِّ وَالْقَدْحِ

بر پادشاه و واجب شود بر پادشاه تحمل مگر در افشای اسرار پادشاهی و چیزی کی مخل پادشاهی

فِي الْمُلْكِ وَالتَّعَرُّضِ فِي الْحَرَمِ وَالْعَامَّةِ لِفَسَادِ الزَّمَانِ

در مقدرات ملکی و عارض شود در محرمات شرعی و مصلحت نکند عوام مردم را بجهة فساد اهل زمانه

وَوَلَدِ خَالِطُوا النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ وَزَائِلُوهَا بِالْقُلُوبِ

و در حدیث آمده مخالطه کنید مردم را باعمال ایشان و جدا باشید از ایشان بدلها

وَلَا يَعْتَمِدُ إِلَّا عَلَى مَنْ جَرَّبَ تَحْقِيقًا فِي الْأَحْوَالِ الْمُخْتَلِفَةِ

و اعتماد نکند مگر بر کسیکه امتحان کرده باشد او را از روی تحقیق در حالهای مختلفه

فَلَا يَجِدُ جُزْءًا مِنْ مِائَةٍ مِمَّا يُظْهِرُ وَنَزْرًا وَلَا يَطْمَعُ رِعَايَةَ

زیرا که کمی یابیم یک حصه از صد حصه از انچه ظاهر میکند از دوستی و طمع نکند از مردم رعایت

الْحَقِّ وَلَا مَا فِي أَيْدِيهِمْ وَلَا يُعَاتِبُ مَنْ لَمْ يَقْضِ

حق صحبت خود را و نه چیز یرا که در دستهای ایشان است و عتاب نکند کسی را که قضا نکند

حَاجَتَهُ وَلَا لَطَالَ الْأَمْرُ وَلَا يَعِظُ مَنْ لَمْ يَتَوَقَّعْ

حاجت وی را و اگر نه دراز شود امر مساهله و پند ندهد کسی را که توقع قبول پند نداشته باشد

مِنْهُ الْقَبُوْلَ اِلَّا بِجَمْلًا تَحَرُّزًا عَنْ تَعَصُّبِهٖ وَيَحْمَدُ اللّٰهَ تَعَالٰى

اردی اگر آنکه عمل از جهة احتراز کردن از حمیت وی و سیاس گوید خدایرا

اِنْ رَاٰى مِنْهُمْ كَرَامَةً وَيَكِلُهُمْ اِلَيْهِ تَعَالٰى اِنْ رَاٰى

اگر مشاهده کند از همسفران خود کرامت را و بسپارد ایشانرا بخدای تعالی اگر بیند از ایشان

مَكْرُوْهًا وَيَسْتَعِيْذُ بِهٖ مِنْ شَرِّهِمْ وَيُشَارِكُهُمْ فِيْ

مکروهی و پناه گیرد بوی تعالی از بدیهای ایشان و شریک باشد ایشان را در امور

حَقِّهِمْ وَيَتَغَافَلُ عَنْ بَاطِلِهِمْ وَيَحْسِبُ الْكَبِيْرَ كَالْاَبِ

حق ایشان و تغافل کند از امر باطل ایشان و پندارد کلان را از خود مانند پدر

وَالصَّغِيْرَ كَالْاِبْنِ وَالْمُسَاوِيْ كَالْاَخِ وَيُبَالِغُ فِي الْاِحْتِمَالِ

و خرد سال را مانند پسر و برابر خود را مانند برادر و مبالغه کند در تحمل کردن ایشان

وَالْاِحْسَانِ اِلٰى اَهْلِهٖ وَغَيْرِ اَهْلِهٖ فَوْرَدَ اِصْنَعِ الْمَعْرُوْفَ

و احسان کردن بسوی اهل آن و نا اهل آن و در حدیث آمده احسان کن

اِلٰى اَهْلِهٖ وَغَيْرِ اَهْلِهٖ فَاِنْ لَمْ تُصِبْ اَهْلَهٗ فَاَنْتَ مِنْ

بسوی اهل آن و غیر اهل آن پس اگر نرسی تو اهل آنرا پس تو خود اهل آن هستی

اَهْلِهٖ وَالْاَصْلُ اَنْ يُّحِبَّ لَهٗ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهٖ وَلَا يُضْمِرُ

و اصل آنست که دوست دارد برادر مسلمان را چیزیکه دوست دارد برای خود و ترک کند در دل خود

فَوْقَ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فَوْرَدَ اِنَّهٗ لَا يَحِلُّ وَيَسْتَاْذِنُ

زیاده بر سه روز در حدیث آمده بتحقیق ترک کردن روز حلال نیست و طلب اذن کند

لِلدُّخُوْلِ ثَلَاثًا يَمْكُثُ بَعْدَ كُلِّ قَدْرَ اَنْ يُّصَلِّيَ

برای دخول سه بار درنگ کند بعد از هر بستگان مقدار خواندن دو رکعت نماز

رَكْعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَيَفْرُغُ مِنَ الْأَكْلِ وَالتَّوَضِّي

یا چهار رکعت پس فارغ شود از خوردن طعام و وضو کردن

فَوَرَدَ الْاِسْتِيذَانُ ثَلٰثٌ فَالْأُولٰى يَسْتَنْصِتُوْنَ

و در حدیث آمده طلب اذن کردن سه بار است پس اول برای آنست که خاموش مانند

وَالثَّانِيَةُ يَسْتَصْلِحُوْنَ وَالثَّالِثَةُ يَأْذَنُوْنَ أَوْ

و دوم برای آنست که صلاح دید نمایند و سیوم آنکه اذن دهند یا

يَرُدُّوْنَ وَلَا يَطَّلِعُ عَلَى الْبَابِ وَيَدُقُّهُ لَيِّنًا

رد کنند و طلوع نکند بر دروازه و بکوبد در خانه آهسته

وَلَا يَقُوْلُ أَنَا عِنْدَ الْبَابِ وَلَا يَا غُلَامُ بَلْ يَحْمَدُ

و نگوید لفظ انا عند الباب بلکه نام خود بگوید و نگوید یا غلام بلکه الحمد لله بگوید

وَيُسَبِّحُ وَيَتَنَحْنَحُ وَيَعُوْدُ الْمَرِيْضَ فِيْ ثِيَابٍ نَظِيْفَةٍ

یا سبحان الله بگوید یا تنحنح کند و عیادت کند مریض را در جامهای پاکیزه

غَيْرَ عَابِسٍ وَيَجْلِسُ عِنْدَ رُكْبَةِ الْمَرِيْضِ دُوْنَ

بهمانکه ترش رو نباشد و بنشیند نزد زانوی بیمار نه نزد

رَأْسِهٖ وَيَضَعُ الْيَدَ عَلٰى جَبْهَتِهٖ أَوْ يَدِهٖ وَيَسْأَلُهٗ

سر او و نهد دست خود را بر پیشانی بیمار یا بر دست وی و سوال کند او را

كَيْفَ هُوَ فَهُوَ السُّنَّةُ وَلَا يُحَدِّثُ إِلَّا مَا يَسُرُّهٗ

که چگونه است وی پس این طریق سنت است و کلام نکند مگر بچیزی که خوش کند او را

وَمَا هُوَ خَيْرٌ فَالْمَلَائِكَةُ يُؤَمِّنُوْنَ عَلَيْهِ وَيُبَشِّرُهٗ

و چیزیکه بهتر است زیرا که فرشتگان آمین میگویند بر چیزیکه میگوید و بشارت دهد بیمار را

بِطُولِ الْعُمُرِ وَمُرْعِيَةِ الصِّحَّةِ وَيَغْنَمُ دُعَاءَهُ فَهُوَ

درازی عمر وزودی صحت وغنیمت داند دعائے بیمار را کہ آن

كَدُعَاءِ الْمَلَائِكَةِ وَيَدْعُوْلَهُ بِالشِّفَاءِ سَبْعَ مَرَّاتٍ

مانند دعای ملائکہ است ودعا کند بیمار را برای شفا ہفت مرتبہ

فَفِيْهِ الشِّفَاءُ إِنْ لَمْ يَحْضُرْ اَجَلُهُ وَيُغَيِّبُ فِيْهَا وَهِيَ

پس در ہر شفای بیمار است اگر نرسیدہ باشد اجل او دیگر نزد بیمار کند و بیاید او را این

مَرَّةً سُنَّةٌ وَالزِّيَادَةُ نَفْلٌ وَوَرَدَ النَّهْيُ فِيْ عِيَادَةِ

یکبار در تمام بیماری سنت است وزیادہ بر آن مثل است ووارد شدہ است نہی در عیادت کردن

صَاحِبِ الرَّمَدِ وَالدُّمَّلِ وَوَجَعِ الضِّرْسِ وَالْحِرَاحِ

کسیکہ چشم او درد میکند وکسیکہ دمل برآمدہ باشد وکسیکہ دردِ دندان یا خارش داشتہ باشد

وَالْعِرْقِ الْمَدِيْنِيِّ وَيُسْمِعُ الْمُحْتَضَرَ كَلِمَةَ التَّوْحِيْدِ دُوْنَ

وبیماری عرق مدنی وبشنواند قریب الموت را کلمۂ توحید

الْحَاحِّ وَيُعَجِّلُ تَغْطِيَةَ وَجْهِ الْمَيِّتِ وَتَغْمِيْضَ

سوال کردن ودشواری کند بجہت از قبض روح ودر پوشیدن روی میت وفرو خوابانیدن

عَيْنَيْهِ وَتَجْهِيْزَهُ وَتَكْفِيْنَهُ بِأَطْيَبِ الثِّيَابِ وَ

چشمہائے او را ودشوار کردن بہت ودر کار کردن بہت ودر کفن نمودن او بہ پاکیزہ ترین جامہا

أَبْيَضِهَا لَا أَكْثَرِهَا قِيْمَةً وَيُعَزِّيْ لِلْمُصَابِ وَهُوَ

وسفید ترین آنہا ونہ کہن ترین جامہ بیش قیمت وتعزیت کند مصیبت رسیدہ را واین

تَسْكِيْنُ قَلْبِهِ بِالْمَوْعِظَةِ وَالْإِعْلَامِ بِمَا يَزِيْلُ

تسلی کردن دل مصیبت زدہ است بہ پند وخبر دادن او را بہ ثواب

الثَّوَابِ مُصَافِحًا بِالتَّوَاضُعِ وَاِظْهَارِ الْحُزْنِ وَقِلَّةِ

عظیم ذر حالیکہ ملتبس باشد بتواضع واظہار اندوہ خود و بکم

التَّكَلُّمِ وَتَرْكِ التَّبَسُّمِ وَيَشْهَدُ لَهُ بِالْخَيْرِ وَالْاِيْمَانِ

گوئی وترک تبسم وشہادت دہد مر میت را بہ نیکی وایمان

وَيَدْعُوْ لَهُ عِنْدَ الذِّكْرِ فَوَرَدَ لَا تَذْكُرُوْا

ودعا کند میت را نزد ذکر وے در حدیث آمدہ ذکر مکنید

مَوْتَاكُمْ اِلَّا بِخَيْرٍ وَيُشَيِّعُ الْجَنَازَةَ خَاشِعًا مُتَفَكِّرًا

مردہ ہائی خود را مگر بنیکی وپیروی بکند جنازہ را بحالیکہ خاشع کنندہ وفکر کنندہ باشد

فِي الْمَوْتِ وَالْاِسْتِعْدَادِ لَهُ غَيْرَ مُتَكَلِّمٍ وَيُصَلِّيْ

در احوال موت و در استعداد موت درحالیکہ سخن گوینده نباشد ونماز بگذارد

عَلَيْهِ وَيَقْرَءُ الْفَاتِحَةَ عِنْدَ رَأْسِهٖ وَاَوَّلَ الْبَقَرَةِ

بر جنازہ مسلمان وبخواند فاتحہ را نزد سر میت واول سورہ بقرہ را با مغفرت

عِنْدَ رِجْلَيْهِ وَيَدْعُوْ لَهُ وَيَشْفَعُ وَيَتَبَرَّكُ بِهٖ وَ

نزد پائے میت بعد دفن ودعا کند میت را وطلب شفاعت کند وتبرک جوید بمیت و

يَجْتَهِدُ اَنْ يَّكُوْنَ عَدَدُ الْمُصَلِّيْنَ اَرْبَعِيْنَ فَهُوَ عَلَامَةُ

کوشش نماید اینکہ باشد عدد گذارندگان نماز بر میت چہل کس کہ این علامت

قَبُوْلِ الشَّفَاعَةِ وَلَا يَرْجِعُ حَتّٰى يَفْرُغَ مِنَ الدَّفْنِ

قبول شفاعت ست ودر نگردد از ہمراہی جنازہ تا آنکہ فارغ شود از دفن

وَيَقْعُدُ بَعْدَ وَضْعِ الْجَنَازَةِ عَلَى الْقَبْرِ مُخَالَفَةً

وبنشیند بعد از نہادن میت بالائی قبر از جہت مخالفت کردن

لِاَهْلِ الْكِتَابِ وَيُصَدِّقُ الْوَلِيُّ قَبْلَ مُضِيِّ لَيْلَةٍ لِمَسْئَلَةٍ

باہل کتاب ویصدق کند متولی ہمیں از گذشتن شب اول بمجرد

اِنْ تَيَسَّرَ وَالَّا يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بِالْفَاتِحَةِ وَاٰيَةِ

اگر میسر آید ورنہ بگذارد دو رکعت نماز بسورۂ فاتحہ و آیۃ

الْكُرْسِيِّ وَالتَّكَاثُرِ عَشْرًا فِيْ كُلِّ يَهَبُ الثَّوَابَ وَيُسَلِّمُ

الکرسی وسورۂ تکاثر دہ مرتبہ در ہر رکعت وبخشد بمیت ثواب آنہا وسلم

وَيَقِفُ مُسْتَدْبِرَ الْقِبْلَةِ وَيُوَاظِبُ عَلَى الصَّدَقَةِ

وایستادہ شود پشت بقبلہ ومواظبت کند متولی بر تصدق کردن از جہت میت

سَبْعَةَ اَيَّامٍ وَيَزُوْرُ الْقَبْرَ لَا وَيَاْمُرُ بِالدُّعَاءِ وَالرِّقَّةِ وَ

تا ہفت روز وزیارت کند قبر مسلمان را سوائے کہ میت کسے باشد کہ بآں دعا وفروتنی دل را

الْعِبْرَةِ فَوَرَدَ زُوْرُوا الْقُبُوْرَ فَاِنَّهَا تُذَكِّرُ الْاٰخِرَةَ وَ

عبرت را در حدیث آمدہ زیارت کنید قبرہا را زیرا کہ این یاد میدہد آخرت را و

تُدْمِعُ الْعَيْنَ وَتُرِقُّ الْقَلْبَ فَوَرَدَ مَنْ لَمْ يَبْكِ

آشک می آرد چشم را ونرم میکند دل را در حدیث آمدہ آں کہ نگرید

الْمَقَابِرَ وَالْبَلَايَا حِيْنَ قِيْلَ مَنْ اَزْهَدُ النَّاسِ وَيَقْرَءُ الْقُرْاٰنَ

احوال قبرہا وبوسیدگی را ہنگامی کہ مردم گفتند کہ کیست زاہد ترین مردم وبخواند قرآن را

مَا تَيَسَّرَ ثُمَّ يُسَبِّحُ وَيَدْعُوْ وَوَرَدَ قِرَاءَةُ يٰسٓ فِيْ

آنچہ میسر شود پس تسبیح بخواند ودعا کند برآنکہ میت وورد شدہ است خواندن یٰسٓ در

الْمَشَاهِيْرِ وَالْاِخْلَاصِ سَبْعًا فَوُعِدَ فَاعِلُهُ مَغْفِرَةً

احادیث وخواندن سورۂ اخلاص ہفت مرتبہ پس وعدہ کردہ شدہ است در بن صنعت مغفرت را

الميت والقاري إن غفر الميت ويعين لها يوم الخميس

میت و قاری اگر بخشیده شده باشد میت و معین کند برای زیارت قبور روز پنجشنبه

والجمعة والسبت والاثنين فالموتى يعلمون زوارهم

و جمعه و شنبه و دوشنبه را پس مردگان می شناسند زیارت کنندگان خود را

فيها ولا يطأه ولا يمس فورد فيها النهي ولا يقبل ويبر

درین روز او پا بر سر کند قبر را و دست مس کند پس وارد شده درین نهی و بوسه ندهد و نیکی کند

الوالدين فالعقوق من الكبائر لا سيما الأم فورد

بر مادر و پدر پس بجا آوردن والدین از گناهان کبیره است خصوصا مادر در حدیث آمده

برها ضعفان على الوالد مقدما على المندوبات لا

نیکی کردن با مادر دو چندست بر نیکی با پدر بحالیکه مقدم دارنده شود نیکی ایشان را بر امور نافله به

الواجبات فهو المراد بما ورد بر الوالدين أفضل من

امور واجبات شرعیه پس همین مراد است بانچه آمده در حدیث نیکی کردن بمادر و پدر فاضلتر ست از

الصلوة والصوم والحج والعمرة والجهاد ويستأذن

نماز و روزه و حج و عمره و جهاد و طلب اذن بکند

للدخول عليهما ويستغفر لهما وينفذ عهودهما و

برای رآمدن بر ایشان و طلب مغفرت کند برای ایشان و جاری بکند عهدهای ایشان را

وصايا هما ويكرم أصدقاءهما فورد إن أبر البر

و صیتهای ایشان و بزرگ دارد دوستان ایشان را در حدیث آمده تحقیق نیکترین نیکیها

أن يصل الرجل أهل ود أبيه بعد أن يولي الأب و

است که پیوستگی کند مرد اهل دوستی پدر خود را بعد از مردن پدر و

۱۶۷

يَتَصَدَّقُ عَنْهُمَا وَيَزُوْرُهُمَا حَيًّا وَمَيِّتًا فَوُرِدَ مَنْ

صدقه دهد بجهة ايشان و زيارت كند ايشانرا بحالت زندگي و موت ايشان در حديث آمده كه هر

زَارَ قَبْرَ اَبَوَيْهِ اَوْ اَحَدِهِمَا فِيْ كُلِّ جُمُعَةٍ غُفِرَ لَهُ وَكُتِبَ

زيارت كند والدين خود را يا يكي ازيشانرا در هر جمعه بخشيده شود گناهان او و نويسند

بَرًّا وَيَقْطَعُ لِسَانَ السَّفِيْهِ عَنْهُمَا بِمَالِهِ فَهُوَ مِنَ

نيكوكار و قطع كند زبان نادان را از ايشان و پدر بمال خود چرا كه اين از جمله

الْبِرِّ وَيُقَدِّمُ حَقَّ الْمُعَلِّمِ عَلَى حَقِّهِمَا فَهُوَ سَبَبُ

بر والدين و مقدم دارد حق استاد را بر حق مادر و پدر زيرا كه معلم سبب

حَيٰوةِ الرُّوْحِ وَلَا يَقْرَعُ بَابَ دَارِهِ فَوُرِدَ اِنَّ

زندگاني روح است و نه كوبد در خانه معلم را بدين طريق

وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ

و اگر ايشان صبر كردندي از زدن تا آنكه بيرون آيي نزد ايشان هر آينه بهتر بود مر ايشانرا

وَيَصِلُ الرَّحِمَ بِمَا اَمْكَنَ مِنْ عَطَاءٍ وَزِيَارَةٍ وَدُعَاءٍ

و پيوندد خويشاوندان بچيزيكه ممكن باشد از اعطا كردن و زيارت ايشان و دعا كردن براي ايشان

فَوُرِدَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلْيَصِلْ

در حديث آمده كسيكه باشد كه ايمان آورده باشد بخدا و روز قيامت پس بايد كه پيوندد

رَحِمَهُ حَتّٰى بِلَوِّ الْاَرْحَامِ وَلَوْ بِالسَّلَامِ قِيْلَ يَكْرَهُ

رحم خود را و در حديث آمده پيوندند بكنيد ارحام را اگرچه بسلام باشد بعضي گفته اند كه مكروه است

جِوَارُ الْقَرِيْبِ فَهُوَ يَرْفَعُ الْحِرْمَةَ وَيُوْرِثُ الْقَطِيْعَةَ

همسايگي خويشاوند زيرا كه اين برميدارد وقار را و پيدا ميكند بريدگي را

وَيَزُورُهُ غِبًّا وَيُرَاعِي حَقَّ الْكَبِيرِ كَحَقِّ الْأَبَوَيْنِ وَ

وزیارت کند اقرار اگر روز در میان باشد و رعایت کند حق کلان تر را مانند حق پدر و مادر و حق

الصَّغِيرِ كَالْوَلَدِ وَيَشْتَرِيهِ مَمْلُوكًا لَا يَعْتِقُ لَا سِيَّمَا

خورد را مانند پسر خود و خرید کند قرب خود را که مملوک کسی شود تا آزاد نماید او را خصوصا

الْوَالِدَيْنِ فَهُوَ قَضَاءُ حَقِّهِمَا وَيُبَالِغُ فِي اسْتِرْضَاءِ

مادر و پدر را زیرا که این فعل قضای حق ایشان است و کوشش نماید در راضی داشتن

الْجَارِ فَوْرَدَ مَا زَالَ جِبْرَئِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ

همسایه در حدیث آمده همیشه بود جبرئیل علیه السلام که اندرز میکرد مرا در حق همسایه

حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ وَيُمْنُ الدَّارِ سَعَتُهُ

تا گمان بردم که تحقیق جبرئیل نزدیک است که وارث گرداند او را و در حدیث آمده برکت خانه فراخی اوست

وَحُسْنُ جِوَارِ أَهْلِهِ وَوَرَدَ فِي حَدِّهِ أَرْبَعُونَ دَارًا

و نیکی همسایه اهل اوست و آمده است در تحدید جوار چهل خانه

وَرُوِيَ أَرْبَعُونَ فِي كُلِّ جِهَتِهِ وَيَحْتَرِزُ عَنِ النَّظَرِ إِلَى

و مرویست که چهل خانه در هر جهت او و پرهیز کند از نظر کردن بسوی

بَيْتِهِ وَإِجْرَاءِ الْمِيزَابِ إِلَيْهِ وَوَضْعِ السَّارِيَةِ عَلَى

خانه همسایه و از جاری کردن ناودان بسوی خانه وی و از نهادن ستون بر

حَائِطِهِ وَالْمُضَايَقَةِ فِي إِلْقَاءِ التُّرَابِ بَيْنَ يَدَيْ

دیوار وی و از مضایقه کردن در انداختن خاک وی پیش

الدَّارِ وَلَا يَمْنَعُ عَنْهُ الرِّيحَ بِرَفْعِ الْبِنَاءِ وَلَا نَحْوِ

خانه خود و باز ندارد از خانه همسایه هوا را به بلند کردن عمارت خود و نه مانند

الملح والماء والنار ويرسل اليه تمرة يتشرفها

نمک و آب و آتش و هر مستند بسوی جماعه میوه را که خریده است از او

او يحفيها ولا يبلغه ريح القدر الا ان يرسل اليه

یا بوسند آن و نرساند او را بوی دیگ خود مگر آنکه بفرستد بسوی او چیزی از آن

ويسامح ما امكن ويحسن المعاشرة مع المرة فوق

و مسامحه کند تا وقتیکه ممکن باشد و نیک کند صحبت و مخالطت با زن خود آنچه

ق وعاشروهن بالمعروف ح من صبر على سوء

در قرآن مجید زنده گانی کنید با زنان به نیکی در حدیث آمده مرد که صبر کند بر

خلق امرته اعطاه الله من الاجر مثل ما اعطى

خلق زن خود بدهد خدا تعالی او را از اجر مانند اجری که داده است

ايوب على بلائه ومن صبرت على سوء خلق زوجها

ایوب را بر بلای وی و زنی که صبر کند بر بدخلقی شوهر خود

اعطاها الله مثل ثواب آسية وينبسط لعبا ومزحا

بدهد او را خدا تعالی مانند ثواب آسیه زن فرعون و انبساط کند با او در بازی و مطایبه

فورد ح هلا بكرا تلاعبها وتلاعبك ولا يدع الخبيث

در حدیث آمده چرا نزدی دوشیزه را که با او بازی کردی و او با تو بازی کند و ترک نکند شیطان

فورد ح خالفوهن فان البركة في خلافهن ويغار

در حدیث آمد مخالفت کنید زنان را که برکت در خلاف ایشان است و غیرت بکند

بمبادي الامور لها غوائل وورد ح ان الله تعالى

با غاز کار را که انجام آن فتنه و بلاست در حدیث آمده بتحقیق خدا تعالی

يُغَارُ وَالْمُؤْمِنُ يُغَارُ وَغَيْرَةُ اللّٰهِ اَنْ يَاْتِيَ الْمُؤْمِنُ مَا

غیرت میکند و مسلمان نیز غیرت کند و غیرت خدا تعالی آنست کہ بکند مسلمان چیزے را کہ

حَرَّمَ عَلَيْهِ وَلَا يُفْرِطُ فَوَرَدَ اِنَّ مِنَ الْغَيْرَةِ غَيْرَةً

حرام کردہ است خدا تعالی بروے و افراط نکند در غیرت و در حدیث آمدہ بتحقیق بعضی از غیرت ہا غیرتی ست

يُبْغِضُهَا اللّٰهُ تَعَالٰى وَهِيَ غَيْرَةُ الرَّجُلِ مِنْ غَيْرِ رِيْبَةٍ

کہ ناخوش میدارد آنرا خدا تعالی و آن غیرت مرد ست بر زن بے شائبہ فساد

وَمَنْعُهُ عَنِ الْحُضُوْرِ فِي الْمَسْجِدِ وَيَعْتَدِلُ فِي النَّفَقَةِ فَوَرَدَ

و منع کردن او زن را از حاضر شدن در مسجد و اعتدال کند در نفقہ زنان آمدہ است

فِيْ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ الْاٰيَةَ

در قرآن مجید و مگردان دست خود را بربستہ بگردن خود کہ چیزے بکسے ندہی تا آخر آیت

وَلَا يَخُصُّ بِاَجْوَدِ الطَّعَامِ وَيَشْتَرِكَانِ فِيْهِ فَوَرَدَ

و مخصوص نگرداند خود را بپاکیزہ ترین طعام و مشترک شوند وی و عیال او در طعام در حدیث آمدہ

فِيْهِ فَضْلٌ كَثِيْرٌ وَيُعَلِّمُ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا وَيَعْدِلُ بَيْنَ

در اجتماع فضیلت بسیار ست و بیاموزد مرد زن خود را چیزیکہ واجب ست بروے و عدالت ورزد میان

النِّسَاءِ فِي الْبَيْتُوْتَةِ وَالْاِعْطَاءِ فَوَرَدَ فِي الْمَائِلِ

زنان در شب خفتن و دادن نفقہ در حدیث آمدہ در حق میل کنندہ بیک طرف

جَاءَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاَحَدُ شِقَّيْهِ مَائِلٌ بِخِلَافِ

می آید روز قیامت و حال آنکہ نصف بدن وی عمدہ باشد بخلاف

الْمُبَاشَرَةِ وَالْمَحَبَّةِ فَلَا اخْتِيَارَ فِيْهِمَا وَوَرَدَ اَللّٰهُمَّ

جماع و محبت پس نیست اختیار درین ہر دو در حدیث آمدہ بارخدایا

هٰذِهِ جُهْدِيْ فِيْمَا أَمْلِكُ وَلَا طَاقَةَ لِيْ فِيْمَا لَا أَمْلِكُ

ایں کوشش من است نسبت بہ چیزیکہ من مالکم و نیست طاقت مرا در چیزیکہ مالک نیستم مرا

بَعْدَ الْقَسْمِ وَلَوْ وَقَعَ الْخُصُوْمَةُ مِنَ الْجَانِبَيْنِ أَوْ جَانِبٍ

بعد از قسمت و اگر واقع شود مخالفت از ہر دو طرف یا از طرف مرد

وَلَا يُتَامُ فَلَا بُدَّ مِنْ حَكَمَيْنِ مِنْ أَهْلِهِ وَأَهْلِهَا

و التیام نباید امر ایشان پس چاریست نا مقرر کردن دو حکم یکے از کسان و دیگر از کسان زن

فَوَرَدَ قَ إِنْ يُّرِيْدَا إِصْلَاحًا يُّوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا وَإِنْ

آیہ ہست در قرآن مجید اگر خواہند ہر دو حکم میان ہر دو اصلاح را سازگاری می افگند خدا میان ایشان

كَانَ مِنْ جَانِبِهَا يَعِظُ الزَّوْجَ ثُمَّ يَخُوْفُ ثُمَّ يَسْتَبِدُّ

از جانب زن باشد پند دہد شوہر را پس بترساند او را پس ازاں بستر جدا کند

فِي الْفِرَاشِ ثُمَّ يَعْزِلُهَا دُوْنَ الْبَيْتِ ثُمَّ يُهَاجِرُ تَشْتُرُ

در جا گاہ بستر جدا سازد او را نہ از خانہ بستر مہجور سازد او را سے

أَيَّامٍ وَجَاءَ عَشْرٌ وَشَهْرًا إِنْ كَانَ لِلدِّيْنِ ثُمَّ يَضْرِبُ

روز و در بعضی روایت دہ روز بلکہ یکماہ اگر باشد تہاجر برای دین پس بزند او را

غَيْرَ جَارِحٍ وَلَا كَاسِرٍ لِعَظْمٍ وَلَا مُلَطِّخٍ بِدَمٍ فَوَرَدَ

بہ ایکہ زخم نکند و نہ شکستہ و نہ برائی بستگان نہ آلودہ کنندہ بخون اگر آمدہ است

فِيْهِ وَيُطْعِمُهَا إِذَا طَعِمَ وَيَكْسُوْهَا إِذَا اكْتَسٰى وَلَا

در شرع بدین ہم و بخورد مرد زن را چون خود بخورد و بپوشاند او را لباس چون خود بپوشد و نیست

يُقَبِّحُ الْوَجْهَ وَلَا يَضْرِبُ إِلَّا ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ

بہ بد کند روی او را و نہ زند او را مگر زدنی کہ چندان الم نہ رسانند باشد

وَلَا يُطَلِّقُ فَوْرَدَ أَبْغَضُ الْمُبَاحَاتِ عِنْدَ اللّٰهِ الطَّلَاقُ

وطلاق ندہد او را در حدیث آمدہ دشمن ترین مباحات نزد خدا تعالیٰ طلاق ست

وَلَا تُرَاجِعُ إِلَّا لِضَرُورَةٍ مِنْهُ أَوْ جِنَايَةٍ مِنْهَا أَوْ أَمْرٍ

و رجعت نکند مگر بجہت ضرورت از جانب شوہر یا بجہت تقصیرے از جانب زوجہ یا بجہت امرے

لَا بُدَّ لَهُ مِنْهُ إِنْ صَحَّ الْغَرَضُ وَهُوَ مَأْثُورٌ وَوَرَدَ

کہ بدون آں چارہ نباشد اگر صحیح باشد غرض پدر واین مروی ست وہمچنیں وارد ست در قرآن مجید

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا الْآيَةَ فَيُطَلِّقُ فِي طُهْرٍ خَالٍ عَنِ

پس ناکسے ست برایشاں ہر دو تا آخر آیت پس طلاق دہد در طہری کہ خالی باشد از

الْجِمَاعِ وَاحِدَةً فَقَطْ بِلَا تَعَنُّفٍ وَاسْتِخْفَافٍ وَيُشْهِدُهَا

جماع یک طلاق بے درشتی وسرزنش واہانت نمودن وسر ور گرداندن او را

بِهَا وَيَتَرَجَّرُ الْمُصِيبَةَ وَلَا تَطْلُبُهُ الْمَرْأَةُ فَفِيهِ

بگرداندن بدیں از جہۃ تدارک مصیبت وطلب نکند طلاق را زوجہ زیرا کہ درین باب

الْوَعِيدُ وَتُطِيعُ الزَّوْجَ فَوَرَدَ أَيُّمَا امْرَأَةٍ

وعید ست واطاعت کند زن شوہر را در حدیث آمدہ ہر زنے کہ

مَاتَتْ وَزَوْجُهَا رَاضٍ عَنْهَا دَخَلَتِ الْجَنَّةَ وَلَا

بمیرد درحال آنکہ شوہر آں راضی ست ازاں درمی آید بہشت را ودر

تُمْنَعُ نَفْسَهَا وَتَتَّقِي لِتَمَتُّعِهِ وَتَسْتَأْذِنُ فِي الْإِعْطَاءِ

باز دارد زن نفس خود را از شوہر درحالیکہ دارد خود را بجہۃ نفع گرفتن مرد ازو وطلب ازاں کند از شوہر در دادن چیزے

مِنَ الْبَيْتِ وَالْخُرُوجِ عَنْهُ وَصَوْمِ النَّفْلِ وَلَا تَعِيبُهُ

از خانہ شوہر ودر برآمدن از خانہ ودر نگہداشتن روزہ نفل وعیب نکند زن مرد را

بالقبيح وتقديم حقه على الاقارب والاجانب

رشتی و مقدم دارد حق شوہر را بر حق خویشاوندان دیگر و دانستا باشد

مع حبيبه وتنقبض في غيبته بتتزلف

با دوست شوہر و گرفته دل باشد در غائبانہ شوہر بترک ادب

الملاعبة والملاذة وتقوم بامور البيت

بازی ولادت کردن و ہمساده شوہران سیر داخت کار ہای خانہ

تستبدل زوجا بعد وفاته لتكون زوجته

بدل نکند شوہر دیگر را بعد مردن شوہر اول تا کہ باشد زوجہ دوم او

الجنة وتحافظ حال الولد ولا يشتمه لا سيما

بہشت و محافظت کند از خورد سالی حال فرزند خود را و دشنام ندہد فرزند خود را خصوصاً

سمي الانبياء عليهم السلام ويلقنه كلمة التوحيد

بنام پیغمبران علیہم السلام را و تلقین کند فرزند کلمہ توحید را

في اول ما ينطق به اللسان ويعلمه علوم الدين

در اول چیزے کہ گویا میکند بآن زبان را و بیاموزاند او را علمہای دین

والكتابة والرمي والسباحة ويؤدبه ليست

و نوشتن و تیر اندازی و شناوری کردن و تعلیم اوں کند او را و ادب

سنين ويعزل الفراش لسبع ويضرب على الصلوة

سالگی و جدا کند بستر خواب او را در ہفت سالگی و در نماز او را بر کنار دارد

لعشر ويروى لثلث عشرة ويزوج لبست

در دہ سالگی و روایتی در سیزدہ سالگی و تزویج کند او را در بیست سالگی

عَشَرَةً وَيُسَوِّي بَيْنَ الْأَوْلَادِ فِي الْإِهْدَاءِ وَيَبْدَءُ

و برابری کند میان اولاد خود در بدیه دادن و ابتدا کند در عطیه

بِالْأَطْفَالِ وَالْبَنَاتِ وَيُوصِي فِي مَوْتِهِ وَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ

بکودکان و دختران و وصیت کند در موت فرزند و بخواند دو رکعت

فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيَأْخُذُ بِنَاصِيَةِ الْمُشْتَرِي وَيَدْعُو

پس این همه مرویست و بگیرد موی پیشانی نوخریده را و دعا کند آنرا

بِالْبَرَكَةِ وَيُذِيقُهُ الْحَلْوَاءَ أَوَّلًا وَيُطْعِمُهُ مَا يَطْعَمُ وَالْأَوْلَى

بر کت و بچشاند او را چیزی شیرین اول مرتبه و بخوراند او را چیزیکه خود خورد و بهتر است

أَنْ يَأْكُلَ مَعَهُ وَيَكْسُوَهُ مِمَّا يَكْتَسِي وَلَا يُكَلِّفُ مَا لَا

آنکه بخورد همراه مملوک و بپوشاند او را چیزی که خود پوشد و تکلیف نکند او را که

يُطِيقُ وَغَسْلُكَ مَا أَحْبَبْتَ وَلَا يُعَذِّبُ فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَوَرَدَ

طاقت آن ندارد و گاهدار و مملوک را پیش خود از آنچه که بوی خوش دارد و عذاب نکند او را پس این همه مرویست آمد

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَلَا يَضْرِبُ

که همه شما چراننده و نگاهدارنده رعیت خود و همه شما پرسیده شوید از رعیت خود و نزند مملوک را

غَضَبًا لِاتِّقَادِ نَبْلِهِ لَا عَلَى زَلَّةٍ وَنِسْيَانٍ وَلَا يَزِيدُ عَلَى ثَلَاثٍ

از جهت خشم بلکه بجهة تادیب نزند و نه بر لغزش و خطا و زیاده نکند بر سه بار زدن

فَإِنَّهُ قِصَاصٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَرَدَ اعْفُ عَنْهُ

که زیادتی موجب قصاص است در روز قیامت در حدیث آمده عفو کن از خادم

سَبْعِينَ مَرَّةً لِمَنْ قَالَ كَمْ أَعْفُو وَيُعْتِقُ إِنْ طَالَتْ

هفتاد بار فرمود آنحضرت مر او را که پرسید چند بار درگذرم از تقصیر خادم و آزاد کند مملوک را اگر

الْمُدَّةُ فَفِيهِ الْعِتْقُ مِنَ النَّارِ وَلَا يَهِرَّ لَهُ مَعْرُوفٌ وَيُسْقَطُ

مدت مدست و برای کس آزادی ست از آتش دوزخ و بیهوده گوئی نکند باو لیکن خوش بر سانند

الْوَقَارَ وَيُهَذِّبُ أَهْلَ الْبَيْتِ بِالرِّيَاضَةِ لَا سِيَّمَا الْوَلَدَ

وقار و وقا و آراسته گرداند اهل و عیال خود را بریاضت خصوصا فرزندی را

الْمُرَاهِقَ فَهُوَ أَيْسَرُ وَوَرَدَ قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ

که قریب بلوغ باشد که بر آسان تر ست وارد شده در قرآن مجید نگهدارید خود را و عیال خود را

نَارًا وَلَا يَطْلُحُ حَيَوَانًا فَإِنَّهُ يُسْأَلُ عَنْهُ وَيُطَوِّفُ طَوَافَ

از آتش و دوزخ و نی سپر کند جانوری را که سوال کرده میشود از آن و گذارد و مدور همانطوری که

الْبَيْتِ فَهُوَ مَأْثُورٌ وَلَا يَضْرِبُ شَيْئًا عَلَى الْوَجْهِ وَلَا يُعَذِّبُ

خانه را گردان و المثال امر بین این بر دست و زدن هیچ چیز را بر روی او و نه تعذیب کند جانوری را

بِالنَّارِ فَنَهَى عَنْهُمَا وَيَعْرِضُ الْعَلَفَ وَالْمَاءَ عَلَى الْفَرَسِ

بآتش پس نهی کرده شده است از این هر دو و عرض کند کاه و آب را بر اسپ خود

سَبْعِينَ مَرَّةً وَوَرَدَ يُمْنُ الْفَرَسِ ذِلَّةٌ وَحُسْنُ خُلُقِهِ

روزی هفتاد مرتبه و وارد شده خوبی اسپ ترسی و انقیاد و خوش خوئی او است

وَلَا يَدْخُلُ عَلَى الظَّلَمَةِ تَحَامِيًا عَنِ اسْتِعْمَالِ دَارِهِمْ وَ

و در نیاید بر ستمگاران از بهر احتراز کردن از استعمال خانه ایشان و

مَظْلِمَتِهِمْ وَفِرَاشِهِمْ فَلَا يَخْلُو عَنْ حَرَامٍ وَالتَّوَاضُعُ لَهُمْ

سایه پذیرفتن از ایشان و فراش ایشان که خالی نمیباشد این همه از حرام و ملازمه دارد از تواضع ایشان

وَوَرَدَ مَنْ أَكْرَمَ فَاسِقًا فَقَدْ أَعَانَ عَلَى هَدْمِ الْإِسْلَامِ

در حدیث آمده کسیکه تعظیم کند فاسق را پس بتحقیق اعانت کرده بر خراب کردن بنای اسلام

وَالشُّكُوتِ عَنْ مُنْكَرٍ رَآهُ عِنْدَهُمْ وَالدُّعَاءِ لَهُمْ بِالْبَقَاءِ

واز همه احتراز کناه خاموشی از ناشروعی که بیند نزد ایشان واز دعا کردن ایشان از ابقای دنیا

وَوَرَدَ مَنْ دَعَا لِظَالِمٍ بِالْبَقَاءِ فَقَدْ اَحَبَّ اَنْ يُعْصَى اللّٰهُ

در حدیث آمده هر که دعا کند ظالمی را بدرازی عمر پس دوست داشته باشد که عصیان کرده شود خدا تعالی

فِي اَرْضِهِ وَالْمَدْحِ وَاِنْ صَدَقَ فَهُوَ اِعَانَةٌ عَلَى الْاِثْمِ

در زمین خود واز ثنا کردن ایشان اگر چه راست گفته باشد زیرا که ثنا اعانت بر ظلم است

وَوَرَدَ اِنَّ اللّٰهَ لَيَغْضَبُ لِذَامِدِ الْفَاسِقِ وَالْمَحَبَّةِ

در حدیث آمده تحقیق خدا تعالی خشناک میشود وقتیکه مدح کرده شود فاسق را واز دوستی

لَهُمْ وَفِي اِرَادَةِ الظُّلْمِ وَاسْتِصْغَارِ نِعْمَةٍ تَعَالَى عَلَى نَفْسِهِ

ایشان کردن این ارادهٔ ظلم ست واز جهة احتراز بسبک دانستن نعمت وی تعالی بر خود

وَبِرُؤْيَةِ التَّوَسُّمِ عَلَيْهِمْ اِلَّا لِرِعَايَةِ اِطَاعَةِ الرَّعِيَّةِ

بدیدن نواصی تنعم بر سلاطین اگر نه پاس گردیدگی رعیت

وَدَفْعِ التَّاَذِّي وَالظُّلْمِ عَنْ نَفْسِهِ اَوْ غَيْرِهِ فَيَدْخُلُ

در پی دفع کردن ایذا وظلم سلاطین از خود واز غیر خود که دارد بر ایشان

مُرَاعِيًا حَقَّهُ تَعَالَى وَيُكْرِمُ اِنْ دَخَلُوا عَلَيْهِ مُكَافَاةً

در حالیکه رعایت کننده باشد حق وی تعالی را واکرام کند اگر درآیند ملوک بر وی از جهة پاداش

لِاِكْرَامِهِ عِزَّ الدِّيْنِ وَرِعَايَةً لِلْحِشْمَةِ بَيْنَ الرَّعِيَّةِ

اکرام کردن وی عزت دین را واز جهة رعایت حشمت سلطان میان رعیت

وَيَجُوْزُ الْاِهَانَةُ فِي الْخَلَاءِ وَعِنْدَ الْعِلْمِ بِعَدَمِ اضْطِرَارِ

در خلوت واست اهانت کردن ظالم ونزد علم بعدم اضطراب

وَالْاِنْتِقَامِ وَاِنْ كَانَ اِنْ صَدَقَ فِيهَا اى
فِي صَدِّ حَدَاى اِنْ كَانَ اِنْ صَدَقَ فِيهَا
فَجَعَلَهُ مِنْ بَاطِلٍ لِتَصْرِيحِ قَوْلِهِ اِنْ صَدَقَ
رَأْسِهِ وَبِاسْتِبْشَارِ فِي وَجْهِ الْعَصِيَّةِ
عَلَيْهِ وَتَقْرِيبِ الرَّغْبَةِ فِي الْمَعْصِيَةِ
وَالْاِعَانَةِ عَلَى الْمَعْصِيَةِ مَعْصِيَةٌ
وَاوْ يَشْمَلُ كُلَّهُ لِاَنَّهُ يَجِبُ مِنْ حَقِّهِ
يَجِبُ فِيهَا عَلَى ظَالِمٍ فِي الْاَرْضِ
اَعْلَمُ فَيَكُونُ شَرْحًا لِلْمَعْنَى الْاَوَّلِ
مَعَهُمْ تَعَالَى وَالنِّفَاقِ وَاِنْ كَانَ صَلَاتُنَا
الْكَذِبِ وَالنِّفَاقِ وَاِنْ كَانَ صَلَاتُنَا
عَصَى بِهِ بِقَدْرِ ظُلْمِ الرَّعِيَّةِ وَالْاِفْرَاطِ
بِمَعْنَى فَالْبُغْضُ فِي اللّٰهِ وَاجِبٌ فِي
حُبِّ الْمَعْصِيَةِ وَالرِّضَى بِهَا عَاصٍ
وَمَنْ اَحَبَّ ظَالِمًا فَاِنْ اَحَبَّ نَظَرَهُ
فَهُوَ عَاصٍ بِمَحَبَّتِهِ وَاِنْ اَحَبَّ مَعْصِيَتَهُ
اَيْ فَهُوَ عَاصٍ مِنْ حَيْثُ اَنَّهُ اَحَبَّ مَعْصِيَتَهُ
اَيْ وَفِي اسْتِصْغَارِ نِعْمَتِهِ تَعَالَى
مِنَ الْعِلْمِ وَالْعَمَلِ وَالْبَاطِنِ عَلَيْهِ
وَالْقَنَاعَةِ بِالْكِفَايَةِ لِلْقِيَامِ بِالْفَرْضِ
وَالْعَمَلِ بِهِ وَقَدْ قَالَ بَعْضُ

الرَّعِيَّةِ بِنِيَّةِ اِعْزَازِ الدِّيْنِ وَتَحْقِيْرِ الظَّلَمَةِ وَ

وقت قصد سرور رعیت دین داری آن وحقارت کردن ظلمہ

الْغَضَبِ لِلّٰهِ تَعَالٰى وَالْاَصْلُ الْاِسْتِفْتَاءُ فِيْ

غضب کہ وی تعالیٰ وقانون داعزاز سلطان الہامت کہ قلب قوی ہست

الْقَلْبِ وَنِيَّةُ الْاِصْلَاحِ الْاِسْتِبْشَارِ وَهُوَ يُعِيْنُ

دل خود ونیز نیت اصلاح حال ایشان ومستبشار خود واین شاخہ یقین

بِالْفَرْحَةِ عِنْدَ حُصُوْلِ الْمَوْعِظَةِ مِنْ غَيْرِهٖ اَوْ لَا وَ

بشاد گشتن وی نزد حصول نصیحت از غیر خود

الْاِجْتِنَابُ عَنْهُمْ وَعَنْ خَوَاصِّهِمْ وَالتَّغَافُلُ عَنْ

اجتناب کردن ازیشاں واز خواص ایشاں وتغافل کردن

وَيَأْمُرُ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهٰى عَنِ الْمُنْكَرِ وَهُوَ فَرْضٌ عَلَى

وامر کردن بمعروف ونہی کردن از منکر واین فرض ہست

الْكِفَايَةِ فِي الْفَرْضِ فِعْلًا وَتَرْكًا وَمَنْدُوْبٌ فِي

کفایہ در کارہائی کہ فرض اند در دی کردن وترکردن ومستحب در کارہائی مستحب

وَوَرَدَ قُلْ وَلْتَكُنْ مِّنْكُمْ اُمَّةٌ يَّدْعُوْنَ اِلَى الْخَيْرِ

وارد شدہ در قرآن مجید واز آنجا ثابت کہ ماسوا ارشاد کردن ہی کہ ایشاں را مقتدر وپیشوا سوی نیکی

وَيَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ الْاٰيَةَ وَاِنْ عُدِمَ الْعَدَالَةَ

ودر عامہ ویکی تا آخر آیۃ واگر معدوم باشد عدالت در کسے

تَحَرُّزًا عَنِ انْسِدَادِ بَابِ الْاِحْتِسَابِ لِتَعَذُّرِ الْعِصْمَةِ

از جہت احتراز کردن از بستگی راہ احتساب ومیراکہ عصمت از گناہاں متعذر است

فإن الواجب عليه الامتناع والمنع فلا يسقط
پس بدرستیکه واجب است بر من باز ماندن خود از معصیت و باز داشتن دیگری را از آن پس ساقط نمیگردد
ترك أحدهما الآخر وأما ما ورد في ذم القائل
ترك کردن یکی از آن چیزی دیگر را و اما آنچه وارد شده است در مذمت گوینده بر دم
بما لا يعلم فالمراد العمل وإذن الإمام لعموم الأدلة
بآنچه نداند عمل نمیکند پس این از جهة ترك عمل است و اذن سلطان بجهة عام بودن دلائل
والمطالبة حتى يجب على الإمام أيضا وحقه
و مطالبة و خواستن آنها تا آنکه واجب شود بر امام نیز و حق او
العلم ليتعلم الحدود والحقوق والورع لعدم التأثير
علم جهت آنکه بداند حدود و حقوق آن دوم ورع بجهة عدم تأثیر
قول الفاسق وسقوط اعتباره وحسن الخلق وهو
گفته فاسق و ساقط بودن اعتبار وی نیکوئی خوشخوئی و این
لا يناسب هيجان الغضب لا يسكن دفنه وورد ق
نیست با آنچه شدن خشم فرو نمی نشیند بدون حسن خلق آمده است در قرآن بهمین
فقولا له قولا لينا لعله يتذكر أو يخشى و
پس بگوئید شما بفرعون سخنی نرم را تا شاید که او پند گیرد یا بترسد
قوله التعريف ثم الوعظ والتخويف منه تعالى
قول او تعریف است پس وعظ است و ترسانیدن از عذاب خدا تعالی
ولا يتأذى منه إن كان على الوالدين أو للولي
و نباشد متأذی از او اگر باشد حق بر پدر و مادر یا بر صاحب خود

أَوِ الْبَغْلِ أَوِ السُّلْطَانِ بَلْ يَشْتَغِلُ بِالدُّعَاءِ وَ

یا بر شوہر زن یا سلطان بلکہ اشتغال کند بدعا بخطاب باری حاجتہ و

الْاِسْتِغْفَارِ ثُمَّ التَّعْنِيفُ وَالسَّبُّ دُونَ الْفُحْشِ مِثْلُ

باستغفار بستہ در مرتبہ سوم رہی ترش کردن ست و دشنام فاحش فحش مانند

يَا جَاهِلُ يَا أَحْمَقُ وَلَا يَتَجَاوَزُ عَنْهُ إِنْ كَانَ عَلَى الْمُسْلِمِ

اے نادان اے احمق و تجاوز نکند از حد زشت قول بسوی مسلمان اگر باشد بر مسلمان

مِنَ الذِّمِّيِّ تَحْرِيرًا عَنِ اسْتِيلَاءِ الْكَافِرِ ثُمَّ التَّعْزِيرُ

از جانب ذمی از جہت احتراز کردن از غلبہ یافتن کافر بر مسلمان بستہ تعزیر کردن ست

بِكَسْرِ الْمَلَاهِي وَإِرَاقَةِ الْخَمْرِ ثُمَّ التَّهْدِيدُ ثُمَّ

بشکستن آلات ملاہی و ریختن شراب بستہ ترسانیدن ست باقی

الضَّرْبُ وَهُوَ بِقَدْرِ الْوُسْعِ وَإِنْ لَمْ يُفِدْ فَالْكَرَاهَةُ

زدن ست این بقدر طاقت است و اگر فائدہ نباشد پس مکروہ و بعد ازیں

تَوَرُّدٌ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ ذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ

آمدہ است در حدیث پس اگر نتواند پس بدل او و این ضعیف ترین ایمان ست

وَإِنْ ظَنَّ الْإِضْرَارَ لَا يَجِبُ بَلْ يُسْتَحَبُّ إِظْهَارًا لِلْأَمْرِ

و اگر گمان برد ضرر را واجب نباشد بلکہ مستحب باشد ازیرائے اظہار شعار

الدِّينِ وَإِنْ ظَنَّ إِصَابَةَ مَكْرُوهٍ أَوْ فِعْلِ مُنْكَرٍ آخَرَ

اسلام و اگر گمان برد رسیدن بکروہی یا حادث شدن منکر دیگر را

يَحْرُمُ إِلَّا أَنْ يَظُنَّ الِامْتِنَاعَ أَيْضًا فَيَسْتَفْتِي

حرام ست مگر آنکہ گمان امتناع نیز داشتہ باشد پس استفتا کند

مِنَ الْقَلْبِ وَيَنْظُرُ فِي صَلَاحِ الْأَمْرِ مُبَالِغًا وَالِاعْتِبَارُ

از دل غور و نظر کند در صلاح امر در حالیکه مبالغه کننده باشد و اعتبار

الظَّنُّ الْغَالِبُ مِنْ مُعْتَدِلِ الْحَالِ فَالْجَبَّانُ يَسْتَقْرِبُ

مر ظن غالب را ست از کسیکه طبیعت بسوی مائل بافراط و تفریط نباشد پس جبان قرب میدارد

الْبَعِيدَ وَالْمُتَهَوِّرُ يَتَكَبَّسُ وَلَا يَتَجَسَّسُ كَوَصْمِ

مر زبعید را و صاحب تهور بعید میداند قرب را و جاسوسی نکند مانند نهادن

الْأُذُنِ وَالْأَنْفِ لِإِحْسَاسِ صَوْتِ الْأَوْتَارِ وَرَائِحَةِ

گوش و بینی بجهة دریافت آواز چنگ و رباب و دریافت بوئے

الْخَمْرِ وَطَلَبُ إِرَاءَةِ مَا تَحْتَ الثَّوْبِ فَهُوَ مِنْهِيٌّ عَنْهُ

شراب و طلب دیدن چیزے که زیر جامه است زیرا که این ممنوع ست

وَيَدْخُلُ الدَّارَ عِنْدَ ارْتِفَاعِ الْأَصْوَاتِ وَيَحْتَسِبُ عَلَى

و درآید در خانه نزد بلند شدن آواز ملاہی و احتساب کند بر

غَيْرِ الْمُكَلَّفِ فَفِي الْمُحْتَسَبِ عَلَيْهِ لَا يُشْتَرَطُ التَّكْلِيفُ

غیر مکلف از نهی و مجنون زیرا که در محتسب علیه شرط کرده نمیشود تکلیف

لِأَنَّ فِي فِعْلِ الْخِلَافِ كَمَالَ الشَّانِ فِي الضَّبْطِ وَلَا قِبَلَ لِلْإِنْكَارِ

از انکه کند در شکری که مختلف فیه باشد مانند خوردن شافعی مذهب سوسمار را و احتساب کند بر او

فِيمَا هُوَ مَشْكُوكٌ فِيهِ وَلَا بُعْدَ فَهُوَ حَقُّ الْإِمَامِ وَعَلَى

زیرا که این مشکوک فیه ست و نه بعید از و از فعل منکر پس آن حق سلطان ست و بر

الْمُحْتَسِبِ عَلَيْهِ الْقَبُولُ وَالِاعْتِبَارُ وَهُوَ الْمَأْثُورُ وَيُبْغِضُ

محتسب علیه ست قبول کردن امر و اعتبار کردن پس این ماثور ست و دشمن دارد

اللهُ تعالیٰ بالإعراضِ والإهانةِ وترکِ الإعانةِ

اور ترک کند او را خدا تعالیٰ بہ روگردانیدن و اعراض و ترک اعانت

وإبطالِ الإعراضِ تعيّنَ على العصيةِ دونَ غيرِها وأما

و بطل شود اعراض متعین گردانیدن طرف معصیت و غیر آں کہ محمود است بہ معصیت

الإعانةُ متحريضاً على قبولِ النصيحةِ أو لحقِ الإسلامِ

اعانت متحریضاً بر قبول نصیحت یا برائے حق اسلام

فالحالُ يختلفُ بالنيةِ كما في الترکِ للفسقِ إلا أن يتعاقبَ

پس حال مختلف میشود باختلاف نیت چنانکہ در ترک بسبب فسق مگر آنکہ پیاپی

اقتداءُ الناسِ كما في المبتدعِ والمعلنِ بالفسقِ في الملأِ

پیروی مردم را چنانچہ در حق مبتدع و اظہار کنندۂ فسق بحضور مردم

حتى يتركَ السلامَ فهو يسقطُ بأدنى غرضٍ فورد

تا آنکہ ترک کند سلام را پس او ساقط میشود بادنی غرض وارد شدہ است

من انتهرَ صاحبَ بدعةٍ ملأَ اللهُ قلبَه إيماناً

کسیکہ منع کند مرتکب بدعت را پر گرداند خدا تعالیٰ دل او را از ایمان

ومن أهانَ أمنَه اللهُ يومَ الفزعِ الأكبرِ ومن لانَ

و کسیکہ اہانت کند او را ایمن گرداند او را خدا از ترس بزرگ روز قیامت و کسیکہ نرم

له أو أكرمَه أو لقيَه ببشرٍ فقد استخفَّ بما أنزلَ اللهُ

شود او را یا اکرام کند او را یا ملاقات کند او را با بشاشت پس تحقیق سبک گردانید آنچہ

على محمدٍ صلى اللهُ عليه وسلم وليستفتِ قلبَه

بر محمد صلے اللہ علیہ وسلم و طلب فتوی کند از دل خود

وَالْعُلَمَاءُ اَنَّ اِظْهَارَ الْبُغْضِ اَقْرَبُ اِلَى الْاِنْزِجَارِ

علماء گویند کہ تحقیق اظہار بغض و عداوت نزدیکتر ست بباز ماندن از معصیت

ثُمَّ التَّلَطُّفُ بِالنُّصْحِ وَلَا يُحْسِنُ اِلٰى مَنْ جَنٰى فِي حَقٍّ

پس لطف کردن بہ نصیحت و احسان نکند بسوئی کسیکہ ظلم کردہ باشد در حق

وَمُنَاسَبَتُهُ وَاِسَاءَتُهُ فِي حَقِّ الْمَظْلُوْمِ الْاَوْلٰى بِالرِّعَايَةِ

و مناسب آنست کہ احسان بسوئی ظالم بدی کردن در حق مظلوم کہ اولی ترست بہ رعایت احسان

بِخِلَافِ حَقِّهٖ وَيَضْطَرُّ الذِّمِّيُّ اِلٰى اَضْيَقِ الطَّرِيْقِ وَ

بخلاف کسیکہ ظلم کردہ باشد در حق وی و مضطر کند ذمی را بسوئی تنگترین راہ و

لَا يَبْدَءُ بِالسَّلَامِ عَلَيْهِ وَلَا يَزِيْدُ فِي جَوَابِهٖ وَيُسَلِّمُ عَلٰى

ابتدا نکند بسلام بر ذمی و زیادہ نکند در جواب بعنی بگوید السلام علے

مَنْ تَبِعَ لَهُ بِدْعَةً اِنْ كَانَ فِي جَمِيْعِ الْمُسْلِمِيْنَ وَيَدْعُوْ فِي

من تبع لہ بدعۃ اگر باشد ذمی یا کافر در جماعت از مسلمانان و دعا کند ذمی یا در

تَشْمِيْتِهٖ بِالْهِدَايَةِ دُوْنَ الرَّحْمَةِ وَلَا يُرْشِدُ اِلَى الْمَعْبَدِ

جواب عطسہ بہ ہدایت نہ دعا کند برحمت و رہنونی نکند ذمی را بسوئی عبادتگاہ و

وَلَا يُصَافِحُ وَيُعِيْدُ الْوُضُوْءَ اِنْ صَافَحَ وَلَا يَسْتَقْبِلُ

و مصافحہ نکند ذمی را و اعادہ کند وضو را اگر مصافحہ کردہ باشد و استقبال نکند

جَنَازَتَهٗ بِالْوَجْهِ اَلْبَابُ التَّاسِعُ فِي الصَّمْتِ

جنازہ او را بروی خود باب نہم در بیان فواید خاموشی

وَاٰفَاتِ اللِّسَانِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

و آفتہائے زبان بنام خدائے کہ مہربان و بخشندہ است

وَوَرَدَ اِنَّ اَكْثَرَ خَطَايَا ابْنِ اٰدَمَ فِي لِسَانِهٖ فَفِي الصَّمْتِ

در حدیث آمده بتحقیق بیشتر گناهان فرزند آدم در زبان وی است پس در خاموشی نجات یابد

الْوَقَارُ وَاجْتِمَاعُ الْهِمَّةِ وَالْفَرَاغُ لِلْعِبَادَةِ وَالسَّلَامَةُ

یکی حصول وقار دوم فراهم آوردن همت سیوم فارغ بودن برای عبادت چهارم سلامت

مِنْ اٰفَاتِ الدَّارَيْنِ فَاِنَّ الْبَلَاءَ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ مِنْهَا

از آفات دین و دنیا بتحقیق بلا گماشته شده است بگفتار بعضی از آفات این

مَا لَا يَعْنِي وَهُوَ مَا لَا اِثْمَ عَلَيْهِ وَلَا ثَوَابَ فِيْهِ

کلامیست که هیچ فائده ندارد دین را و نه طلاع کلامیست که گناه نباشد بر وی و نه ثواب پس قدیر

تَضْيِيعُ الْوَقْتِ وَقَسَاوَةُ الْقَلْبِ وَوَهْنُ الْبَدَنِ

ضایع کردن گوهر وقت ست و سخت و سیاه شدن دل و سست شدن بدن ست و

تَاْخِيرُ الرِّزْقِ وَاِيْذَاءُ الْحَفَظَةِ وَاِرْسَالُ كِتَابٍ مِنْ

تاخیر رزق حسی و آزار دادن نویسندگان اعمال ست و فرستادن کتاب ست از

اللَّغْوِ اِلَيْهِ تَعَالٰى وَقِرَاءَتُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ تَعَالٰى يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

بیهودگی بسوی خدا تعالی و خواندن آن کتاب پیش وی تعالی در روز قیامت

عَلٰى رُؤُسِ الْاَشْهَادِ وَالْحَبْسُ عَنِ الْجَنَّةِ وَالْحِسَابِ

بحضور مردم و مانده شدن خود ساز دخول بهشت و حساب این بیهودگی

وَاللَّوْمُ وَالتَّعْيِيرُ وَاِيْقَاعُ الْحُجَّةِ وَالْحَيَاءُ مِنْهُ تَعَالٰى

ملامت و سرزنش ست و واقع گردن حجت ست بر خود و شرمندگی ست از خدا تعالی

وَوَرَدَ مِنْ حُسْنِ اِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيْهِ وَ

در حدیث آمده از کمال اسلام مرد ترک کردن اوست چیزی را که عنایت و اهتمام بر آن ندارد و

مِنْهَا الْفُضُولُ وَهُوَ زِيَادَةٌ فِيمَا يَعْنِي فَوْرَدَ

وزیادت زبان کلام زائد است واین زیادہ ہست در کلامیکہ غایت بوی وارد در حدیث آمدہ

طُوبَى لِمَنْ أَمْسَكَ الْفَضْلَ عَنْ قَوْلِهِ وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ

خوشحالی باد مر کسی را کہ باز داشت کلام زائد را از زبان خود و در راہ خدا داد زیادتی را

عَنْ مَالِهِ وَمِنْهَا الْخَوْضُ فِي الْبَاطِلِ كَمَا سِرُّ النِّسَاءِ

از مال خود و بعضے از آفات زبان بسیار فرو رفتن در کارہائی باطلہ است مانند حکایت کردن صفات زنان

وَمُقَامَاتُ الْفُسَّاقِ وَتَنَعُّمُ الْأَغْنِيَاءِ وَتَجَبُّرُ الْمُلُوكِ

و حکایت نمودن از مجالس فاسقین و بیہودہ بیان کردن نعمتہا و تنعمان و تکبر سلاطین

وَحُرُوبُ الصَّحَابَةِ وَالْمَذَاهِبُ الْبَاطِلَةِ فَوَرَدَ أَعْظَمُ

و جنگہائے صحابہ و مذہبہائے فاسدہ در حدیث آمدہ بزرگترین

النَّاسِ خَطَايَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ خَوْضًا فِي الْبَاطِلِ

مردمان از روی گناہ در روز قیامت بیشترین ایشان ست از روی خوض در باطل

وَهُوَ حَرَامٌ وَالْأَوَّلَانِ مَكْرُوهَانِ وَسَبَبُ الْكُلِّ الْحِرْصُ

واین حرام ست و ہر دوئی اول مکروہ اند و باعث این ہر سہ حرص کردن ست

عَلَى عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَالِانْبِسَاطُ بِالْكَلَامِ لِلتَّوَدُّدِ وَالْمِضَاءُ

بر علمے کہ نفع ندارد و گستاخ شدن ست بسخن تا آنکہ یاران او را دوست دارند و گذرانیدن

الْوَقْتِ وَالْعِلَاجُ ذِكْرُ آيَتَانِ الْمَوْتِ وَالسُّؤَالِ وَ

وقت ست و علاج ہمہ اینہا اول یاد کردن آمدن مرگ دوم یاد کردن سوال ہر منقالی

لُحُوقُ الْخُسْرَانِ بِتَضْيِيعِ الْوَقْتِ وَالْعُزْلَةُ وَهُوَ

سیوم یاد کردن زیان کاری ست بضائع کردن وقت و چہارم گوشہ گرفتن ست از مردم و این

الانفع والقاء نواة في الفم وهو مروي عن الصديق
علاج مانع ترست بهم امد چش حسته خراست در دهن دانه مروی ست از ابو بکر صدیق
رضي الله تعالى عنه والسكوت عن بعض المهمات ومنها
رضی الله تعالی عنه وششم خاموش ستن از بعضی کارها نیز ضروری بود واز آفات زبان
المراء وهو الطعن في الكلام باظهار خلل او طغيان و
ستیزه کردن ست وآن طعنه کردن ست در کلام کسے بظاهر کردن خلل یا بردگی و
هو حرام والواجب السكوت او السؤال مستفيدا
این حرام ست وواجب درین وقت سکوت ست یا سوال کردن ست در حالیکه مستفید باشد
او التعريف متلطفا وورد من ترك المراء وهو
یا ظاهر کردن خلل ست در حالیکه نرمی کننده باشد آمده در حدیث آمده که کسے که ترک کرد ستیزه را و حال انکه او
محق بني له بيت في اعلى الجنة ومن تركه وهو مبطل
صاحب حق ست بنا کرده شود برای او خانه در بالاے جنت ومن ترک کرد ستیزه را و حال انکه او باطل
بني له في اسفل الجنة ومنها الجدال وهو مراء
بنا کرده شود مر او را خانه در پائین جنت واز آفات زبان جدال ست ومین عبارت از ستیزه
يتعلق باظهار المذاهب وهو يعرف بكر اهتراصابة
کر تعلق میگیرد باظهار مذاهب وجدال شناخته میشود بنا خوش داشتن ریسیدن
الخصم وارادة اخطائه واظهار فضل النفس و
خصم بصواب وارادہ خطا کردن او واظهار کردن فضل نفس خود و
ورد ان اول ما عهد الي ربي ونهاني عنه
در حدیث آمده بتحقیق نخستین چیزی که عهد کرد خدا از من پروردگار من ومنع کرد مرا از آن

بُعْدُ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ وَشُرْبُ الْخَمْرِ مُلَاحَاةُ الرِّجَالِ

بعد پرستش بتان و آشامیدن شراب منازعت با مردم ست

وَالسَّبُّ الْتَرَفُّعُ وَالْغَضَبُ وَعِلَاجُ كُلٍّ فِي مَوْضِعِهِ

و باعث بر مزار و جدال برداشتن ست مرتبۂ خود را و سبب بر گرخشم ست و علاج ہر واحد مذکور ست در موضع خود

وَمِنْهَا الْخُصُومَةُ وَهِيَ لَجَاجٌ فِي الْكَلَامِ لِاسْتِيفَاءِ حَقٍّ

و از آفات زبان خصومت ست و آن عبارت است از سخت نمودن در کلام بجہت تمام گرفتن حق خود

اِبْتِدَاءً وَاعْتِرَاضًا فَوَرَدَ اَبْغَضُ الرِّجَالِ اِلَى اللّٰهِ

در ابتدا بی حال یا از روی اعتراض و در حدیث آمد دشمنترین مردمان بسوی اللہ تعالے

اَلَدُّ الْخَصِمِ وَهُوَ حَرَامٌ اِلَّا لِمَظْلُومٍ يَنْصُرُ حُجَّتَهُ

سخت ترین خصومت کنندگان ست و این حرام است مگر ستم رسیدہ را کہ تائید کند مدعای خود را

بِطَرِيقِ الشَّرْعِ مُقْتَصِرًا عَلَى الْحَاجَةِ وَالْاَوْلٰى التَّرْكُ

باسلوب شرع در حالیکہ اقتصار کنندہ باشد بر مقدار حاجت خود و بہتر ترک خصومت ست

لِعُسْرِ ضَبْطِ اللِّسَانِ عَلَى الْاِعْتِدَالِ وَالْاِحْتِرَازِ عَنْ

بجہۃ دشواری نگہداشتن زبان بر حد اعتدال و بجہۃ دشواری احتراز کردن از اخلاق رذیہ

مُوجِبَاتِ الْاِثْمِ كَالْحِقْدِ وَالْغَضَبِ وَالسَّبِّ وَالْفَرَحِ

واجب کنندہ گناہ اند مانند کینہ و خشم و دشنام و خوشحال شدن

بِغَمِّ الْمُسْلِمِ وَفَوْتِ طِيبِ الْكَلَامِ وَمِنْهَا التَّشَدُّقُ

باندوہ مسلمان و بجہۃ فوت شدن خوشگوئی باخصم و از آفات زبان چرب زبانی ست

بِتَكَلُّفِ السَّجْعِ وَالتَّصَنُّعِ فِيهِ فَوَرَدَ شِرَارُ اُمَّتِي

بتکلف کردن در سجع و خوشگفتن را از آن در کلام در حدیث آمدہ بدترین امت من

الَّذِيْنَ يَتَشَدَّقُوْنَ فِي الْكَلَامِ وَالتَّشَبُّعُ اِظْهَارُ الْفَصَاحَةِ

کسانند کہ جرمہ زبانی می کنند در کلام و تشبع آراستن کلام اظہار فصاحت

وَالْبَلَاغَةِ اَمَّا تَحْسِيْنُ الْاَلْفَاظِ فِي الْمَوَاعِظِ لِلتَّاْثِيْرِ

و بلاغت امّا آراستن الفاظ در خطب و تذکیر برائی تاثیر قلوب

فَجَائِزٌ دُوْنَ الْاِفْرَاطِ وَمِنْهَا الْفُحْشُ وَهُوَ التَّصْرِيْحُ

پس جائز است بے افراط و ازانجملہ زشت گوئی است و ایں عبارت از تصریح کردن

بِالْاَلْفَاظِ الْمَوْضُوْعَةِ لِلْاَعْضَاءِ الْمُسْتَقْذَرَةِ كَلَفْظِ الْجِمَاعِ وَالْبَوْلِ وَالْحَذَاءِ وَزَوْجَتِكَ

بالفاظ موضوعہ اعضاء مستقذرہ کلمات زشت ہمچو لفظ جماع بمعنی آوردن و بول و جذام و لفظ زوجہ تو

فَوَرَدَ الْفُحْشُ لَيْسَ مِنَ الْاِسْلَامِ وَمِنْهَا السَّبُّ فَوَرَدَ

در حدیث آمدہ فحش گفتن نیست از خصائل اسلام و ازانجملہ دشنام دادن است آمدہ

فِي حَدِيْثٍ سِبَابُ الْمُؤْمِنِ فُسُوْقٌ وَالتَّخْصِيْصُ فِي مِثْلِهٖ اَنْتَ

در حدیث دشنام دادن مسلمان فسق ست و خصومت در مثل ایں الفاظ آنست کہ

اِلَّا مِنْ بَنِيْ فُلَانٍ يَا سَيِّئَ الْخُلُقِ لَاحَيَاءَ لَكَ يَا اَحْمَقُ

گوید از قبیلہ فلان اے بدخو نیست ترا حیا اے احمق

يَا جَاهِلُ فَكُلُّ لَا يَخْلُوْ عَنْ جَهْلٍ وَحُمْقٍ وَمِنْهَا اللَّعْنُ

اے نادان ہر یکے خالی نیست از نوعے نادانی و حماقت و ازانجملہ لعن کردن ست

وَهُوَ الْاِبْعَادُ عَنْ تَعَالٰى فَهُوَ حُكْمٌ عَلَى اللّٰهِ تَعَالٰى فَلَا

و آن عبارت از دور ی جستن ست از رحمت خدائے تعالیٰ پس ایں حکم کردن ست بر اللہ تعالیٰ پس

يَجُوْزُ اِلَّا عَلٰى مَيِّتٍ كَافِرٍ لِجَوَازِ اَنَّهٗ اَسْلَمَ اِلَّا اِذَا عُلِمَ

جائز نیست لعن کردن مگر بر مردہ کافر بسبب احتمال یکہ اسلام آوردہ باشد مگر وقتی کہ معلوم

مؤمن كافرا كابي جهل وفرعون ولا يجيء لاحتمال انه
مثل ابي جهل و فرعون و نيز جائز نيست لعن بر كافر زنده بجهة احتمال انكه
يسلم بخلاف الترحم للاسلام الحالي لانه سؤال
در آخر اسلام آرد بخلاف ترحم كه متعلق مسلمان با نظر باسلام او در حال حال زيرا كه اين طلب كردن
الثبات على الاسلام وهو مستحب وسؤال الثبات
ثبات اوست بر اسلام و اين مستحب و طلب نمودن ثبات كافر
على الكفر كفر ويجوز التعميم مثل لعن الله الكافرين
بر كفر كفرست و جائزست تعميم لعنت چنانكه گويد لعنت كند خدا تعالى كافرانرا
والاولى الترك مطلقا اذ هو مما لا يعنيه فورد
و بهتر ترك لعنت ست مطلق زيرا كه لعنت گفتن از جمله ما لا يعنى ست در حديث آمده
المؤمن ليس بلعان ومنها نسبة الذنب الى المسلم
مسلمان نميباشد بسيار لعنت كننده و از آفات زبان نسبت كردن گناه است بسوى مسلمان
الا الذنب بعد التحقيق ومنها الدعاء على احد
مگر گناهى را كه معلوم شود بعد از تحقيق و از آفات زبان دعا بد كردن ست بر كسى
فورد ان المظلوم ليدعو على الظالم حتى يكافيه
آمده است در حديث تحقيق مظلوم هر آئينه دعائى بد ميكند بر ظالم تا آنكه برابرى ميكند ظلم او را
ثم يبقى للظالم عنده فضيلة يوم القيمة ومنها
پس زيادتى ماند براى ظالم نزد وى زيادتى در روز قيامت و از آفات زبان
المزاح وهو مطايبة القلب وهو مذموم
خوش طبعى كردن ست و اين خوش كردن دل ست و آن مذموم و منهى عنه است

لا تنزل ولد كثيرا من الذنوب
زیرا کہ از و اطفال پیدا میکند بسیاری از گناہان وعیبہا

العاقل وجرعة السفيه وسقوط الوقار وذهاب
صاحب عقل و گستاخی نادان وزائل گشتن وقار و ہیبت و رفتن

حلاوة المحبة والغفلة عنه تعالى وظلمة القلب وورد
شیرینی دوستی و غفلت از ذکر وی تعالے و سیاہی دل و در حدیث آمدہ

لا تمار لخاك ولا تمازح إلا النادر الخالي عن الباطل
مجادلہ مکن برادر خود را و مزاح مکن با وی مگر مزاح نادر کہ خالی باشد از باطل

كما هو المأثور ومنها الاستهزاء وهو استحقار الغير
چنانچہ مروی است و از آفات زبان سخریہ کردن بر کسے است و آن عبارت از حقارت کردن

يذكر عيوبه على وجه يضحك قولا أو فعلا وهو حرام
مذکور کردن عیبہائی او بر وجہیکہ خندہ کردہ شود بقول یا بفعل و استہزا ہمہ بآن حرام است

لأنه إيذاء وورد ق لا يسخر قوم من قوم عسى أن
زیرا کہ سبب ایذاست آمدہ است در قرآن مجید استہزا نکند گروہی از گروہی دیگر زانکہ باشد کہ

يكونوا خيرا منهم ولا من غير أخاه بذنب قد تاب
باشند آنان بہتر از ایشان و نہ عیب کند برادر مسلمان خود را بگناہی کہ او توبہ کردہ

منه ولم يمت حتى يعمله إلا في من جعل نفسه مسخرة
ازو تا آنکہ بکند آن گناہ را مگر در حق کسیکہ گردانیدہ باشد نفس خود را مسخرہ

يمزح فهو كالمزاح ومنها إظهار السر فهو من
کہ مزاح کردن میشود پس مسخرہ مانند مزاح است و از آفات زبان ظاہر کردن راز مسلمان است پس از آنچہ

لوم الطبع وفيه الإيذاء والاستحقار وورد لا يحل
عوسیل طبع ست ودریں ایذائے مسلمان ست وسبک داشتن او ودرحدیث آمدہ حلال نیست
لامرأ تفشي على صاحبه ما يكره إذا حدث
مرد مسلمان را کہ افشا کند بر صاحب خود چیزے را کہ مکروہ دارد وقتیکہ گفت
الرجل الحديث ثم التفت فهي أمانة ومنها الوعد
مرد سخنے پس آن سخن امانت ست واز آفات زبان زبان وعدہ کردن
على عزم الخلف فهو من ثلث هي علامة النفاق و
بر قصد آنکہ خلاف وعدہ نماید پس ایں از جملہ سہ خصلت ست کہ آنہا علامت نفاق اند و
الواجب الوفاء في كل وعد فهم منه الجزم وإن استثنى
واجب در شرع وفا کردن ست در ہر وعدہ کہ فہمیدہ شدہ ازاں جزم اگرچہ انشاء اللہ بگوید
فورد ق أوفوا بالعقود العقد دين أو عطية و
در قرآن مجید آمدہ ایفا کنید بعہدہا در حدیث آمدہ وعدہ کردن مانند دین یا عطا کردن ست و
يعذر إن ترك بعذر فورد فيه نفي الإثم إن كان
معذور داشتہ شود وعدہ کنندہ اگر ترک کند بعذر در حدیث آمدہ در ترک وعدہ نفی گناہ ست اگر باشد
في نيته الوفاء لكنه متصور بصورة الخلف فالأولى
در نیت وے وفا کردن آں لیکن عدم ایفا بعذر متصور ست بصورت خلاف پس بہتر
الاحتراز ومنها الكذب وهو حرام إلا إذا وقع في تركه
احتراز کردن ازو وعدہ واز آفات زبان دروغگوئی ست واین حرام ست مگر وقتیکہ حامل شود ترک کردن
أفحش منه كما في ستر الأسرار والإنكار عن العلم
منکری عظیم تر از کذب چنانچہ در پوشیدن رازہائے مسلمانان وانکار کردن از علم خود

بِمَكَانِ مَنْ اُخْفِيَ عَنْ ظَالِمٍ قَاصِدِ قَتْلِهٖ اَوْ فِيْرَا

مکان کسیکہ پنہاں شدہ باشد از ظالمی کہ قصد کردہ است کشتن او را یا در گذشتہ کہ ہمچنیں است

مِنَ الصِّدْقِ كَمَا فِيْ اِصْلَاحِ ذَاتِ الْبَيْنِ فَوَرَدَ

از راست چنانچہ در صلح کردن میان دو مسلمانان در حدیث آمدہ

اَلْاِسْتِثْنَاءُ فِي الْحَرْبِ وَالْاِصْلَاحِ وَالْحَدِيْثِ مَعَ الْمَرْاَةِ

استثنا در جنگ و صلح دادن و در سخن گفتن مرد با زن

لَا عِنْدَ اسْتِوَاءِ الطَّرَفَيْنِ فَاَصْلُهٗ قَبِيْحٌ وَالْاَوْلٰى التَّرْكُ

جائز نیست کذب نزد مساوی بودن ہر دو طرف زیرا کہ اصل کذب قبیح است و بہتر ترک کردن است

فِيْ حَاجَةٍ لَا حَاجَةَ الْغَيْرِ اِنْ اَمْكَنَ لِغُمُوْضِ الْاَمْرِ وَلَوْ

در مقصود خود نہ در حاجت غیر خود اگر ممکن باشد ترکان بہتر و شاید بودن در امر مخفی

تَعْرِيْضًا لِاَنَّهٗ تَقْرِيْرٌ عَلٰى ظَنِّ كَاذِبٍ وَاِلَّا فَالْمَعَارِيْضُ

بتعریض بود زیرا کہ این ثابت داشتن است بخلاف بر گمان دروغ و در مباحث مباح است

مِثْلُ اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا قُلْتُهٗ وَمُذْ فَارَقْتُكَ مَا رَفَعْتُ الْجَنْبَ

چنانچہ گوئی خدا تعالیٰ میداند آنچہ گفتہ ام و از ان وقت کہ جدا شدہ ام پہلو را

عَنِ الْفِرَاشِ اِلَّا مَا رَفَعَ اللّٰهُ تَعَالٰى فِي الْاِنْكَارِ عَنِ الْقَوْلِ

از فراش مگر آنچہ برداشت آنرا اللہ تعالیٰ در انکار از گفتن

وَالصَّحِيْحَةِ ثُمَّ التَّصْرِيْحُ وَالْمُعْتَبَرُ النِّيَّةُ وَالْاِسْتِفْتَاءُ

و صحیحہ پس تصریح کہ کذب صراحت و معتبر نیت و طلب فتوی ست

مِنَ الْقَلْبِ وَمِنْهُ التَّسَامُحُ فِي الْعَدَدِ مُبَالَغَةً مِثْلُ

از دل و از بعضے انواع مسامحت است در عدد از جہت مبالغہ مانند اینکہ گوئی

قلته يا ابتر هرة فيأثم بالمرة ونحوها الا بالمتجاوز عن

قلته اى آنرا حقير مرتبه پس گناهگار ميشود باين بگوئى مانند او وگناهگار نميشود بلعدد يكه تجاوز كند

الحد المعهود لكن لا يعتاده ففيه خطر الوقوع في الاثم

حد متعارف و معاذره ليكن عادت نكند مبالغه را در كلام زيرا كه در وى خوف افتادن است در گناه و

وفي شهوة الطعام فورد لا تجمعن جوعا وكذبا والا فحش

و در شهوت طعام پس آمده است حديث جمع نكنيد اى گرسنگى و دروغ را و قبيح تر

في اليمين فهو من الكبائر وفي مثل الله يعلم انه كذا فعن

در سوگند پس او از گناهان كبيرست و همچنين در مانند اين قول الله يعلم انه كذا پس در

عيسى عليه السلام انه من اعظم الذنوب وفي الاخبار والرؤيا

عيسى عليه السلام كه اين از بزرگترين گناهان ست و همچنين در اخبار انبيا و خوابها

فيها عدا من اعظم الفرى ومنها الغيبة وورد فيها

زيرا كه دروغ دريشان بسيار و شمرده شده اند از بزرگترين افترا ها و از آفات زبان غيبت دانسته شده است در ين

ح ذكرك اخاك بما يكره ويجوز الاجمال فورد

حديث يادكردن تست برادر خود را بصفتى كه ناخوش دارد و جائز ست غيبت كردن بر وجه اجمال

ما بال اقوام يفعلون كذا الا ان يفهم المعين

چه حال ست اقوام را كه ميكنند اينچنين كار را تا نشناسند مگر آنكه فهميده شود شخص معين

مثل الطائفة الذين مضوا على اليوم وانواعها

چنانكه بگويند جماعة كه آمده بودند بر من امروز چنين حال دارند و انواع غيبت بسيارست

التصريح والتعريض مثل فلان تاب الله عليه الحمد

بطريق تصريح كردن و ديگر شكل آنكه بگويد فلان شخص قبول كند الله تعالى توبه اش را سپاس

لِلّٰهِ الَّذِیْ عَصَمَنِیْ عَنْ مُخَالَطَةِ السُّلْطَانِ وَالْاِشَارَةِ

رضا تعالیٰ مرا آنکہ نگہداشت مرا از صحبت بادشاہ و اشارہ

فَوَرَدَ تَسْمِیَتُہٗ غِیْبَةً وَالْغَمْزُ وَالْمُحَاکَاتُ وَکُلُّ مَا

در حدیث آمد نام کردن او را بہ غیبت و چشمک زدن است و ہر چیز کہ

یُنْبِیْ عَنْھَا وَھِیَ حَرَامٌ فَوَرَدَ قَ وَلَا یَغْتَبْ بَّعْضُکُمْ

خبر دہد از غیبت و این حرام ست آمدہ در قرآن مجید و غیبت کند بعضے از شما

بَعْضًا اَیُحِبُّ اَحَدُکُمْ اَنْ یَّاْکُلَ لَحْمَ اَخِیْہِ مَیْتًا الْآیَةَ

بعضے دیگر را آیا دوست میدارد یکے از شما اینکہ بخورد گوشت برادر خود را در حالیکہ مردہ

ح اَلْغِیْبَةُ اَشَدُّ مِنْ ثَلٰثِیْنَ زِنْیَةً فِی الْاِسْلَامِ

در حدیث آمدہ غیبت کردن کسی سخت تر ست از سی زنا در اسلام و

وَالسَّبَبُ لِتَشَفِّیْ مِنَ الْغَیْظِ وَمُوَافَقَةُ الْاَقْرَانِ نَحْوُ

و سبب غیبت یکے شفا حاصل کردن ست از خشم و دیگر موافقت رفیقان از جملہ خوش آمدن

عَنِ التَّشْقِیْلِ وَالتَّحَامِیْ عَنْ رَدِّ قَوْلِہٖ لِسَبْقِ الْغَیْرِ فِیْہِ

از گرانی خود و حمایت کردن صاحب غیبت قول خود را از رد و اعتراض غیر مثلی آنکہ

تَقْبِیْحُہٗ وَالتَّبَرِّیْ عَنْ فَاحِشَةٍ مَنْسُوْبَةٍ لِلْغَیْرِ بِالتَّسْبِیْبِ

تقبیح حال وی و خلاص کردن خود را از عمل ناشائستہ کہ منسوب ست بسوی وی بسبب

اِلَی الْغَیْرِ وَالْمُبَاھَاتِ وَالْحَسَدُ وَالْاِسْتِھْزَاءُ وَنَحْوُھَا

بسوی غیر خود و بزرگی ست و نادانی مبنی ست و استہزا کردن و مانند این

وَالْعِلَاجُ ذِکْرُ مَا وَرَدَ فِیْھَا وَدَفْعُ السَّبَبِ بِمَا

و علاج برای غیبت یاد کردن چیزی ست کہ وارد شدہ است در و دفع کردن آن سبب بہ

وَالْمُرْخِصُ لِلظُّلْمِ فَوْقَ دَقِّ لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ
بحول خود دعوت خواست زنده در صیت بکے اظہار ظلامت وارد شد در قرآن مجید دوست ندارد

بِالسُّوْءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ الْاٰيَةَ اِنَّ لِصَاحِبِ
سخن بد را مگر کسیکہ ظلم کردہ شدہ تا آخر آیت در حدیث آمدہ بتحقیق مرصاحب

الْحَقِّ مَقَالًا وَالْاِسْتِعَانَةَ عَلٰى تَغْيِيْرِ الْمُنْكَرِ وَاِصْلَاحِ الْعَامِ
حق را جائے سخن ست و مدد دیگر طلب کردن ست بر تغیر دادن نا شستہ و اصلاح کردن عام کہ

وَهُوَ مَا ثُوْرٌ وَالْاِسْتِفْتَاءُ فَلَمْ تَمْنَعْ هِنْدٌ ذَاكِرَةٌ بُخْلَ اَبِيْ
دریافت کردن ست و دیگر طلب وی کردن ست زیرا کہ منع کردہ نشد ہند بنت عتبہ در حالیکہ ذکر کنندہ بود

سُفْيَانَ لِاَخْذِ مَالِهٖ بِغَيْرِ عِلْمِهٖ وَالتَّعْرِيْضُ اَوْلٰى
ابی سفیان شوہر خود را بچہ گرفتن وی مال او را بے اطلاع وی و تعریض اولیٰ ست

وَالتَّحْذِيْرُ عِنْدَ خَوْفِ سِرَايَةِ الْفِسْقِ وَالضَّرَرِ اِلَى
و دیگر ترسانیدن سلمانی ست نزد خوف سرایت کردن فسق یا ضرر بسوے

الْغَيْرِ فَقَدْ وَرَدَ اُذْكُرُوا الْفَاجِرَ بِمَا فِيْهِ لِيَحْذَرَهُ
غیر در حدیث آمدہ ذکر کنید فاجر را بچیزیکہ در وی ست تا احتراز کنند ازو

النَّاسُ اَمَّا مُعَاوِيَةُ فَرَجُلٌ صُعْلُوْكٌ لَا مَالَ لَهٗ وَاَمَّا
مردمان در حدیث آمدہ اما معاویہ پس مردی درویش فقیر ست نیست ہیچ مال او را و اما

اَبُوْ جَهْمٍ فَلَا يَرْفَعُ الْعَصَا عَنْ اَهْلِهٖ اَنْكِحِيْ اُسَامَةَ بْنَ
ابو جہم پس نمی بردارد چوب خود را از اہل خود نکاح کن اسامہ بن

زَيْدٍ وَاشْتِهَارُ الْمَذْكُوْرِ بِاسْمِ الْعَيْبِ كَالْاَعْمَشِ
زید را کہ زشت و دیگر مشہور بودن مذکور بلقبے کہ مشعر از عیب ست مانند شب کور

وَالْاَعْرَجِ وَالْعُدُولُ اَوْلٰی وَاَظْهَرُ وَالْفِسْقُ فُجُورٌ

ونیک دیدہ دل کردن بہتر است وعدول دیگر آشکارا نمودن ناشنیدنی را آمدہ

حَ مَنْ اَلْقٰی جِلْبَابَ الْحَیَاءِ عَنْ وَجْهِهٖ فَلَا غِیْبَةَ

در حدیث کسیکہ عنداز در پردہ حیا را از روئے پس نیست غیبت

لَهٗ وَنَحْوُهٗ مِنَ الْغَرَضِ الصَّحِیْحِ وَالْاَصْلُ الْاِسْتِفْتَاءُ مِنَ

مراورا وماند آنچہ مذکور شد از غرض صحیح شرعی واصل دین ایں طلب فتوی از

الْقَلْبِ وَمِنْهَا النَّمِیْمَةُ وَهِیَ تَبْلِیْغُ كَلَامٍ یُقَالُ فِیْ حَقِّ

دل ست ودارآفات زبان سخن چینی ست واین عبارت از رسانیدن سخن اشاں است

الْغَیْرِ اِلَیْهِ وَهُوَ حَرَامٌ فَوَرَدَ قَدْ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِیْمٍ

غیر بسوئی غیر وسخن چینی حرام ست وارد شدہ در قرآن بمذمت ہر کس عیب کنندہ ورنجاننده

الْاٰیَةَ اَلَا اُخْبِرُكُمْ بِشِرَارِكُمُ الْمَشَّاءُوْنَ بِالنَّمِیْمَةِ

تا آخر آیہ در حدیث آمدہ خبر دہم شما را بدترین شما روندگان از مجلس بسخن چینی

وَالسَّبَبُ اِرَادَةُ الشَّرِّ فِی الْقَائِلِ وَاِظْهَارُ مَحَبَّتِهٖ

وسبب نمیمہ قصد شر ست در سخن چین با اظہار دوستی خود ست

السَّامِعَ اَوِ التَّقَرُّبُ بِالْحَدِیْثِ فَعَلَی السَّامِعِ التَّكْذِیْبُ

بشنونده یا محض خوش آمدی ست بحکایت اہل دنیا پس لازم ست بر شنونده تکذیب کردن

لِاَنَّ النَّمَّامَ فَاسِقٌ لَا یُقْبَلُ قَوْلُهٗ وَمِنْهَا التَّكَلُّمُ مَعَ

زیرا کہ سخن چین فاسق ست قبول کردہ نمیشود قول واز آفات زبان تکلم کردن ست

كُلِّ مُتَعَادِیَیْنِ بِمَا یُوَافِقُ فَهُوَ نِفَاقٌ وَوَرَدَ

ہر دو متعادی دوست دشمن بچیزیکہ موافق باشد او را پس این از نفاق ست آمدہ است

مَنْ كَانَ لَهُ وَجْهَانِ فِي الدُّنْيَا كَانَ لَهُ لِسَانَانِ

کسیکہ باشد مراورا دو روئے در دنیا باشد اورا دو زبان

فِي الْآخِرَةِ وَمِنْهَا الْمَدْحُ فَهُوَ يَضُرُّ الْمَادِحَ لِخَطَرِ الْمَمْدُوحِ

در آخرت و از آفات زبان ثنا گفتن ست پس این ضرر میکند مدح کنندہ را بجہت خوف ممدوح

وَالْفَاسِقِ وَالرِّيَاءِ وَالْكِذْبِ فَوَرَدَ اِنْ كَانَ لَا بُدَّ لِاَحَدِكُمْ

و بجہت فاسق و ریا و کذب وحدیث آمدہ اگر باشد لابد یکے از شما را

اَنْ يَكُونَ مَادِحًا فَلْيَقُلْ اَحْسِبُ فُلَانًا وَاللّٰهُ حَسِيبُهُ وَلَا يُزَكِّي

اینکہ باشد مدح کنندہ کسے را پس باید کہ بگوید گمان می برم فلان کس را و خدا حسیب او ست و پاک نمیکند

عَلَى اللّٰهِ اَحَدًا وَوَرَدَ اِنَّ الْكِبْرَ وَالْعُجْبَ فَوَرَدَ فَبِحَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ

بر خدا کسے را و کبر و عجب پس آمدہ ست در حدیث بریدی گردن برادر خود را

وَمِنْهُمْ مَا اَفْطَعُ وَلَوْ سَلِمَ عَنْهُ فَنَدُوبٌ اِلَى الْبِرِّ فَوَرَدَ

و بعضی ہم ما اقطع و اگر سالم باشد از ضرر پس مستحب ست ترک کردن او در حدیث آمدہ

اَنَا سَيِّدُ وُلْدِ اٰدَمَ وَلَا فَخْرَ اِلٰى قَوْلِهٖ اِيْثَارًا لَا اِفْتِخَارًا

من سید فرزندان آدم ام و این بزرگی نیست مرا یعنی میگویم بنا بر ایثار امتثال حق تعالیٰ

وَمِنْهَا لَوْ وُزِنَ اِيْمَانُ اَبِيْ بَكْرٍ بِاِيْمَانِ الْعَالَمِ لَرَجَحَ وَمِنْهَا

و بعضی شمردہ اگر وزن کردہ شود ایمان ابی بکر با ایمان تمام عالم ہر آینہ راجح آید و از آفات زبان

اَلتَّكَلُّمُ بِالْمَنْهِيِّ عَنْهُ كَالْحَلْفِ بِالْاٰبَاءِ وَتَسْمِيَةِ الْعِنَبِ

تکلم کردن ست بالفاظ منہی عنہ چنانچہ سوگند خوردن بہ پدران و نامیدن انگور را

بِالْكَرْمِ وَقَوْلِهٖ مَا شَاءَ وَشِئْتَ وَعَبْدِيْ

بکرم و مانند چنانچہ گفتن این قول آنچہ خواست خدا تعالیٰ و آنچہ خواستی تو و گفتن الکاعبدی

وَامَتِي وَرَبِّي وَرَبَّتِي فَالصَّوَابُ ثُمَّ شِئْتَ وَشَيْءٌ

وامتی وکنن مالک ربی و ربتی پس صواب آنست کہ بگوید پس ہر آنچہ

وَجَارِيَتِي وَسَيِّدِي وَسَيِّدَتِي وَنَحْوِهَا مِمَّا

وکنیز من وسید من وسیدہ من و مثل آنہا و از آفات زبان

الْعَامَّةُ عَمَّا يَتَعَذَّرُ إِدْرَاكُهُ كَسِرِّ الرُّوحِ وَحَقَائِقِ

عوام است باکدیگر از انچہ دشوار است دریافت او مانند حقیقت روح و دقائق صفات

أَوْ يَضُرُّ كَسِرِّ الْقَدَرِ وَكَالْقَوْلِ بِالظَّنِّ وَهُوَ مَا

یا سوال کردن از انچہ ضرر میکند مانند حقیقت قضا و قدر و بحکم کردن بر چیزیکہ بگمان دارد

بِهِ الْقَلْبُ فَوَرَدَ اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِلَّا

آنکہ دل بنده دارد و شده در قرآن مجید ای گروه مسلمانان اجتناب کنید بسیار از ظن

إِلَّا إِذَا أَخْبَرَ عَدْلٌ وَعُلِمَ عَدَمُ الْعَدَاوَةِ وَنَحْوُ إِلَّا

مگر وقتیکہ خبر داد مرد عادل و دانسته شد نبودن دشمنی میان ایشان و مانند آن

إِذْ تُكَنِّ بِهِ سُوءُ الظَّنِّ أَيْضًا وَالتَّحَسُّسُ فَهُوَ هَا بِكَ

زیرا کہ در دگمان بد شتن نیز مثل بگمانی ست نیز و مانند جاسوسی کردن کہ این آورده شده

فَوَرَدَ قِفْ وَلَا تَجَسَّسُوا وَالِاسْتِمَاعِ فَوَرَدَ

آمده در قرآن مجید و جاسوسی کنید و مانند مستمعین قول بظن در قرآن مجید کہ

سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ مَعَ الْمُسْتَمِعِ شَرِيكُ

بشنوند سخن بیہوده را اعراض نمایند ازان و در حدیث آمده مستمع در کلام شریک

وَفِيهِ هَيَجَانُ الْوَسَاوِسِ وَبَقَاؤُهَا فِي

و درین برانگیختن وسواسهاست و بقای آنہاست در نفس و آدمی

لِاقْتِضَاصٍ فِي نَحْوِ الْغِيبَةِ وَالسَّبِّ وَالتَّجَسُّسِ لِانْتِصَافٍ

ثبت قصاص در مانند غیبت و دشنام و جاسوسی از جهة منتصر بودن قصاص

عَلَى مَوْرِدِ الشَّرْعِ وَوَرَدَ إِنِ امْرُؤٌ عَيَّرَكَ بِمَا فِيكَ

بر جائے ورود شرع در حدیث آمده اگر مردی سرزنش کند ترا بچیزیکه در تست

فَلَا تُعَيِّرْهُ بِمَا فِيهِ وَقِيلَ يُقَابَلُ بِمَا لَا كَذِبَ فِيهِ

پس سرزنش مکن تو او را بچیزیکه در وست از عیوب و گفته شد که مقابله کرده شود بچیزیکه نباشد دروغ در وے

وَالْأَوْلَى التَّرْكُ وَالتَّحْقِيقُ أَنَّ الْحُرْمَةَ فِي الْأَشْعَارِ

بهتر ترک مقابله است و تحقیق مقام آنست که نیست حرمت در خواندن اشعار

لِلْالْتِذَاذِ وَلَا الْحُرْمَ كُلُّ لَذَّةٍ وَلَا لِلْوَزْنِ وَلَا الْحُرْمَ

برائے لذت گرفتن و نه هر آینه حرام میشود هر لذتی و نه از جهة مجرد موزون بودن و نه هر آینه حرام میشود

لِسَمَاعِ صَوْتٍ لِعُنْدَلِيبٍ وَالْقُمْرِيِّ فَهُوَ مَوْزُونٌ لِتَنَاسُبِ

شنیدن آواز هزار دستان و قمری زیرا که آواز ایشها موزون است بجهة تناسب

مَقَاطِعِ وَمَقَاطِعِ وَلَا لِلْفَهْمِ وَلَا الْحُرْمَ كُلُّ مَفْهُومٍ هَذَا

مقاطع آواز ایشان و مقاطع آن و نه بجهة فهمیدن معنی او و نه هر آینه حرام باشد هر مفهوم یا دیگر این

وَالشِّعْرُ كَلَامٌ وَالْإِنْشَادُ مَأْثُورٌ وَالنَّهْيُ لِلتَّجَرُّدِ لَهُ فَهُوَ

و شعر کلامی است و خواندن مرویست و نهی از شعر خواندن بواسطه تجرد است برائے شعر پس آن

اشْتِغَالٌ بِمَا لَا يَعْنِيهِ وَوَرَدَ لَأَنْ يَمْتَلِئَ بَطْنُ أَحَدِكُمْ

اشتغال است بچیزیکه فائده نمیکند او را و در حدیث آمده برآنیه پر شدن شکم یکے از شما

قَيْحًا حَتَّى يَرِيَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا وَتَضَمَّنَ

پر دارد تا آنکه فاسد گرداند شکم او را بهتر است او را از پر شدن او شعر و دیگر نهی بر آنچه متضمن

[illegible]

فحشا وهجاء وافترآء كنظم الكفار والمبتدعة وبحو

فحش و هجو را و بهتان را مانند شرارت کافران و بدعتیان و امثالهم

هجاؤهم فعله الحسان رضي الله تعالى عنه وامر به

هجو کفار ایشان را کرد ثابت حسان رضی الله تعالی عنه و امر کرد به آن و امثالهم

والتوسع في المدح ازيد من الوصف المذكور

و مبالغه کردن در مدح زیاده از آن وصف مذکور

لانه ليس بكذب لفقد قصد اعتقاد صورته

زیرا که توسع در مدح نیست کذب بجهة کم بودن قصد اعتقاد صورت کذب

توارث استماع المبالغات بلا نكير ووصف الخد

میراث گرفتن خلف از سلف شنیدن مبالغه ها را بے انکار کردن و وصف کردن اهل

والقد والصدغ على الاقرب ان لم يحمل على معتاد

خد و قد و صدغ بر قول اقرب اگر حمل نکرده شود بر زینتے معتاد

سواء مرتبة وامتهانا واستعار العارف سواد الحبة

سوائے زیور خود و ابتذال خود و باستعاره کند عارف سیاهی زلف را

لظلمة الذنب في بياض الخد لنور الايمان والطاعة

برائے تاریکی گناه در روشنی رخساره برائے نور ایمان و طاعت

والوصال للقاء تعالى والفراق للحجاب ونحوهما

و وصال را برائے دیدار الٰہی و فراق را برائے حجاب و مانند آن

النظر الى الاثر في التعني به على الاقرب

بطرف تحقیق بسوئے اثر است کردن و دوست داشتن بشر بر قول صحیح کہ اقرب بصواب است

فَيُسْتَحَبُّ وَقَدْ يَجِبُ إِنْ شَوَّقَ إِلَى الْحَجِّ أَوِ الْغَزْوِ وَإِنْ كَانَ قَرِيبًا

پس مستحب است اگر شوق آرد سامع را بسوی حج و غزوه اگر باشد واجب بروے

بِخِلَافِ نَحْوِ الْفِقْهِ إِلَّا لِمَنْ يَجِبُ وَالْأَبْوَانِ لَا يَأْذَنَانِ أَوْ غَلَبَ

بخلاف مانند فقه الا مر کسے را که واجب شده و پدر و مادر وے اذن ندهند یا غالب باشد

هَلَاكُهُ فِي الطَّرِيقِ وَنَحْوِهِ أَوْ حَزَّنَ عَلَى التَّقْصِيرِ

خوف هلاک او در راه حج و مانند آن از سوانح دیگر اگر اندوهگین گرداند بر تقصیر وے

فِي الدِّينِ كَالْمَرْوِيِّ عَنْ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَمَا

در امر دین مانند روایت کرده شده از داؤد علیه السلام و مانند آنچه

أَشَدَّهُ الْوُعَّاظُ عَلَى الْمَنَابِرِ أَوْ أَكَدَّ حُبَّ تَعَالِي مُبَاحٌ

که میخوانند آنرا واعظان بر منبرها مستحب است سرودن و شنیدن اگر زیاده کند وجد و مستی خدا تعالی را و مباح است

إِنْ أَكَدَّ السُّرُورَ فِيمَا يُبَاحُ فِيهِ كَالْعِيدِ وَالْعُرْسِ وَالْوِلَادَةِ

اگر زیاده کند خوشوقتی را در چیزیکه مباح است خوشوقتی در وے مانند روز عید و وقت تزویج و ولادت

وَالْخِتَانِ وَحِفْظِ الْقُرْآنِ فَهُوَ مَأْثُورٌ أَوْ شَوَّقَ إِلَى

و ختنه کردن و روز ختم کردن قرآن پس سرود درین اوقات ماثور است یا زیاده کند شوق بسوی

الْإِخْوَانِ أَوِ الْمَرْأَةِ أَوِ الْأَمَةِ حَرُمَ إِنْ شَوَّقَ إِلَى

برادران یا زنان یا کنیزان حرام ست اگر زیاده کند شوق بسوی

الزِّنَا أَوْ حَزَّنَ عَلَى الْمَوْتَى وَالْبَلَايَا فَوَرَدَ فِي لَكِيلَا

زنا یا زیاده کند تاسف را بر مردگان و بلایا وارد شده در قرآن مجید تا

تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَأَدْنَى تَيْسِيرِ الِاسْتِمَاعِ لِلشَّهْوَةِ

اندوه نخورید بر چیزیکه فوت شد از دست شما و کمترین یا آسان سرودشنیدن ست بجهت شهوة

وَهُوَ بِنَفْخِ الشَّيْطَانِ ثُمَّ لِلتَّلَهِّي بِمُجَرَّدِ النَّغْمَةِ وَ

واین ہمہ از دمیدن شیطان ست پس تر برائی عشرت و بازی است بمجرد آواز سرود و

الْمُوَاظَبَةُ عَلَيْهِ ذَنْبٌ ثُمَّ لِتَرْوِيحِ النَّفْسِ قَطْعًا

مواظبت کردن برین قسم سماع گناہ ست پس برائی آسایش دادن نفس از جہت دور کردن

لِلْمَلَالَةِ مِنَ الْعِبَادَةِ ثُمَّ لِمُقَابَلَةِ حَالِهَا فِي الْمَعَادِ

ملالت و کسل کہ حاصل شدہ باشد از عبادت پس برائی مقابلہ حال نفس در معاد

مَعَهُ تَعَالَى وَيُشْتَرَطُ رِعَايَةُ السُّنَّةِ بِالْحَمْلِ عَلَى مَا يَلِيقُ

با وی تعالے دست داده میشود پس شریعت را محمل بہی اثبات عادت بر چیزے کہ لائق

بِهِ تَعَالَى ثُمَّ لِحُبِّهِ تَعَالَى فَقَطْ وَهُوَ لِمَنْ فَنِيَ عَنْ حَظِّ نَفْسِهِ

بوے تعالے پس برائی دوستی خدا تعالے فقط و این مرتبہ برائی کسی ست کہ فنا شدہ باشد

فِي نَفْسِهِ وَغَابَ عَمَّا سِوَاهُ تَعَالَى حَتَّى عَنْ شُهُودِهِ مَعَهُ

در نفس خود و غائب شدہ از ما سوے حق تعالے تا آنکہ از حضور خود با حق تعالے

أَيْضًا وَمِنْهُ تَوَلَّدُ الْوَجْدِ وَهُوَ مَا صَادَفَ الْقَلْبَ مِنَ

نیز دارد این درجہ سماع پیدا شدن وجد ست و وجد آنست کہ عارض شود دل را از

شَوْقٍ وَخَوْفٍ وَحُزْنٍ وَقَلَقٍ وَوَجْدِي بِقَاءُ الْقَلْبِ

شوق الٰہی و خوف و اندیشہ و ناست و اضطراب و فائدہ ہے بخشد باو کہ ازان حاصل کردہ

وَحُصُولُ الْعِلْمِ وَالْمُكَاشَفَةِ وَرُبَّمَا لَا يُمْكِنُ الْعِبَارَةُ

و حاصل علم ربانی و مکاشفہ را و چیزی ست کہ ممکن نباشد تعبیر

عَنْهُ كَمَا عَنِ الْفَصَاحَةِ وَالْمَلَاحَةِ وَالتَّوَاجُدُ مَذْمُومٌ

از حقیقت وی چنانکہ از فصاحت و ملاحت و وجد کردن متکلف مذموم ست

وَلِأَنَّ الْمَقْصَدَ الْوُصُولُ إِلَى الْحَقِيقَةِ لِوُرُودِ

وَاِنَّ مَقْصَدَ ہمہ است قصد وصول بسوی حقیقت بجہۃ وارد شدن حدیث

اللّٰهُمَّ ارْزُقْنِي حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَحُبَّ مَا

اللّٰهُمَّ روزی کن مرا دوستی خود و دوستی کسی را کہ دوست دارد ترا و دوستی عملی را کہ

يُقَرِّبُنِي إِلَى حُبِّكَ وَمَا سَبَقَ مِنَ النَّهْيِ عَنِ الْكَلَامِ فِي التِّلَاوَةِ

نزدیک گرداند مرا بسوی دوستی تو و بگذشتہ از نہی از سخن گفتن در وقت تلاوت

وَمُشَاهَدَةِ انْقِضَاءِ دَوَامِ ذِكْرِ الشَّيْءِ وَالنَّظَرِ الْكَبِيرِ وَالْفِكْرِ

و مشاہدہ انقضاء دوام یاد کردن چیزے و نظر کردن بسوئے وی و فکر کردن

فِي قَضَائِهِ إِلَى عَشَقِهِ بِمَنْعِ الْخَلَاصِ عَنْهُ وَحَقِّهِ

در قضاء او بسوئے عشق آنچہ نزدیک است کہ ممتنع شود خلاصی از آن و حق سماع

أَنْ لَا يَكُونَ الْمُسْمِعُ مِمَّنْ حَرُمَ النَّظَرُ إِلَيْهِ لِلشَّيْخِ الْأَمِينِ

کہ نباشد سمع دہندہ از جملہ کسانیکہ حرام ست نظر کردن بسوئے وی مگر پیری را کہ خداوند امین ست

عَلَى نَفْسِهِ كَمَا فِي قُبْلَةِ الصَّائِمِ وَلَا الْآلَةِ مِزْمَارًا فَهُوَ

بر نفس خود چنانچہ در بوسہ گرفتن روزہ دار و نباشد آلہ غنا مزمار پس او کہ زمار

شِعَارُ أَهْلِ الشُّرْبِ فَحَرُمَ بِتَعَالُهُ كَخَلْوَةِ الْأَجْنَبِيَّةِ

نشانہا ی شراب خوران ست پس حرام شد از جہت بیت شراب بنا بر حرام شدن خلوت زن بیگانہ

وَالنَّظَرِ إِلَى فَخِذِهَا وَلِأَنَّهُ يُذَكِّرُهُ وَيُشَوِّقُ إِلَيْهِ

و نگریستن بسوئے ران او و بجہت آنکہ یاد میدہد خمر را و شوق میکند بسوئے او

كَالْمَزْمَارِ وَالصَّنَمِ وَفِيرِ التَّشَبُّهِ كَمَا فِي الِاجْتِمَاعِ

مانند مزمار و بت و کردہ سیر شدہ بنا بر اینکہ مشابہت باہل فسق ست چنانچہ در مجمع شدن مردم

وَاِحْضَارِ الْاٰلَاتِ وَنَصْبِ السَّاقِيْ وَاِدَارَةِ السَّكِيْبَا

وبرگردن اسباب طرب وبرپا کردن ساقی دگرباندن پیالہائی مسکرین

بِخِلَافِ نَحْوِ الدُّفِّ وَالطَّبْلِ وَلِلْمُتَغَنِّيْ بِهِ قُرْاٰنًا اِذَا لَا

سلامت باشد دف وطبل عاری وقت ازین نوع آلت کہ راندن بدان حرام کردہ شدہ

يَجُوْزُ فِيْهِ مَدُّ الْمَقْصُوْرِ وَقَصْرُ الْمَمْدُوْدِ لِتُوَافِقَ الْاُصُوْلَ

پس اگر جائز ست در قرآن بدراز خواندن مقصور وبکوتہ خواندن ممدود تا موافق کردن آواز را بقانون

وَلَا النَّهْيُ عَنْ اٰيَةٍ لِاَنْ تُوَافِقَ السَّامِعَ كَاَحْكَامِ

وجائز نیست نہی کردن از خواندن آیتی کہ موافق باشد مراد سامع را مثل آیتی کہ در آن احکام

الْمُعَامَلَاتِ وَالْحُدُوْدِ وَلَا اِقْتِرَانِ ضَرْبِ الْيَدِ بِالدُّفِّ

معاملات ست واحکام حدود ست وجائز نیست مقرون ساختن دستک ودف را

وَيَنْتَفِيْ شَاغِلٌ مِنَ الزَّمَانِ كَوَقْتِ الصَّلٰوةِ وَالطَّعَامِ

وبنفی شود شاغلی از زمان چنانکہ وقت نماز ووقت طعام

وَالْمَكَانِ كَالشَّارِعِ وَمَا فِيْهِ صُوْرَةٌ قَبِيْحَةٌ اَوْ رَائِحَةٌ

واز مکان چنانکہ رہگذر عام وجائیکہ باشد در وے تمثالہائے ناخوش یا بوئے

كَرِيْهَةٌ وَالْاِخْوَانِ كَالْمُتَكَبِّرِ لِلْمُتَوَاضِعِ وَالْمُتَكَلِّ

وبرادران مانند صاحب تکبر کہ متحمل باشد سوئی برابر حال زبردست وا

الْمُشَوِّشِ بِالرَّقْصِ وَخَرْقِ الثَّوْبِ وَالْمُتَزَهِّدِ الْمُفْلِسِ

وتشویش دہندہ برقص وپارہ کردن جامہ وتکلف کنندہ درد کہ مفلس ست

فِي الْبَاطِنِ وَعَدِيْمِ الذَّوْقِ فِي السَّمَاعِ وَالْمُبَاهِيْ

در باطن وکم کنندہ ذوق در سماع ومباہی

الحامل على ما لا يليق به تعالى والملوث قلبه بحب
کہ حامل کنندہ ہست بر معنی کہ نیست لائق بجناب وے کہ ملوث باشد دل وی بدوستی
الدنيا والشهوة والمتلهي بالنغمة ويصغي بالحضور
دنیا وجنب جاہ پابوسی کنندہ بنغمہ وگوش فرا نہد وبشنود بحضور قلب
ولا يلتفت الى الجوانب في وجوه المستمعين ويشغل
والتفات نکند بسوی چپ وراست وبسوی روبہائی شنوندگان واشتغال کند
بتنفيس بر عاية قلبه وما فتح عليه ويجلس على هيئة
بنفس خود بمراعات دل خود وچیزیکہ کشوف میگردد بروے ونشیند بر وضع
المتمايل المستغرق ويهتز زعما يشق كالسعالي
تمایل کنندہ واستغراق کنندہ واحتراز کند ازانچہ پریشان کند خاطر او را مانند سرفہ
والتثاؤب والمنكرات كضرب اليد وتحريك الاطراف
وخمیازہ وامور یکہ ناشائستہ مانند دست برہم زدن وبحرکت آوردن دست ہا
والرقص وخرق الثوب الا ان صار مغلوبا بحيث لا يعلم
ورقص وپارہ کردن جامہ مگر آنکہ گردید مغلوب العقل بحیثیتی کہ نداند
بفعله او لا يطيق الامتناع عنه لطريان نحو هيبة
فعل خود را یا طاقت ندارد منع شدن را الان بجہة عارض شدن مانند خوف ہیبت وعظمت حال
او وجلال او وحياء فيعذر كما غلب على عمر رضي الله تعالى
یا خوف جمال الٰہی یا حیا از تقصیر پس معذور داشتہ شود چنانچہ غالب آمدہ بر حضرت عمر رض
عنه عام الحديبية ويوم مات عبد الله بن
سال صلح حدیبیہ وروزی کہ مردہ بود عبد اللہ بن

أَبِي حَمِيَّةُ الدِّينِ حَيْثُ أَنْكَرَ الصُّلْحَ وَالصَّلٰوةَ عَلَى

ابی شورش دین چنانچہ انکار کرد صلح را و نماز را بر

جَنَازَتِهِ وَالدُّعَاءَ لَهُ وَالْقِيَامَ عَلٰى قَبْرِهِ وَأَبِي طَيْبَةَ

جنازہ عبد الدین ابی وداعا کردن برائی او و ایستادہ شدن بر قبر وی و خاموش نماند و کسی

رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ حَيْثُ شَرِبَ دَمَهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

را ایں کلمہ نہ شنید خون آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم

بَعْدَ الْحِجَامَةِ لٰكِنَّهُ ضَرْبُ تَقْصِيرٍ جَلَّ قَدْرُ ذَوِي الْكَمَالِ

صدور چنیں کلمہ معصیت نوعی از قصور ست کہ بقدرت قدر اہل کمال

عَنْهُ لَا سِيَّمَا الْأَنْبِيَاءُ وَهُمْ أَصْحَابُ شَرَائِعَ مُكَمِّلُونَ وَ

ازاں خصوصا قدر پیغمبران زیرا کہ ایشان صاحب شرع اند کہ کامل کنندہ اند غیر خود را و

يُسَاعِدُ الْإِخْوَانَ فِي الْقِيَامِ وَرَفْعِ الْعِمَامَةِ إِنْ كَانَ مُعْتَادًا

موافقت کند برادران مسلمان را در برخاستن و بر داشتن عمامہ اگر باشد عادت کردہ شدہ

فَالْمُخَالَفَةُ مُوحِشٌ وَالْإِسْرَارُ بِالْمُسَاعَدَةِ فِيمَا لَمْ يَنْهَ

زیرا کہ مخالفت امر متاد وحشت زاست و پوشیدہ کردن ایثار را موافقت در چیزیکہ نہی کردہ نشدہ

عَنْهُ وَصَارَ مُعْتَادًا بَعْدَ عَصْرِهِمْ حَسَنٌ وَإِنْكَارُ بَعْضِ مُتَأَخِّرِي

از آن و حال آنکہ گشتہ ست متاد بعد از زمان سلف نیکست انکار

وَيُخْفِي بِرِئَاءٍ لِئَلَّا يَقْتَدِيَ الْعَوَامُّ وَيُظْهِرُ الْمَنْعَ فَهُوَ يُضِرُّ

و اخفا کند ریا را تا اقتدا کند عوام و ظاہر کند منع را زیرا کہ سکوت ضرر رساند

الْأَكْثَرَ لِلْإِعَانَةِ عَلَى الْهَوٰى وَيَتَخَلَّفُ الْكَامِلُ الْمَعْرِفَةِ

وَالْمَحَبَّةِ لِلْاِسْتِغْنَاءِ عَنِ الْمُحَرِّكِ الْخَارِجِيِّ الْاِبْتِيَّةِ الْاِسْرَارِ

محبت بجهة بے نیاز بودن از محرک بیرونی گرد بنیت شاد کردن اصحاب

بِالْمُسَاعَدَةِ وَتَعْلِيمِ ضَبْطِ الْجَوَارِحِ مَعَ كَمَالِ الْحَالِ وَالْاِسْلَمِ

بموافقت و بقصد تعلیم ضبط کردن اعضا با وجود کمال حال و راجوط

الْاِجْتِنَابِ لِمَكَانِ الْاِخْتِلَافِ وَنُدْرَةِ تَحَقُّقِ الشُّرُوطِ

اجتناب کردن بجهة بودن در محل اختلاف و بجهة نادر بودن تحقق شروط

لِدِقَّةِ مَكَائِدِ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ الْبَابُ الْعَاشِرُ فِي

از جهة دقت شدن مکرهای نفس و شیطان باب دهم دربیان

الْاَنَاةِ وَالْحِلْمِ وَالْعَفْوِ وَالنَّصِيحَةِ

درنگ کردن و شتابی نکردن و عفو کردن و خیر خواهی کردن بمسلمانان

وَالْحِقْدِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ الْاَنَاةُ

و عداوت کردن بنام خدائے مهربان و بخشنده انانة

مَعْنًى بَاعِثٌ عَلَى الْاِحْتِيَاطِ فِي الْاُمُورِ وَالثَّانِي اِتِّبَاعُهَا

معنی اول آنست که باعث شونده است براحتیاط در امور و ثانی عبارت از پیروی کردن آن معنی است

بَعْدَ الدُّخُولِ فِيهِ وَالتَّوَقُّفِ قَبْلَهُ وَضِدُّهَا الْعَجَلَةُ وَهُوَ بَاعِثٌ

بعد داخل شدن درآن امور و توقف پیش از دراماں و ضد اناة شتابی ست و این باعث

عَلَى الْاِقْدَامِ بِاَوَّلِ خَاطِرٍ وَالْاِسْتِعْجَالِ اِتِّبَاعُهُ وَوَرَدَ

بر اقدام فعل اول خطره عبارت از پیروی کردن و وارد شده است در حدیث

اَلْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ اِلَّا فِي تَزْوِيجِ الْبِكْرِ وَقَضَاءِ الدَّيْنِ

شتابی از شیطان ست مگر در نکاح کردن دختر دوشیزه و دیگر در ادائے دین

ای لیتبع تلک الامور بعد الدخول

ای دخول الانسان فیها

ای تتبع تلک الامور اتباعها

ای فی ھذا الاستباع ۱۲

ای الذی یستحق ان یتبع

ای اشتمال ما نزل بنا

ای لیحصل ما نزل بنا

ای ھو ان یکون مقال کنا

ای ھو ان یکون مقال کنا

ای ھو ان یکون مقال ک

وَتَجْهِيزِ الْمَيِّتِ وَقِرَى الضَّيْفِ وَالتَّوْبَةِ مِنَ الذَّنْبِ

و در مسائل حساب ست در ضیافت مہمان، دیگر در توبہ کردن از گناہ

وَاِفَاتُهَا الْحِرْمَانُ عَنِ الْمَطْلُوبِ فَمَنِ اسْتَعْجَلَ تَيَسَّرَ مُتَرَكَّبَهُ

و آفتہائے عجلت محرومی ماندن ست از مطلوب پس ہر کہ شتابی کند در سیر آن بمرتبہ

اَوْ اَجَابَ دَعْوَةً قَبْلَ الْوَقْتِ يَتْرُكُ مَا لَا بُدَّ اَوْ مُكَافَاتٌ

یا در ستاب ستدن دعا پیش از وقت ترک میکند دعا را از جہت ملالت یا مکافات

ظَالِمٍ يُبْطِلُ بِالدُّعَاءِ عَلَيْهِ وَاقْتِحَامُ الشُّبُهَاتِ فَاصِلُ

ظالم را باطل میکند اجر را بدعائے بد کردن بر وے و در آیات عجلہ در آمدن در شبہات زیرا کہ اصل

الْوَرَعِ النَّظَرُ الْبَالِغُ فِي كُلِّ شَيْءٍ وَالْاِفْرَاطُ فِي الْغَضَبِ

ورع نظر رسا و تامل مبالغ ست در ہر چیز و در آیات عجلہ زیادتی در خشم ست

وَهُوَ مَذْمُومٌ فَوَرَدَ اَنَّ الْغَضَبَ يُفْسِدُ الْاِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ

و این مذموم ست آنرا در حدیث خشم گرفتن تباہ میکند ایمان را چنانچہ تباہ میکند

الصَّبِرُ الْعَسَلَ وَهُوَ غَلَيَانُ دَمِ الْقَلْبِ لِطَلَبِ الْاِنْتِقَامِ

صبر شہد را و خشم عبارت از جوش کردن خون دل ست بقصد انتقام

وَالْمَحْمُودُ الْاِعْتِدَالُ وَهُوَ الضَّبْطُ تَحْتَ الشَّرْعِ وَالْعَقْلِ

و محمود اعتدال ست و این ضبط کردن قوت غضب ست زیر حکم شرع و عقل

فَالتَّفْرِيطُ مَذْمُومٌ كَالْاِفْرَاطِ فَوَرَدَ فِي اَشِدَّاءَ عَلَى

پس تقصان غضب مذموم ست چنانچہ افراط آں پس آمدہ در قرآن مجید صحابہ را رضی اللہ عنہم

الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ وَلَا تَاْخُذْكُمْ بِهِمَا رَاْفَةٌ فِي دِينِ اللّٰهِ وَقَالَ

کافران در قرآن حمید و دیگر ثنا بر ایشان در آیہ رحماء و شفقت در دین خدا و در کلمہ

فی زوالہ ما استغنی عنہ ممکن لما احتیج الیہ کطعام

در رفتن چیزیکہ مستغنی ست ازان ممکن ست در زوال چیزیکہ احتیاج کردہ شد باو مثل طعام

یستر جوعتہ وثوب یستر عورتہ وبیت یواریہ وکتاب یطالع فیہ

کہ کمذ گرسنگی وی را و جامہ کہ پوشد تن وی را و خانہ کہ وی پوشد عیال وی را و کتابی کہ مطالعہ کند او

یصعب بتر تفریغ القلب عن حبہا الا لمن غلب علیہ التوحید

برای دشواری فارغ دل از دوستی این چیزہا مگر کسے را کہ غالب شدہ بروے توحید

فبری الخلق مسخرین کالقلم للکاتب وفی الکسر بان

پس بیند خلق را مسخر مانند تسخیر قلم مر کاتب و درین شکستگی غضب باشد

لا یظہر الاثر والسبب الکبر والعجب والمزاح والاستہزاء

تا ظاہر نشود آثار اثر و سبب خشم کبر ست و اعتقاد نفع و مطایبہ کردن و تمسخر بہ گرفتن

والایذاء والحرص فی الفضول وعلاج کل فی موضعہ

و آزار دادن و حرص کردن در زیادتی و علاج ہر واحد مبین ست در محل خود و

بالاتہام بالتواضع والتعبد والقعود والاتکاء والاضطجاع

باحتمال و صبر کردن ست و تقرب جستن ست بنشستن ست و تکیہ گرفتن و دراز کشیدن

والصاق الخد بالارض فالکل مروی ما مور بہ معللا بانہ

بچسپیدن رخسار ست بر زمین پس این ہمہ ماثور ست مامور بہ ست و تعلیل کردہ ست بانکہ

جمرۃ فی القلب بدلیل حمرۃ العین وانتفاخ الاوداج و

اخگریست در دل بدلیل سرخی چشم و برباد شدن رگہائے گردن و

الاستعاذۃ والاستعاذۃ والاستعانۃ بربہ تعالی والعلم

طلب عود کردن ست و پناہ جستن و عود جستن بوی تعالی و دانستن

۲۰۹

بِثَوَابِ الْحِلْمِ وَالتَّحَلُّمِ فَوَرَدَ قَوْلُهُ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ أَيِ
خواہد حلم و تحلم کرد پس وارد شدہ در قرآن مجید و فرو خورندگان خشم را یعنی
الْمُتَحَلِّمِينَ حَ مَنْ كَفَّ غَضَبَهُ كَفَّ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ عَذَابَهُ
تحمل کنندگان کسیکہ باز دارد خشم خود را از وقت خواہیدگی از وے عذاب خود را
حَ إِنَّ الْمُسْلِمَ لَيُدْرِكُ بِالْحِلْمِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ
در حدیث آمدہ بتحقیق مسلمان میرسد بسبب حلم بدرجہ روزہ دار شب زندہ دار
شِدَّةَ غَضَبِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَقُدْرَتِهِ وَفَضِيحَةَ الْآخِرَةِ وَتَشْبِيهُهُ
و بیان شدت غضب اللہ تعالیٰ و کمال قدرت او در سوا کردن در آخرت و تشبیہ دادن
الْحَلِيمَ بِالْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ وَالْغَضُوبَ بِالسَّبُعِ الضَّارِي
حلیم را بہ پیغمبران و ولیان و تشبیہ دادن خشمناک بدرندہ شکار کنندہ
وَفِيهِ هَيْئَتُهُ وَالْعَجْزُ عَنِ الْغَلَبَةِ عَلٰى مُرَادِهِ تَعَالٰى وَالِانْتِقَامِ
و حلم بزشتی صورت خود و حلم بہ عاجز بودن از غلبہ یافتن بر مراد الٰہی و حلم با انتقام
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِ وَحُدُوثِ الذُّنُوبِ لِأَخْذِ اللِّسَانِ فِي
آنکہ غضب کردہ شدہ بروے و پیدا شدن گناہان بجہت گرفتن زبان در
الْفُحْشِ وَالسَّبِّ وَالْجَوَارِحِ فِي الضَّرْبِ وَالْجَرْحِ وَالْقَتْلِ
فحش و دشنام دادن و زخمی کردن و کشتن
وَالْقَلْبِ فِي الْحِقْدِ وَهُوَ ذَمِيمَةٌ فَاحِشَةٌ فَوَرَدَ لِلْمُؤْمِنِ
و در دل در کینہ و حقد خصلت ذمیمہ بسیار زشت پس وارد شدہ در حدیث آمدہ بمسلمان
لَيْسَ بِحَقُودٍ وَالْعِلَاجُ قَلْعُ الْغَضَبِ وَذِكْرُ مَا وَرَدَ
نیست کینہ ور و علاج حقد برکندن خشم ست و یاد کردن چیزے کہ وارد شدہ

فِي الْعَفْوِ مِثْلُ قَوْلِهِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۚ خُذِ الْعَفْوَ

فاضل عفو جائیکہ در قرآن آمدہ است عفو کنندگان از مردم مانند این آیہ بگیر عفو را اے محمد

وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَلَا تَعْفُ عَنِ الْجَاهِلِينَ وَقَوْلِهِ وَإِنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَهُوَ إِسْقَاطُ حَقِّ

و امر کن بمعروف و عفو کردن شما نزدیکتر است بہ پرہیزگاری و عفو جائیکہ از ساقط کردن حق دست بردارد

أَمَّا قَوْلُهُ فِي ضِمْنِ تَصَدَّقْتُ يَعْرِضُ عَلَى عِبَادِكَ فَوَعْدٌ

اما قول او فی ضمن تصدقت اصدق کردم بر ایشان از برای خود را بر بندگان تو پس وعدہ است

وَعَلَيْهِ الْوَفَاءُ وَمَا أَرَبَّكَ الْعُقُودُ مِنْ مَكْرُوهِ كَنَزْكِ

واجب است بر وی وفا و علاج قصد یاد چیزیست کہ ترک شدہ است از آنکہ در از کردہ مانند ترک کردن

الْإِعَانَةَ فِي الْحَاجَةِ وَالدُّعَاءَ وَالْوَعْظَ وَالرِّفْقَ وَوَرَدَ

اعانت مسلمان در وقت حاجت و ترک کردن انکار و پند دادن و نرمی کردن آمدہ است

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرِّفْقَ وَمِنْ حَرَامِهِ كَالسِّعَايَةِ وَالْإِعْرَاضِ

در حدیث بتحقیق خدا تعالیٰ دوست میدارد رفق را و ترک شیء آنکہ در حرام مانند سعایت و اعراض

وَالْإِهَانَةِ وَالْغِيبَةِ وَتَرْكِ صِلَةِ الرَّحِمِ وَقَضَاءِ الْحَقِّ وَ

و بچیز نظارت گریستن و غیبت کردن و ترک کردن پیوند قرابت و ترک کردن ادائے حق و

النَّصِيحَةِ وَهِيَ إِرَادَةُ بَقَاءِ النِّعْمَةِ عَلَى الْمُسْلِمِ مِمَّا لَهُ فِيهِ

نصیحت و این عبارت از ارادہ بقائے نعمت ست بر مسلمان از آنچہ مر او را در آن

صَلَاحٌ عُرِفَ بِغَلَبَةِ الظَّنِّ أَوْ قَيْدٌ بِشَرْطِهِ ضِدُّهَا الْحَسَدُ

صلاح حال شہد کرشاختہ شدہ است بغلبہ ظن یا مقید کردہ شدہ است باشرط صلاح و ضد نصیحت حسد ست

وَهُوَ إِرَادَةُ زَوَالِهَا عَنْهُ مِمَّا لَهُ فِيهِ صَلَاحٌ فَإِنْ

و آن عبارت از ارادہ زوال نعمت ست از مسلمان از آنچہ مر او را در آن چیز صلاح باشد پس اگر

انتفى الصلاح فغيرة واذا اراد مثلها لنفسه دون
منتفی شود صلاح پس غیرت است واگر اراده کرد مانند آں نعمت را برائے خود
الزوال عنه فغبطة ومنافسة والحسد حرام وافاته
زوال آں از مسلمان پس اورا غبطہ است ومنافسہ وحسد حرام است واز ذات حسد
كراهة نعمته تعالى وقضائه وراحة المسلم وفعل المعاصي
کراہت داشتن نعمت خدا تعالیٰ وقضائے اورا وراحت مسلمان واز ہمگاں گناہاں ہست
كالتملق والغيبة والشماتة فورد ق من شر حاسد
مانند چاپلوسی وغیبت کردن وبدیہ محزون شادشدن آمدہ است در قرآن مجید پناہ بگیریم از شر حسد
اذا حسد والتعب في الدنيا والعقاب في الاخرة
چوں ظاہر کند حسد اورنج کشیدن است در دنیا وعذاب است در آخرت
ولا نفع بل ينفع المحسود في الدنيا بمضرة الغد وفي
وے فائدہ بلکہ نفع میکند محسود را در دنیا بمضرت حسد وبس
الاخرة بطلب المكافات وعمى القلب والخذلان ففيه
آخرت بطلب کردن مکافات وکوری دل است وزیاں کاری
الا اثر الا في نعمة الكافر والفاسق المستعين بها على
اثر نیست مگر در نعمت کافر وفاسق کہ استعانت کنندہ است بآں نعمت بر
الفسق فهو يكره من حيث انها الترد ون النعمة بخلاف
فسق زیرا کہ از جہت آنست کہ آں اورا فسق است نہ نعمت بخلاف
الغيرة فورد اتعجبون من غيرة سعد وانا
غیرت کہ در حدیث آمدہ آیا تعجب میکنید از غیرت سعد بن ابی وقاص ومن

اغبر منه والله اغير منا والغبطة فوردق

غیر شاکر تر ہم ازوی وخدا بیامرزد غیرت ناک تر ست از ما ہم وبخلاف غبطہ آمدہ است در قرآن مجید

فلیتنافس المتنافسون ہما فی الاجر سواء

پس باید کہ رغبت کنند رغبت کنندگان و حدیث آمدہ ہر دو در اجر برابر اند

فیمن قال لو ان لی مال فلان لکنت اعمل فیہ

در حق کسیکہ گفت اگر میبود مرا مال مانند مال فلان کس ہر آئنہ میبودم کہ عمل میکردم در

بمثل عملہ فہی تتبع ما غبط فیہ خیر مستر واباحة و

مانند عمل وی پس غبطہ تابع ست چیزے را کہ غبطہ کردہ شدہ است در ان چیز در حرمت و اباحت

وجوبا وندبا والسبب خبث النفس وہو داء

وجوب و استحباب و باعث بر حسد پلیدی نفس ست و حسد بیمارے

من من لانہ جبلی والرغبة فی نعمة الغیر

در ین نیست بجہة آنکہ رغبت نفس جبلی ست در رغبت کردن ست در نعمت دیگرے

کالیرقان وخوف فوت المقاصد کما فی الضرة والعداوة

مانند سپرزاری و ترسیدن ست از فوت شدن مقاصد چنانچہ زنان را در اولاد خود و دشمنی

والتعزز بکراهة ترفع الغیر والتکبر والتعجب

و بزرگ داشتن خود بمکلف بکردہ داشتن بزرگی غیر خود و تکبر ست و شگفت داشتن حاسد

برجحان من سواہ فمن ثم کثر بین الاقارب لکثرة

بفضیلت یافتن کسیکہ برابر ست او را پس از بجہة بسیار شدہ در اقارب بجہة بسیار بودن

تحققہا دون علماء الاخرة فوردق ونزعنا ما فی

تحقق مساوات نہ در میان علمائے آخرت پس وارد شدہ در قرآن مجید و بیرون کشیدیم چیزے را کہ در

صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ وَعَلَا

سینہائی ہمشتیاں اور کینہ صحابیگر یاد ان ایشان نشستہ بر تختہائی ستادان یکدیگر روبرو

كُلِّ ضِدٍّ وَذِكْرِ الْإِنَاثِ الْمَذْكُورَةِ وَمَا وَرَدَ فِيهِ

ہر دانہ ضد او مست و یاد کردن آنات مذکور شدہ اند و آنچہ وارد شدہ است در حق

وُجُوبِ مُوَالَاةِ الْمُؤْمِنِ وَرِعَايَةِ حُقُوقِهِ

واجب بودن دوستی مومن و رعایت حقوق او از نصیحت و غیر آن

قَدْرِهِ وَالْفَوَائِدِ كَالتَّعَاوُنِ وَبَرَكَةِ الْجَمَاعَةِ الْبَا

قدر وی و فائدہا مانند بہ کمک کردن با یکدیگر و برکت اجتماع مسلمانان

الْحَادِي عَشَرَ فِي الْعُزْلَةِ وَالْخُمُولِ

یازدہم در بیان ترک کردن صحبت مردم و گمنامی

وَحُبِّ الذَّمِّ وَبُغْضِ الْمَدْحِ بِسْمِ اللَّهِ

و دوست داشتن مذمت و ناخوش داشتن مدح بنام خدا

الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ فِي الْعُزْلَةِ فَوَائِدُ وَهِيَ الْفِرَارُ

بخشندہ و مہربان در گوشہ گرفتن از مردم فائدہ است و آن گریختن

لِلْعِبَادَةِ فَالْخَلْقُ شَاغِلُونَ وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ

برای عبادت زیرا کہ خلق از وی باز دارندہ اند و بود بر پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم

وَالسَّلَامُ يَعْتَزِلُ فِي جَبَلِ حِرَاءَ وَالْجَمْعُ مُتَعَلِّدٌ

و سلام گوشہ میگرفت در کوہ حراء و جمع کردن میان خلق فائدہ مردم را شود

إِلَّا لِمَنِ اسْتَغْرَقَ بَاطِنُهُ بِهِ تَعَالَىٰ فَغَابَ عَنْهُمْ

مگر کسی کہ غرق شود باطن وی بحق تعالے پس غائب باشد از خلق

قلبا وشهدهم لسانا والخلاص عن المعاصي كالرياء

صلاح دل وظاهر باشد نزد خلق بزبان وخلاصی از معاصی ست مانند ریا

والغيبة والبدع مثل كيف اصبحت عافاك الله

وغیبت وخلاصی از بدعتها مانند اینکه بشخصے گفته شود چگونه صبح کردی یا گفته شود عافیت دهاد ترا

ومشاهدتها فهو يورث الاستحقار والجليس السوء

مراد اللہ عز اسمہ زیرا که این پیدا میکند استحقار دین را واز همنشین بد

لتاثير الصحبة فورد مثل الجليس السوء مثل القين

بسبب تاثیر صحبت پس آمده است مانند همنشین بد مانند حال آهنگر ست

والفتن فورد الزم بيتك واملك عليك

واز فتنه ها در حدیث آمده لازم گیر خانه خود را ومالک شو بر خود ومحفوظ دار

لسانك وخذ ما تعرف ودع ما تنكر وعليك بامر الخاصة

زبان خود را وبگیر چیزیرا که بشناسی بودن او در دین وبگذار چیزیرا که نمی شناسی ولازم گیر بر خود حالت نفس خود را

ودع عنك امر العامة حين قيل ماذا تامرني في زمان

ودور دار از خود امر عوام مردم را فرمود آنحضرت وقتیکه گفته شد چه میفرمائی یا رسول الله مرا در زمان

الفتن وايذائهم بنحو الغيبة والنميمة وطمعهم

صدور فساد واز ایذائی مردم مانند غیبت وسخن چینی واز طمع کردن مردم در دوم

في رعاية الحقوق شديدة وفيها ضياع الاوقات

در رعایت حقوق دشواریست ودرین تضییع اوقات گرانمایه است و

فوات المهمات والطمع فيهم فالنظر الى زهرات

فوت شدن مهمات دینی ودنیوی واز طمع کردن در مردم زیرا که نظر کردن بسوی زینتها

الدُّنْيَا يُحَرِّكُ الْحِرْصَ وَلِقَاءُ الثَّقِيلِ وَالْأَخْمَقُ فِيهِ

دنیا بے جنبانند حرص را و ملاقات ثقیل و احمق زیرا کہ ملاقات ایشان

أَشَدُّ الْبَلَايَا وَفَاقَاتٌ وَهِيَ فَوْتُ التَّعَلُّمِ فَهُوَ مُقَدَّمٌ

سخت ترین بلاہا است و در عرف آفاقست و آں فوت شدن تعلم است زیرا کہ تعلم مقدم ست

لِافْتِقَارِ الْعِبَادَةِ وَالتَّقْوَى إِلَيْهِ وَالتَّعْلِيمِ فَهُوَ أَوْلَى

بجہت محتاج بودن اصول جملہ و در ہیز گاری بسوئے علم و فوت شدن تعلیم ست پس تعلیم اولی است

أَيْضًا إِنْ كَانَ فِي عِلْمِ الْآخِرَةِ وَدَاعِي حَقِّهِ تَعَالَى

نیز اگر باشد در علم آخرت و مراعات کند معلم و متعلم حق وی تعالے را

بِالِاجْتِرَازِ عَنِ الذَّمَائِمِ كَالرِّيَاءِ وَحُبِّ الْجَاهِ فَوَرَدَ

باجتناب کردن از خصلتہائے بد مانند ریا و دوستی مرتبہ پس آمدہ است

إِذَا ظَهَرَتِ الْفِتْنَةُ وَسَكَتَ الْعَالِمُ فَعَلَيْهِ

در حدیث چون پیدا گردد فتنہ و فساد و خاموشی گزیند عالم پس بر وے باد

لَعْنَةُ اللهِ وَلَا فَالْعُزْلَةُ كَمَا فِي زَمَانِنَا الَّذِي هَابَ

دوری از خلق خدا بجا نیاورد و نہ پس عزلت اولی ست چنانچہ متعارف ست در زمانہ ایشاں بیم ترسیدن

عِلْمَ الْآخِرَةِ وَالْعَمَلَ عَلَيْهِ وَتَعَذُّرَ رِعَايَةِ الْحُقُوقِ

شغل علم آخرت و عمل بر دے و بجہت متعذر بودن رعایت حقوق استادی

وَمَوْجَ الْفِتَنِ وَالِانْتِفَاعَ مِنَ الْغَيْرِ بِالْكَسْبِ

و بجہت موج زدن فتنہا و فوت شدن انتفاع گرفتن ایشاں از غیر خود بکسب

لِلْكِفَايَةِ أَوِ الصَّدَقَةِ فَهُوَ أَوْلَى مِنْ عَمَلِ الظَّاهِرِ

بجہت کفایت خود یا بجہت صدقہ دادن پس این کسب بہتر ست از عمل ظاہر

وَالتَّأْدِيبُ بِالْاِرْتِيَاضِ فِي الْبِدَايَةِ وَالتَّأْدِيبُ

فوت شدن ادب بریاضت در اوائل حال وفوت شدن تادیب غیرست

بِالرِّيَاضَةِ فَهُوَ كَالتَّعْلِيمِ وَالْمُؤَانَسَةُ فِيهِ

بریاضت پس تادیب مانند تعلیم ست وفوت شدن الفت ست زیرا که موانست

مُسْتَحَبَّةٌ لِقَطْعِ الْمَلَالَةِ الْمُنَفِّرَةِ لِلْعِبَادَةِ وَثَوَابُ

مستحب ست بجهة دفع کردن ملالة که نفرت دهنده است از عبادت وفوت شدن ثواب

إِقَامَةِ الْجُمُعَةِ وَالْجَمَاعَةِ وَنَحْوِهَا وَحُقُوقُهُمْ كَالْعِيَادَةِ

بریا داشتن نماز جمعه وجماعت حلوه خوست ومانند آن وفوت شدن حقوق اسلمانان مثل بیمار پرسیدن

وَالتَّشْيِيعِ وَالتَّوَاضُعِ فَقَدْ يَحْمِلُ التَّكَبُّرُ عَلَيْهَا

وبدرقه کردن جنازه وفوت شدن تواضع ست پس گاهی باشد تکبر را بر عزلت

بِحُبِّ زِيَارَتِهِمْ تَبَرُّكًا وَالتِّجَارَةِ فَيَتَعَلَّقُ بِهَا

بدوست داشتن زیارت ایشان از جهة تبرک جوئی وفوت شدن تجارت است پس تعلق پیدا کند بتجارت

مَصَالِحُ الدَّارَيْنِ لَاسِيَّمَا الرِّيَاضَةُ وَالْأَصْلُ

مصالح دنیا ودین خصوصا ریاضت واصل در عزلت مخالطة

الْاِسْتِيفَاءُ مِنَ الْقَلْبِ وَحَقُّهَا نِيَّةُ الْاِحْتِرَازِ عَنْ

طلب فتوی ست از دل وحق حرکت نیت باز داشتن خلق ست از

شَرِّ النَّفْسِ وَالْغَدْرِ وَالتَّقْصِيرِ فِي رِعَايَةِ الْحُقُوقِ

شر نفس خود وغدر از شر خلق واز آفت تقصیر کردن او در رعایت حقوق

وَالتَّجَرُّدِ لِلْعِبَادَةِ وَتَهْذِيبِ الْأَخْلَاقِ

ونیت تفرد ست برای عبادت ونیت تهذیب اخلاق ست

وَالسُّلُوكُ فِي طَرِيقِهِ تَعَالَى وَالْحُضُورُ فِي بَحْثِ
وسیر رفتن ست در راہ خدا تعالے وحاضر شدن در امور خیر مانند
الْجُمُعَةِ وَالْجَمَاعَةِ وَالْعِيدِ وَالْحَجِّ وَمَجَالِسِ الْعِلْمِ وَيَجُوزُ
جمعہ وجماعت وعید وحج ومجالس علم وجائز ست
التَّرْكُ عِنْدَ مُعَارَضَةِ مُنْكَرٍ اَفْحَشَ مِنْهُ وَالْاَحْسَنُ
ترک حضور درین امور نزد معارضہ امر منکر کہ نامزاوار تر باشد از ترک حضور ومحبوب تر
حِينَئِذٍ اَنْ يَسْكُنَ مَوْضِعًا يَسْقُطُهَا وَالسُّكُونُ فِي
درین ہنگام آن ست کہ ساکن شود در موضعے کہ ساقط کند وجوب امر ونہی را وعزلت گرفتن در
رِبَاطِ السَّالِكِينَ يُفِيدُ سَلَامَةَ الْعُزْلَةِ وَبَرَكَةَ الْجَمَاعَةِ
خانقاہ سالکان دین فائدہ میدہد سلامت عزلت را وبرکت جماعت را
وَالتَّعَاوُنُ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّاَدُّبُ فَلِسَانُ الْحَالِ اَفْصَحُ
ومدد کردن بر نیکی وادب ورزی را زیرا کہ زبان حال در بیان مدعا فصیح تر ست
وَوَرَدَ فِي كُوْنُوا مَعَ الصَّادِقِينَ وَالطَّرِيقُ
وارد شدہ ست در قرآن مجید باشید با سالکان راست باز وطریقے کہ موصل بحق ست
الْاِسْتِغْرَاقُ بِالْعِبَادَةِ فَالْاِسْتِئْنَاسُ بِالنَّاسِ
مستغرق شدن ست بعبادت زیرا کہ انس گرفتن بامردم
مِنَ الْاِفْلَاسِ وَقَطْعُ الطَّمَعِ وَذِكْرُ الْاٰفَاتِ وَاِيثَارُ
از علامات افلاس ست وطریق دیگر بریدن طمع ست ویاد کردن آفات نفس واختیار کردن
الْخُمُولِ فِيهِ فَضِيلَةٌ عَظِيمَةٌ فَوَرَدَ حُبَّ رُبَّ
گمنامی درمی فضیلت عظیم ست در حدیث آمدہ بسا کسے

اشهت اغير ذي طمرين لا يؤبه له لو اقسم على
نزدیده موی گرد آلود صاحب دو جامه کهنه که اعتبار کرده نمیشود او را اگر سوگند خورد بر
الله لابره ولو اشتهر الجاه بلا طلب فغير مذموم
خدا ایمانی هر آینه راست گرداند دیگر او را اگر بسیار شود شهرت در مردم بدون طلب پس غیر مذموم است
كما للانبياء والخلفاء والائمة الا ان فيه فتنة
چنانچه حاصل شده بود برای انبیاء و خلفای راشدین و علماء مگر آنکه بتحقیق از بسیاری جاه فتنه دانست
للضعفاء فورد حسبما مر من الشر الا من عصمه
مر ضعیف الحال را در حدیث آمده کفایت میکند مرد را از بدی مگر آنکس که نگهداشته او را
الله ان يشير الناس اليه بالاصابع في دينه
خدا اینکه همین قدر که اشارت کنند مردم بسوی او بانگشتان در دین خود
ودنياه وانما المذموم حب الجاه فورد ذلك
و دنیای خود و این نیست که مذموم است دوستی شهرت وارد شده در قرآن مجید این
الدار الاخرة نجعلها للذين لا يريدون علوا في
سرای آخرت که بهشت است ساخته ایم آن را برای کسانیکه نمیخواهند برتری در
الارض ولا فسادا واصله انتشار الصيت و
زمین و نه فساد را و اصل جاه پراگنده شدن آوازه است به نیکی و
حقيقته ملك القلوب لموصل الى المقاصد وهو
حقیقت جاه مالک شدن دلهاست که موصل باشد بسوی مقاصد دنیوی یا مطالب اخروی و جاه
اشهى من المال فتحصيل الغرض به ايسر مع انه
محبوب تر است از مال زیرا که حاصل کردن غرض بجاه آسان تر است با وجود آنکه جاه

مأمونون عن نحو السرقة والغصب ناهرون
امن ست از دزدی وغصب وزجر دہندہ ہست
ومطاع بالطوع فحرام إن كان بارتكاب ذنب
واطاعت کردہ شدہ بجاہ مرجع ست پس حرام ست اگر حاصل شود بارتکاب گناہے
كالكذب والخداع بإظهار أنه عالم أو ورع أو
مانند دروغ وفریب بردم باظہار آنکہ وے عالم ست یا متورع ست
شريف وهو بخلافه وبيع العبادة فجعلها وسيلة
شریف ست وحال آنکہ باخلاف آن و دینے کہ حاصل شود بفروختن عبادت را وسیلہ
للدنيا خيانة والانتباه فورد ق قال اجعلني
بجہت تحصیل دنیا گناہ ست و نہ پس مسلم ست در قرآن حکایت کردہ گفت یوسف مرا بگمار
على خزائن الأرض إني حفيظ عليم والأولى الأخير
بر خزانہائے زمین بدرستیکہ من نگہدارندہ دانا ام و بہتر اجتناب کردن ازیں ست
عنه ففيه آفات وهي النفاق واضطراب القلب
از طلب جاہ زیرا کہ دریں آفتہاست وآن نفاق ست واضطراب قلب
لشغله برعاية القلوب وحفظ الجاه ودفع الحساد
بجہت مشغول بودن او برعایت دلہائے مردم ونگہداشت جاہ وبجہت دور کردن کینہ حسدان
إلا قدر يعين على الطاعة كاستمالة قلب
مگر قدرے کہ مدد کند بر طاعت چنانچہ بخود کشیدن دل
خادم يتعهد أو رفيق يعاون أو سلطان
خادمی کہ خدمت کند یا رفیقی کہ معاونت کند یا سلطانے کہ

لَهُ فَرْحُ الشَّرِّ وَالسَّبَبُ طُولُ الْأَمَلِ وَخَوْفُ الْآفَةِ

ن ترسد شر مالان را آرزو و باعث این درازی امیدست وخوف آفت

وَالتَّمْيِيزُ عَادَةُ الطَّبْعِ الْكَمَالِ لِتَحَقُّقِ الطَّبْعِ الرَّبُوبِيِّ

و خواهش تمیز دادن عادتیست آدمی کمال را بجهة متحقق بودن خوئے ربوبیت

فِي الْإِنْسَانِ كَالسَّبُعِيِّ وَالشَّيْطَانِيِّ وَالْبَهِيمِيِّ فَيَجِبُ

در آدمی زاد مانند صفات سبعی و شیطانی و بهیمی پس درست میدارد

الْاِسْتِيلَاءَ بِالْاِسْتِرْ قَاقِ اِنْ اَمْكَنَ كَمَا فِي الْأَجْسَادِ

قدرت را بر اشیاء بملک خود گرفتن اگر ممکن باشد چنانچه در اجساد

الْأَرْضِيَّةِ ثُمَّ بِالْاِسْتِعْمَالِ كَمَا فِي الْقُلُوبِ ثُمَّ بِالْاِطِّلَاعِ

ارضیه پستر دوست میدارد مستولی شدن باستعمال چنانچه در نفوس دلها پس پستر اطلاع را بر اسرار

عَلَى الْبَوَاطِنِ بِالْخَيَالِ فِي الْمَكَانِ وَالْمَكَانِيِّ

كَمَا فِي السَّمَاوِيَّاتِ وَعَالَمِ الْمَلَكُوتِ وَالْعِلَاجُ الْعِلْمُ بِأَنَّهُ

چنانچه اطلاع بر امور سماویه و عالم ملکوت و علاج بیماری جاه علم است باینکه

كَمَالٌ وَهِيَ لَا تَزُولُ بِالْمَوْتِ وَلِأَنَّ الْقُدْرَةَ الْحَقِيقِيَّةَ

کمال قدرت هم ست بجهة آنکه نمیشود زائل شدن کمال بموت وبجهة آنکه قدرت حقیقی ثابت ست

لِلَّهِ تَعَالَى وَفِيهِ التَّشَبُّهُ بِالسِّبَاعِ وَالشَّيَاطِينِ وَالْبَهَائِمِ

مر حق تعالی را و درین مشابهت ست بدرندگان و شیطانان و چارپایان

أَمَّا الْحَقِيقَةُ فَمَعْرِفَتُهُ تَعَالَى وَمَحَبَّتُهُ وَمَا يُعِينُ عَلَيْهِ

اما آنچه کمال حقیقی ست پس شناختن اوست تعالی و محبت آن و چیزیکه مدد کند بران

لِبَقَائِهِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَفِيهِ التَّشَبُّهُ بِالْأَنْبِيَاءِ وَالْمَلَائِكَةِ

بقا یافتن او بعد از مرگ و درین مشابهت ست بانبیاء و ملائکه علیهم السلام

وَافَاتِ الدُّنْيَا وَخَسَاسَتِهَا وَمَا وَرَدَ فِي ذَمِّ الْجَاهِ

وعلم بآفات دنیا و ناچیزی او وعلم بچیزیکہ وارد شدہ در مذمت جاہ

وَمَدْحِ الْخُمُولَةِ وَأَحْوَالِ السَّلَفِ فِي إِيثَارِ الْعُقْبَى

وستایش گمنامی وعلم باحوال سلف در اختیار کردن ایشان عاقبت را

وَمُبَاشَرَةِ أَمْرٍ يُسْقِطُ كَثِيرًا مِنَ الْمَاءِ فِي قَدْحٍ يُشْبِهُ الْخَمْرَ

واختیار امریست کہ ساقط کردن جاہ را مانند نوشیدن آب در پیالہ کہ مشابہ بخمر باشد

لَوْنًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَتْبُوعًا فَيُبَاشِرَ مَا يُرَى مُبَاحًا

از روی رنگ مگر آنکہ ماند مقتدا پس مباشرت کند چیزے را کہ دیدہ شود مباح

كَاظْهَارِ الشَّرَهِ وَالْأَقْوَى الْقَنَاعَةُ وَالِاغْتِرَابُ

مانند ظاہر کردن حرص طعام و محکمترین طریق قناعت کردن ست باندک خود و غربت گزیدن

أَمَّا الِاعْتِزَالُ فِي الْوَطَنِ فَلَا يَخْلُو عَنْ لَعْرَفَةِ النَّاسِ

واما گوشہ گرفتن در وطن خود پس خالی نباشد از زود ستی جاہ از جہت شناسائی مردم

بِهِ ثُمَّ الْأُولَى كَرَاهَةُ الْمَدْحِ وَحُبُّ الذَّمِّ فَوْقَ

او را پس بہتر مکروہ داشتن ثنا ست و دوست داشتن مذمت در حدیث آمدہ

وَيْلٌ لِلصَّائِمِينَ وَوَيْلٌ لِلْقَائِمِينَ وَوَيْلٌ لِصَاحِبِ الصُّوفِ إِلَّا

وائے مر روزہ دار را و وائے مر نماز گذار را و وائے مر صوف پوشیدہ را

مَنْ تَنَزَّهَتْ نَفْسُهُ عَنِ الدُّنْيَا وَأَبْغَضَ الْمَدْحَ وَاسْتَحَبَّ

مگر کسیکہ پاک شدہ باشد نفس او از دنیا و ناخوش دارد مدح را و دوست دارد

الذَّمَّةَ تَمَّ التَّسْوِيرُ وَيُعْرَفُ بِتَسْوِيَةِ الْمَادِحِ وَالذَّامِّ

مذمت را پس تمام شد ذکر ربع دوم و شناختہ میشود مساوات مدح کنندہ و مذمت کنندہ

وفي استقبال جلوسهما والفرح بسرورهما والغم
در گرانی نشستن ایشان وخوشوقتی این کس بسرور این هردو در بحزنی این کس
بصيرتهما ونحوه ثم عكس الاولى دون اظهار قوله
بصیرت این هردو ومانند این پستر عکس اولی ست بدون ظاهر کردن گفتن
وفعل ثم باظهارهما وحب المدح كحب الجاه
وفعل پستر باظهار قول وفعل ودوستی مدح مانند دوستی جاه ست
حرمة واباحة ونفعا وضرا والسبب الشعور بكمال
درحرمت واباحت ونفع وضرر وباعث برحب مدح دریافتن ست کمال
النفس والاستيلاء على المادح واستمالته
نفس ولایت یافتن ست بر او ومیل سوم راغب گردانیدن
قلوب المتامين فيقوى من المعتبر والمترفع وفي
دلهائے شنوندگان ست پس قوت میگیرد از مرد معتبر ودبلند قدر ودر
الملاء والعلاج علاج الجاه وعلمه ان الصفة
مجلس وعلاج حب مدح علاج حب جاه ست وعلاج دیگر دانستن مدح ست اینکه تحقق صفتے
الممدوح بها ان فقدت فاستهزاء وان وجدت
بستایش کرده شده است بآن اگر مفقود باشد پس آن استهزاء ومخرجه است واگر یافته شده
فالدنيوية كمال وهي والدينية موقوفة على
پس صفت دنیویه ست کمال وهی ست ودینی موقوف ست بر
الخاتمة والاولى اظهار البغض للمادح قطعا
خاتمه ومهتر درین اظهار ناخوشی ست مدح گوینده را از جهة قطع کردن

لِلْفِتْنَةِ وَسَبَبُ كَرَاهَةِ الذَّمِّ النَّقَائِضُ الْمَذْكُورَةُ

راہ فتنہ و باعث ناخوش داشتن مذمت نقیضہائے و سباب مذکورہ ہست

وَالْعِلَاجُ عِلْمُ أَنَّ الصِّفَةَ الْمَذْمُومَ بِهَا إِنْ وُجِدَتْ

و علاج کراہت مذمت دانستن اینکہ تحقیق صفتے کہ مذمت کردہ شدہ بآن اگر یافت شد

فِيكَ فَتَصِيرُ الْعُيُوبُ فِي غَيْرِ الْفَرَحِ وَالثَّنَاءِ بِالْإِزَالَةِ

در تو پس ناکردن عیوب ست و در تصویر شادمانی ست و ثنا مال ست بزدودن آن

وَإِنْ فُقِدَتْ فَكِفَايَةُ الذُّنُوبِ فِي غَيْرِ الشُّكْرِ لِلَّهِ تَعَالَى

و اگر یافتہ نشود در تو پس نعمت کفایت کردن آن ست و دلیلہ در یافت نکردنست رحمت حق

وَالتَّرَحُّمُ عَلَيْهِ حَيْثُ أَهْلَكَ نَفْسَهُ فَوَرَدَ اللَّهُمَّ

و رحم کردن بر وے جائے کہ ہلاک کرد نفس خود را و در حدیث آمدہ

اهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ وَعَنِ الْقَوْمِ

ہدایت کن قوم مرا پس بدستیکہ ایشان نمی شناسند و دعا کرد آنحضرت و گفت

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الْبَابُ الثَّانِي عَشَرَ

علیہ الصلوٰۃ والسلام

فِي التَّوَاضُعِ وَذِكْرِ الْمِنَّةِ لِلَّهِ الْمَلِكِ الْحَقِّ

باب دوازدہم

در تواضع

وَرَدَ مَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ

در حدیث آمدہ تواضع نکرد ہیچکس مگر آنکہ بلند کرد او را خدا تعالیٰ مرتبہ او را

الشَّرَفُ التَّوَاضُعُ وَضِدُّهُ التَّكَبُّرُ وَهُوَ اتِّبَاعُ

بزرگی آدمی تواضع ست و مقابل تواضع کبر ست و کبر پیروی کردن

الْكِبْرُ وَهُوَ اَنْ يَّرَى نَفْسَهٗ فَوْقَ غَيْرِهٖ فِيْ صِفَةِ

کبر است و کبر آنست کہ ببیند مرد مرتبۂ خود را بالائے مرتبۂ غیر خود در صفت

الْكَمَالِ فَيَعْمَلُ بِهٖ نَفْسُهٗ وَوَرَدَ اَعُوْذُ بِكَ

کمال پس عامل میشود باین باد کبر در حدیث آمدہ پناہ مے جویم تو

مِنْ نَفْخَةِ الْكِبْرِ وَاَمَارَةُ التَّرَفُّعِ فِي الْمَجَالِسِ

از باد کبر و علامات کبر برتری جستن ست در نشستن

وَالتَّقَدُّمُ فِي الطُّرُقِ وَالنَّظَرُ بِالْمَاٰقِيْ وَعَيْنِ

و پیشی گرفتن در راہہا ے و نظر کردن بسوی غیر گوشۂ چشم و بچشم

الْاِسْتِحْقَارِ وَتَعْوِيْجُ الْعُنُقِ وَاِطْرَاقُ الرَّاْسِ

تحقیر و کج نمودن گردن و فرو خوابانیدن سر بقصد تکبر

وَالْاِتِّكَاءُ وَقِيَامُ النَّاسِ فَجَاءَ حَ اِنَّ مَنْ قَعَدَ

و تکیہ کردہ نشستن و ایستادہ شدن مردم در حدیث آمدہ بتحقیق کسیکہ بنشیند

وَالنَّاسُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامٌ فَهُوَ مِنْ اَهْلِ النَّارِ وَالْمَشْيُ

و مردم پیش وی ایستادہ باشند پس وی از اہل دوزخ ست و سیر کردن

وَاِتِّيَامًا مَعَ الْمَشَاةِ وَتَرْكُ الْخُرُوْجِ اِلَّا بِشَخْصٍ عَقِيْبَهٗ

سوار با مردم پیادہ و ترک کردن برآمدن از خانہ مگر بشخصے کہ میرود در عقب وے

فَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ يَمْشِيْ بَيْنَ الْجَمْعِ

پس بود پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم کہ سیر میکرد در جماعت از مردم

غَيْرَ مُتَقَدِّمٍ وَعَمَلِ الْبَيْتِ وَحَمْلِ السِّلْعَةِ فَوَرَدَ حَ

در حالیکہ پیش نمیرفت و ترک کار خانہ است و برداشتن رخت خود از بازار در حدیث آمدہ

مَنْ حَمَلَهَا فَقَدْ بَرِئَ مِنَ الْكِبْرِ وَاحْتَمَلَ الْأَذَى

کسیکہ بردارد رخت خود را پس تحقیق بیزار شد از کبر و برداشتن اذیت مردم را

فَهُوَ الْأَصْلُ الْمَأْثُورُ وَلِبَاسُ الدُّونِ فَوَرَدَ مَنْ

پس ہمیں است اصل مروی و ترک لباس حقیر در حدیث آمدہ کسیکہ

تَرَكَ زِينَةَ اللَّهِ وَوَضَعَ ثِيَابَ حَسَنَةٍ تَوَاضُعًا لِلَّهِ وَ

ترک کند زینت را محض برائے خدا و گذارد جامہائے نیک را برائے تواضع کردن برائے خدا و

ابْتِغَاءَ وَجْهِهِ كَانَ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدَّخِرَ لَهُ عَبْقَرِيَّ

طلب رضائے وی لازم باشد مر خدا اینکہ ذخیرہ کند برائے او جامۂ نیکو تر

الْجَنَّةِ وَنَزَعَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ الْجَدِيدَ وَلَبِسَ

بہشت را و بکند بر او آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم جامۂ نو را از بدن مبارک و بپوشید

الْعَتِيقَ لِلتَّعْلِيمِ وَالْبُعْدِ عَنِ الْوَسْوَسَةِ لَا لِلنَّظَافَةِ

جامۂ کہنہ را برائے تعلیم و دور بودن از وسواس نہ برائے لطافت و پاکی

فَوَرَدَ نَفْيُ الْكِبْرِ فِي حُسْنِ الثِّيَابِ

در حدیث آمدہ نفی کبر در نیک جامہائے نیک و پاکیزہ

لِمَعْرِفَتِهِ حَالَ السَّائِلِ وَيُعْرَفُ بِتَسْوِيَةِ الْخَلَاءِ

بجہت دریافت آنحضرت حال سوال کنندہ را و مساوات میشود بہ برابر بودن لباس در غریب

وَالْمَلَاءِ وَالْغَضَبُ عَلَى مَنْ لَمْ يَبْدَأْ بِالسَّلَامِ وَ

و در میان مردم و خشم کردن بر کسیکہ ابتدا نکند بسلام و

الْاِهْتِمَامُ بِإِصَابَةِ الْخَصْمِ الْمُنَاظِرِ وَالْإِنْكَارُ عَلَيْهِ

اندوہگین شدن بسیار رسیدن خصم مناظرہ کنندہ را و انکار کردن خصم مرو را

وَافَاتُهُ مُنَازَعَتُهُ تَعَالَى فَوَرَدَ حَ الْكِبْرِيَاءُ

رداست کبر مخاصمت کردن ست با دیعالی۔ در حدیث آمده کبریا

رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَازَعَنِي فِيهِمَا

چادر من ست وعظمت ازار من ست پس کسیکه نزاع کند مرا درین هر دو

قَصَمْتُهُ وَبُغْضُهُ تَعَالَى فَوَرَدَ ق إِنَّهُ لَا يُحِبُّ

هلاک میکنم اورا وناخوش داشتن خدا صفت اورا آمده ست در قرآن مجید تحقیق خدا نمیدارد دوست

الْمُسْتَكْبِرِينَ وَعَمَى الْقَلْبِ فَوَرَدَ ق سَأَصْرِفُ عَنْ

گردن کشان را وکوری دل ست آمده ست در قرآن مجید زود بود که برگردانم از

آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ ق وَيَطْبَعُ اللهُ

آیات خود آنان را که تکبر میکنند در زمین ومهر میکند خدا تعالے

عَلَى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ وَالذُّلُّ وَالْبَعْثُ عَلَى

بر هر دل متکبر سرکش وحصول ذلت ست وآخر در انگیخته شدن بر

الدَّوَامِ بِكَتَغَيُّرِ الْخَلْقِ وَجَحْدِ الْحَقِّ وَالْحَجْبِ عَنِ الْفَضَائِلِ

صفات مذمومه مانند متغیر کردن هیئة وانکار کردن حق ومحجوب شدن از فضائل

كَالتَّوَاضُعِ وَالْحِلْمِ وَالنَّصِيحَةِ وَالْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ

مانند تواضع وبردباری وخیر خواهی مسلمانان وامر کردن بمعروف

وَلَا يَسْتَلْزِمُهُ فَالْعَبْدُ الرَّقِيبُ يَضْرِبُ وَلَدَ الْمَوْلَى

مستلزم نیست امر مذکور تکبر را زیرا که بنده نگهبان میزند ولد مولی خود را

عِنْدَ الْإِسَاءَةِ وَيَتَوَاضَعُ لَهُ ثُمَّ التَّخَاسُسُ كَتَأَخُّرِ

نزد صدور فعل ناشایسته وحال آنکه تواضع میکند اورا پس از اظهار خست همچو پس کشیدن

الْعَالِمِ عَنِ الْخَصَافِ مَذْمُومٌ أَيْضًا فَالتَّوَاضُعُ مَعَهُمَا

عالم خودرا از پارہ دوختن مذموم ست نیز پس تواضع عالم با پارہ دوختن

بِعَدَمِ الِاسْتِحْقَارِ وَإِظْهَارِ الْبِشْرِ وَالرِّفْقِ وَ

بحقیر نہ پنداشتن آنست واظہار بشاشت ونرمی کردن

إِجَابَةِ الدَّعْوَةِ وَالسَّعْيِ فِي الْحَاجَةِ لَكِنَّ التَّكَبُّرَ

قبول کردن دعوت او وسعی کردن در حاجت او واگر تواضع گرچہ بہتر ست

اَلْخَسُّ وَالسَّبَبُ الْعُجْبُ فَقَطْ وَيُطْلَقُ مَجَازًا لِلْوُجُودِ

اسراف زشت وموجب تکبر محبت فقط وگاہی اطلاق کردہ میشود بطریق مجاز بر موجود

آثَارِهِ عَلَى الْمُنْبَعِثِ مِنْ غَيْرِهِ كَالْحِقْدِ وَالْحَسَدِ وَ

آثار وی بر چیزیکہ برانگیختہ شدہ ست از غیر عجب مانند کینہ وحسد

الرِّيَاءِ وَيَخْتَصُّ هَذَا بِالْمَلَاءِ وَالْعِلَاجُ ذِكْرُ مَا وَرَدَ

ریا وخصوص ست این تکبر بمجمع مردم وعلاج کبر یاد کردن آنچہ وارد شدہ

فِيهِ وَأَحْوَالِ السَّلَفِ وَمُوَاظَبَةُ أَخْلَاقِ الْمُتَوَاضِعِينَ

در زشت کبر وذکر احوال پیشینیان ومداومت کردن بر اخلاق متواضعین

وَالتَّكَلُّفُ فِيهِ وَقَلْعُ الْعُجْبِ وَهُوَ اسْتِعْظَامُ النَّفْسِ وَ

وتکلف کردن در اتمام ایشان ودور کردن عجب وعجب بزرگ داشتن نفس خود ست

خِصَالُهَا الَّتِي هِيَ النِّعَمُ مَعَ الرُّكُونِ إِلَيْهَا وَنِسْيَانِ

خصلتہائے نفس کہ از نعمای الٰہی ست مائل کردن بسوی نفس وفراموش کردن

الْإِضَافَةِ إِلَيْهِ تَعَالَى وَالْأَمْنِ مِنَ الزَّوَالِ مِنَ

نسبت نعمتہا بسوی وی تعالی وایمن بودن از زوال آنہا پس کسیکہ

لِأَنَّ النِّعْمَةَ مِنْهُ تَعَالَى وَفَرْحَ مِنْ حَيْثُ أَنَّهَا مِنْهُ تَعَالَى

زیرا کہ نعمت را از خدا یتعالے و شمارد پس لازم آید کہ آن نعمت صادر ست از خدا یتعالے

وَخَافَ عَلَى الزَّوَالِ لِئَلَّا يَكُونَ مُعْجَبًا وَهُوَ غَيْرُ الْإِدْلَالِ

و ترسان باشد بر زوال آن تا نباشد آنکس صاحب عجب و عجب ورائی نازیدن ست

وَهُوَ يُعْجَبُ مَعَ رُؤْيَةِ حَقِّ النَّفْسِ عِنْدَهُ تَعَالَى فَوَرَدَ

و ادلال عجب ست با زیادتی رویۃ حق نفس خود نزد وی تعالے آمدہ است

حَ إِنَّ صَلٰوةَ الْمُدِلِّ لَا تَرْتَفِعُ فَوْقَ رَأْسِهِ

در حدیث صحیح نماز ادلال کنندہ بلند نمیشود بالائے سروی

وَيُعْرَفُ بِالتَّعَجُّبِ عَنْ رَدِّ دُعَائِهِ وَاسْتِقَامَةِ

و شناختہ میشود مدل از عجب تعجب کردن وے از مستجاب شدن دعائے خود و از استقامت

حَالِ مُؤْذِيهِ وَغَيْرِ الْكِبْرِ لِكَوْنِهِ أَثَرَهُ وَاسْتِدْعَائِهِ

حال ایذا کنندہ خود و غیر عجب جائی کبر ست بجہۃ بودن کبر اثر عجب و بجہۃ استدعا نمودن کبر

الْمُتَكَبِّرَ عَلَيْهِ وَهُوَ مَذْمُومٌ وَآفَاتُهُ الْهَلَاكُ

متکبر علیہ را و عجب ناخوش ست و از آفات عجب ہلاک ست

فَهُوَ عُدَّ مِنَ الْمُهْلِكَاتِ وَنِسْيَانُ الذُّنُوبِ

پس کہ عجب شمردہ شدہ است از خصلتہائے ہلاک کنندہ و فراموش کردن گناہان ست و

اِسْتِغْفَارُهَا وَتَرْكُ التَّدَارُكِ وَتَفَقُّدُ آفَاتِ

بسبب دانستن گناہان ست و ترک کردن تلافی گناہان ست و ترک تفقد آفات

الْعَمَلِ عَلَى تَوَهُّمِ أَنَّهُ مَغْفُورٌ وَالْأَمْنُ مِنْ مَكْرِهِ تَعَالَى

عمل ست بر گمان آنکہ عمل وے بخشیدہ است و ایمن شدن ست از عذاب وے تعالے

وَالْاِسْتِنْكَافُ مِنَ التَّعَلُّمِ وَالْاِتِّعَاظِ وَتَرْكُ
تعلم و پند پذیرفتن ننگ داشتن از آموختن علم و از شنیدن وعظ و پند پذیرفتن
النَّفْسِ وَوَرَدَ قَ وَلَا تُزَكُّوْا اَنْفُسَكُمْ وَهُوَ
نفس ست آمده است در قرآن مجید و ستایش مکنید نفسهای خود را و مذمت عجب
وَهُوَ ذِكْرُ تَوْفِيْقِهٖ تَعَالٰى فَرْضٌ اِنْ عَلَا
و آن ذکر توفیق خدای تعالی ست فرض ست اگر زیادت شود
دَاعِيَةُ الْعُجْبِ وَالْاِفْتِعَالُ وَالتَّسَبُّبُ خُبْثٌ
باعث عجب و ریا پس اشتغال بصدقه و نماز ست و باعث عجب پلیدی ست
وَهُوَ دَاءٌ مُعْضِلٌ وَالْجَهْلُ بِالْحَقَائِقِ وَ
و آن درد دیرینه ست و نادانی ست بحقائق نفس و اعتقاد کردن
كَمَالُ النَّفْسِ وَالْعِلَاجُ قَلْعُ السَّبَبِ
کمال نفس ست و علاج آن برکندن سبب آن ست یعنی بقهر کردن آن
حَقَارَةُ النَّفْسِ فَاَوَّلُهَا النُّطْفَةُ وَاٰخِرُهَا
حقارت نفس چه اول نفس نطفه است و آخر وی
الْجِيْفَةُ وَاَمَرَ لَوِ اسْتَاْذَنَ عَلٰى اَمِيْرٍ اَيَّامَ
مردار ست و امر کردن و بیکار اگر طلب اذن کند مرد بر امیر شهری
رُبَّمَا لَا يَاْذَنُ لَهُ وَاَحْوَالُهَا الْمَاجِرَةُ كَاَنْ
بسا باشد که اذن ندهد مر او را و نظر در احوال نفس کن که یکایک طاری شونده اند
وَالشَّدَائِدُ وَاَعْمَالُهَا فَاُجْرَةُ اَجِيْرٍ يَعْمَلُ
و سختها و بسر کردن بطلبهای خسیس نفس مر اورا که مزدوری مزدور کرا عمل کند

طُولَ النَّهَارِ أَوْ يُحْرِسُ طُولَ اللَّيْلِ دِرْهَمَانِ وَإِنَّمَا

تمام روز یا پاسبانی کند تمام شب مقدار دو درهم ست و جز این ست

نَقَطَ الْمَالُ الْخَسِيسُ بِالِاسْتِخْدَامِ عَلَى الدَّوَامِ

او را و مشقت و خدمت او قدری از مال خسیس بخدمت کنانیدن عمرے

وَالِالْقَاءُ فِي الْأَخْطَارِ وَكَرَمِهِ تَعَالَى بِالتَّوْفِيقِ

و انداختن او را در خطرها ے و بکرم او تعالیٰ بتوفیق یاد ن بر طاعت

وَوَعْدُهُ تَعَالَى الثَّوَابَ الْمُخَلَّدَ عَلَى سَاعَةٍ مِنَ

و وعده کردن او تعالیٰ ثواب ابدی را بر یک ساعتے از

الْعَمَلِ الْمَعِيبِ وَالنَّظَرِ الْيَسِيرِ تَعَالَى مَعَ جَلَالِهِ

عمل که عیب کرده شده مذبوح کردن او تعالیٰ دیدار خود را با وجود بزرگی او تعالیٰ

الَّذِي عَجَزَ الْعَالِمُونَ عَنْ إِدْرَاكِهِ وَبِمَعْرِفَتِهِ أَنَّ

ان حال کرد دانندہ دانایان از دریافت بزرگی او و بشناختن اینکه

الْكَمَالَ الدُّنْيَوِيَّ وَهْمِيٌّ كَمَا سَبَقَ وَالدِّينِيَّ يُنَافِيهِ

کمال دنیوی کمال وہمی ست چنانچہ پیش گذشت و کمال دینی منافی عجب ست

فَالْعِلْمُ النَّافِعُ مَا يَزِيدُ خَوْفًا مِنْهُ تَعَالَى وَلَا عِبْرَةَ

پس علم نافع آنست کہ زیادہ کند خوف را از حق تعالیٰ و نیست اعتبار

بِغَيْرِهِ وَلَا عَمَلَ دُونَهُ فَهُوَ شَرْطُ هٰذَا وَلَا يُصْلِحُ

بغیر علم نافع را و نیست عمل صالح بدون او زیرا کہ علم شرط عمل ست یا دیگر این و صلاحیت ندارد

لِلنَّسَبِ الشُّعُوبِيِّ فَهُوَ تَعَزُّزٌ بِالْغَيْرِ وَوَرَقٌ

نسب شعوبی را پس او تعزز ست بغیر و ورق

لَا يُعْتَمَدُ عَلَيْهِ لِأَنَّ عِزَّ الْحَسَبِ بِخَيْرٍ يَكُونُ فِي غَيْرِهِ وَقَدْ

نمود نیست برائے اعتماد زیرا کہ اعتماد بر نسبت عزت حسب ست بخیر یکہ در غیر خود ست و در قرآن مجید

فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَسْأَلُونَ ۝ يَا فَاطِمَةُ بِنْتَ مُحَمَّدٍ

پس نسبها نباشد میان بندگان در حدیث آمده که فاطمه بنت محمد

صَفِيَّةُ بِنْتَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اعْمَلَا لِأَنْفُسِكُمَا فَإِنِّي

صفیه بنت عبد المطلب عمل کنید برای ذاتهای خویش پس تحقیق

لَا أُغْنِي عَنْكُمَا شَيْئًا حِينَ تَنْزِلُ ق وَأَنْ

دفع نمیکنم از شما چیزی را از عذاب خدا وقتی که آنحضرت فرود آید تحقیق نازل شد این آیه

عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ۝ وَلَا بِالْجُمَّلِ فَالِاعْتِبَارُ لِلْبَاطِنِ

اهل بیت و خویشان خود را که نزدیک باشند تو و نیز صلاحیت ظاهر مجرد جمال نزد او

وَالْقَلْبِ وَهُمَا مَمْلُوَّانِ بِالْأَقْذَارِ وَالرَّذَائِلِ

و قلب راست و آن هر دو پر باشند به پلیدیها و رذیلتها

وَلَا الْمَالُ وَلَا الْقُوَّةُ وَلَا الْأَتْبَاعُ ثُمَّ وَرَدَ ق

نیز صلاحیت ندارد مال و نه قوت و نه کثرت اتباع و انصار برای اعتماد و در قرآن مجید آمده

إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا الْآيَةَ ق يَوْمَ يَفِرُّ

و قتیکه شاد شوند بآنچه داده شده اند تا آخر آیه روزیکه گریزد

الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ الْآيَةَ وَلَا الْعَمَلُ فَوَرَدَ

مرد از برادر خود تا آخر آیه و نه عمل وارد شده در قرآن مجید

وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا وَلَا

و ایشان مپندارند که تحقیق ایشان نیکو میکنند عمل را و در معیت نیکوئیست و نه علم

فَالِاطِّلَاعُ عَلَى الذُّنُوبِ الْبَاطِنَةِ

زیرا که اطلاع بر گناهان باطنه از کبر حسد ریا و جز آن دشوار است

وَالْخَاتِمَةُ مَسْتُورَةٌ وَالْمَعْصِيَةُ الْمُسْتَعْقِبَةُ نَدَمًا

و آخر کار پوشیدہ است و گناہے کہ بعقب آرندہ است پشیمانی را

خَيْرٌ مِنَ الطَّاعَةِ الْمُسْتَعْقِبَةِ عُجْبًا لَا ضِحْلَالِهَا وَ

بہتر است از طاعتے کہ بعقب آرندہ است عجب را بجہت ناچیز گردانیدن ندامت گناہ را و

لَيْسَ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يُنْجِيهِ عَمَلُهُ وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ

و نیست از شما ہیچ یکے کہ نجات دہد او را عمل او و نہ من مگر آنکہ

يَتَغَمَّدَنِيَ اللّٰهُ بِرَحْمَتِهِ الْبَابُ الثَّالِثُ عَشَرَ

بپوشد مرا خدائے تعالے برحمت خود باب سیزدہم

فِي الْإِخْلَاصِ وَالنِّيَّةِ وَالصِّدْقِ

در بیان اخلاص و نیت و صدق

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

بنام خدائے بخشندہ و مہربان

الْإِخْلَاصُ تَجْرِيدُ النِّيَّةِ عَنِ الشَّوْبِ فَالْأَعْلَى

اخلاص خالص و خالی کردن نیت ست از آمیختگی ریا وغیرہ پس مرتبہ اعلی

إِرَادَةُ وَجْهِهِ تَعَالَى وَيُعْرَفُ بِالتَّفَكُّرِ فِي صِفَاتِهِ

ارادہ کردن محض ذات حق سبحانہ و تعالے و شناختہ شود بتامل کردن در صفات او

تَعَالَى وَأَفْعَالِهِ وَالْمُنَاجَاتِ ثُمَّ إِرَادَةُ نَفْعِ

و در احوال و در مناجات و پس ارادہ منفعت آخرویت

الْآخِرَةِ فَهُوَ حَظُّ النَّفْسِ وَوَرَدَ فِي حَقِيقَتِهِ

پس این حظ نفس ست و وارد شدہ ست در حقیقت اخلاص

ح اَنْ تَقُوْلَ رَبِّیَ اللّٰہُ ثُمَّ تَسْتَقِیْمَ

حدیث اخلاص آنست کہ بگوئی پروردگار من خدا یتعالیٰ است پس راست استقامت کنی در اوامر و نواہی او

اُمِرْتُ ح خَالِصُ الْاَعْمَالِ الَّذِیْ تَعْمَلُہٗ لِلّٰہِ

امر شدۂ تو در حدیث آنست خالص اعمال آنکہ عمل کنی آن را محض برای خدا یتعالیٰ

لَا اُحِبُّ اَنْ یُّحْمَدَ عَلَیَّ اَحَدٌ وَفِیْ فَضْلٍ ق

دوست نداری کہ ستایش کند ترا بران عمل تو ہیچ کس و وارد شدہ است در فضیلت اخلاص

وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِیَعْبُدُوا اللّٰہَ مُخْلِصِیْنَ ح الْاِخْلَاصُ

و امر کردہ نشدہ اند مگر آنکہ پرستش کنند خدا یتعالیٰ را در حالیکہ اخلاص کنندگان اند مر او را در عبادت اخلاص

سِرِّیْ اِسْتُوْدِعَتْ قَلْبَ مَنْ اَحْبَبْتُ مِنْ عِبَادِیْ

سر من ست کہ ودیعت می نہم کرا در دل کسی کہ دوست میدارم او را از بندگان خود

وَاَصْلُ النِّیَّۃِ وَھِیَ الْاِرَادَۃُ الْبَاعِثَۃُ لِلْاَعْمَالِ

و اصل اخلاص نیت ست و نیت میل دلی ست کہ باعث ست مر اعمال را

الْمُبْعِثَۃُ عَنِ الْمَعْرِفَۃِ کَشَھْوَۃِ الطَّعَامِ الْحَاصِلَۃِ مِنَ

کہ برانگیختہ شدہ است از معرفت مانند خواہش طعام کہ حاصل شدہ است از

الْمَعْرِفَۃِ بِتَحْقِیْقِ وَدَفْعِہِ الْجُوْعَ الْبَاعِثَۃِ

معرفت بتحقیق طعام و دفع کردن طعام گرسنگی را کہ باعث شدہ است

لِاِمْتِدَادِ الْیَدِ اِلَیْہِ فَلَا تَدْخُلُ تَحْتَ الْاِخْتِیَارِ

بدراز کردن دست بسوی طعام پس داخل نمیشود نیت زیر اختیار

فَمَنْ وَطِئَ لِغَلَبَۃِ الشَّھْوَۃِ اَتٰی یَنْفَعُہٗ

پس کسیکہ وطی کند بجہت غلبۂ شہوت از کجا نفع کند او را

وَلِلْحِسْبَةِ أَوْ لِلنَّفْسِيَّةِ نَوَيْتُ بِهِ إِقَامَةَ السُّنَّةِ

یا برائے اللہ تعالیٰ و بدل آوردن او اینکہ نیت کردم باین جماعہ برپا داشتن سنت

وَتَكْثِيرَ الْأُمَّةِ وَهِيَ أَحَدُ جُزْئَيِ الْعِبَادَةِ

بسیار کردن امت و نیت یکے از دو جزو عبادت ست

فَهِيَ تَتَوَقَّفُ عَلَيْهِمَا تَوَقُّفَهَا عَلَى الْعَمَلِ وَوَرَدَ

پس عبادت موقوف ست بر نیت مانند موقوف بودن او بر عمل کہ جزو دوم ست و در حدیث آمدہ

الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَلِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى وَخَيْرُهُمَا

اعتبار کردہ شد بہ نیت ست و ہر مرد را از عمل چیزیست کہ نیت کردہ و بہترین آن ہر دو

نُورٌ وَفِي نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ وَتَوَقُّفِ

تہ دار شدن حدیث نیت مسلمان بہتر ست از عمل وی و بچہ موقوف بودن

نَفْعِ الْعَمَلِ عَلَيْهِمَا دُونَ الْعَكْسِ فَوَرَدَ فِي الْمُقَاتِلَيْنِ

نفع عمل بر نیت بخلاف عکس آن پس وارد شدہ در حق قاتل و مقتول

أَنَّ الْقَاتِلَ وَالْمَقْتُولَ فِي النَّارِ وَبَيَّنَ عِلَّةَ

کہ بتحقیق کشندہ و کشتہ شدہ ہر دو در دوزخ اند و بیان فرمود علت در آمدن

الْمَقْتُولِ أَنَّهُ قَصَدَ الرِّيَاءَ وَفِي مَنْعِ تَمَنِّي أَنْ لَوْ

مقتول کہ بتحقیق وے قصد ریا کردہ بود و وارد شدہ در حق کسیکہ آرزو کند کہ کاشکے

كَانَ لَهُ مَالٌ عَمِلَ بِعَمَلِ فُلَانٍ وَعِقَابِ مَا لَا يُنْفِقُ فِي الْمَعْصِيَةِ إِنَّهُ شَرِيكُ الْمُنْفِقِ

باشد مال را صرف کند آنرا در معصیت بدرستیکہ این آرزو کنندہ شریک نفقہ کنندہ است

فِيهَا فِي الْوِزْرِ وَكَوْنِ الشَّرَابِ لِعِلَاجِ الْمِعْدَةِ

در گناہ و بچہ بودن نوشیدن دوا برائے علاج معدہ

أَنْفَعُ مِنَ الطِّلَاءِ عَلَى الصَّدْرِ بَلْ هِيَ الْأَصْلُ الْكَوْنِ

نافع تر است از طلا کردن دوا بر سینه بلکہ اصل در عبادت ہمیں نیت است بحدیث اول

الْمَقْصُودُ مِنَ الْعَمَلِ تَأْثِيرُ الْقَلْبِ بِالْمَيْلِ الْيَسِيرِ تعالیٰ

مقصود از عمل متاثر شدن دل بمیل کردن بسوئی ایشان

عَنِ الْغَيْرِ فَوَرَدَ قَلَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا

اسوائے وی پس وارد شدہ در قرآن مجید ہرگز نمیرسد خدا را گوشت ہای ایشان و

دِمَاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ وَوَقَعَ الْأَجْرُ

خونہای ایشان ولیکن میرسد بحل قبول و تحقیق پرہیزگاری از شما واقع شدہ است اجر ہا

عَلَى أَتَمِّ الْمُجَامِعِ امْرَءَتَهُ عَلَى قَصْدِ أَنَّهَا غَيْرُهَا بِخِلَافِ وَ

بر کمال آمیزندہ کہ جماع کند زوجہ خود را بر خیال اینکہ این زن غیر زوجہ ویست بخلاف

الْمُجَامِعِ غَيْرَهَا عَلَى قَصْدِ أَنَّهَا هِيَ وَأَتَمُّ الْمُصَلِّي

کسیکہ جماع کند غیر زوجہ خود را بخیال اینکہ این زن زوجہ ویست و کمال نماز گزارندہ

الْمُتَوَضِّئِ عَلَى ظَنِّ أَنَّهُ مُحْدِثٌ بِخِلَافِ الْمُحْدِثِ

کہ باوضو باشد بر گمان اینکہ وضو ندارد بخلاف کسیکہ وضو ندارد

عَلَى ظَنِّ أَنَّهُ مُتَوَضِّئٌ وَهِيَ إِمَّا وَاحِدَةٌ وَهُمْ

بر گمان اینکہ وی باوضوست و نیت یا یکے بود و آن

الْخَالِصُ كَالْقِيَامِ لِلْإِكْرَامِ وَإِمَّا مُتَعَدِّدَةٌ كَالتَّصَدُّقِ

خالص است چنانچہ ایستادہ شدن بجہت تعظیم مرد مسلمان و یا چند چیز بود مانند صدقہ دادن

لِلْفَقْرِ وَالْقَرَابَةِ فَإِمَّا لَا يَسْتَقِلُّ شَيْءٌ وَ

برائے فقر و خویشاوندی پس یا اینکہ ہیچ یا شے مستقل نباشد و

فَرَجَعَتْ بِالْاِمْتِنَاعِ عِنْدَ انْفِرَادِ اَحَدٍ وَيَسْتَقِلُّ

شاهد میشود به بازماندن از عمل نزدیک حصول یک غرض یا مستقل بود

بِهِ شَيْطَانًا وَيَا اَوْ مُتَفَاوِتًا تَاَكَّدَهُ فَرْحَةُ الْمُصَلِّي

و بعد در جماعت کمتر یا بیشتر یا اینکه متفاوت باشد آنچه قوت یافتن نشاط نماز گذار را

عِنْدَ حُضُوْرِ النَّاسِ مَعَ اَنَّهُ لَوْ لَمْ يَرْجُ الثَّوَابَ

در حاضر شدن مردم بر نمازوی با وجود آنکه بتحقیق وی اگر امید نداشتی ثواب را

لَمَا صَلَّى وَيَتَعَدَّدُ الْجَزَاءُ بِتَعَدُّدِهَا خَيْرًا

هر آینه نگذاردی نماز را و مضاعف میگردد جزا بمقدار تعدد نیات نیک باشد

كَانَ كَالدُّخُوْلِ فِي الْمَسْجِدِ لِلزِّيَارَةِ وَانْتِظَارِ

آن عمل چنانچه درآمدن در مسجد برای قصد زیارت و برای انتظار

الصَّلٰوةِ وَالْاِعْتِكَافِ وَالْاِنْزِوَاءِ وَالتَّجَرُّدِ لِلذِّكْرِ

نماز بجماعت و برای اعتکاف و گوشه گرفتن و مجرد شدن برای ذکر خدا تعالی

وَتَرْكِ الذُّنُوْبِ وَشَرًّا كَالْقُعُوْدِ فِيْهِ لِلتَّحَدُّثِ

و برای ترک معاصی یا بد باشد آن عمل چو نشستن در مسجد برای سخن گفتن

بِالْبَاطِلِ وَمُلَاحَظَةِ النِّسَآءِ وَالْمُنَاظَرَةِ لِلْمُبَاهَاةِ

بباطل و نظاره کردن زنان و بجهت مناظره کردن بردم برای اظهار مفاخرت

فَالْكُلُّ اٰيَاتٌ وَيَجْعَلُ خَيْرَهَا الْمُبَاحَ عِبَادَةً كَالتَّطَيُّبِ

و آنرا نمودن مردم و میگرداند نیت نیک امر مباح را عبادت چو خوشبوی ساختن

لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ لِاِقَامَةِ السُّنَّةِ وَتَعْظِيْمِ الْمَسْجِدِ

در روز جمعه بقصد برپا داشتن سنت و بقصد تعظیم مسجد

وَالْيَوْمَ وَدَفْعَ الْاَذٰى بِالثَّنَآءِ وَالْاِسْرَارَ بِالْعَرْفِ وَسَدَّ بَابَ الْغِيْبَةِ وَذِكْرَ مَا تَفْضُلُهٗ فِيْهِ

وروز حمعہ و قصد دور کردن ایذا را بسپاس و آشکارہ کردن و بقصد خوش گردانیدن دل او

بِمَحْضِهَا فَالتَّرْفِيْهُ بِنَوْمَةٍ اَوْ دُعَابَةٍ مُبَاحَةٍ لِيَرُدَّ

بمحض خود پس آسودن بخواب سبک یا مزاح و مطایبہ مباحہ برای باز گردانیدن

نَشَاطَ الصَّلٰوةِ اَفْضَلُ مِنْهَا فِي الْمَلَالِ وَشَرُّهَا

نشاط نماز حاصل تر است از نمازی کہ گذارده شود در حالت کسل و ملال بدیت آنکہ

مَعْصِيَةٌ كَالتَّطَيُّبِ لِلتَّفَاخُرِ بِاِظْهَارِ الثَّرْوَةِ

معصیت است چون خوشبو ایدن بقصد تکبر باظہار دولت

وَالتَّزَيُّنِ لِلرِّيَآءِ وَلَا تُؤَثِّرُ فِي الْحَرَامِ فَلَا يُبَاحُ شُرْبُ الْخَمْرِ لِمُوَافَقَةِ الْاِخْوَانِ وَكَمَالُهُ الصِّدْقُ فَوُرُوْدُ

وآراستن خود بقصد ریا و اثر نمیکند یکی نیست در حرام پس مباح نمیشود نوشیدن شراب بقصد موافقت برادران و کمال اخلاص صدق است پس وارد شده

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِبْرٰهِيْمَ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا

و یاد کن در قرآن قصہ ابراہیم را بتحقیق او بود راست گفتار پیغمبر

اِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتّٰى يُكْتَبَ

در حدیث آمد بتحقیق مرد هر آینہ راست میگوید و کوشش میکند در راست گفتن تا آنکہ نوشتہ میشود

عِنْدَ اللّٰهِ صِدِّيْقًا وَاَدْنٰى رُتْبَةٍ فِي الْقَوْلِ فِي كُلِّ

نزد خدا راست گفتار و ادنی رتبہ او راستی ست در گفتار در

كمال بترك المعاريض حذرا عن تمويهه

کمال و کمال این صدق بترک معاریض ست ازجهة احتراز کردن از فهمیدن

غير الحق وكسب القلب صورة كاذبة وراعاته

خلاف حق و ازجهة کسب کردن قلب صورت کاذبه را و بجا آوردن بنده

معه تعالى فمن قال وجهت وجهي لله وفي قلبه

با پروردگار خود پس کسیکه بخواند وقت تحریمه نماز این دعا را و باشد در دل وی

سواه او اياك نعبد وهو يعبد الدنيا فهو كاذب ثم

غیر و تعالی یا بخواند در نماز ترا پرستش میکنم و حال آنکه پرستش میکند دنیا را پس آن در وغگوست پس

في النية بتمحيضها لله تعالى فالشوب يفوته ويقال

در نیت ست بخالص گردانیدن نیت مر وی تعالی را پس مخلوط شدن فوت میکند صدق نیت را گفته میشود

هذا صادق الحلاوة اي محضها ثم في العزم وهو

این چیز صادق الحلاوت ست یعنی خالص الحلاوت پس در صدق در عزم ست و آن

جزم قوي على الخير كالتصدق والعدل وان نال مالا

قصد محکم ست بر فعل نیک همچو قصد تصدق کردن و عدل ورزیدن اگرچه رسد مال

او ولا يتم في الوفاء فان النفس قد تسمح بالعزم

باو و لایت را پس صدق در وفاست زیرا که تحقیق نفس آدمی گاهی جوانمردی میکند بعزم خیرات

وتشح بالوفاء وورد في رجال صدقوا ما

و بخیلی میکند بوفای آن وارد شده است در قرآن مجید از مردمان مردانند که راست کرده اند چیزیرا

عاهدوا الله عليه ثم في العمل وهو تسوية السر

که عهد بستند با خدا بر آن پس در صدق در عمل ست آن برابر بودن باطن

۲۳۹
لولد رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
فقال عليه السلام رجال صدقوا ما
عاهدوا والله عليه رواه ابو نعيم في
الحلية وفي البخاري عجلان اهله
التوملي وقال حسن صحيح غريب
صلى الله تعالى عليه وسلم
وقال ابن مسعود رضي الله
صلى الله تعالى عليه وسلم
والله الذي لا اله غيره
على رسول الله صلى الله
فشهد احد من المهاجرين
فقال ابو بكر رضي الله عنه
واصدقهم
فقال ابو بكر رضي الله عنه
ان رزقني الله عز وجل
اوشيطه وان اعصم الله
عدلت فيهما
عن الخلق الى الخالق
في عمره وقد كان
ولقد وفق لعلم
الله تعالى عليه وسلم
وقال سعد رضي الله تعالى عنه
ولقد سئل عن
وقال احد من
ولقد سئل عن
وقال احد من
ولقد سئل عن
وقال احد من

وَالْعَلَانِيَةِ فَالْمَاشِيْ عَلٰى هُدُوٍّ اِنْ خَلَا الْبَاطِنُ عَنِ
و ظاہرست پس راہ رونده برہیئہ سکون و وقار اگر خالی باشد باطن او از
الْوَقَارِ غَيْرُ صَادِقٍ وَوَرَدَ فِيْرَانْ يَّكُوْنَ سَتْرُ بَرَتَهٗ
وقار صادق نیست و دریں فعل وارد شدہ است دریں باب اینکہ باشد باطن فعلے
خَيْرٌ مِّنَ الْعَلَانِيَةِ ثُمَّ فِيْ مَقَامَاتِ الدِّيْنِ فِي الْخَوْفِ
بہتر از ظاہر پس در مقامات دین ست پس در خوف
بِصُفْرَةِ الْوَجْهِ وَقَلَقِ الْبَاطِنِ وَتَرْكِ الْمَعَاصِيْ
بزردی روئے و بیقراری دل و ترک کردن گناہان
وَاللَّذَّاتِ وَاِقَامَةِ الطَّاعَاتِ وَعَلٰى هٰذَا فِيْ غَيْرِهٖ
و لذتہائے نفسانیہ و برپا داشتن طاعات و بریں قیاس ست در غیر آں
وَالصِّدِّيْقُ الْمُطْلَقُ هُوَ الْمُتَّصِفُ بِالْجَمِيْعِ وَ
و راست کہ مطلق کسے ست کہ متصف باشد بجمیع مراتب صدق و
ضِدُّهُ الرِّيَاءُ وَهُوَ طَلَبُ الْمَنْزِلَةِ عِنْدَ غَيْرِهٖ بِتَعَاطِيْ
ضد اخلاص ریاست و ریا طلب کردن مرتبہ ست نزد غیر خدا بفعلے
الْعِبَادَةِ فَيَخُصُّ بِعَمَلِ الظَّاهِرِ وَاَمَّا نَحْوُ قَصْدِ الْخَيْرِ
عبادت پس مختص ست ریا بعمل ظاہر و اما نحو قصد خیر
فِي الصَّوْمِ وَالتَّبَرُّدِ فِي الْوُضُوْءِ وَالتَّفَرُّجِ وَالتَّوَحُّشِ
در روز و قصد تبرد در وضو و قصد سیر کردن و بیزار شدن
عَنِ الْاَهْلِ وَالتِّجَارَةِ فِي الْحَجِّ وَالْخَلَاصِ عَنِ الْمَوْتٰى
از عیال و قصد تجارت در حج و قصد خلاص از باز ماندہ ملوک

وَسُوءِ الْخُلُقِ فِي الْعِشْقِ فَغَيْرُهُ وَيَفُوتُ بِهِ الْإِخْلَاصُ

وایں بطریق مطلق او در عشق غیر ریاست ولیکن فوت شود بسبب این اخلاص

وَيَكُونُ بِالْبَدَنِ وَالْهَيْئَةِ وَالزِّيِّ وَالْقَوْلِ وَ

وے باشد در بدن و صورت و لباس و جامہ و بگفتار و

الْفِعْلِ وَغَيْرِهَا كَإِظْهَارِ النُّحُولِ وَإِبْقَاءِ أَثَرِ

بعمل و در غیر این چیزہا مانند ظاہر کردن لاغری و باقی گذاشتن اثر

السُّجُودِ وَلُبْسِ الصُّوفِ وَالْوَعْظِ وَتَطْوِيلِ الصَّلٰوةِ

سجدہ بر پیشانی و پوشیدن لباس صوف و وعظ گفتن و دراز کردن نماز

وَكَثْرَةِ التَّلَامِيذِ وَمَا طُلِبَ لِغَيْرِ الْعِبَادَةِ

و کثرت شاگردان و مریدان و آنچہ طلب کردہ شدہ کہ غیر عبادت ست

كَكَثْرَةِ الْمَالِ وَحِفْظِ الْأَشْعَارِ فَخَارِجُهُ لَا يَحْرُمُ

مثل بسیاری مال و یاد داشتن اشعار پس آن خارج ست از حد و حرام نباشد

إِذَا لَمْ يُؤَدِّ إِلَى رَذِيلَةٍ كَالتَّكَبُّرِ كَمَا سَبَقَ فِي

اگر مؤدی نباشد بخصلت مذموم چنانچہ تکبر چنانچہ گذشت در باب

الْجَاهِ وَكَذَا التَّزَيُّنُ لِاسْتِمَالَةِ قُلُوبِ الْإِخْوَانِ

جاہ و همچنین ست آراستن خود را بجہت راغب گردانیدن دلہائے برادران مسلمان

وَالتَّحَامِي عَنْ مَلَامَتِهِمْ وَالْمَرْوِيُّ مِنْ تَزْيِينِهِ

و بجہت احتراز کردن از ملامت ایشان و آنچہ روایت کردہ شدہ ست از تزین آنحضرت

عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عِبَادَةٌ لِأَنَّهُ مَأْمُورٌ

علیہ الصلوٰۃ والسلام عبادت ست زیرا کہ آنحضرت مامور کردہ شدہ بود

بالدعوة فلو اسقط نفسه عن قلوبهم لما حصلت
بدعوت خلق پس اگر ساقط کرد نفس خود را از دلهائے ایشان ہرآئینہ حاصل نمیشد
المقصود وفاتہ التلبیس بارادۃ ما کیس
مقصود وفات یافتن تلبیس ست بمعنوں چیزیکہ مستحق نیست دروے
فهو بالامر الذي هو حرام فيه اولى
زیرا کہ تلبیس بامر دینی حرام ست پس بامر دینی اولی ست کہ حرام باشد
الاستهزاء عليه تعالى باختيار رضاء غيره على
استہزا کردن ست بروے تعالے باختیار کردن رضائے غیر او تعالے
رضاه تعالى وتعظيم نفسه في القلوب على تعظيمه تعالى
رضائے وے تعالے و باختیار کردن تعظیم نفس خود در دلہائے مردم بر تعظیم وے تعالے
والاحتراز عن مقت غيره عليه من مقته
و احتراز کردن از مقت غیر او تعالے بروے از مقت وے تعالے
ورد العمل فورد حتى لا اقبل الا ما كان
و مردود شدن عمل ست در حدیث آمدہ کہ خدا تعالے نمیپذیرد از عمل مگر آنچہ
خالصا لي واللوم بين الملائكة فورد يقال
خالص برای من و ملامت ملک میان فرشتگان در حدیث آمدہ
عند صعودهم بالعمل ردوه الى سجين فانه
نزد بالا رفتن ایشان با عمل مردود ساختند او را بسوے سجین زیرا کہ این
يرد في وفي القيامة فورد في ذلك قوله فيما
ارادہ کردہ مرا و ملامت شدن او در قیامت در حدیث آمدہ در ذکر قول او در آن

يَا كَافِرُ يَا فَاجِرُ يَا غَادِرُ يَا خَاسِرُ وَالْحِرْمَانُ

اے کافر اے فجور کنندہ۔ اے فریب دہندہ اے زیان کنندہ ومحروم ماندن ست

سَئِ الْآخِرَةِ فَوَرَدَ حَيْثُ الْتَمِسُ الْآجِرَ مِمَّنْ كُنْتَ وَلَوْ

در سرو عمل در حدیث آمدہ طلب کن مزد وثواب خود از کسیکہ بودی تو

تَعْمَلُ لَكَ أَلَمْ يُوَسَّعْ عَلَيْكَ فِي الْمَجَالِسِ أَلَمْ

عمل کنندہ برائے وی آیا فراخی نکردہ شد بر تو در مجلسہا آیا

تَكُنْ رَئِيسَ الدُّنْيَا أَلَمْ يُرَخَّصْ بَيْعُكَ أَلَمْ تُكَرَّمْ

بودی سردار دنیا آیا ارزان کردہ نشد بیع تو آیا کریم کردہ نشدی در مردم

وَالْعَذَابُ فَوَرَدَ حَيْثُ أَهْلُ الرِّيَاءِ يُعَذَّبُونَ

وعذاب آخرت ست در حدیث آمدہ اہل ریا عذاب کردہ میشوند

بِالنَّارِ وَالْأَفْشُ بِاعْتِبَارِ نَفْسِ الرِّيَاءِ أَنْ لَا يُرِيدَ الثَّوَابَ

بآتش دوزخ وابدترین اقسام ریا باعتبار نفس ریا آن ست کہ ارادہ نکند ثواب را

أَصْلًا وَهُوَ فِي غَايَةِ الْمَقْتِ ثُمَّ مَا فِيهِ إِرَادَتَانِ

اصلا واین قسم در نہایت غضب الٰہی ست پس آن درجہ کہ در وی ہر دو ارادہ بود

وَالرِّيَاءُ غَالِبٌ وَهُوَ قَرِيبٌ ثُمَّ مَا اسْتَوَيَا فِيهِ وَ

وریا غالب باشد واین نوع قریب ست پس آنرا درجہ کہ برابر باشد ہر دو قصد را و

الْمَرْجُوَّانِ أَنْ لَا يَكُونَ لَهُ وَلَا عَلَيْهِ لَكِنِ الْإِطْلَاقُ

امید کردہ شدہ آنست کہ نباشد نفع برای وی ونہ ضرر بر وی لکن اطلاق دارد کہ بر ریا

وَالْحَظُّ فِي الْأَدِلَّةِ يَشْمَلُهُ ثُمَّ مَا تَرَجَّحَ فِيهِ قَصْدُ

و این ست در احادیث وآیات شامل ست او را پس آنرا درجہ کہ غالب باشد در آن قصد

بالاوصاف فبالواجب كتعديل الاركان ثم
پس بجا آوردن اوصاف عبادت مثل پس بجا آوردن امر واجب همچو تعديل ارکان پس
بالمكمل كتطويلها وتحسين هيئته ثم الزائد
بامر مکمل همچو بجا آوردن تطويل ارکان و تحسين هيئة پس بجا آوردن امر زائد
كالتكبير في المسجد وقصد الصف الاول وباعتبار
همچو تکبير در مسجد و قصد کردن صف اول و باعتبار
مآله قصد المعصية كتقلد الوقف للمداهنة ثم
ماله قصد معصية همچو تقلد وقف للمداهنة پس
المباح كنكاح الشريفة ثم التمييز عن العامة وقد
بامر مباح همچو نکاح کردن زن شريفه پس بجا آوردن تميز دادن خود از عوام الناس و گاهی
يخفى كالمفرح باطلاع الغير والتعريض للاظهار
پوشيده ميباشد همچو شاد شدن باطلاع ديگرے بر عمل و همچو کنايه کردن براے اظهار کردن عبادت
وتحسين الاداء في الخلاء لئلا يخالف في الملاء
و همچو نيک گذاردن عمل را در خلوت تا خلاف آن نکند در حضور مردم
والتزين في الاعين بظهور الخشوع في الاعضاء
و همچو آراستن خود را در چشمهاے مردم بظهور آثار خشوع در اعضاء
وتأثيره انه اذا هجم بعد التمام بالفرح على
و تاثير ريا آنست که چون غلبه کند بعد از اتمام عمل بمسرور شدن وے بر
الظهور رآى الاظهار لا يبطل لعدم بطلان الثواب
ظهور عمل وے يا بر اظهار آن عمل باطل نميشود از جهة باطل نشدن ثواب

الْمُتَقَدِّمِ بِالْعَمَلِ الظَّاهِرِ وَفِيهِ الثَّوَابُ وَالْعِقَابُ

کہ پیش از ریا ماں شدہ سبب عمل ریا کار شدہ و درین ہم حصول ثواب و عقاب ہست

وَحُكْمُ مَا وَرَدَ مَا صُمْتُ وَلَا أَفْطَرْتُ فِيمَنْ

حکم کردہ شدہ آنچہ وارد شدہ کہ آمدہ در حدیث نہ روزہ داشتی و نہ افطار کردی در حق کسے

قَالَ صُمْتُ دَائِمًا عَلَى كَرَاهَةِ صَوْمِ الدَّهْرِ لِدُخُولِ

گفت روزہ داشتم ہمیشہ بر کراہت روزہ ہمیشہ روزہ در ہر سہ زمان بہم از داخل شدن

الْعِيدَيْنِ وَالتَّشْرِيقِ فِيهِ وَمَا جَاءَ ذَلِكَ

ہر دو روز عید و ایام تشریق در قول وے و آنچہ آمدہ است در حدیث

حَظُّكَ مِنْهَا فِيمَنْ قَالَ قَرَأْتُ الْبَارِحَةَ سُورَةَ

نصیب تست از قراءت۔ در حق کسیکہ گفتہ بود خواندم دیشب

الْبَقَرَةِ عَلَى عَدَمِ خُلُوِّ الْقَلْبِ عَنْهُ حَالَةَ الْقِرَاءَةِ

بقر محمول ست بر خالی نبودن قلب وی از ریا در حالت قراءت

بِدَلَالَةِ الْإِظْهَارِ وَإِذَا هَجَمَ فِي الْأَثْنَاءِ مُنْفَرِدًا

بدلالت اظہار کردن او و چون عارض شود ریا در وقت عمل فرد حالیکہ خالی شد از اغیار

وَبَعَثَ عَلَى الْعَمَلِ وَخَتَمَ بِهِ كَمَا لَوْ تَذَكَّرَ فَائِتَةَ الْقِرَاءَةِ

و باعث شود بر عمل و ختم کند عمل را بر ریا چنانچہ اگر در اثنائے کار ریا یاد کند چیزے کہ

حَدَثَتْ نَظَارَةٌ فَأَتَمَّ لِحُضُورِ الْغَيْرِ لَوْ لَا

حادث شود تماشائی پس تمام کند نماز را بجہت حاضر شدن دیگرے اگر نہ

لَقَطَعَ يُبْطِلُ فِي عَمَلٍ ذِي أَرْكَانٍ يَتَعَلَّقُ

برآید میگذاشت باطل میکند پس ریا ثواب عمل را در عملی کہ خداوند اجزا باشد و متعلق باو

شرح عین العلم علی حاشیۃ نور الایضاح

زین العابدین القادری

الشواب وبعضہم علی انہ

ای علی اتمامہ وجعل العمل کالنذر

حال ریاء الغیر وعن قصد الثواب او

لو تذکر فضاءہ ای فرض ونحوہ

اتمامہ لان العمل المفروض

عنہ ولکنہ ولی نسخۃ لو ای لولا

ذلک العذر لقطع ذلک لیس علی ظاہرہ

الفضالۃ الذی یسقط عنہ الاداء

جواب العمل لکن فی بعض النسخ

وَالْاَعْمُ وَبَعْضُهَا بِبَعْضٍ كَالصَّلٰوةِ وَالصَّوْمِ وَالْحَجِّ

وبعضے ازاجزا بعضے مانند نماز وروزہ وحج

فَوَرَدَ اَلْعَمَلُ كَالْوِعَاءِ اِذَا طَابَ اٰخِرُهٗ طَابَ

وارد شدہ است عمل مانند آوندست اگر نیک شود ساخت اخرش نیک شود

اَوَّلُهٗ وَمَنْ رَاٰى بِعَمَلِهٖ سَاعَةً حَبِطَ عَمَلُهٗ

واگر اول او کسیکہ ریا کند بعمل خود یک ساعت حبط میکند ریا عمل اورا

اَلَّذِيْ كَانَ قَبْلَهٗ دُوْنَ غَيْرِهٖ كَالصَّدَقَةِ وَالتِّلَاوَةِ

کہ بودہ است پیش ازوی بخلاف غیر او کہ اجزاء نشستہ باشد مانند صدقہ وتلاوت

اِذْ كُلُّ جُزْءٍ مُنْفَرِدٍ وَالطَّارِئُ لَا يُبْطِلُ الْمَاضِيَ وَ

زیرا کہ ہر جزء علیحدہ است وآنچہ عارض شدہ باطل نمیکند چیز را کہ گذشتہ و

اِنْ لَمْ يَتَجَرَّدْ بَلْ غَلَبَ كَغَلَبَةِ الْفَرَحِ بِاَطِلَاعِ الْغَيْرِ

اگر خالی نباشد بلکہ غالب شود ریا بمجرد غالب شدن نشاط باطلاع غیر

فَالْغَالِبُ فِيْ الْفَسَادِ اِنْ تَقَضَّى رُكْنٌ وَلَمْ يُعَاوِدْهُ

پس حکم غالب در بطلان ریا فساد عمل ست اگر گذارده شود رکنی از ارکان آن ودر نیگردد باندازہ او را

اَلْبَاعِثُ لَا صَلٰوةَ لِاَنَّا نَسْتَصْحِبُ نِيَّةَ الْبِدَايَةِ بِشَرْطِ

باعث اصلی زیرا کہ ما شرط میکنیم ومصاحب میگردانیم نیت ابتدا را باین شرط

اَنْ لَا يَطْرَاَ مَا لَوْ قَارَنَ اِبْتِدَاءً لَمَنَعَ وَاِنْ تَحَمَّلَ الْجَوَازَ

کہ عارض نشود چیزے مخالف کہ اگر مقارن شود در حال ابتدا البتہ منع کند اگرچہ احتمال دارد جواز را

لِبَقَاءٍ قَصْدُ الثَّوَابِ لِوُجُوْدِهٖ حَالَ الْعَقْدِ وَاِنْ اتَّصَلَ

بجہت باقی بودن قصد ثواب بگہ نبود حال عقد واگر متصل شود ریا

بِالْعَقْدِ مُتَجَرِّدًا وَاتَمَّ عَلَيْهِ يُعِيدُ اِتِّفَاقًا وَاِنْ

بعقد در حالیکہ خالی باشد ثواب و تمام کند بر ہیئت اعادہ کند باتفاق و اگر بر ہیئت

قَبْلَ التَّمَامِ تَرَكَ لِفَقْدِ الْاِنْعِقَادِ وَضَعُفَ الْقَوِيُّ

پیش از تمام عمل کرد پس ہمچنین بجہت مفقود شدن انعقاد و ضعیف ست قوی را

بِوُجُوبِ اِعَادَةِ الْاَفْعَالِ لِفَسَادِهَا دُوْنَ الْبَرِّ

بواجب بودن اعادہ افعال بجہت فاسد شدن انہا و واجب نبودن اعادہ بر

فَهِيَ عَقْدٌ وَالرِّيَاءُ خَطَرَةٌ لَا يُخْرِجُهَا عَنِ الْاِنْعِقَادِ

ریا کہ تحریمہ عقد ست و ریا خطرہ خارج نمی کند ریا تحریمہ را از انعقاد

الْاَفْعَالَ الْفَاسِدَةَ زَائِدَةٌ فِيهَا فَتُبْطِلُهَا وَبِوُجُوبِ

افعالی کہ فاسد شدہ زائد ست در نماز پس باطل میکند این افعال نماز را و بواجب

الْاِسْتِغْفَارِ قَلْبًا وَالْاِتْمَامِ مُخْلِصًا لِاعْتِبَارِ الْخَتْمِ

استغفار بقلب و تمام کردن عبادت باخلاص بنا بر اعتبار ختم

لَوْ خُتِمَ بِالرِّيَاءِ وَكَوْنِ الْعَمَلِ لِلّٰهِ تَعَالٰى وَاِلَّا لَكَفَرَ وَذَا

اگر ختم کردہ میشد بریا و بجہت بودن عمل خاصہ مر و تعالی را والا نہ کافر شود و باتمام

عَارِضُ الرِّيَاءِ بِالتَّوْبَةِ لِاَنَّهُ قَادِحٌ فِي النِّيَّةِ وَ

عارضہ ریا بتوبہ بنا بر ریاکہ قدح و ضرر رساندہ ست در نیت و

الْبَدَاءَةُ اَوْلٰى بِالرِّعَايَةِ وَاِنْ لَمْ يَتَجَرَّدْ فَقَدْ مَرَّ

ابتداء نماز اولی ست بمراعات کردن و اگر خالی نباشد از فساد قواب پس در گذشت

يُقْبَلُ الْفَسَادُ كَالصَّدَقَةِ يُثَابُ وَيُعَاقَبُ فَتُوقَ

قبول کند فساد را ہمچو صدقہ دادن ثواب داده میشود و عقاب نمی شود آمدہ

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ الْآيَةَ وَفِي
پس هر که عمل بمقدار یک ذره نیکی را ببیند جزای آنرا تا آخر آیه و در
الصَّلٰوةِ كَالصَّلٰوةِ لَا يُبْطِلُ النَّفْلَ حَتّٰى يَصِحَّ الْاِقْتِدَاءُ وَ
نماز مانند نماز باطل نمیکند ریا نفل را تا آنکه صحیح است اقتدا کردن و
لَا يَسْقُطُ الْفَرْضُ اِنْ لَمْ يَسْتَقِلَّ قَصَدَ الثَّوَابَ وَاِنْ
ساقط نمیشود فرض را اگر مستقل نباشد قصد ثواب و اگر
اِسْتَقَلَّ فَوَجْهَانِ السُّقُوطُ لِلْاِمْتِثَالِ بِالنِّيَّةِ
مستقل بود پس درین صورت دو احتمال است یکی ساقط شدن ذمه فرض بجهة امتثال امر الهی بنیت
الْمُسْتَقِلِّ وَعَدَمُهُ لِاَنَّ الْوَاجِبَ هُوَ الْخَالِصُ وَاِنْ
مستقل بودن و دوم عدم سقوط ذمه فرض زیرا که واجب عمل خالص بوجه الله است و اگر
كَانَ فِي الْمُبَادَرَةِ فَفِيهِ فَوْتُ الْفَضِيلَةِ وَالْمَعْصِيَةُ
شروع کرد در مستحبی نماز پس در صورت فوت فضیلت مبادرت است و معصیت
بِقَصْدِ الرِّيَاءِ اَمَّا الْمَغْلُوبُ لِغَيْرِ الْمُؤَثِّرِ وَبِمُجَرَّدِهِ
بقصد ریا اما ریای مغلوب که غیر مؤثر است بمجرد
الْفَرْحَةِ فَالْغَالِبُ فِيهِ الْجَوَازُ لِعَدَمِ اعْتِبَارِ
فرحت پس ظن غالب در اینجا جواز عمل است بجهة اعتبار نکردن
غَيْرِ الْمُؤَثِّرِ وَاحْتَمَلَ الْفَسَادَ فَاِنَّ الْوَاجِبَ هُوَ الْخَالِصُ
ریای غیر مؤثر و احتمال دارد فساد عمل را زیرا که تحقیق واجب عمل است خالص
وَالْمَخْلُوطُ غَيْرُ مَرْضِيٍّ وَمِنْ ثَمَّ تَوَقَّفَ الْحَارِثُ
و عمل مخلوط بریا غیر ادا کرده شده است و از جهة تعارض او توقف کرد حارث

المحاسبی رحمہ اللہ تعالیٰ ما یدلّ الی الفساد وقیل بالفساد

محاسبی کہ رحمت خدا باد بر و دلالت کند بآنچہ مائل است بسوی فساد عمل و گفتہ شدہ کہ بفساد

یا قلّ خطرہ مطلقا حرصا فی تصفیۃ القلب والمسئلۃ

یا دنی خطرہ را مؤثر باشد بآنچہ از جہت حریص بودن در تصفیہ دل و مسئلہ

غامضۃ والعلم عندہ تعالیٰ والعلاج قلۃ حبّ

مشکل است و علم حقیقی آنست نزد وے تعالیٰ و علاج را بر کندن دوستی

الجاہ والمدح وکراہۃ الذم والطمع بما سبق و

جاہ است و دوستی مدح است و ناخوشی مذمت مردم و بر کندن طمع بچیزیکہ گذشت و

اخفاء العمل متکلفا وذکر فوائد الاخلاص و

پوشیدن عمل است در حالیکہ تکلف کنندہ باشد یاد کردن فائدہائے اخلاص و

افات الریاء فما اقبح من لا یکتفی بنظرہ تعالیٰ

آفتہائے ریاء پس چہ عجب قبیح تر است حال کسیکہ اکتفا نکند بنظر کردن وے تعالیٰ

علی ساعۃ من العمل المعیوب وہو تعالیٰ مع جلالہ

بر یک ساعتے از عمل کہ معلول است ما عراض و حال آنکہ وے تعالیٰ با جلالت شان خود

یکتفی بنظرہ فورد ق لتعلموا ان اللہ علی کل شیء

اکتفا میکند بنظر کردہ آمدہ است در قرآن مجید یعنی بیا فرستادہ است آسمان و زمین تا بدانید شما کہ خدا بر ہمہ چیز

قدیر الآیۃ ومن باع عملہ بخسیس فان واعرض

قادر است تا آخر آیۃ و حال کسیکہ فروخت عمل خود را بچیز کہ فنا پذیر است و اعراض کرد

بایعہ بثواب الدارین فورد ق من کان

فروختن وے بمقابلہ ثواب ہر دو جہان آمدہ است در قرآن مجید کسکہ باشد

ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ

پس ہر کہ خواہد عمل خود بادداشش دنیارا پس نزد خدا تعالے یادداشش دنیا و آخرت ست

وَذِكْرُ مَا وَرَدَ وَيَحْمَدُ الْفَرْحَةَ بِالظُّهُوْرِ عَلَى الْحُسْنِ

و یاد کردن آنچہ وارد شدہ دریں و محمود ست سرور قلب بظاہر شدن طاعت بر حسن

لِتَلَفُّظِهٖ تَعَالٰى بِاِخْفَاءِ الذُّنُوْبِ وَاِظْهَارِ الطَّاعَاتِ

لطف دیدن او پوشیدن گناہان وے و ظاہر کردن طاعتہائے وے

فَوَرَدَ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا

پس آمدہ است در قرآن مجید بگوای محمد بکردم کہ بفضل خدا تعالی و رحمت او خوشی کنید

اَوْ دَلَالَتِهٖ عَلٰى اَنَّهٗ تَعَالٰى يَفْعَلُ فِي الْاٰخِرَةِ فَوَرَدَ

یا دلالت کردن بریکہ او تعالے میکند ہمچنین در آخرت آمدہ است

ح مَا سَتَرَ اللّٰهُ عَلٰى عَبْدٍ فِي الدُّنْيَا اِلَّا وَسَتَرَهٗ عَلَيْهِ

در حدیث نمی پوشد خدا تعالی بر بندہ خود در دنیا زشتیہائے او مگر آنکہ میپوشاند او را بر وے

فِي الْاٰخِرَةِ اَوْ اَنَّهٗ يُقْتَدٰى بِهٖ فَيُضَاعَفُ لَهُ الْاَجْرُ اَوْ

در آخرت یا اینکہ اقتدا کردہ شود بوے پس دوچند کردہ شود برای او اجر وے یا

اَنَّ الْمُطِيْعِيْنَ يُثَابُوْنَ بِمَحَبَّتِهٖ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ وَيُعْرَفُ

تحقیق اطاعت یافتگان ثواب یابند بمحبت وے و ستایش بروے و شناختہ شود

بِتَسْوِيَتِهٖ مَدْحَهٗ وَمَدْحَ صَالِحِ غَيْرِهٖ وَمِنْهُ مَا وَرَدَ

بہ برابر بودن مدح وے و مدح صالحے غیر وے و ازین قسم ست آنچہ آمدہ در حدیث

لَكَ اَجْرَانِ اَجْرُ السِّرِّ وَاَجْرُ الْعَلَانِيَةِ فَمِنْ قَالَ اُخْفِي

مر ترا دو اجر ست یکے اجر اخفا و دیگر اجر آشکارا در حق کسیکہ گفت پنہان میکنم

العمل فاذا ظهر افرح والاظهار للترغيب فتورك
عمل را پس چوں ظاہر تود مسرور میشوم واظہار عبادت بجہت ترغیب مردم آمدہ است
ح من سن سنة حسنة فله اجرها واجر من
در حدیث کسیکہ پیدا میکند سنت نیک۔ پس مراورا است اجر آن وا جر کسیکہ
عمل بها الى يوم القيمة وبامر الانبياء عليهم
عمل کند بدان تا روز قیامت وباین امر کردہ شدہ اند پیغمبران علیہم
السلام بشرط ان يكون ممن يقتدى به وبالغرض
السلام بشرطیکہ باشد از کسانیکہ اقتدا کردہ شود بدانہا وبالغرض
الاحتراز عن الرياء ويعرف بانه لو قدر اقتداء
احتراز از ریاء وشناختہ میشود واظہار بایں علامت کہ اگر فرض کردہ شود اقتداء کردن
الناس بغيره وعرفانه باستواء اجر السر والعلانية
مردم بغیر او وعرفان او بمساوی بودن اجر عمل پنہان واشکارا در
لما يرغب فيه والذكر بعده وهو لمن قوى بالله
رغبت کند در اظہار ودر کردن بعد از ادای عمل وایں جائز ہر کسی است کہ قوی باشد دل او
وتم اخلاصه وخطره اصعب لخفة المؤنة فيه
وتمام باشد اخلاص او۔ وخطرہ او دشوار تر است بجہت سبک بودن مشقت در
زيادة المبالغة ولذة النفس واخفى لان
زیادتی مبالغہ وبجہت لذت یافتن نفس وپوشیدہ تر است خطر۔ زیرا کہ در عمل
الاحق لا يبطل السابق وكتمان المعاصي لا بد
ناحق ست باطل نمیکند عمل سابق را وپوشیدن گناہان ست بجہت آنکہ

يعتقد فيه الورع رياء بل التحامي عن الهتك ففيه

اعتقاد کرده شود در وے پرہیزگاری از روی ریا بلکہ بجہت احتراز از دریدن پردہ پس درین

خوف من في الآخرة أو لأن الستر مأمور به فورد

ترس ہست در آخرت یا برای آنکہ پوشیدن گناہان امر کردہ شدہ است بآن آمدہ است

من ارتكب شيئا من هذه القاذورات فليستتر به

در حدیث کسیکہ مرتکب شود چیزے را از زین گناہان کہ پلید کنندگان دین اند پس باید کہ پوشیدہ آرد

بستر الله تعالى عليه ويعرف بكراهة ظهورها

پردہ الٰہی بروے وشناختہ میشود بکردہ داشتن وے ظہور گناہان

من العار أو لأنه يتألم بالذم فهو مباح لكونه

از دیگرے یا آنکہ پوشیدہ درناک شود بملامت پس این مباح ست بجہت بودن آن

خلقيا والترك كمالا أو لأن الناس شهداء الله تعالى

خلقی وترک او کمال انسانی ست یا ازبرای آنکہ مردم گواہان خدایتعالے اند

في الأرض ثلاثا أو لأن الذام يصير

در زمین فرمود این قول را سہ کرت یا ازبرای آنکہ مذمت کنندہ میگردد

ذاميا ويعرف بتسويته ذمه وذم غيره أو

کہ مذمت کنندہ وشناختہ میشود بہ برابر بودن مذمت خود مذمت غیر او یا

ورد من أثنيتم عليه خيرا وجبت له الجنة

در روایت آمدہ کسیکہ ثنا گفتید بروے بنیکی را واجب شد برائے وی بہشت

ومن أثنيتم عليه شرا وجبت له النار أنتم

وکسیکہ یاد کردید بروے شررا واجب شد مراورا آتش دوزخ شما

شهداء الله في الأرض ثلاثا أو لأن الذام يصير

گواہان خدایتعالے اید در زمین فرمود این قول را سہ کرت یا ازبرای آنکہ مذمت کنندہ میگردد

ذاميا ويعرف بتسويته ذمه وذم غيره أو

کہ مذمت کنندہ وشناختہ میشود بہ برابر بودن مذمت خود مذمت غیر او یا

لِخَوْفِ اَنْ يُقْصَدَ بِسُوْءٍ اَوْ لِلْحَيَاءِ فَهُوَ مِنْ كَرَمِ
برای ترس اینکه قصد کرده شود بدی یا از برای شرم محض پس حیا از بزرگی
الطَّبْعِ وَوَرَدَ الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ
طبع است و در حدیث آمده حیا نیکوست بهر اقسام وی حیا شاخی است
مِنَ الْاِيْمَانِ اَوْ لِاَنْ لَا يُقْتَدٰى بِهِ الْغَيْرُ وَحُبُّ
از ایمان یا از برائے اینکہ اقتدا کند بوے دیگر و دوست داشتن
مَحَبَّةِ النَّاسِ لِاَنْ يَعْلَمَ مِنْهُ مَحَبَّتَهُ تَعَالٰى فَمَنْ
محبت خلق تا داند از دوستی مردم دوستی وتعالی را پس کسیکہ
اَحَبَّهُ تَعَالٰى جَعَلَهُ مَحْبُوْبًا فِيْ قُلُوْبِهِمْ ثُمَّ الطَّاعَةُ
دوست میدارد او را خدا تعالیٰ میگرداند او را محبوب در دلہائے مردم پس طاعتے
الَّتِيْ لَا يَلْتَذُّ بِهَا الْعَامَّةُ كَالصَّلٰوةِ وَالصَّوْمِ تُتْرَكُ
کہ لذت نمیگیرند بآں عوام مردم مانند نماز و روزہ ترک کردہ شود
بِحَضْرَةِ الْغَيْرِ اِنْ هَجَمَ الرِّيَاءُ مُجَرَّدًا فِي الشُّرُوْعِ حَتَّى
بحضور مردم اگر ہجوم کند ریا محرد از اخلاص در وقت شروع تا آنکہ
اَنْدَفَعَ وَيُشْرَعُ وَيُجَاهَدُ اِنْ هَجَمَ بِاِعْتِيَادٍ وَتَمَّ
مندفع شود ریا و شروع کردہ شود و مجاہدہ کردہ شود اگر ہجوم کند ہر دو باعتیاد بنی یا تمام
اِنْ هَجَمَ بَعْدَهُ وَلَا يُتْرَكُ لِاَنَّهُ مُوَافِقُ الشَّيْطَانِ
اگر ہجوم کند ریا بعد از شروع و ترک کردہ نشود عمل بآں کہ این موافقت مر شیطان راست
وَلِاَنَّ الْاِشْتِهَارَ بِاِخْفَاءِ هَا لِيُتَمِّمَ اِخْلَاصَهُ وَ
و بجہۃ آنکہ مشہور شدن باخفائے طاعت تا دانستہ شود اخلاص او و

ترجمہ

الاحتراز عن النسبة الى الرياء وترك النخعي

از نسبت بسوی ریا این هر دو از علل ریاست و ترک کردن نخعی

رحمه الله تعالى التلاوة لدخول شخص لما علما انه

رحمت کند ایشان را خدا تعالی تلاوت قرآن مجید را وقت دخول شخصی برای چیزی بود که دانسته بود که مشغول

يختار اليه بالاشتغال به فبادر لكونه ابعد

اختیار میکند بسوی او بسبب مشغول شدن باین شخص پس مبادرت کرد بسوی تلاوت بجهة بودن او دور

من الرياء وان زاد على المعتاد لحدوث نشاط

از ریا واگر زیاده کند بر وظیفه معتاد بجهة پیدا شدن نشاط

عبادة وبه يتعدد فان كان غبطة لزوال الغفلة

عبادت و بدین متعدد میشود پس اگر باشد زیادتی بجهة آمدن و بودن بحال متعبد دیگر بسبب زائل شدن غفلت

والكسل بمشاهدته فيفعلها وسوسة انتهى

و کسل بملاحظه حال او پس بکند اینچنین زیادتی را در حالیکه دفع کند باشد وسوسه انتهی این

رياء بخلاف ما اذا كان نشاطا لاستمالة

عبارت بخلاف وقتیکه باشد زیادت نشاط بجهة استمالة

قلبه ويعرف بانه لو رأى بحيث لم يره رغب فيه

قلب مستمع و شناخته میشود باینکه این شخص اگر بیند متعبد را جائی که نبیند او را رغبت کند در آن

اما ما يلتذ به فالاعلى الخلافة فورد ليس

اما آنچه لذت میگیرد بآن عوام پس اعلی از عبادت خلافت است در حدیث آمده هر آینه یکروز

من امام عادل خير من عبادة الرجل وحده

از امام عادل بهتر است از عبادت مردی تنها

سِتِّينَ سَنَةً وَخَطَرُهَا أَعْظَمُ وَلِتَحَرِّيهَا أَيَاطٍ

شصت سال وآفت حلالت نزد گشتست بجہت حرکت دادن خلافت دل آدمی

فِي مَجَرَّةِ الْجَاهِ وَالْإِفْضَاءِ إِلَى الْأَرَاذِلِ بِالنَّسَبِ لِيَتَمَكَّنَ

در مجرت جاہ وبجہت رسانیدن فرومایگان بمراتب عالیہ

وَمِنْ ثَمَّ احْتَرَزَ عَنْهَا الْأَتْقِيَاءُ فَيَحْتَرِزُ عَنْهَا الْمُتَّقِي

واز بجہت احتراز کردہ اند از قبول آن پرہیزگاران پس احتراز کند ازاں پرہیزگار

دُونَ الْقَوِيِّ لِعَدَمِ تَأَثُّرِهَا فِيهِ إِلَّا إِذَا عَلِمَ

بخلاف صاحب قوت بجہت عدم تاثیر خلافت در قوی مگر وقتیکہ

الْإِنْقِلَابَ عِنْدَ التَّقَلُّدِ فَالصَّحِيحُ فِيهِ الِاحْتِرَازُ

تہر بال خود را نزد گرفتن کار بگردن خود پس قول صحیح درین احترازست

إِذِ النَّفْسُ خَدَّاعَةٌ يُخَافُ عَلَيْهَا عِنْدَ الْجَزْمِ بِالثَّبَاتِ

زیرا کہ نفس ایب دہندہ است نزدیک بود کہ متغیر گردد وقت جزم بثبات

فَعِنْدَ الْخَوْفِ أَوْلَى وَالِامْتِنَاعُ أَهْوَنُ مِنَ الْعِرَاءِ ثُمَّ

پس نزد خوف اولی ماند وامتناع کردن ازاں آسان ترست از معزول شدن بعد

الْقَضَاءُ ثُمَّ الْوَعْظُ وَالدَّرْسُ وَالْفَتْوَى فِي الْفَضْلِ وَ

در پہ قضاست پس نزد مذکورست ودرس کردن وفتوی دادن در فضیلت و

الْخَطَرِ وَاشْتِرَاطُ الْقُوَّةِ وَمَنَافِعُ السَّلَفِ فِيهَا مَشْهُورَةٌ

آفت وشرط کردن قوت ومنافعت سلف در امور مذکورہ مشہورست

وَيُعْرَفُ الْقُوَّةُ بِعَدَمِ كَرَاهَةِ ظُهُورِ الْآخَرِ بِتَقَلُّدِهِ

ودانستہ میشود قوت بمرہ نداشتن ظہور دیگرے بتقلد این امور

٢٥٠

فَإِنْ عُدِمَ الْقَوِيُّ الْكَامِلُ يُعَيَّنُ أَقْوَى النَّاسِ مُجْتَهِدًا
پس اگر یافت نشود قوی کامل تعیین میشود قوی ترین مردمان در عالیکہ مجتہد باشد

فِي الْأَحْيَانِ إِذْ عَنْ إِفَاتِهِ أَلْبَابُ الرَّابِعُ عَشَرَ
در احیان از کردن از آفات ہر واحد از انہا باب چہاردہم

فِي التَّفْوِيضِ وَقِصَرِ الْأَمَلِ وَذِكْرِ
در بیان تفویض امور وکوتاہ کردن امید از ہر چیز ویاد کردن

الْمَوْتِ وَالْانْتِبَاهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
حوال موت وبیدار شدن از خواب غفلت بنام خدائے بخشندہ ومہربان

الْخَطَرُ خَطَرَانِ خَطَرُ الْفَسَادِ وَمُحْتَاجٌ فِيهِ إِلَى التَّفْوِيضِ
خطر دو قسم است یکے خطرۂ فساد است ومحتاج میگردد بندہ درین بسوئے تفویض

وَهُوَ أَنْ إِرَادَةَ حِفْظِهِ تَعَالَى الصَّلَاحَ فِيمَا لَا أَمْنَ
وآن درخواست بندہ است نگاہداشتن خدا تعالی صلاح اورا در عملے کہ نیست امن

فِيهِ عَنِ الْفَسَادِ قِيلَ هُوَ مَا يَكُونُ دُونَهُ نَجَاةٌ وَ
در آن از فساد گفتہ شدہ است کہ آن عملے است کہ باشد بودن از ارتکاب آن رستگاری و

يُمْكِنُ أَنْ يُجَامِعَهُ ذَنْبٌ يَخْتَصُّ بِالنَّوَافِلِ وَ
ممکن باشد اینکہ جمع شود بآن عمل گناہ پس مختص باشد بنوافل و

الْمُبَاحَاتِ وَقِيلَ مَا يُمْكِنُ أَنْ يَعْتَرِضَ عَلَيْهِ مَا
مباحات وگفتہ شدہ است آن عملے است کہ ممکن باشد اینکہ عارض شود بران آنچیز کہ

يَكُونُ الِاشْتِغَالُ بِهِ أَوْلَى فَيَعُمُّ الْفَرْضَ إِذْ مَنْ
باشد اشتغال باآنچیز اولی پس شامل است اعنی فرض زیرا کہ کسیکہ

تصدّ اداء صلوٰة ضاق وقتها وعندهٗ غريق او حريق
قصد کند ادائے نماز را کہ تنگ شدہ است وقت او و حال آنکہ نزد او ست غرق شونده یا
ويمكن انقاذه فهو اولى ولا بد منه لاطمينان
و ممکن ست انقاذ او پس آن بہتر ست ناچار ست و تعویض جہت اطمینان
القلب في الحال وحصول الصلاح في الاستقبال فلا
دل الفعل و برائے حصول خیریت در آئندہ ریرا کہ نمیکند
يفعل في المفوض الفساد فورد ق وافوض امري
و نمیکند در امر کہ بر گذاشتہ شد فساد را در قرآن مجید آمده و امر میگذارم کار خود را
الى الله الى فوقاه الله الآية اما الاصلي فربما لا يفعل
سوئی اللہ تعالیٰ تا قولہ تعالیٰ فوقاہ اللہ تا آخر آیۃ الا آنچہ افضل باشد پس گاہی نمیکند امر را
حتى نام عليه الصلوٰة والسلام مع اصحابه رضي الله عنهم
تا آنکہ خواب کرد پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام با جمیع اصحاب خود رضی اللہ عنہم
عن صلوٰة الفجر ولم اختيار الافضل كقول المريض
از نماز صبح و در بعضہ نسخہ اختیار کردن افضل اند گفتن بیمار
للطبيب اجعل دوائي ماء السكر لا ماء الشعير اذا
مر طبیب را گرداں دارو ئے من آب شکر نہ آب جو و نسخہ
كان الصلاح فيهما مع الرضاء بالمفضول اذا اختار
باشد صلاح حال من در ہر دو چیز با وجود رضا مندی بودن بہ مفضول کہ اگر اختیار کرد
له بدلا في الاصلي فهو جهول وضده الطمع وهم
مر او را بدل در اصلی پس او نادان ست و ضد تفویض طمع ست و ہم

مخمودہ ان قید بشرط الصلاح او بان الخطر فورد

محمودست اگر مقید کردہ شود ارادہ را بشرط صلاح یا دور باشد مراد از خطر آمدہ است

ق والذی اطمع ان یغفر لی خطیئتی یوم الدین

در قرآن مجید وآن پروردگار کہ طمع میکنم از وآن کہ بیامرزد گناہ مرا روز قیامت

ق انا نطمع ان یغفر لنا ربنا ان کنا اول المؤمنین

تحقیق ما طمع میکنیم اینکہ بیامرزد پروردگار ما گناہان ما را در نہ پس طمع نامرادی است پس این آرام گرفتن

القلب الی منفعۃ مشکوکۃ وخطر عدم الکون و

دل است بسوی نفع مشکوک وخطر دوم عدم وجود امریست کہ ارادہ میکنی آنرا و

یحتاج فیہ الی قصر الامل وھو ان لا یرید ما لم یشک

محتاج میگردد دراین بسوی کوتاہ کردن امید وآن آنست کہ ارادہ کردہ نشود مگر بعد از شک

فی کونہ الا بالاستثناء بذکر المشیۃ او العلم قلبا

در بودنش مگر بہ استثنا بذکر مشیت الٰہی یا بدانستن دل

قولہ ع اذا اصبحت فلا تحدث نفسک بالمساء و

در حدیث آمدہ ای ابن عمر چون صبح کنی پس حدیث مکن نفس خود را بدریافت شام و

اذا امسیت فلا تحدث نفسک بالصباح والامل ھو

چون شام کنی پس حدیث مکن نفس خود را بدریافت صبح وامید مذموم

الارادۃ بالجزم وفیہ التفاوت من امل البقاء ابدا

ارادہ کردن چیزیست بجزم در طول امل وقصر تفاوت ست کہ آرزو میکند بقائے قصر را ہمیشہ

والی الشھر والسنۃ والفصل والشھر والیوم و

ودیگر تا پیری وتا سال ویا یک فصل وتا یک ماہ وتا یک روز و

السَّاعَةِ وَيُظْهِرُ بِالِادِّخَارِ وَالتَّاهُّبِ وَالتَّأَهُّبِ وَالْفَاتِرَةِ
آنکہ ساعت وظاہر میشود بذخیرہ کردن وساختگی نمودن برائے موت وتاہب لطول امل بر
الطَّاعَةِ وَالْكَسَلِ وَالتَّسْوِيفِ وَالْحِرْصِ وَنِسْيَانِ
عبادت سستی وکاہلی وتاخیر در عمل وحرص بر دنیا وفراموش کردن
الْآخِرَةِ وَالْقَسْوَةِ فَوَرَدَ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ
آخرت وتاریکی دل آمدہ است در قرآن مجید پس دراز شد برایشان زمان
فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَغَلَبَ عَلَيْهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ
پس سخت وتیرہ شد دلہائے ایشان وغلبہ کرد بر ایشان امید دراز مرپس زود باشد کہ بدانند
وَالسَّبَبُ حُبُّ الدُّنْيَا وَالْجَهْلُ بِالْحَقَائِقِ وَعِلَاجُهُ
وباعث بر طول امل دوستی دنیا ست ونادانی بحقیقت چیزہا وعلاج
كُلُّ مَا عُرِفَ فِي مَوْضِعِهِ وَذِكْرُ فُجَاءَةِ الْمَوْتِ فَذَكِّرْ
ہر واحد چیزے مت کہ دانستہ شد در مقام خود ویاد کردن ناگاہ گرفتن مرگ پس یاد کن
يُوجِبُ التَّأَهُّبَ لَهُ وَالتَّجَافِيَ عَنْ دَارِ الْغُرُورِ وَوَرَدَ
واجب میکند ساختگی را برائے موت ودوری را از خانہ فریبندہ کہ دنیا ست آمدہ است
كَمْ مِمَّنْ يَذْكُرُ الْمَوْتَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ عِشْرِينَ
در حدیث چہ بسیکہ یاد کند مرگ را در روز وشب بیست
مَرَّةً حِينَ قِيلَ هَلْ يُحْشَرُ مَعَ الشُّهَدَاءِ أَحَدٌ وَتَحْقِيقُهُ
مرتبہ وقتیکہ گفتہ شد آیا برانگیختہ شود با شہیدان کسے وتحقیق آن
أَنْ يَذْكُرَ رَغْبَةً إِلَى لِقَاءِ اللهِ تَعَالَى وَنَعْتًا لِلْخَوْفِ
آنست کہ یاد کند آنرا از جہت رغبت بسوی لقائے حق تعالیٰ وبسبب تعالیٰ وازجہت برانگیختن خوف

لِمُوجِبِ مُرْعَةِ التَّدَارُكِ دُوْنَ التَّاَسُّفِ عَلَى فَوَاتِ

بیدا کنندہ بسیار ہاں تدارک تقصیرات ست نہ برائے اندوہ خوردن بر فوت شدن

الدُّنْيَا فَهُوَ مَبْعَدٌ عَنْهُ لِقَوْلِهِ فَوْرَحَ مَنْ اَحَبَّ لِقَاءَ

دنیا پس او دور کنندہ ست ازو تعالیٰ بحدیث آمدہ کسیکہ دوست دارد لقائے

اللّٰهِ اَحَبَّ اللّٰهُ لِقَاءَهٗ وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللّٰهِ كَرِهَ اللّٰهُ

خدا تعالیٰ را دوست میدارد خدا تعالیٰ اورا و کسیکہ ناخوش دارد لقائے خدا تعالیٰ را ناخوش دارد خدا تعالیٰ

لِقَاءَهٗ وَالْمُرَادُ بِالْحُبِّ لِلْعَارِفِ الْمُشْتَاقِ اِلَيْهِ تَعَالٰى فَالْمَوْتُ

لقائے او را و مراد از محب عارف ست کہ مشتاق ست بسوئے وصال وے تعالیٰ پس موت

مُؤَقِّتٌ فَوْرًا بِالنِّكَارَةِ الرَّاغِبُ اِلَى الدُّنْيَا بِخِلَافِ الْخَائِفِ

وقتہ گاہ است و مراد بکراہت دارندہ رغبت کنندہ ست در دنیا بخلاف کسیکہ خائف شد

هُجُوْمَهٗ قَبْلَ تَمَامِ التَّوْبَةِ وَاِصْلَاحِ الزَّادِ فَهُوَ لِمَا

ناگاہ رسیدن موت پیش از تمام توبہ و ساختن زاد راہ آخرت زیرا کہ این خراب ست

يَكْرَهُ فَوْتَ لِلِقَاءِ وَالْاَعْلٰى تَرْكُ الْاِخْتِيَارِ مُفَوِّضًا

کراہت دارد فوت لقائے خدا تعالیٰ را و درجہ اعلیٰ ترک کردن اختیار ست و تفویض

وَيُفَرِّغُ الْقَلْبَ عَنْ غَيْرِهٖ وَيَتَفَكَّرُ تَفَكُّرَ الْعَازِمِ عَلَى

و فارغ دل خود را از غیر موت و تامل کند مانند تامل کردن کسیکہ قصد کنندہ ست بر

السَّفَرِ وَالْاَصْلُ فِيْهِ الْاِنْتِبَاهُ وَهُوَ خِلَافُ الْغُرُوْرِ

سفر و اصل مقصود دریں بیداری دل ست و انتباہ خلاف غرور

وَهُوَ سُكُوْنُ النَّفْسِ اِلٰى مَا يُوَافِقُ الْهَوٰى وَالشَّهْوَةَ

و غرور آرام یافتن نفس ست بسوئے چیزے کہ موافق خواہش و شہوت ست

فَوَرَدَ قَ لَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ وَاَنْوَاعُ كَثِيرَةٌ

آمده است در قرآن مجید باید کرد فریفته نکند شما را بخدا فریبنده شیطان و انواع بسیار

كَالْإِيثَارِ الدُّنْيَا لِكَوْنِهَا نَقْدًا عَلَى الْآخِرَةِ لِكَوْنِهَا نَسِيئَةً

مانند اختیار کردن دنیا بر آخرت بودن آن نقد بر آخرت بجهت بودن آن نسیه

لِأَنَّ النَّسِيئَةَ الْكَثِيرَةَ رَاجِحٌ وَإِنْ شَكَّ فِيهِ

زیرا که نسیه که بسیار بود غالب است بر نقد اگرچه شک کرده شود در آن

الْمَرِيضُ يَتْرُكُ اللَّذَّاتِ لِيَصِحَّ فِي الْمُسْتَقْبَلِ وَالتَّاجِرُ

بیمار ترک کند لذتهای دنیاوی را تا تندرست باشد آینده و سوداگر

يُخَاطِرُ بِالْأَمْوَالِ لِيَرْبَحَ فِيهَا فَالْآخِرَةُ أَوْلَى لِلْمُتَيَقِّنِ

و خطر می‌کند بمال را تا سود کند در وی پس آخرت اولیتر است بجهت یقین کننده بآن

وَعَدَمُ نِسْبَةِ الدُّنْيَا إِلَيْهَا شِدَّةٌ وَدَوَامًا وَالِاعْتِمَادُ

و نیست نسبت دنیا بسوی آخرت از روی سختی و همیشگی و در گرفتن اعتماد کردن

عَلَى مُجَرَّدِ الْإِيمَانِ فَوَرَدَ قَ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَ

بمجرد ایمان پس وارد شده است در قرآن مجید بتحقیق من هر آینه آمرزنده ام مر

آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى وَالتَّصْرِيحُ بِأَنَّ الْإِنْسَانَ

ایمان آورد و عمل کرد نیکی را پس راه یافت و سوگند است بزمان که بتحقیق آدمی

لَفِي خُسْرٍ إِلَّا السُّورَةَ وَعَلَى أَنَّهُ كَرِيمٌ فَوَرَدَ قَ أَنْ لَيْسَ

هر آینه در زیان کاری است مگر سوره آخر و دیگر سوره برنگ دیگر است و در قرآن مجید آمده است

لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى وَفِيهِ الْعَكْسُ بِتَرْكِ التَّوَغُّلِ

آدمی را نیست مگر ثواب آنچه سعی کرده است و در بعض عکس است بترک کردن اشتغال بزیردستان

الدنيا مع ورود ق ومن يتوكل على الله فهو

وبعد دنیا با وجود ورود قول الله تعالیٰ وکسیکه توکل کند بر خدا پس او ے

حسبه والعلم بهم العلم والتفكر الباب الخامس

بسنده او را و دانایی بهم علم وتامل کردن در احوال پیشینیان باب

في نفي الخواطر والرياضة

در بیان دور کردن خطرهائے ردیه وحاصل کردن ریاضت

بسم الله الرحمن الرحيم الأهم إصلاح القلب

بنام خدائے بخشنده ومهربان واجب تر بر اهل اجتهاد اصلاح کردن دل ست

نظره تعالى إليه فورد إن الله لا ينظر إلى صوركم

نظر کردن او تعالیٰ بسوئے دل در حدیث آمده بتحقیق خدا تعالیٰ نظر رحمت نمیکند بسوئے صورتهائے شما

أموالكم ولكن ينظر إلى قلوبكم وأعمالكم وتعلق

ومالهائے شما ولکن نظر میکند بسوئے دلهائے شما واعمال شما وارتباط دارد

بصلاح الجسد بصلاحه فورد إن في الجسد

بصلاح تمام بدن بصلاح دل در حدیث آمده بتحقیق در بدن آدمی

مضغة إذا صلحت صلح الجسد كله ألا وهي القلب

پاره گوشت پاره ست وقتیکه نیک شود آن نیک شود همه بدن بهمه آگاه باش که آن دل ست

لسعادة الأبد بسلامته فورد قال الا من اتى الله

سعادت دائمه بودن سعادت ابدی بسلامت قلب در قرآن مجید آمده مگر کسیکه بیاید خدا تعالیٰ را

قلب سليم وكيف بمن تعذر النفائس من العلوم و

دل خالی از جسم ماسوی الله وخواهش بودن کمال کان جواهر نفیس از علم و

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد المرسلين وعلى آله وصحبه أجمعين

الْمَعْرِفَةِ وَسَائِرِ الْفَضَائِلِ وَقَصْدِ الْعَدْلِ وَالْبِرِّ كَيْفَ

معرفت و دیگر فضیلتها و قصد کردن بعدل و نیکی چگونه

وَرَدَ بِهِ الْخَبَرُ وَكَثْرَةِ شُغْلِهِ فَهُوَ مُعْتَرَكُ الْبَاطِلِ

وارد شده است بآن خبر و بسیاری شغل دل زیرا که دل جنگ گاه باطل

وَالْهَوَى وَكَثْرَةِ الْعَوَارِضِ لِوُرُودِ الْخَوَاطِرِ مِنَ الْغَيْبِ

و هوا است و بسیاری چیزها که عارض شود دل را بجهت وارد شدن خاطرها از غیب

عَنِ الْمَنْعِ وَسُرْعَةِ الِانْقِلَابِ فَوَدَّ إِنَّهُ مِثْلُ الْقِدْرِ

از منع کردن خاطرها از جهت بسیاری گردیدن دل و سرعت شدن تحقیق دل است که گوئی

يَنْقَلِبُ فِي كُلِّ سَاعَةٍ وَفِيهِ الِانْشِرَاحُ وَالِانْقِبَاضُ

انقلاب میکند در هر ساعت و همچنان که در دل گشادگی و فراخی است

عِنْدَ عَدَمِ النُّقْصَانِ وَالْحِجَابِ وَالْمُهْلِكَاتِ الْأَشِرِّ

نزد عارض نبودن نقصان و پرده و هلاک کننده و چیزهای بد

إِلَى الْعِلْمِ وَهُوَ الْمُرَادُ بِالْأَمَانَةِ الَّتِي حَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

سوی علم سرشت و جبلت و همین مراد است بامانتی که برداشته است آنرا آدمی زاد

وَزِيَادَةُ الْيَقِينِ وَالْإِيمَانِ وَدَرَجَاتُ الْعِلْمِ وَالنُّورِ

و همچنان که یقین زیادتی میکند ایمان هم چنین است و درجات علم است و

الْمَسْئُولُ فِي الدُّعَاءِ الْمَأْثُورِ وَالطَّبْعِ وَالزَّيْنِ عِنْدَ

که سوال کرده شده است در دعای ماثور و در طبع بهر الهی و زینت نزد

الِانْتِصَافِ بِالرَّذَائِلِ وَتَرَاكُمِ الظَّلَامِ وَالِاحْتِجَابِ

متصف بودن بآن بخصائل رذیله و هجوم تاریکیها گرد

مشر تعالی والتحقیق انہ ھو ذلک الانسان العارف

ذوی سبحانہ و تعالی و تحقیق این ست کہ قلب ہمین انسان ست کہ مدرک جزئیات ست

الغالب المخاطب المطالب یطلق علیہ اسم القلب لتعلقہ

دعالم کلیات و مخاطب بامر و نواہی و مطالب کردہ شدہ است اطلاق کردہ میشود بر انسان اسم قلب بجہت متعلق بودن ایشان

بہ بلا واسطۃ و بسائر الحواس بواسطتہ کما یطلق

قلب بدون واسطہ و بحواس دیگر بواسطہ چنانچہ اطلاق کردہ میشود

علی المضغۃ المکیفۃ واسم النفس فقسمہ التنزیل

بر گوشت پارہ کہ بکیف بکیفیات مخصوصہ و نیز اسم نفس زیرا کہ قسمت کردہ است او را قرآن مجید

لی مطمئنۃ ولوامۃ وامارۃ کما یطلق علی ما یجمع

بسوی حق سبحانہ کہ ساکن شود و دوم ملامت کنندہ سوم امر کنندہ بگناہ چنانچہ اطلاق کردہ میشود بر آنچہ جمع کند

الروح اول فسماہ الشارع اعدی الاعداء واسم الروح

صفات ذمومہ را پس نامیدہ است نفس را شارع دشمن ترین دشمنان و نیز باسم روح

فورد ق قل الروح من امر ربی کما یطلق

در شان قرآن مجید بگوای محمد کہ روح از امر پروردگار من ست چنانکہ اطلاق میکنند روح را

الاطباء علی الجسم المکیف واسم العقل فورد

طبیبان بر جسم کہ بکیفیت خاصہ و نیز باسم عقل در حدیث آمدہ

اول ما خلق اللہ العقل وقال لہ اقبل الحدیث

اول چیزیکہ آفریدہ خدا تعالی عقل ست و گفت مر او را کہ رو بمن آر تا آخر حدیث

کما یطلق علی الصفۃ المکیفۃ ثم الخواطر اثار

چنانچہ اطلاق کردہ میشود بر صفت خاصہ بستر خطرہائے قلب آثار ست

تَحَدَّثَ فِي الْقَلْبِ تَبِعَتْ عَلَى الْأَفْعَالِ وَالتَّرْوِيكِ فَإِنْ

کہ حادث شود در دل ہمت بگمارد بر کردن کارہا و ترک کردن آنہا پس اگر

نَفَعَ فِي الْآخِرَةِ فَخَيْرٌ وَالْإِعَانَةُ عَلَيْهِ تَوْفِيقٌ وَإِنْ

نفع دارد در آخرت پس آں بکر است و مدد یافتن بر خطرہ خیر توفیق است و اگر

ضَرَّ فَشَرٌّ وَالْإِعَانَةُ عَلَيْهِ خِذْلَانٌ وَالْفَارِقُ الشَّرْعُ ثُمَّ

ضرر باشد پس آں بدست و مدد یافتن بران خواری است و فرق کنندہ میان ہر دو شرع ست پس

عَمَلُ الصُّلَحَاءِ فَالْمُوَافِقُ خَيْرٌ وَالْمُخَالِفُ شَرٌّ وَبَعْدَ حَصْرِ

عمل صلحاء پس آنچہ موافق شرع ست خیر ست و آنچہ مخالف آں ست بدست اگر بعد از حصر

أَوْ شُبْهَةٍ ثُمَّ النَّفْسُ فَمَا تَفَرَّدَتْ عَنْهُ نَفْرَةُ طَبْعٍ لَا

یا شبہہ امتد پس نفس ست پس ہر چہ کہ نفرت کند از آں نفس نفرت طبعی نہ

خَشْيَةُ خَيْرٍ وَمَا مَالَتْ إِلَيْهِ مَيْلَ طَبْعٍ لَا رَجَاءُ شَرٍّ ثُمَّ

خوف عقاب پس بہتر ست و آنکہ میل کند نفس بسوی آں میل طبعی نہ بسبب امید پس آں ہم بہتر ست پس

مِنَ الْمَلَكِ إِلْهَامٌ وَلَيْسَ سِوَى الْخَيْرِ وَمِنَ الشَّيْطَانِ

خطرہ کہ ہمتی از در شتہ ست الہام ست و نیست جز این خیر از نیک و آنکہ از شیطان ست

وَسْوَاسٌ وَهُوَ شَرٌّ وَقَدْ يَكُونُ خَيْرًا بِالشُّغْلِ عَنِ

وسوسہ ست و آں بد ست و گاہی بہ باشد این خطرہ نیک مشغول گردانیدن از

الْفَاضِلِ وَالْجَرِّ إِلَى الذَّنْبِ لَا يَفِي خَيْرُهُ كَالْعُجْبِ فَوْقَ

نیکی فاضل و بکشیدن او بسوی گناہی کہ برابر نشود نیکی او چنانچہ غرور آمدہ است

حَ إِنَّ الْقَلْبَ مُقْتَرِنٌ بِمَلَكٍ وَشَيْطَانٍ يَدْعُوَانِهِ

در حدیث بتحقیق دل نزدیک شونده است بفرشته و شیطان میخواند ہر دو او را خذلہ

وَمِنْهُ تَعَالَى اِبْتِدَاءً خَاطِرٌ مُطْلَقًا وَهُوَ اِمَّا خَيْرٌ اِعْتِبَاءً

وخطره از دو جانب است بسبب واسطه است خاطر است مطلق و این یا خیر است بجهة رعایت واکرام بنده

وَاِمَّا شَرٌّ اِبْتِلَاءً وَمِنَ النَّفْسِ هَوًى وَلَيْسَ سِوَى الشَّرِّ

یا شر است بجهة امتحان و خطره از جانب نفس هوائی نفسانی است و نیست غیر از شر

وَقِيلَ كَالْوَسْوَسَةِ وَقِيلَ اِلَّا اِذَا كَانَتْ مُطْمَئِنَّةً فَلَيْسَ

و گفته شده که هو کاغذ است و گفته شده که هو اگر نفس امّاره شر است گردد و چون نفس مطمئنه پس نباشد

سِوَى الْخَيْرِ وَهُوَ الْخَامِسُ الْمُسَمَّى بِخَاطِرِ الْقَلْبِ فَوَرَدَ

مگر از نیکی و این قسم پنجم است که نامیده شده بخاطر دل آمده است

اِسْتَفْتِ قَلْبَكَ اَمَّا الْفَرْقُ فَفِي الْخَيْرِ يُعْرَفُ

در حدیث طلب فتوی کن از دل خود اما فرق میان خطره خیر و شر پس در نیک شناخته میشود

الْخَاطِرُ يَكُونُ مُصَمِّمًا وَمُحَدِّثًا عَقِيبَ الطَّاعَةِ اِثَابَةً

خاطر که بود او راسخ بر یک حالة و پیدا شده بعد از عبادت از جهة جزائے آن عمل

فَوَرَدَ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

در قرآن مجید آمده و آنانکه کوشش نمایند در کارهای ما هر آینه بنمائیم اشارة الیها راههای خود

وَطَارِيًا فِي الْاُصُولِ وَالْاَعْمَالِ الْبَاطِنَةِ فَلَا سَبِيلَ

و بیرون آن خطره عارض در اعتقادات و اعمال باطنه پس نیست راه

لِغَيْرِهِ تَعَالَى اِلَيْهَا وَتَنْبِيهًا فَوَرَدَ اَللّٰهُمَّ نَبِّهْنَا عَنْ

مر غیر و تعالی را بسوی آن و بیرون آن تنبیه کننده در حدیث آمده خداوندا تنبیه کن ما را از

نَوْمَةِ الْغَافِلِينَ وَالْاِلْهَامُ يَكُونُ مُتَرَدِّدًا وَمُبْتَدِئًا

خواب غافلان و شناخته میشود الهام بیرون آن متردد و ابتدا کننده

وَطَارِئًا فِي الْفُرُوعِ وَالْأَعْمَالِ الظَّاهِرَةِ وَحَثًّا عَلَى

وعارض شود در فروع عبادات و در عملهای ظاهرة و بسودن آن تحریص کنند بر

الطَّاعَةِ فَوَرَدَ قَ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ وَالْوَسْوَسَةُ

طاعت آمده است در قرآن مجید در سیکند فرشتگان آنچه امر کرده شوند و شاید که وسوسه

يَكُونُهَا مَعَ عَجَلَةٍ وَنَشَاطٍ دُونَ خَشْيَةٍ عَلَى إِتْمَامِهِ

بسودن حادثه با عجلت و با نشاط سوای خوف بر اتمام آن عمل

وَأَدَائِهِ عَلَى وَجْهِهِ وَقَبُولِهِ تَعَالَى إِيَّاهُ وَبَصِيرَةً أَنَّهُ خَيْرٌ

و ادای آن بروجه مناسب آن و قبول کردن حق تعالی آن عمل را و بینائی اینکه این عمل خیر است

يُرْجَى عَلَيْهِ الثَّوَابُ وَفِي الشَّرِّ يُعْرَفُ الْخَاطِرُ بِكَوْنِهِ

مبدل کرده شود بر کو ثواب را و در خطرا بد شناخته شود خاطر مطلق بسودن وی

مُصَمِّمًا وَمُحَدِّثًا عَقِيبَ الذَّنْبِ عُقُوبَةً فَوَرَدَ قَ

ثابت بر یکحالت و پیدا شده بعد از صدور گناه از جهة عقوبت بسا آمده است در قرآن مجید

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ وَالْهَوَى

چنین است بلکه پوشانیده است بر دلهای ایشان چیزیکه میکنند از گناهان و شناخته میشود هوای نفس

يَكُونُهَا مُطَالِبَةً لِلشَّهْوَةِ فَوَرَدَ قَ مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ

بسودن آن طلبکنندهٔ شهوت آمده است در قرآن مجید چیزیکه آرزو کند نفسهای شما

وَمُصِرَّةً عَلَى مُعَيَّنٍ فَالنَّفْسُ لَا تَسْكُنُ دُونَ قَضَاءِ

و بسودن آن ثابت بر وصول شهوت معین زیرا که نفس آرام نگیرد بدون قضای

الشَّهْوَةِ وَالْوَسْوَسَةُ يَكُونُهَا مُبْتَدِئَةً فِي الْأَكْثَرِ وَمُتَرَدِّدَةً

شهوت خود و شناخته میشود وسوسه بسودن آن ابتدا کرده شده در اکثر احوال و بسودن آن متردد

فَالشَّيْطَانُ كَلْبٌ إِذَا طُرِدَ مِنْ جَانِبٍ دَخَلَ مِنْ آخَرَ وَ

پس شیطان سگ است وقتی کہ رندہ شود از یک جانب درآید از جانب آخر و

بَاعِثٌ عَلَى غَيْرِ مُعَيَّنٍ فَغَرَضُ نَفْسِ الْأَهْوَاءِ وَمَسْوَلَتُهُ

بودن آن باعث بر گناہ غیر معین زیرا کہ غرض شیطانی محض اغوا است و بودن آن را بستہ کہ

بِمَعْصِيَةٍ فَوَرَدَ قَ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَى لَهُمْ وَ

برائی معصیت وارد شدہ در قرآن مجید شیطان بیاراست برای کافران اعمال ایشان را و دنیا داد

مُنْدَفِعَةٌ بِذِكْرِهِ تَعَالَى فَوَرَدَ فِيهِ إِذَا ذَكَرَ اللَّهَ خَنَسَ

بودن آن دفع شدہ بذکر وی تعالے آمدہ دریں باب حدیث چون ذکر کند بندہ خدا تعالے او دور شود

وَإِذَا غَفَلَ وَسْوَسَ وَقَلِيلٌ يَتَعَذَّرُ التَّمْيِيزُ إِلَّا بِنُورٍ

و چون غافل میشود وسواس مے اندازد او را و گفتہ شدہ کہ متعذر است تمیز مگر بنور

التَّقْوَى وَالْمَعْرِفَةِ وَاخْتُلِفَ فِي الْأَخْذِ بِالْخَوَاطِرِ وَ

تقوے و معرفت و اختلاف کردہ شدہ است در گرفتن بخطرہا و

التَّحْقِيقُ عَدَمُ الْأَخْذِ فِيمَا لَا اخْتِيَارَ كَحَدِيثِ النَّفْسِ وَمَيْلِ

تحقیق عدم اخذ است در چیزیکہ نیست اختیار او را مانند حدیث نفس و میل طبع

الطَّبْعِ لِامْتِنَاعِ التَّكْلِيفِ فِيهِ وَوَرَدَ عُفِيَ مَا حَدَّثَتْ

بے اختیار بجہت ممتنع بودن تکلیف الٰہی دراں و در حدیث آمدہ بخشیدہ است از امت من

بِهِ نُفُوسُنَا وَإِنَّمَا هُوَ فِي الْعَزْمِ وَالْهَمِّ فَوَرَدَ قَ إِنْ

بدان نفسہائے ما و جز این نیست کہ سوا نفوذ بر عزم و ہم ست آمدہ است در قرآن مجید اگر

تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ وَ

آشکارا کنید آنچہ در نفسہائے شماست یا پنہان بسازید آنرا حساب خواہد کرد شما را بآن خدا تعالے

ق اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ الْآیَۃَ اِنَّمَا یَحْشُرُ النَّاسَ

بتحقیق گوش وچشم تا آخر آیہ در حدیث آمدہ جز این نیست کہ برانگیختہ میشود بروز قیامت

عَلٰی نِیَّاتِہِمْ وَقَدَّمَ الْاِجْمَاعَ عَلَی الْاَخْذِ بِالْکِبْرِ وَالْعُجْبِ

بر نیتہائے خود و مقدم شدہ است اجماع است بر مواخذہ بکبر و عجب

وَالرِّیَاءِ اِلَّا اَنْ یَمْتَنِعَ لَہٗ تَعَالٰی فَیَحْمَدُہٗ لِرُجْحَانِ تَاْثِیْرِ

و ریا مگر آنکہ باز دارد خود را از جہۃ وتعالے پس ستودہ بود بسبب ترجیح تاثیر آن عزم بر تاثیر

الْاِمْتِنَاعِ فِیْ تَنْوِیْرِ الْبَاطِنِ لِاَنَّہٗ یُخَالِفُ الطَّبْعَ عَلٰی

امتناع در تنویر باطن زیرا کہ امتناع مخالف است طبع انسانی را بر

تَاْثِیْرِ الْقَصْدِ فِیْ تَسْوِیْدِہٖ لِاَنَّہٗ یُوَافِقُہٗ وَوَرَدَ فِیْہِ

تاثیر قصد معصیت در تاریک کردن باطن زیرا کہ قصد معصیت موافق طبع است آمدہ است در حدیث

اِنْ تَرَکَہَا فَاکْتُبُوْہَا حَسَنَۃً ثُمَّ الْوَاجِبُ الْاِحْتِرَازُ

اگر ترک کند بندہ گناہ را پس بنویسید آنرا یک نیکی پس واجب بر بندہ اجتناب کردن است

عَنِ الشَّیْطَانِ لِاَنَّہٗ عَدُوٌّ کَمَا نَطَقَ بِہِ الْقُرْاٰنُ وَکَانَ

از شیطان زیرا کہ او دشمن است چنانچہ ناطق است بآنہ یعنی قرآن مجید و بودہ است آنکہ

الْعَابِدُ یُغَایِظُہٗ فَیَشْتَدُّ مُعَادَاتُہٗ اِیَّاہُ وَالطَّرِیْقُ

عبادت کنندہ خشم میگیرد اگر شیطان پس سخت میشود دشمنی او بآن و طریق

الْاِسْتِعَاذَۃُ لِاَنَّہَا مَاْمُوْرٌ بِہَا وَلِاَنَّ الْکَلْبَ اِنْ

احتراز پناہ جستن ست زیرا کہ پناہ جستن از شر امر کردہ شدہ است بدان و بودہ است اگر سگ

جَارَبَتْہُ تَعِبْتَ وَرُبَّمَا غَلَبَتْ فَالرُّجُوْعُ اِلٰی رَبِّہٖ

جایہ کند او را رنج کشی و بسا کہ مغلوب کردہ شوی پس التجا آوردن بسوی صاحب خود

أَوْلَى وَالْمُجَاهَدَةُ بِالرَّدِّ وَقَلْعِ الْمُهْلِكَاتِ فَهُوَ إِنَّمَا

اولیٰ ست وطریق مجاہدہ بردگردن ست وبرکندن چیزہائی ہلاک کنندہ زیرا کہ شیطان جزاین

سُلِّطَ لِلِامْتِحَانِ وَإِدَامَةِ ذِكْرِهِ تَعَالَى لِسَانًا وَقَلْبًا

مسلط کردہ شدہ ست برائے ابتلا ومداومت کردن ذکر وتعالے بزبان ودل

لِمَا سَبَقَ وَالِاسْتِخْفَافِ بِدَعْوَتِهِ فَالْكَلْبُ إِنْ أَعْرَضْتَ

بچہ سبقی گرگذشت وبسبک پنداشتن دعوت شیطان را زیرا کہ سگ اگر اعراض کنی

عَنْهُ سَكَتَ وَصَعِّرْ مَكَائِدَهُ فَالْمَرْءُ إِنْ عَلِمَ احْتَاسَ

ازو خاموش ماند وبشناختن فریبہائے شیطان زیرا کہ مرد اگر داند احتراز کند

صَاحِبَ الدَّارِ فَرَّ وَهِيَ كَالْمَنْعِ عَنِ الْعَمَلِ وَالتَّسْوِيفِ

صاحب خانہ بگریزد ومکائد شیطان ہمچو منع کردن ست از عمل ودور تاخیر افگندن

وَالْعَجَلَةِ وَالرِّيَاءِ وَالْعُجْبِ وَرَجَاءِ الْإِظْهَارِ مِنْهُ وَتَعَالَى

وشتابی کردن وریا وعجب وامید اظہار عمل ازوے تعالے

وَعَدَمِ الْحَاجَةِ بِنَاءً عَلَى قِسْمَةِ الْأَزَلِ فِي السَّعَادَةِ

ونہ بودن حاجت بسوی بنار برقسمت ازلی در بکبختی

وَالشَّقَاوَةِ وَالرَّدُّ بِالْحَاجَةِ لِلتَّزَوُّدِ وَهُجُومِ

وبدبختی ودفع کردن مکائد بحاجت خودست بجہت برداشتن توشہ آخرت وبیکبارہ رسیدن

الْأَجَلِ وَرُجْحَانِ الْقَلِيلِ التَّامِّ عَلَى الْكَثِيرِ النَّاقِصِ

اجل وبراجح بودن عمل اندک کہ بروجہ کمال باشد بر عمل بسیار کہ ناقص باشد

وَكِفَايَةِ رُؤْيَتِهِ تَعَالَى وَذِكْرِ مِنَّتِهِ وَالتَّفْوِيضِ

وبسندبودن رویت وتعالے وبیاد کردن منت وتعالے وبگذاشتن امر عبادت

الیہ فی الاظہار والاخفاء وفرضیۃ امتثالہ وحقیقۃ
کے نزد اینجا کہ مخاطب کردن و پوشیدن وفرض بودن امتثال امر دینی در ہستی
وعدہ وہی الادنی ثم الاقتصار علی التکذیب وترک
وعدہ او کہ این اولی مرتبہ است پستر و بر اعلی اقتصار کردن مر تکذیب کے و ترک کردن
الجدال ثم الاستمرار علی ما کان علیہ ثم الزیادۃ
جدال بادی پستر ثبات کردن ست بر چیزیکہ بودہ است بران پستر زیادت کردن ست
فی ضدہ تفہیم اغضابہ واختلف فی امن الاقویاء
در مخالفت او پس ہویدا در خشم آوردن شیطان ست و اختلاف کردہ شدہ است در ایمن بودن نزد یکے از
منہ والحق عدمہ لقصۃ آدم علیہ السلام ووردت
او ذکر وی وقول حق عدم ایمن بودن ازین است بجہۃ واقع شدن قصہ آدم علیہ السلام در صحیحین آمدہ
انہ لیغان علی قلبی وفی منافات الترصد للحذر
تحقیق پردہ پوشیدہ میشود بر دل من و در منافی بودن شیطان ست بجہۃ احتراز شیطان از
التوکل والحق عدمہا فاخذ السلاح وجمع العسکر و
توکل را و قول حق عدم منافات ست زیرا کہ بر داشتن سلاح و فراہم آوردن لشکر و
حفر الخندق ما قدحت فی توکلہ علیہ الصلوٰۃ والسلام
کندن خندق ہیچ ضرر نکرد در توکل آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام
وفی کیفیۃ الحذر فالاولی تقریر عداوتہ علی القلب
و در کیفیت حذر پس بہتر راسخ کردن دشمنی اوست بر دل
والاستغراق فی ذکرہ تعالیٰ بجمیع الہمۃ والاشتغال
و مستغرق بودن ست در ذکر و تعالیٰ بتمام ہمت و اشتغال

الالتفات عند الابتداء لوروده اما الاستغراق في
دفع خطرات نزد آگاه شدن بدخول وسواس استغرق بودن
الذكر عند فينا في الذكر وهو اسراره والجمع ينقص
ذکر است پس منافی ست ذکر آگهی واین خورسند گردانیدن شیطان ست وجامع کردن تقصیر میکند
الحضور فوردق قل الله ثم ذرهم في خوضهم
حضور قلب را در قرآن مجید آمده بگو الله وبس پس بگذار کسانرا که سوائے الله کردند با لعین خود
يلعبون وعن النفس فعلاجها اعسر لانها
بازی کنند واحتراز از نفس پس علاج وی دشوارتر ست زیراکه نفس
محجوب بر والحب يعمي عن رؤية العيب ويصم عن
محجوب است ودوستی چیزے کور میکند از دیدن عیب وکری میکند از
سماع الملامة وعدو داخل فلص البيت يعسر فيه
شنیدن ملامت وخصم درون ست زیراکه در خانه دشوارست در دفع کردن او
الحيلة ولا تتفك ولا تندفع بالذكر وتشكو يوم
حیله کردن ویکسو نمیشود نفس ودفع نمیگردد بذکر خدا تعالے وشکایت میکند روز
القيمة عمن وافقها في الدنيا ومنها نشأ ذنب
قیامت از کسیکه موافقت کرده است اورا در دنیا واز شامت او پیدا شد گناه
ابليس بالكبر والحسد وقابيل بالشره وهاروت
ابلیس بکبر وحسد وازهمین پیدا شد گناه قابیل بسبب بخل ودگناه هاروت
بالشهوة والطريق منع الشهوات فالحرون يلين
بسبب شهوت ودرد دش رام کردن نفس باز دشمن خواهشهاست زیراکه اسپ سرکش رام میشود

بنقص العلف وحمل اعباء العبادة فالحمار ينقاد
بکم کردن کاہ و دانہ و نہادن بارہائے عبادت ست ترکہ زیرا گر خر فربہ دارد رام نشود
بزيادة الحمل والاستعانة به تعالى فورد قاد النفس
بسبب زیادتی بار و یاری جستن ست بخدا تعالی در قرآن مجید آمدہ بتحقیق نفس
الامارة بالسوء الا ما رحم ربي والاصل فيه الرياضة
امر کنندہ ست بدی مگر کسیکہ رحم کند بر وی پروردگار من و اصل دریں ریاضت ست
وهي تهذيب الاخلاق فورد اني رأيت البارحة
و این آہستہ کردن سیر یا لغت ست در حدیث آمدہ بتحقیق دیدم دیشب
عجبا رأيت رجلا من امتي جاثيا على ركبتيه وبينه
امر عجب دیدم مردی را از امت خود نشستہ بر دو زانوی خود و میان وی
وبين الله حجاب فجاء حسن الخلق فادخله على الله
و میان خدا تعالی پردہ ایست پس آمد نیکوئی خوی پس داخل کرد او را بر خدا
تعالى ح اثقل ما يوضع في الميزان حسن الخلق وهو
در حدیث آمدہ گران ترین چیزیکہ نہادہ میشود در ترازوی اعمال خوبی یکی ست و آن
ضبط تحت الشرع والعقل وهو ممكن لصيرورة
نگہداشتن نفس ست زیر حکم شرع و عقل و این ممکن ست بجہت گردیدن
الصيد اهليا والجموح منقادا والكلب معلما وورد
شکار وحشی مانوس و سرکش رام و سگ آموختہ شدہ آمدہ ست
ح حسنوا اخلاقكم فالاسرع عاجا من عفل
در حدیث نیکو کنید سیر خود را پس شتاب ترین بجہت آمدن کسیکہ تاز میکند

عن اعتقاد وتمييز ثم من عرف القبيح ثم من
از جمیع اعتقادات وتمیز میان حق و باطل پس کسیکه شناخته باشد قبیح را پس کسیکه
اعتقد حسنا وهو اصعب والطريق عند فقد
اعتقاد کرده قبیح را حسن واین دشوار ترست وروش تهذیب اخلاق نزد مفقود بودن
الكمال الفطري كما للانبياء عليهم السلام والجذبة
کمال که در اصل خلقت بران مخلوق شده چنانچه مر انبیاست علیهم السلام وجذبه نزد مفقود بودن کشش
الالهية كما للعشرة وعمر رضي الله عنه التكلف في
الٰہی چنانچه بود مر ده کس را ساحران فرعون وعمر رضی الله عنه تکلف خبر کردن ملک ست در
اعتياد الاضداد بالتدريج والمجاهدة فيه حتى يعتاد
عادت بعضها بآهستگی ومجاهده کردن دران تا آنکه عادت گیرد
الطاعة وتلتذ بها التذاذ المريض بالطعام بعد
طاعت را ولذت یابد بآن چو لذت یافتن بیمار بطعام خوش بعد از
العلام والمتعلم بالعلم على الدوام لا احيانا
معالجه وچو لذت گرفتن کودک آموزگار بعلم همیشه نه گاه گاهے
فالمقصود منه وروح حبه تعالى في القلب قلع حب
پس مقصود اصلی ازریاضت استحکام دوستی حق تعالیٰ در دل وبرکندن دوستی
الدنيا عنه وهو بالاستفادة من شيخ بصير
دنیا از دل واین حاصل نشود بفائده گرفتن از پیرے کور بینا باشد
والعيوب مطلع على الخفايا وهو عزيز الوجود او
عیبهاے نفس ومطلع باشد بر آفات خفیه آن واین شیخ نادر الوجود ست یا

صِدِّيقٍ يُنَبِّهُ عَلَيْهَا كَمَا رُوِيَ عَنِ السَّلَفِ أَوْ عَدُوٍّ فَطِنٍ

باستاده از دوستی کہ خبردار کند ترا بر عیبہا چنانکہ روایت کردہ شدہ از سلف یا از دشمنی زیرک

التَّخَطِّي تُنَبِّهُهَا أَوْ مُخَالَطَةِ النَّاسِ تَرَكَ مَا رَأَى مِنْهُمْ

عدم رضا ظاہر کند بتو یا باستاده از صحبت مردم و ترک کردن چیزیکہ دیدہ از ایشان

أَوِ الْكُتُبِ وَالسُّنَّةِ وَهُوَ الْأَنْفَعُ وَالْأَصْلُ تَرْكُ التَّمَتُّعِ بِمَا

یا باستاده از کتاب الٰہی و سنت و این نافع ترست و اصل در دین آنست کہ دشمن ہر نعمت

لَا يَنَالُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا بِقَدْرِ الضَّرُورَةِ لِمَا لَا يَحْصُلُ إِلَّا بِشَيْءٍ

یافتہ شود در قبر مگر بقدر ضرورت تا حاصل نشود او را الفت

وَالدُّنْيَا الْمُؤَدِّي إِلَى حُبِّهَا فَهُوَ رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ آلِبَابُ

و دنیا کہ میرساند بسوی محبت دنیا زیرا کہ دوستی دنیا سر ہر گناہست باب

السَّادِسُ عَشَرَ فِي التَّوْبَةِ وَالْمُرَابَطَةِ

شانزدہم در بیان توبہ و در رابط قلب بہ محبت تعالے

وَالتَّقْوَى بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ التَّوْبَةُ

و تحصیل تقوی بنام خدائے بخشندہ و مہربان توبہ

تَنْزِيهُ الْقَلْبِ عَنِ الذَّنْبِ وَقِيلَ الرُّجُوعُ مِنَ الْبُعْدِ إِلَى الْقُرْبِ

پاک کردن دل ست از خطرہ گناہ و گفتہ شدہ کہ برگشتن ست از دور بسوی نزدیک

وَهِيَ وَاجِبَةٌ بِوُرُودِ تُوبُوا إِلَى اللّٰهِ الْآيَةَ وَدَلَالَةُ

و توبہ واجب ست بجہت وارد شدن آیت توبہ کنید بسوی پروردگار تا آخر آیۃ و دلالت

الْإِجْمَاعِ وَالْعَقْلِ فَالْوَاجِبُ مَا تَعَلَّقَ بِفِعْلِهِ السَّعَادَةُ

ذکر الشقاوة وهو متحقق فيهما وجدوها حبة
ذکر کردن آن شقاوت و این هر دو متحقق ست در توبه و فائده توبه و دوست داشتن خدائے
تعالی فورد ان الله يحب التوابين وورد
تعالی ست توبه کننده را مد قرآن مجید آنکه بتحقیق خدا تعالی دوست میدارد بسیار توبه کنندگان را در حدیث آمده
التائب حبيب الله والتوفيق على الطاعة فقيد
توبه کننده دوست خدا تعالی ست و توفیق یافتن ست بر عبادت الهی زیرا که پابندی
الذنوب يمنع عنها ولان الاصرار يقسي القلب و
گناهان باز میدارد از عبادت و بجهة آنکه مداومت بر گناهان سیاه میکند دل را و
يجر الى الشقاوة ولان الملتطخ بالنجاسة لا يقرب
میکشد بسوئی بدبختی و بجهة آنکه آلوده شده بپلیدی نزدیک کرده نمیشود
فورد اذا كذب العبد تنحى الملكان عن نتن ما
در حدیث آمده چون دروغ گوید بنده یکسو فرشتگان از گند از بدبوئے چیزے که
يخرج من فيه وحلاوتها فالمصر لا يجدها وقبولها
میبرآید از دهن وے و حلاوت یافتن بطاعت پس اصرار کننده بر گناه نمی یابد آنرا و قبول شدن طاعت
قرب الدين لا يقبل هدية المديون المماطل ولان
زیرا که صاحب این قبول نمیکند هدیه وام دار را که امتناع آرنده است و بجهة آنکه
الغضب ينافي القبول وهي واجبة على الكل في كل
غضب الهی منافی سد قبول را و توبه واجب ست بر همه در همه
حال لعموم الادلة ولان على الفور لوجوب لانتهاء
حال بجهة عام بودن دلیلها مے وجوبان و توبه واجب ست فی الحال از بر آنکه واجب متعین باز ماندن

عَنِ الْمَعَاصِي كَذٰلِكَ وَحُرْمَةِ التَّسْوِيفِ فَوْرِيَّةٌ
از معاصی آنچنین یعنی فی الحال واجب حرام بودن تاخیر توبه آمده است در قرآن هم
وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتّٰى إِذَا حَضَرَ
و نیست قبول توبه مر آنکسانی را که میکنند بدیها تا آنگه چون برسد
أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ أَكْثَرُ صِيَامِهِ
یکی را ایشان را مرگ گوید بتحقیق من توبه میکنم اکنون در حدیث آمده بیشتر فرماد
أَهْلِ النَّارِ مِنَ التَّسْوِيفِ وَهِيَ مَقْبُولَةٌ فَوْرِيَّةٌ وَقَبْلَ
اهل دوزخ از جهة تاخیر کردن است و توبه البته مقبول است آمده است در قرآن مجید
التَّوْبَةِ الْآيَةَ ق قَابِلِ التَّوْبِ ح إِنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ يَدَهُ
توبه را الخ یعنی تا آخر آیه خدا بسیار قبول کننده توبه کنندگان است بتحقیق حق سبحانه فراخ میکند دست
بِالتَّوْبَةِ حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا وَأَيْضًا تَزُولُ
بتوبه تا آنکه طلوع کند آفتاب از مغرب خود و نیز زایل میشود
ظُلْمَةُ الذَّنْبِ عِنْدَ سُطُوعِ نُورِ التَّوْبَةِ زَوَالَ
تاریکی گناه نزد برآمدن و روشن شدن نور توبه همچو زایل شدن
الدَّنَسِ بِالصَّابُونِ وَالصَّدَإِ بِالصَّيْقَلِ وَلِهٰذَا
چرک بارچه بصابون و زنگ آئینه بصیقل و بر این است
يَشُكُّ التَّائِبُ لِشَكِّهِ فِي تَحَقُّقِ الشُّرُوطِ وَالْأَرْكَانِ
شک میکند توبه کننده در قبول آن بجهة شک کردن او در درست شدن شرطها و رکنهای توبه
هِيَ دَقِيقَةٌ شَكَّ شَارِبِ الْمُسْهِلِ بِخِلَافِ الْقَضَاءِ
همچو شک کردن خورنده مسهل بخلاف قضاء

وَالذَّنْبُ مَا يُخَالِفُ أَمْرَهُ تَعَالَى مِنْ
وگناه چیزیست که مخالف باشد فرمودهٔ خدا تعالیٰ را از
تَعَالَى وَتَرْكٍ وَيَنْقَسِمُ إِلَى حَقِّهِ تَعَالَى وَحَقِّ الْعَبْدِ وَهُوَ
کردن یا کردن و منقسم میشود گناه بدو چیز بسوی حق تعالیٰ و دیگر حق بنده واین
أَغْلَظُ وَوَرَدَ إِنَّهُ لَا يُتْرَكُ وَأَيْضًا إِلَى كَبِيرَةٍ
غلیظ است و حدیث آمده بتحقیق حق بنده مهمل گذاشته نشود و نیز منقسم میشود بسوی کبیره
وَصَغِيرَةٍ وَوَرَدَ فِي الْبَعْضِ أَنَّهُ مِنَ الْكَبَائِرِ وَ
وصغیره و وارد شده در باب بعضے از گناهان بتحقیق وی از کبائر است و
اخْتُلِفَ فِي حَصْرِهَا عَلَى مَا نُهِيَ مَخْصُوصًا فَالتَّخْصِيصُ
اختلاف است در حصر کبائر بر آنکه نهی کرده شده است ازان نهی مخصوص پس تخصیص نهی
لِلتَّعْظِيمِ وَمَا أُوعِدَ عَلَيْهِ لِعِظَمِ الْعُقُوبَةِ وَمَا وَجَبَ
بجهت بزرگی گردانیدن است و آنکه وعید کرده شده بران بجهت بزرگی عقوبت و آنکه واجب شده باشد
عَلَيْهِ حَدٌّ فَالتَّعْجِيلُ لِلتَّغْلِيظِ وَمَا اسْتُصْغِرَ كَمَا أَنَّ
بران حد شرعی زیرا که تعجیل عقوبت در دنیا از جهت تغلیظ است و آنکه سبک پنداشته شده چنانچه
الصَّغِيرَةَ مَا اسْتُعْظِمَ وَقِيلَ الْأَصَحُّ أَنَّهَا مُبْهَمَةٌ
صغیر گناهے است که بزرگ پنداشته شده باشد و گفته شده که اصح آنست که کبیره مبهم است
كَذَا فِي الْمُقْتَدِرِ وَسَاعَةِ الْجُمُعَةِ لِأَنَّهَا مِمَّا لَا تُكَفِّرُهُ
و ساعت روز جمعه زیرا که کبیره گناهی ست که کفاره نمیکند اورا
الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَوَرَدَ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ تُكَفِّرُ
نمازهائے پنجگانه کفارت میکنند گناهان را

مَا بَيْنَهُنَّ إِنْ تَجْتَنِبُوا الْكَبَائِرَ أَوِ الْإِلَّا الْكَبَائِرَ وَهُوَ يَتَعَلَّقُ

کہ در اتم بیتوند در میان نہادن و نیکہ کبیرہ کردہ شود گناہان کبیرہ یا الا الکبائر گفتہ و آن متعلق

بِالْأَخِيرَةِ فَالْإِبْهَامُ أَوْلَى تَحْذِيرًا عَنِ الْكُلِّ وَالتَّكْلِيفُ

باخرت ست پس مبہم داشتن اولیتر ست از جہۃ احتراز کردن از کل و نیست تکلیف

فِيهَا فَمُوجِبَاتُ الْحُدُودِ مَعْلُومَةٌ وَرَدُّ الشَّهَادَةِ لَا

در شہادت کبیرہ پس موجبہا حدود معلوم اند و رد کردن شہادت گواہان مختص

يَخْتَصُّ بِهَا فَالْأَكْلُ فِي الطَّرِيقِ يُوجِبُهُ مَعَ كَوْنِهِ

بہ کبیرہ زیرا کہ خوردن چیزی در راہ واجب میکند رد شہادت او خود بدون اکل

مُبَاحًا وَقِيلَ الْأَصَحُّ أَنَّهَا اسْمٌ لِإِضَافِيٍّ وَالْمُطْلَقُ

مباح و گفتہ شدہ کہ اصح آنست کہ کبیرہ اسم اضافی ست و کبیر مطلق

الْكُفْرُ وَالْجَمْعُ فِيمَا وَرَدَ قُلْ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا

کفرست و آوردن صیغہ جمع در انچہ وارد شدہ در قرآن مجید از جہۃ آنست کہ گناہان کبیرہ را

تُنْهَوْنَ عَنْهُ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ لِتَنَوُّعِهَا

نہی کردہ شدہ اید ازان و کسانیکہ اجتناب میکنند گناہان کبیرہ را ازین جہت کہ انواع

وَتَعَدُّدِ الْمُخَاطَبِ وَالْمَغْفِرَةُ تَتَعَلَّقُ بِالْمَشِيئَةِ لَا غَيْرُ

و بسبب متعدد بودن مخاطب و بخشش

فَوَرَدَ قُلْ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ثُمَّ هُوَ

در قرآن مجید آمدہ و می بخشد سوای شرک مر کسے را کہ میخواہد پستر گناہ صغیرہ

يُعْظَمُ بِالْإِصْرَارِ لِأَنَّهُ سَبَبُ تَرَاكُمِ الظَّلَامِ وَوَرَدَ

بزرگ میشود بہ دوام بر گناہ زیرا کہ اصرار سبب ہم نشستن تاریکیہاست و در حدیث

لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْإِصْرَارِ وَالْمُبَاهَاةِ وَالْاِسْتِحْقَارِ

نیست گناہ صغیرہ با وجود مواظبت بران و بمذاقت کردن بگناہ و بسبک پنداشتن گناہ صغیرہ

فَهُمَا سَبَبَا التَّأَلُّفِ وَوَرَدَ الْمُنَافِقُ يَرَى ذَنْبَهُ

ہر یکے از ین ہر دو سبب الفت کردن قلب بگناہ آمدہ در حدیث منافق می بیند گناہ خود را

كَذُبَابٍ مَرَّ عَلَى أَنْفِهِ فَأَطَارَهُ وَنِسْيَانِ حِلْمِهِ تَعَالَى

ہمچو مگس کہ گذشت بر بینی وی پس پراند آنرا و بسبب فراموش کردن حلم وے تعالے

وَسَتْرِهِ فَهُوَ سَبَبُ الْأَمْنِ عَنِ الْمَكْرِ وَوَرَدَ فَإِنَّمَا

و پردہ پوشی وی پس این سبب ایمن شدن اوست از مکر الٰہی آمدہ است در قرآن مجید چرا این است

يُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَالْإِظْهَارِ فَهُوَ يُؤَدِّي

وہلت میکنیم مر ایشانرا تا زیادہ کنند گناہ و بسبب ظاہر کردن آن گناہ بر مردم پس این سر ساند

إِلَى ذُنُوبٍ أُخَرَ كَهَتْكِ السِّتْرِ وَتَرْغِيبٍ لِلْغَيْرِ وَ

بسوی گناہان دیگر ہمچو دریدن پردہ خود و رغبت دادن بغیر و آمدہ

وَرَدَ كُلُّ النَّاسِ مُعَافُونَ إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ بِالذَّنْبِ

در حدیث ہمہ مردم عفو کردہ شوند مگر فاش کنندہ گناہ

وَحَقُّهَا أَنْ يَتَنَدَّمَ مَرْفُورَ وَرَدَ النَّدَمُ تَوْبَةٌ وَقِيلَ

و حق توبہ آنست کہ پشیمان شود از گناہ سر حدیث آمدہ پشیمانی از گناہ توبہ شدہ کہ

هُوَ غَيْرُ مُقَدَّرٍ لَا يَدْخُلُ تَحْتَ التَّكْلِيفِ فَلَا يَكُونُ

این غیر مقدور است داخل نمیشود زیر تکلیف پس نباشد ذامت

تَوْبَةً بَلْ هُوَ النَّابِعِثُ فَاسْتُعِيرَ لَهَا وَيُتَدَارَكُ

توبہ بلکہ ندامت باعث است بر توبہ پس استعارہ کردہ شد در حدیث بر آنچہ توبہ و تلافی کند

وهو في حقه تعالى القضاء والكفارة محتاطا وفي
وتدارک در تقصیر حق اللہ تعالیٰ قضا و کفارت ست در حالیکہ احتیاط کنندہ باشد در ادا
حق العبد رد المال محتاطا الى المالك والوارث
حق بندہ را باز دادن مال ست در حالیکہ احتیاط کنندہ باشد بسوی مالک یا بسوی وارث او
مبالغا في التبليغ بالطواف في البلاد ان امكن
در حالیکہ مبالغہ کنندہ باشد در رسانیدن حق بندگان بسر کردن شہر را اگر ممکن باشد سفر
والا فالتصدق او الصرف الى مصالح المسلمين
و در نہ پس تصدق کردن مال را یا صرف کردن بسوی مصالح مسلمانان
او التسليم الى القاضي الامين والدين والاستعفاء
یا حوالہ کردن بقاضی کہ امین باشد و دین را باداء قضا نمودن
في النفس والاستعفاء نفسا او مالا وعند العجز
در حق نفس بطلب عفو کردن نفس باشد یا مال و نزد عاجز بودن
عن الكل فتكثير الحسنات بحسب المظالم وفي نحو
از ہمہ امور مذکورہ پس زیادہ کردن نیکیہا بمقدار ظلمہا کہ بر مردم کردہ و در مانند
الغيبة والسب والايذاء فالاستعفاء والذكر
غیبت کردن و دشنام دادن و در نجانیدن پس تدارک آن طلب عفو نمودن و متذکر کردن آن
المفصل الا ان يزداد التأذي بالاظهار فالمبهم
مفصل مگر آنکہ زیادہ شود ایذا بسبب اظہار کردن آنچہ پس مبہم کردن
تحاميا عن ذنب آخر والجبر بالحسنات فكالوكان
از جہت احتراز کردن از گناہ دیگر و جبر نقصان بنیکیہا زیادہ کردن مانند چنانچہ اگر باشد

والمبالغة في الاستعفاء بالتلطف
و بالتضرع و الابتهال و بالمبالغة در استعفا بتلطف
والتودد الى الاخوان فان عفي والا يحاسب في
و دوستی با برادران پس اگر بخشیده شود فبها و الا در حساب کرده شود در
مقابلة كل ما تورد بالميزان الحسنة بحسب
مقابلهٔ هر چه وارد شود بمیزان بحسب
الكثرة فسماع الملاهي بسماع القرآن والقعود
کثرت پس شنیدن ملاهی بشنیدن قرآن مجید و نشستن را
في المسجد بالاعتكاف وشرب الخمر بالتصدق
در مسجد باعتکاف کردن و نوشیدن شراب را بصدقه دادن و
بشرب الماء الحلال لذيذ والقتل بالاعتاق والغيبة
شربت حلال لذت بخش و کشتن نفس را آزاد کردن و غیبت را
بالثناء والغضب بالصدقة ونحوها فورد ق
بثنا و غضب بصدقه و مانند این پس آمده در قرآن مجید
ان الحسنات يذهبن السيئات و اتبع السيئة
بدرستیکه نیکیها برنده و محو کننده بدیهاست و در حدیث آمده تابع گردان بدی را
الحسنة تمحها و يستغفر فورد ما اصر من
نیکی تا محو کند آنرا و طلب آمرزش کرد از خدا یقینا و در حدیث آمده اصرار نکرد کسیکه
استغفر وان عاد في اليوم سبعين مرة والستر
استغفار کرد اگرچه بازگردد بمعصیت در روزی هفتاد بار و پوشیدن گناه

بسم الله الرحمن الرحيم

أَحَبَّ وَلَوْ أَقَرَّ لِإِقَامَةِ الْحَدِّ فَلَا قَدْحَ فِي وَرَدَ

دوست است واگر اقرار کند بر سلطان برائے برپا کردن حد شرعی پس نیست باک در حدیث آمده

فِي مَاعِزٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ لَقَدْ تَابَ تَوْبَةً لَوْ قُسِّمَتْ

در حق ماعز رضی اللہ عنہ بتحقیق توبہ کرد او را توبہ کہ اگر قسمت کردہ شود

بَيْنَ الْأُمَّةِ لَوَسِعَتْهُمْ وَيُؤَكِّدُ الْعَزْمَ عَلَى أَنْ لَا

میان جماعت کثیر ہر آئینہ می گنجد ہمہ را و استوار کند قصد خود بر آنکہ باز

يَعُودَ وَيُخْلِصُ النِّيَّةَ فَمَنْ تَرَكَ لِذَهَابِ مَالٍ أَوْ

نگردد ایشان توبہ و خالص کند نیت خود را پس ہر کہ ترک کرد معصیت را بسبب رفتن مال یا

جَاهٍ أَوْ عَدَمِ أَسْبَابٍ لَا يَكُونُ تَائِبًا ثُمَّ يَغْسِلُ الْقِيَا

نقصان جاہ یا بسبب عدم حصول اسباب معیشت نمی باشد ہمچنین کس تائب بشود تا جامہ پاک

وَيَغْتَسِلُ وَيُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي مَوْضِعٍ خَالٍ وَ

و بشوید بدن خود را و بگذارد چہار رکعت صلوٰۃ توبہ در مکان خالی و

يَضَعُ الْوَجْهَ عَلَى الْأَرْضِ وَالتُّرَابِ بِكَمْعٍ حَارٍّ وَقَلْبٍ

بنہد پیشانی را بر زمین و خاک در حالیکہ گشتہ باشد اشک گرم و دل

حَزِينٍ وَصَوْتٍ عَالٍ وَيَذْكُرُ الذُّنُوبَ وَاحِدًا وَاحِدًا

غمگین و آواز بلند و یاد کند گناہان خود را یکے یکے را و

يَلُومُ النَّفْسَ وَيُوَبِّخُهَا وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ وَيَحْمَدُ وَيُصَلِّي وَيَا

ملامت کند نفس را و خجل گرداند و سر برش نہادہ باشد بر زانوی خود و سجدہ کند و بگوید خداوندا و

لِنَفْسِهِ لِوَالِدَيْهِ وَلِلْمُسْلِمِينَ وَحَالَمَا إِذَا اتَّبَعَ الذَّنْبَ

نفس خود را و پدر و مادر خود و برائے مسلمانان و آنرا وقت کہ چون تابع کند بندہ گناہ خود را

بِعَزْمِ التَّوْبَةِ وَخَوْفِ الْعِقَابِ وَرَجَاءِ الْعَفْوِ وَاَدَاءِ

بعزم توبہ و خوف عقاب الٰہی و رجاء امید بخشش و ادا بجا لانا

رَكْعَتَيْنِ فِي الْمَسْجِدِ وَالْاِسْتِغْفَارِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَالتَّسْبِيحِ

دو رکعت نماز کردن در مسجد و استغفار خواندن ہفتاد مرتبہ و تسبیح

وَالتَّحْمِيدِ مِائَةً وَالتَّصَدُّقِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَصَوْمِ

و تحمید صد بار و تصدق پوشیدہ دادن نہان و آشکارا و صوم روزہ

يَوْمٍ فَالْعَفْوُ أَرْجَى وَالطَّرِيقُ ذِكْرُ مَا وَرَدَ فِيهَا

یک روز پس عفو امید وار تر شدہ است و طریق تحصیل توبہ یکی یاد کردن چیزیکہ وارد شدہ است در آنہا

وَقُبْحِ الذَّنْبِ وَشِدَّةِ الْعُقُوبَةِ وَضَعْفِ النَّفْسِ

و زشتی گناہ دوم یاد کردن سختی عقوبت الٰہی سیوم یاد کردن ناتوانی نفس

عَنِ احْتِمَالِهِ وَشَرَفِ الْآخِرَةِ وَخَسَاسَةِ الدُّنْيَا وَقُرْبِ

از برداشت عقوبت و چہارم یاد کردن بزرگی آخرت و پنجم یاد کردن فروماگی دنیا و ششم یاد کردن نزدیکی

الْمَوْتِ وَلَذَّةِ الْمَعْرِفَةِ وَالْمُنَاجَاتِ وَخَوْفِ الْإِمْلَاءِ

موت و ہفتم یاد کردن لذت معرفت الٰہی و ہشتم مناجات و ہشتم ذکر ترس مہلت دادن الٰہی

بِعَدَمِ الْأَخْذِ الْحَالِيِّ وَالْاِسْتِدْرَاجِ بِالْاِسْتِحْسَانِ

بہ عدم گرفتن فی الحال و نہم ذکر ترس استدراج الٰہی باحسان کردن

بَعْدَ الْاِرْتِكَابِ وَقِلَّةِ اَسْبَابِهِ وَهِيَ الْغُرُورُ وَحُبُّ

بعد از ارتکاب گناہی و دہم بر کردن اسباب معصیت و آن یکے غرور دوم دوستی

الدُّنْيَا وَطُولُ الْاَمَلِ بِمَا مَرَّ فِي مَوْضِعِهَا وَالتَّحْقِيقُ

دنیا و سیوم طول امل بچیزیکہ گذشت در موضع ہر یک از انہا و تحقیق

أَنَّ مُرَادَهُ الْمَعَاصِي سَبَبٌ تَرَاكُمِ ظَلَامِ الْقَلْبِ
است کہ مراد او معاصی شد کہ ان سبب مرہم نشستن تاریکیہائی قلب است

بِهِ يَحْصُلُ الرَّيْنُ وَالطَّبْعُ وَهُوَ دَاءٌ عُضَالٌ
پس حاصل میشود زنگار دل و مہر دل و آن داء ساہی بیماری دیرینہ دور دارد

اخْتُلِفَ فِي صِحَّتِهَا عَنْ بَعْضِ الذُّنُوبِ وَالْحَقُّ فَائِدَةٌ
اختلاف کردہ شدہ است در صحت بودن توبہ از بعض گناہان و حق آنست کہ فائدہ

نُقْصَانِ الْعُقُوبَةِ لَا نَهَا بِحَسَبِ الذَّنْبِ دُونَ النَّجَاةِ
نقصان عقوبت آنی ست زیرا کہ عقوبت بمقدار گناہ ست نہ از نجات از خلود

لِأَنَّهَا بِتَرْكٍ لَا لِكُلٍّ فَإِنْ قُلْتَ إِنَّمَا التَّرْكُ لِكُوْنِهَا
زیرا کہ آں حاصل میشود ترک جمیع گناہان پس اگر کہی کہ ترک بعضی معینہا مثلاً کہ ہمہ بود

ذَنْبًا لَا يَعْيِنُهُ وَهُوَ مُشْتَرَكٌ فِيهِ فَكَيْفَ يَتَصَوَّرُ
سبب ذات آں و آں مشترک ست در ہر پس چگونہ متصور شود توبہ از

الْبَعْضِ قُلْتُ إِنَّمَا يَجُوزُ التَّرْكُ لِكُوْنِهَا فَحْشَاءَ أَوْ
بعضے گناہان میگوئیم جواب این ست کہ جائز ست ترک گناہان بسبب آنکہ فاحشہ باشد

الْعِقَابِ عَلَيْهَا صُعُبَةً وَالتَّدَارُكِ أَشَقَّ أَوْ مُبْتَلَا
بسبب بودن عذاب بر آں سخت تر یا بسبب بودن تدارک این ہر کہ دشوار تر یا بسبب بودن

النَّفْسِ إِلَيْهَا أَقَلَّ هَذَا وَلَمْ يُشْتَرَطِ الْكُلُّ فِيمَا وَرَدَ
دل بسوی گناہ کمتر یا بسبب این ہر کہ شرط کردہ نشد ہمہ در آنچہ وارد شد

فِي صِحَّتِهَا عَنِ الْعَاجِزِ كَالْعِنِّينِ عَمَّا زَنَى قَبْلَ الْعَدِّ
در صحت توبہ از عاجز مانند عنین از آنچہ زنا کرد پیش از عنین شدن

وَالْأَوْلَى بِالْعَدَمِ لِامْتِنَاعِ التَّرْكِ فِي غَيْرِ الْمَقْدُورِ

وَالْأَوْلَى بِالْعَدَمِ لِامْتِنَاعِ التَّرْكِ فِي غَيْرِ الْمَقْدُورِ

لَكِنْ لَوْ تَنَدَّمَ وَتَأَلَّمَ الْقَلْبُ بِحَيْثُ لَوْ فُرِضَتْ

لَكِنْ لَوْ تَنَدَّمَ وَتَأَلَّمَ الْقَلْبُ بِحَيْثُ لَوْ فُرِضَتْ

الشَّهْوَةُ لَقَهَرَهَا فَالرَّجَاءُ الْقَبُولُ عَلَى حَسَبِ اطِّلَاعِهِ

الشَّهْوَةُ لَقَهَرَهَا فَالرَّجَاءُ الْقَبُولُ عَلَى حَسَبِ اطِّلَاعِهِ

تَعَالَى عَلَى الضَّمَائِرِ كَمَا لَوْ تَابَ قَبْلَ طَرَيَانِ الْعُنَّةِ وَفَاتَ

تَعَالَى عَلَى الضَّمَائِرِ كَمَا لَوْ تَابَ قَبْلَ طَرَيَانِ الْعُنَّةِ وَفَاتَ

قَبْلَ هَيَجَانِ الشَّهْوَةِ وَتَيَسُّرِ أَسْبَابِ قَضَائِهَا وَفِي

قَبْلَ هَيَجَانِ الشَّهْوَةِ وَتَيَسُّرِ أَسْبَابِ قَضَائِهَا وَفِي

أَنَّ الْأَفْضَلَ مَنْ يُجَاهِدُ شَهْوَتَهُ أَوْ مَنِ انْقَطَعَتْ

أَنَّ الْأَفْضَلَ مَنْ يُجَاهِدُ شَهْوَتَهُ أَوْ مَنِ انْقَطَعَتْ

شَهْوَتُهُ فَالْحَقُّ أَنَّ الثَّانِيَ أَسْلَمُ مُطْلَقًا وَأَفْضَلُ

شَهْوَتُهُ فَالْحَقُّ أَنَّ الثَّانِيَ أَسْلَمُ مُطْلَقًا وَأَفْضَلُ

إِنْ كَانَ انْقِطَاعُهَا بِالْقُوَّةِ الْيَقِينِ وَسَبْقِ الْمُجَاهَدَةِ

إِنْ كَانَ انْقِطَاعُهَا بِالْقُوَّةِ الْيَقِينِ وَسَبْقِ الْمُجَاهَدَةِ

فَالْمُظَفَّرُ أَوْلَى مِنَ الْمُجَاهِدِ وَإِنْكَانَ لِضَعْفِهَا فِي

فَالْمُظَفَّرُ أَوْلَى مِنَ الْمُجَاهِدِ وَإِنْكَانَ لِضَعْفِهَا فِي

نَفْسِهَا فَالْأَوَّلُ لَا التَّرْكُ بِالْمُجَاهَدَةِ مِنْ قُوَّةٍ

نَفْسِهَا فَالْأَوَّلُ لَا التَّرْكُ بِالْمُجَاهَدَةِ مِنْ قُوَّةٍ

الْيَقِينِ وَاسْتِيلَاءِ الدِّينِ وَفِي نَفْعِ الِاسْتِغْفَارِ

یقین علیہ دین ست برشیوت و نیز اخبارات ست در نفع بخشیدن استغفار

مَعَ الْإِصْرَارِ وَالْحَقُّ النَّفْعُ لِمَا سَبَقَ وَكَوْنِهِ حَسَنَةً

با وجود اصرار بر گناہ و حق نفع بخشیدن بر آنکہ سابق و کرامت نمودن استغفار حسنہ

تَصْلُحُ لِلتَّكْفِيرِ وَعَدَمِ ضِيَاعِ الْأَجْرِ فَوَرَدَ فَإِنَّ اللّٰهَ

کہ صلاحیت دارد برائے تکفیر سیئات و نکتہ نہ ضائع بودن مزد و بنا آمدہ است در قرآن مجید

لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ قُلْ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا

ضائع نمیکند مزد نیکوکاران را نیز در قرآن مجید آمدہ و اگر باشد مقدار یک ذرہ نیکی دو چند میگرداند آنرا

وَمَا وَرَدَ الْمُسْتَغْفِرُ بِلِسَانِهِ الْمُصِرُّ عَلَى ذَنْبِهِ

و آنچہ وارد شدہ در حدیث استہزا کنندہ بزبان خود کہ اصرار کنندہ است بر گناہ خود

الْمُسْتَهْزِئُ بِرَبِّهِ مَحْمُولٌ عَلَيْهِ بِحُكْمِ الْعَادَةِ مِنَ الْغَفْلَةِ

استہزا کنندہ است بپروردگار خود حمل کردہ شدہ است این بر حکم عادت از روی غفلت

دُونَ الِابْتِهَالِ وَالصِّدْقِ فِي السُّؤَالِ فِي نِسْيَانِ

نماز تضرع بجناب رب متعال و صدق در سوال و نیز اخبار است دلالت بر آنکہ

الذَّنْبِ بَعْدَ التَّوْبَةِ وَهُوَ الْأَوْلَى لِلْمُبْتَدِي تَحَامِيًا

گناہ بعد از توبہ و این اولیتر است مر مبتدی را از جہت احتراز کردن

عَنْ تَحْرِيكِ الْمَيْلِ وَمَا رُوِيَ مِنْ كَثْرَةِ نَوْحِ الْمُتَهَيِّنِينَ

از تحریک میل دل او بسوی معصیت و آنچہ روایت کردہ شدہ است از بسیاری نوحہ مر نافرمانان را

وَبُكَائِهِمْ فَلَا يُقَاسُ الْمَلَائِكَةُ بِالْحَدَّادِينَ وَأَفْضَلُ

و شدت گریہ ایشان پس قیاس کردہ نشود فرشتگان را بآہنگران و بہترین

ذکر ما وان الذنب بعد التوبة

تسمیہ الرسول الطریق والمعرفة الواجبة

واسعا لسلوك الطریق والمعرفة الواجبة

یستغرق جمیع العمر وهو الاشتغال

عن الوصول الی مثله بالاضافة الی

العارف کمال وکذلك بالاضافة الی

سالك الطریق لقصان مانع شغل

مانع عن سلوك الطریق بالذنوب

ثم عند وراء الکرام وابطالها کان لتعلیم

ثم الاستغفار والدعاء عن حال الاشتغال

ثم حجة لا یعلمها الا عیسی علیه السلام

لما ثبت ان الذنب لا یضر مع

الفضل کما لا ینفع مع الکفر

کم من عمل صالح یدخل صاحبه النار

وذنب اورث صاحبه الجنة

فانما عند من لا یضیع

اذا عملت سیئة فاعمل

التائبين المستقيم والى الموت مبالغا في اجتناب

توبہ کنندگان کسی ست کہ ثابت باشد بران تا آخر عمر خود و مبالغہ کنندہ باشد در اجتناب معاصی

غير الذلات فهو سابق بالخيرات والنفس مطمئنة

غیر از لغزشہا پس او سبقت کنندہ است بر خیرات و نام نفس این قسم مطمئنہ است

وبزيادة الفضل بطول العمر والمجاهدة فورد

و بزیادہ بیشتر و برتری این چنین کس بدرازی عمر و مجاہدہ کردن پس آمدہ است در حدیث

افضل السعادات طول العمر في طاعة الله تعالى

افضلترین سعادتہا درازی عمرست در عبادت اللہ تعالے

والسلامة بقرب الموت ثم العود في بعض

و زیادہ بیشتر و سلامت از نزدیک شدن موت پس از خود کنندہ در بعضے

الذنب المجدد للتوبة مبالغا وهو المفتن التواب

از گناہ کہ تازہ کنندہ است توبہ را در حالیکہ مبالغہ کنندہ باشد در ہمین کثیر الابتداء و کثیر التوبہ است

والنفس لوامة ثم التائب عن البعض المسوف

و نام این نفس لوامہ است پس از انکہ توبہ کنندہ باشد از بعضی گناہان کہ تاخیر کنندہ باشد

في الآخر المتندم بعد الارتكاب القاصد للتوبة

در بعضی آخر پشیمانی کنندہ بعد از ارتکاب معصیت و قصد کنندہ باشد توبہ را

فهو المنا اطوا والنفس مسولة وهو على الخطر فان

پس آن مخلوط کنندہ است و نام این نفس مسولہ است و آن بر خطرست اگر خاتمہ

مات تائبا وإلا ففي مشيئته تعالى بخلاف

مرد توبہ کنندہ و اگر توبہ نکرد پس در مشیت اللہ تعالے بخلاف

الْأَوَّلَيْنِ فَهُمَا فَارِقَانِ أَمَّا الْمُرْتَكِبُ لِمِصْرِ الْبَاسِ

بردو اول کہ این ہر دو ہستگار اند اما از ارتکاب کنندہ ہیئت و مصر ان و مرا مرتکب کنندہ

لِلتَّوْبَةِ وَعَزْمِهَا فَهُوَ الْغَافِلُ وَالنَّفْسُ أَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

توبہ را و عزم او را پس او غافل ست و نفس او امر کنندہ بدی ہا ست

يُخْشَى عَلَيْهِ سُوءُ الْخَاتِمَةِ وَيُجَوِّزُ شُمُولَهُ الْعَفْوَ إِيَّاهُ

ترسیدہ میشود بروے بدی عاقبت را و محال نیست شامل شدن مغفرت الٰہی این کس را

كَنَيْلِ الْكَثِيرِ بِلَا طَلَبٍ لَكِنَّ التَّوَقُّعَ حَمَاقَةٌ فَوْرَدَقٌ

چنانکہ محال نیست یافتن کثیر بدون طلب لیکن امید داشتن این چنین چیزے حماقت ست فارد ندق در قرآن مجید

أَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى وَلَا يَتْرُكُهَا لِخَوْفٍ

نیست آدمی را مگر جزائے آنچہ سعی کند و ترک کند توبہ را بخوف

الْعَوْدِ لِجَوَازِ الْمَوْتِ قَبْلَهُ وَغُفْرَانُ السَّالِفَةِ فَوْرَدَقٌ

عود بسوئے معصیت بجہت جائز بودن موت پیش از عود و بجہت بخشیدہ شدن گناہان سابقہ آمدہ

خِيَارُكُمُ الْمُفْتَنُونَ التَّوَّابُونَ أَيْ كَثِيرُ الِابْتِلَاءِ

در حدیث بہترین شما کسی ست کہ ابتلا کردہ شدہ بگناہ کہ توبہ کنندہ ہست یعنی بسیار ابتلا کردہ شدہ

بِالذَّنْبِ وَكَثِيرُ التَّوْبَةِ مِنْهُ وَسَبَبُ الِاسْتِقَامَةِ

گناہ و بسیار توبہ کنندہ ازاں و سبب استقامت بر توبہ

الرِّيَاضَةُ وَالْمُرَابَطَةُ فَوْرَدَقٌ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

رام کردن نفس ست و ربط داون نفس ست آمدہ در قرآن مجید اے گروہ

آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا أَيْ أَنْفُسَكُمْ

مؤمنان صبر کنید بر انواع بلاء و شکیبائی کنید در ہنگام قتال و ربط دہید ای نفسہائے خود را

بالمشارطة وهو وصية النفس في اول النهار بحو

بشرط کردن باو واین اندرز کردن نفس در اول ہر روز بعد از نماز صبح مانند

ان لا بضاعة لك سوى العمر والانفاس معدودة

اینکہ گویدای نفس نیست ہیچ سرمایہ ترا سوائے زندگانی چند روزہ ومال آنکہ نفسہائی تو معدود ند

والماضي لا يعود والوقت ضيق والتمني غير

وآن عمر کہ گذشتہ باز نمی آید وروزگار تنگ ست وآرزو محض بے

نافع وتوظيف العمل وشرط الشروط عليه ثم

فائدہ ہست وآرزوی جہات برآے عمل وقت مرگ وشرط کردن شرطہائی مناسب برنفس پستر ریط

بالمراقبة في الحركات والسكنات فالاعلى ان

بمراقبہ الٰہی در حرکات وسکنات پس درجہ اعلیٰ آنست کہ

يصير مغلوبا بالاستغراق في حق تعالى وعدم الالتفات

بگردد بندہ مغلوب باستغراق در حق سبحانہ وتعالیٰ وبہ نکردن التفات

الى ما سواه ثم ان يكون تحت حكم الشرع فينظر

بسوی ماسوائے وی تعالیٰ پستر درجہ دوم مراقبہ آنست کہ باشد بندہ زیر حکم شرع پس نظر کند

قبل العمل في اول خاطر فيتم ما هو لله تعالى ويترك

پیش از عمل در اول خطرہ کہ در دل گذرد پس تمام کند آنچہ باشد برای خدا تعالیٰ وترک کند

ما سواه وينظر عنده ففي الطاعة يخلص ويحضر

ماسوائے او ونظر کند نزد شرع پس در طاعت اخلاص کند وحاضر سازد

القلب ويراعي الادب وفي المعصية يستحي ويتوب

دل خود را ورعایت کند ادب ودر معصیت شرم دارد از مخالفت حق وتوبہ کند

وَيُكَفِّرُ وَفِي الْمُبَاشِرِ يُرَاعِي النِّيَّاتِ وَالْآدَابَ ثُمَّ

وکفارت دہد و در امور مباشر رعایت کند نیتہا را و آداب را بعد ازاں رابطہ دہد نفس را

الْمُحَاسَبَةِ فِي آخِرِ النَّهَارِ وَهُوَ النَّظَرُ بَعْدَ الْعَمَلِ فَوْرًا

بمحاسبہ در آخر روز و این نظر دیگرست بعد از عمل آمدہ در حال

حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا لِلْعَاقِلِ أَرْبَعُ

حساب کنید نفسہائے خود را پیش از آنکہ حساب کردہ شوید و حریت آمدہ مر عاقل را چہار

سَاعَاتٍ سَاعَةً يُحَاسِبُ فِيهَا نَفْسَهُ ثُمَّ بِالْمُعَاقَبَةِ

ساعت ست بساعت کہ حساب میکند در آں نفس خود را بعد ازاں رابطہ دہد بمعاقبہ

فَبِالْجُوعِ إِنْ أَكَلَ حَرَامًا وَالسَّهَرِ إِنْ نَظَرَ حَرَامًا وَنَحْوِهَا

پس بگرسنگی اگر خورد و باشد حرام را و بعنوت و بیداری ست اگر گریبہ باشد حرام را و امثال آں

فَلَوْ سَاهَلَ سَهُلَ عَلَيْهِ الرُّجُوعُ ثُمَّ بِالْمُجَاهَدَةِ بِأَدَاءِ

پس اگر مساہلہ کند در عنوت آساں گردد بر نفس رجوع بمعصیت بعد ازاں رابطہ دہد بمجاہدہ بگذاردن

الْوِرْدِ عِنْدَ اسْتِثْقَالِ النَّفْسِ بَلْ بِالزِّيَادَةِ كَالْقِيَامِ

وظیفہ نزد گراں کردن نفس بلکہ بزیادہ کردن ریاضت بہمچو زندہ داشتن

لَيْلَةٍ عِنْدَ التَّوَانِي عَنْ حِفْظِ جَمَاعَةٍ أَوْ أَدَاءِ نَافِلَةٍ

شب زندہ کسل کردن نفس از حفظ جماعت یا نزد وا ماندن نفس از ادای نماز نفل

ثُمَّ بِالْمُعَاتَبَةِ بِمِثْلِ يَا نَفْسُ أَلَا تَسْتَحْيِينَ مِنْ

بعد ازاں رابطہ دہد بعتاب کردن مانند این ای نفس آیا شرم نداری از آں کہ

تَعَالَى اللّٰكَ طَاقَةَ بِعَذَابِهِ الْأَلِيمِ وَالْكُلُّ مَأْثُورٌ

آیا ترا توانائی ست بعذاب دردناک حق تعالی کہ سخت ست و این ہمہ مروی ست

وَالْأَصْلُ الْاِسْتِعَانَةُ بِهٖ تَعَالٰی مُتَضَرِّعًا بَیْنَ یَدَیْہِ تَعَالٰی

واصل طلب یاری ست بوے تعالے درحالیکہ زاری کنندہ باشد پیش روی تعالے

مُتَبَرِّیًا عَنِ الْحَوْلِ وَالْقُوَّةِ قِیْلَ مَنْ جَاهَدَ سَبْعَ مَرَّاتٍ

بیزار کنندہ خود از حول وقوۃ خود گفتہ شدہ کسیکہ مجاہدہ کند بانفس ہفت بار

لَا یُبْتَلٰی ثَامِنَةً وَقِیْلَ مَنِ اسْتَقَامَ سَبْعَ سِنِیْنَ

مبتلا گردانیدہ نمیشود بآن مرتبہ ہشتم وگفتہ شد کسیکہ استقامت کند بر توبہ ہفت سال

لَا یَعُوْدُ ثُمَّ التَّوْبَةُ مِنَ الذَّنْبِ وَهِیَ لِلْمُؤْمِنِیْنَ

عود نمیکند بگناہ پس توبہ کردن از گناہ وآن برائے عامہ مسلمانان ست

فَوُرُوْدُ ق تُوْبُوْا اِلَی اللّٰهِ جَمِیْعًا اَیُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ

آمدہ ست در قرآن مجید توبہ کنید بسوی خدا اے ہمہ مؤمنان

وَالْاِنَابَةُ مِنَ الْغَفْلَةِ وَهِیَ لِلْمُقَرَّبِیْنَ فَوُرُوْدُ ق

برگشتن از غفلت وآن برائے مقربان ست آمدہ در قرآن مجید

وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِیْبٍ وَالْاَوْبَةُ مِنْ رُؤْیَةِ التَّقْصِیْرِ

و بیارد بدل باز گردندہ از غفلت واوبہ کہ نمبنی بازگشتن ست از دیدن تقصیر خود

وَهِیَ لِلْمُرْسَلِیْنَ فَوُرُوْدُ ق نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهٗ اَوَّابٌ

وآن برائے مرسلین ست آمدہ در قرآن مجید نیکو بندہ ست ایوب کہ وی رجوع کنندہ است

ثُمَّ التَّقْوٰی اَعَمُّ مِنْهَا فَالْمُمْتَنِعُ عَنْ ذَنْبٍ لَمْ یَرْتَکِبْهُ

پس تقوی عام تر ست از توبہ زیرا چہ امتناع آمدہ از گناہی کہ ارتکاب نکردہ است

قِیْلَ مُتَّقٍ لَا تَائِبٌ اَلْبَابُ السَّابِعُ عَشَرَ

پس او را متقی ست نہ تائب باب ہفدہم

فِي الصَّبْرِ وَالرِّضَاءِ وَالشُّكْرِ بِسْمِ اللّٰهِ

در بیان شکیبائی و راضی بودن بقضا و سپاس کردن نام خدائے

الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَلصَّبْرُ ثَبَاتٌ بَاعِثُ الدِّيْنِ فِي مُقَابَلَةِ

بخشندہ و مہربان صبر ثابت بودن باعث دین ست در برابر

بَاعِثِ الْهَوٰى فَاِمَّا بِالْجِسْمِ عَنِ الشَّاقِّ كَالْعِبَادَةِ

باعث ہوای پس یا صبر بدن ست از امر دشوار مانند عبادت

اَوْ عَنِ الْمَصَائِبِ وَاِمَّا بِالنَّفْسِ عَنِ الشَّهْوَةِ فَعَنِ

یا از مصیبتہا و یا صبر نفس ست از شہوت وی پس ایں گاہ از

الشَّهْوَتَيْنِ عِفَّةٌ وَعَنِ احْتِمَالِ الْمَكْرُوْهِ وَصَبْرٌ مُطْلَقًا

ہر دو شہوت مانند نام آن عفت ست و صبر یا بر برداشت کردن امر کردہ صبر مطلق ست

وَضِدُّهُ الْجَزَعُ وَالْهَلَعُ وَفِي الْغِنٰى ضَبْطُ النَّفْسِ وَ

و ضد ایں آہ و بیقراری کردن و بر زبان آوردن الفاظ ناشکری و صبر در غنی ضبط کردن نفس ست و

ضِدُّهُ الْبَطَرُ وَفِي الْحَرْبِ شَجَاعَةٌ وَضِدُّهُ الْجُبْنُ

ضد ایں طغیان کردن ست بنعمت و صبر در جنگ شجاعت ست و ضد وی زبونی ست

وَفِي كَظْمِ الْغَيْظِ حِلْمٌ وَضِدُّهُ التَّهَوُّرُ وَالتَّدْمُرُ

و صبر در فرو خوردن خشم بردباریست و ضد حلم تہور و تندمزاج بودن ست

وَفِي النَّوَائِبِ سَعَةُ الصَّدْرِ وَضِدُّهُ ضِيْقُهُ وَ

و صبر در برداشت حوادث فراخ سینہ بودن ست و ضد این ضیق الصدر ست و

الضَّجَرُ وَالتَّبَرُّمُ وَفِي اِخْفَاءِ الْاَمْرِ كِتْمَانٌ وَضِدُّهُ

ضجر و تبرم ست و صبر در پوشیدن امر کتمان ست و ضد وی

وَفِي فُضُولِ الْعَيْشِ زُهْدٌ وَضِدُّهُ الْحِرْصُ

وَفِي الْيَسِيرِ مِنَ الدُّنْيَا قَنَاعَةٌ وَضِدُّهُ الشَّرَهُ وَ

وَقَدْ قَالَ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

وَفِي الْحَدِيثِ الْإِيمَانُ هُوَ الصَّبْرُ وَهُوَ يَدْخُلُ أَكْثَرَ أَخْلَاقِهِ

وَفِي الْحَدِيثِ الصَّبْرُ نِصْفُ الْإِيمَانِ وَهُوَ لِإِطْلَاقِهِ عَلَى

الْمَعَارِفِ وَالْأَعْمَالِ وَلِأَنَّ تَمَامَ الْأَعْمَالِ الْإِثْبَاتِ

بَاعِثُ الدِّينِ فَهُوَ نِصْفُ الْإِيمَانِ وَلِإِطْلَاقِهِ

عَلَى الْأَحْوَالِ الْمُثْمِرَةِ لِلْأَعْمَالِ وَمَا أَصَابَ إِمَّا

نَافِعٌ وَإِمَّا ضَارٌّ فَفِيهِمَا الشُّكْرُ وَالصَّبْرُ فَهُمَا

نِصْفَانِ وَلَا بُدَّ مِنْهُ لِانْتِهَاءِ الْعِبَادَةِ عَلَيْهِ

فَالدُّخُولُ فِيهَا بِقَمْعِ النَّفْسِ وَالْإِتْمَامُ أَشَدُّ وَلِأَنَّ

پس درآمدن در عبادت بقہر و غلبہ بر نفس ست و اتمام عبادت سخت تر ست و بدان کہ

الدُّنْيَا هِيَ دَارُ مِحْنَةٍ وَالْجَزَاءُ شَامِلٌ وَلِأَنَّ طَالِبَ الْآخِرَةِ

دنیا خانہ محنت ست و جزا بازدارندہ ہست از دنیا و دیگر بجہ آنکہ طالب آخرت

أَشَدُّ بَلَاءً فَوُرُودُ أَشَدِّ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ

سخت تر ست از روی آسان و مصیبت آورد سخت ترین مردمان در بلا پیغامبران پس

الْأَوْلِيَاءُ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ وَهُوَ عَنِ الْحَرَامِ وَاجِبٌ

اولیا پس آنکہ یک مانند تر اند با نہا پس آنکہ مشابہ تر ست بنہا از جہات و بپرہیز از حرام واجب ست

وَعَنِ الْمَكْرُوهِ نَفْلٌ ثُمَّ هُوَ فِي النِّعَمِ الدُّنْيَوِيَّةِ يَتَرَكَّبُ

و از چیزہائے مکروہ مستحب ست پس بر دو قسم ست دنیاوی پس ہمچنان مرکب

الْمَيْلُ وَدِعَايَةُ حَظِّهِ تَعَالَى وَهُوَ الشُّكْرُ وَفِي الطَّاعَةِ

خواہش نگاہ داشتن حق او بعنایت حق او تعالیٰ و ہمین معنی شکر ست و بر دو طاعت

بِصَوْنِ النِّيَّةِ وَالْأَدَاءِ وَالثَّوَابُ عَنِ الرِّيَاءِ وَ

نگاہ داشتن نیت از ریا و ادائے عمل از کاہلی و ثواب عمل از ریا و

التَّكَاسُلِ وَالْإِفْشَاءِ وَنَحْوِهَا وَفِي الْمَعْصِيَةِ

سستی و ظاہر کردن و مانند این و بر در معصیت کاہلی پیشہ

بِالرِّيَاضَةِ وَفِي مُصِيبَةٍ بِتَمَكُّنِ الْمَجَازَاتِ بِالتَّحَمُّلِ

بریاضت نفس و بر در مصیبت کہ ممکن بود او را شکیبائی کردن ماہل بکوشد بتحمل کردن

بِتَرْكِ الْمُكَافَاتِ قَوْلًا وَفِعْلًا وَفِي غَيْرِهَا بِتَرْكِ

بجزع والشكاية واستمرار العادات في الطعام و

بیتابی و گلہ و برقرار کردن عادت در طعام و

الملابس أما التألم وجريان الدمع فلا ينافيه لعدم

لباس اما درد مندی و روان شدن اشک پس نیست منافی صبر بجہت

الدخول تحت الاختيار والكمال ترك ما يشغل

داخل شدن زیر اختیار آدمی و کمال صبر ترک کردن چیزی ست کہ مشغول گرداند

عنه تعالى وجاء الصبر على الفرائض ثلاثمائة

از جانب اللہ تعالیٰ و آمدہ است کہ صبر کردن بر ادائے فرائض سیصد درجہ است

درجة وعن المحارم ستمائة وفي المصيبة عند

و صبر کردن از چیزہائے حرام ششصد درجہ و صبر کردن در مصیبت نزد

الصدمة الأولى تسعمائة والطريق تضعيف

کوفتن اول نہصد درجہ است و در روش حاصل کردن صبر ضعیف گردانیدن

باعث الهوى بالرياضة وذكر قلته قدر الشدة

باعث ہوائی نفسانی ست بریاضت و در روش دیگر یاد کردن کمی مدد در سختی دنیا

ووقتها واضرار الجزع وتقويته باعث الدين

و وقت آں و زیاد کردن ضرر رسانیدن جزع و تقویت او در روش دیگر باعث دینی ست

وذكر فضائل المجاهدة ثم إن كان بتعب قوي

و یاد کردن فضائل مجاہدہ بالفعل پس اگر حاصل باشد صبر بجہد بلیغ

فتصبر وإن كان بيسير فصبر وإن كان دون جلد

پس آں تصبر ست و اگر حاصل باشد بمشقت اندک پس آں صبر ست و اگر حاصل باشد بے مشقت

فرضا وورد اعبد الله على الرضا فان لم تستطع
پس کہ رضاست در حدیث آمدہ عبادت کن حق تعالیٰ را بر رضا پس اگر نتوانی
ففي الصبر على ما تكره خير كثير فان بكاء
پس در صبر بر آنچہ کراہت داری بسیار است و اگر حاصل باشد صبر بر ناخوشی
فشكر وهو بالغيبة عن حظوظ النفس والشهوة
پس شکر آں حاصل شود بسبب غیبت از حظوظ نفسانی و شہوات
مع تعالى كما ورد اني ابيت عند ربي يطعمني
با حق تعالیٰ چنانچہ آمدہ در حدیث من شب میگذرانم نزد پروردگار خود او مرا طعام میدہد
ويسقيني وعدم التمييز بين الالم واللذة كما
و آب میدہد و شاید مراد بسبب فرق کردن میان درد و راحت مثلاً
في حديث حارثة وما جاء ما ابالي على اي
در حدیث حارثہ بن نعمان و آنچہ آمدہ در حدیث ابی ہالہ کہ نمی پروا کنم بر کدام
الحالين وقعت على غنى او فقر والاعلى التميز
حالتیں کہ واقع شوم بر تونگری یا درویشی و اصل مراقب صبر و رضا ست
واختيار الالم في موافقته تعالى والا لتلذذ به
و اختیار کردن الم را در موافقت ارادہ وی سبحانہ و تعالیٰ و الا لذت گرفتن از ان الم
فورد اختيار ان اكون عبدا نبيا وجاء
در حدیث آمدہ اختیار میکنم اینکہ باشم بندہ نبی و آمدہ است در حدیث
يا جندل المكروهان الموت والفقر ثم الرضا
ای مرد من ہر دو خوش ست دو چیز کہ کراہت دارند مردمان مرگ و فقر پس رضا

تَرْكُ الْاِعْتِرَاضِ وَقِيلَ تَرْكُ السَّخَطِ وَلَا بُدَّ مِنْهُ

ترک کردن اعتراض است وگفته شده که رضا ترک کردن خشم ست ولاچاری ست بندوار از رضا

لِلْفَرَاغِ عَلَى الْعِبَادَةِ وَالتَّسَامِي عَنْ هُمُومِ الدُّنْيَا وَ

بجهة فراغ خاطر برائے عبادت وبجهة نگاه داشتن دل از اندوهہائے دنیا و

التَّعَبِ فِيهَا وَبُغْضِهِ تَعَالَى فَوُرُودُ مَنْ لَمْ يَرْضَ

از مشقتی در دنیا واز غضب وی تعالے آمده است در حدیث که کسیکه راضی نباشد

بِقَضَائِي وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَى بَلَائِي فَلْيَطْلُبْ رَبًّا سِوَائِي

بقضائے من وشکیبائی نورزد بر بلائے من پس باید که بطلبد پروردگار ماسوائی من

وَتَحْصِيلِ رِضْوَانِهِ تَعَالَى فَوُرُودُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ

وبجهة حاصل کردن رضائی وی سبحانه تعالے آمده در قرآن مجید خشنود باشد خدا ازیشان

وَرَضُوا عَنْهُ وَالسَّبَبُ إِذْهَاشُ غَلَبَةِ الْحُبِّ عَنِ

وخشنود باشند ایشان از خدا تعالے وسبب آنرا نست بیخود گردانیدن غلبه محبت از

الْاِحْسَاسِ بِالْأَلَمِ كَمَا لِلْعَاشِقِ وَالْحَرِيصِ وَالْعَلِيلِ عِنْدَ الْتِذَاذِ

آگاهی درد مصیبت چنانکه مباشد مر عاشق مجازی را وحریص بنیاز او دوست بزرگی

الثَّوَابِ كَمَا لِلْمَرِيضِ وَالتَّاجِرِ الْمُتَحَمِّلَيْنِ شِدَّةَ الْهَاجِرَةِ

ثواب چنانچه مر بیمار وبازرگان را که تحمل کننده اند شدت هجارت

وَالسَّفَرِ وَبِأَنَّ لِلّٰهِ تَعَالَى فِي كُلِّ صُنْعٍ حِكَمًا يَتَعَجَّبُ

وسفت سفر را ودرستی اینکه مر حق تعالے را در هر کار مصلحتے ست که تعجب میکند

الْأَدِلَّاءُ عَنِ الْبَحْثِ عَنْهَا كَمَا فِي قِصَّةِ مُوسَى وَالْخَضِرِ

ادلاء از تفحص آن چنانکه در قصه حضرت موسی وخضر

عليهما السلام ولا يرد التناقض بينه وبين لتحزنوا

علیہما السلام و وارد نمیشود تناقض میان رضا و میان ناخوش بودن

المعصية لأن الرضا بالقضا والمعصية متضادتان

از معصیت زیرا کہ راضی بودن بقضا واجب ست و معصیت مقتضی ست

ولأن الرضا من حيث أنه مقتضى لا ينافي البغض

و دیگر بجہۃ آنکہ تحقق رضا ازین جہۃ کہ مقتضی ست منافی نیست بغض را

من حيث أنه معصية وهو لا يوجب ترك الأسباب

از جہۃ آنکہ آں فعل معصیت ست و رضا بقضا واجب نمیکند ترک اسباب را

وتحقيقه في التوكل ولا الدعاء بشرط الصلاح

و تفصیل این در باب توکل خواہد آمد و نہ واجب میکند رضا ترک دعا را بشرط صلاح

قلبا فورد اللهم زدنا منه في اليقين اللهم

کہ در دل کرد باشد و در بیت آمدہ خدایا زیادہ کن ما را ازین شیر در خوردن شیر صدق و یقین

ارزقنا خيرا منه في غيره ثم الشكر عرفان النعمة

نصیب کن ما را بہ ازین نعمت در وقت خوردن چیزی دیگر پس شکر بشناختن نعمت ست

من المنعم والفرح به واستعمالها في طاعته ولا يتم

از منعم حقیقی و شاد شدن بانعام و صرف کردن نعمت ست در طاعت منعم و ناتمام

شكر الاستدامة النعمة فورد ق فكفرت بانعم

شکر را از شکر بجہۃ طلب دوام نعمت گفتہ ست در قرآن مجید پس بکفران نعمت در قرآن بنسبت

الله فاذاقها الله لباس الجوع والخوف ح وان

خدا تعالیٰ پس بچشانید خدا تعالیٰ آنہا را لباس گرسنگی و ترس بصورت آمدہ بتحقیق

النعم اوابدا فقيدوها بالشكر واستزادتها فورد
شکر جزنده اند پس قید کنید آنہارا بشکر وبجہت طلب زیادتی نعمت آمده است
ق لئن شكرتم لازيدنكم ق والذين اهتدوا
قرآن مجید اگر شکر کنید شما را زیادہ افزون کنم برشما نعمتہا وقرآن مجید وآنانکہ ہدایت یافتہ اند
ادهم هدى وايضا اذا ارسل ملك فرسا و
یا دہد خدا ایشانرا ہدایت ونیز چون بفرستد بادشاہی اسپی
ق بانا وزادا الى عبد ليجيئ اليه وبنا لحظ القربة
طاعتی وتوشہ راہی بسوی بندہ خود کہ بیاید بسوی وی ودریابد بہرہ قربت بادشاہ را
مع استغناء الملك عنه فاستعمل في البعد عنه
باوجود مستغنی بودن بادشاہ از وے پس استعمال کند بندہ آن نعمتہارا در دوری بادشاہ
او اهمل او مكن عبدا على بساط القربة فاشتغل
یا اہمال کند در آمدن یا چون جائے دہد بادشاہ بندہ را بر بساط قرب خویش پس اعراض کند بندہ
عن خدمته الى خسيس يسأله كسيرة رغيف
از خدمت وے بالتفات نماید بسوی خسیسی کہ سوال کند اورا پارچہ نان
يستحق المقت وسلب النعمة والفارق بين محبوبه
مستحق مبغوضی وغضب وسلب نعمت او وفرق کننده میان محبوب وے تعالے
تعالى ومبغوضه هنه للفعل والترك العلم بالكتب
ومبغوض وے برائے کردن وترک کردن علم است بکتاب
والسنة والاستبصار برويه والضابط ان الموصل
وسنت وطلب بصیرت کردن باندیشه وفکر وقاعده برائے شناختن محبوب ومبغوض آنست کہ

إلى معرفته ومحبته تعالى محبوب والشاغل عنه
سوی معرفت ومحبت حق تعالی محبوب ودارندہ از معرفت ومحبت
مبغوض ثم النعم إما دنيوية كالخلقة السوية
مبغوض ست بسبب نعمت یا دنیویہ است ہمچو صورت آراستہ
والملاذ الشهية وصرف المفاسد والمضار وإما
ولذتہائے مرغوبہ ودافع کردن چیزہائی فساد انگیز وضرر رسانندہ یا نعمت
دينية كالتوفيق على الطاعة والعصمة وسائر
دینیہ است ہمچو توفیق بر طاعت ونگہداشت از معصیت وغیر ہمہ
أعظم لإيصالها إلى السعادة الأبدية والانجاء
بزرگتر ست بجہت رسانیدن این نعمت بندہ را بسوی سعادت ابدی ونجات دادن او
عن الشقاوة السرمدية واشتراك الكفار في
از بدبختی سرمدی ودر بجہت شریک بودن کافران در
الدنيوية واغتنام الأبرار نوالها وطلب الازدياد
دنیویہ وغنیمت شمردن نیکوکاران زوال این نعمت را وطلب کردن افزونی آنرا
توقع المحال فورد ق وإن تعدوا نعمة الله لا
طلب محال ست آمدہ است در قرآن مجید واگر خواہید کہ شمار کنید نعمتہائی خدا را
يحصوها والطريق المعرفة والتفكر في صنائعه
شمار نتوانید کرد راہ آنرا ورویش تحصیل کردن بسبب شناختن نعمتہا تفکر کردن در صنعتہائی او
تعالى والنظر إلى الأدنى فورد من نظر في
وتعالی ونظر کردن بسوی کمتری کہ آمدہ است در حدیث کسیکہ نظر کند در

وَإِنَّهَا تَنْقُصُ مِنَ الْقَلْبِ حُبَّ الدُّنْيَا وَهِيَ فِي التَّحْقِيقِ

زاکہ کم میکند محبت از دل بندہ دوستی دنیا را پس ہست در تحقیق ازاں

نِعْمَ إِذْ لَا تَخْلُو عَنْ تَكْفِيرِ الْخَطِيئَةِ أَوْ رِيَاضَةِ

نیک است زیرا کہ خالی نیست عبادت از کفارت شدن بریں گناہ یا ریاضت بودن

لِلنَّفْسِ أَوْ رَفْعٍ لِلدَّرَجَةِ وَقِرَاءَةُ سُورَةِ الْوَاقِعَةِ

برائے نفس یا بلندی بودن برائی مرتبہ و خواندن سورۃ واقعہ

أَيَّامَ الْعُسْرَةِ لِطَلَبِ الْقَنَاعَةِ أَوِ الْعُدَّةِ عَلَى الْعِبَادَةِ

ایام تنگدستی بجہت برائے طلب قناعت ست یا برائے تیار ساختن بر عبادت

دُونَ وُسْعَةِ الدُّنْيَا وَإِنَّمَا قُرِئَتْ لِمَا وَرَدَ فِيهِ

نزدیک فراخی دنیا و ایں نیست مگر بجہت وارد شدہ سورۂ واقعہ را برائے خیر کہ وارد شدہ

الْأَخْبَارُ وَالْآثَارُ وَإِلَّا فَلَا مُبَالَاتَ بِمُجَرَّدِ تَعَالِي

اخبار و آثار و الا پس نیست باک بمجرد بجہت تعالی

بِالشِّدَّةِ فَهُمْ كَانُوا يَغْتَنِمُونَهَا وَأَمَّا بَلَاءُ أَيُّوبَ

بلا و محنت پس خواندہ سلف کہ میستودہ میشمردند دوا خواندن ایوب

عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلِبَيَانِ الشُّكْرِ عَلَى نِعْمَةِ الصَّبْرِ وَ

علیہ السلام پس بجہت بیان شکر بر نعمت صبر و

جَزَى اللَّهُ جَزَاءَهُ بِمَقَرِّنَةٍ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ أَوْ

مزدی ثواب او بمقرنہ قول او و تو ارحم الراحمین

لِبُلُوغِ الْمَرَضِ إِلَى الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ الْمَقُوتِ

بجہت رسیدن بیماری مضر بسوی دل و زبان کہ موت کردہ

لِلْعُسْرِ فَقْرٌ وَالذِّكْرُ أَوِ الْعَجْزُ عَنْ إِقَامَةِ الصَّلٰوةِ أَوْ

تعریف ست وفوت کنندۂ ذکر ست یا بجہۃ عاجز بودن از گذاردن نماز یا

لِانْقِطَاعِ الْوَحْيِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَإِنَّمَا وَرَدَ الْأَمْرُ

بجہۃ منقطع شدن وحی چہل روز وجز این نیست کہ وارد شدہ امر

بِسُؤَالِ الْعَافِيَةِ وَالنَّهْيُ عَنْ سُؤَالِ الْبَلِيَّةِ لِأَنَّ

بطلب کردن عافیت ونہی از طلب کردن بلاء زیرا کہ

الْأَوْلٰى سُؤَالُ تَمَامِ النِّعْمَةِ فِي الدُّنْيَا وَثَوَابِ

اولی تر طلب کردن تمام نعمت ست در دنیا وثواب

الشُّكْرِ فِي الْآخِرَةِ بِقُدْرَتِهِ تَعَالٰى عَلٰى أَنْ يُعْطِيَ

شکر در آخرت بجہۃ قادر بودن وے تعالی بر اینکہ عطا کند اجر را

عَلَى الشُّكْرِ مِثْلَ مَا يُعْطِي عَلَى الصَّبْرِ وَأَمَّا مِثْلُ

بر شکر قدری آنچہ عطا کند بر صبر محنت بلا ولہا اند قول شاعر

فَلَيْسَ لِي فِي سِوَاكَ حَظٌّ ۞ فَكَيْفَ مَا شِئْتَ فَاخْتَبِرْنِي

پس نیست مرا در سوائی ذات تو نصیبے ولذتے پس ہر وجہ کہ خواہی امتحان کن مرا

أُرِيدُ وِصَالَهُ وَيُرِيدُ هَجْرِي ۞ فَأَتْرُكُ مَا أُرِيدُ لِمَا يُرِيدُ

میخواہم من وصال اورا ومیخواہد او جدائی مرا پس بگذارم چیز را کہ میخواہم بسبب آنکہ او میخواہد

فَكَلَامُ الْعُشَّاقِ فِي حَالَةِ الْغَلَبَةِ وَهُوَ يُطْوٰى وَلَا

پس کلام عاشقان ست در وقت غلبہ شوق ومحال آنکہ پوشیدہ شود

يُرْوٰى وَفِي أَنَّ الشَّاكِرَ أَفْضَلُ أَمِ الصَّابِرِ وَالْحَقُّ

تقل کردہ نشود ودر اختلاف ست این کہ یعنی شاکر فاضل تر ست یا فقیر صابر وحق آنست

أَنَّكَ إِنْ أَرَدْتَ مَا كَانَ الصَّبْرُ بِبَلَدٍ فَلَا تَعُدْ وَ

بدستیکہ اگر ارادہ کردہ شود بصبر چیزیکہ باشد آں صبر بایں ولد و پس نیست قصد

هُوَ عَلَى الْبَلَاءِ خَيْرٌ مِنْهُ عَلَى الرَّخَاءِ وَهُوَ الْمُرَادُ بِمَا

نسبت بر بلاء بہتر است از شکر بر نعمت و ہمیں صبر ارادہ کردہ شدہ است بآنچہ

وَرَدَ مِنْ فَضْلِ مَا أُوتِيتُمُ الْيَقِينَ وَعَزِيمَةَ

وارد شدہ در حدیث از بہترین چیزیکہ دادہ شدہ اید شما یقین است و خصلت

الصَّبْرِ يُؤْتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَشْكَرِ أَهْلِ الْأَرْضِ

صبر در حدیث آورده میشود روز قیامت بشاکرترین اہل زمین

فَيُجْزِيهِمُ اللَّهُ جَزَاءَ الشَّاكِرِينَ وَيُؤْتَى بِأَصْبَرِ أَهْلِ

پس جزا میدہد ایشانرا خدا جزائی شکر کنندگان و آورده میشود صابرترین اہل

الْأَرْضِ فَيُقَالُ لَكَ أَتَرْضَى أَنْ نُجْزِيَكَ كَمَا جَزَيْنَا

زمین را پس گفتہ میشود مر او را آیا راضی شوی ایکہ جزا دہیم ترا چنانکہ جزا دادیم

هَذَا الشَّاكِرَ فَيَقُولُ نَعَمْ يَا رَبِّ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ

این شاکر را پس گوید آرے ای پروردگار من پس گوید اللہ عزوجل

جَلَّ أَلَا نَعَمْتُ عَلَيْهِ فَشَكَرَ وَابْتَلَيْتُكَ فَصَبَرْتَ

جل آگاہ باش کہ نعمت دادم بر و پس شکر کرد و مبتلا کردانیدم ترا بہا پس صبر کردی

لَأُضْعِفَنَّ لَكَ الْأَجْرَ وَلَا فَالشُّكْرُ لِابْتِنَائِهِ عَلَى

بر آئینہ دو چند کنم مر ترا اجر تو و نہ پس شکر فاضلتر است از صبر بجہت بنای شکر

الْمَحَبَّةِ وَهُوَ أَعْلَى الْمَقَامَاتِ الْبَابُ الثَّامِنَ عَشَرَ

محبت و محبت بزرگترین مقامات سالک است باب ہژدہم

فی الخوف والرجاء بسم الله الرحمن الرحیم

در بیان خوف و رجاء بنام خدائے بخشندہ مہربان

الخوف والرجا خاطران فلا تکلیف الا فی مقدماتہما

خوف و رجا ہر دو خطرہ اند پس نیست تکلیف در ہیچ کدام مگر در مقدمات ہر دو

مبنیتان علی انتظار ما یستقبل فالمستعرق

مبنی ہستند بر انتظار چیزیکہ بے آید در زمان آئندہ پس کسیکہ مستغرق باشد

یذکرہ تعالی ابن الوقت فیفقدہما فالرجاء الفرح

یاد وی تعالی تابع و ملازم وقت ست پس کم میکند خوف و رجا را پس رجا شادی ست

لانتظار محبوب فلا بد من سبب فان حصل اکثر

برائے انتظار امر محبوب پس لابد ست انتظار را از سببے پس اگر حاصل شدہ باشد اکثر

الاسباب فالاصدق واسم الرجاء کتوقع الحصاد

اسباب پس صادق تر اسم رجا مانند چشم داشتن درو

من القی بذرا جیدا فی ارض صالحۃ یصلہا

از کسیکہ بیفگند تخم نیک را در زمین قابل زراعت کردہ شدہ باشد آنرا

الماء وان فقد فالغرور والحاقۃ کما لو القی

آب و اگر مفقود شد پس شد اسباب انتظار پس نام غرور و حماقت صادق چنانچہ اگر انداختہ باشد تخم

فی غیر صالحۃ لا یصلہا الماء وان شاء فیہا

در زمین غیر قابل نکہ نرسیدہ باشد آنرا آب و اگر شد در باشد در اسباب حصاد

فالتمنی کما اذا صلحت الارض ولا ماء ورد ق

پس ہم تمنی بر دو صادق ست چنانچہ وقتیکہ صالح باشد زمین و آب نبود و آمدہ است در تنزیل

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي

بتحقیق آنانکه گرویده اند وآنانکه هجرت کرده اند وجهاد کرده اند در

سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ ۚ الْأَحْمَقُ

راه خدا بتعالی ایشان امید دارند رحمت وتعالی را نادان

مَنِ اتَّبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّىٰ عَلَى اللَّهِ أَمَانِيَّ حُسْنَ الظَّنِّ

کسیست که تابع کند نفس خود را هوای وی وآرزو برد بر خدا بتعالی امانیکو داشتن گمان

بِالْحَذَرِ عَنِ الْمَعْصِيَةِ وَالِاجْتِهَادِ فِي الطَّاعَةِ فَلَا بُدَّ

بمقرون باشد حذر از معصیت وکوشش در طاعت پس ناچاری ست

مِنْهُ فَهُوَ بَيْعَتُ عَلَى الطَّاعَةِ وَهُوَ نُونُ احْتِمَالِ الْمَشَقَّةِ

ازین پس این مرمی انگیزد مرطاعت را وآسان میگرداند برداشت محنت را

وَالْقُنُوطُ كُفْرٌ فَوْدَقٌ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ

ونا امیدی از رحمت کفرست آمده در قرآن مجید نا امید نمیشود از رحمت خدا بتعالی

الْآيَةَ وَالطَّرِيقُ ذِكْرُ سَوَابِقِ فَضْلِهِ دُونَ شَفِيعٍ وَ

تا آخر آیة ودرکوشش تحصیل کردن رضا یاد کردن فضل پیشین وی بی شفاعت کننده

مَا وَعَدَ مِنْ جَزِيلِ ثَوَابِهِ دُونَ اسْتِحْقَاقٍ وَمَا أَنْعَمَ

یاد کردن آنچه وعده کرده هست خدا بتعالی از جزیل ثواب او بی استحقاق وی یاد کردن آنچه

بِهِ مَا يَمُدُّ فِي الدَّارَيْنِ دُونَ سُؤَالٍ وَبَعْثُ الرَّحْمَةِ وَ

بفرستاد که مدد کند در هر دو سرا بدون سوال وی یاد کردن مراحی رحمت را و

سَبْقُهَا الْغَضَبَ وَمَا وَرَدَ فِيهِ مِثْلُ لَا تَقْنَطُوا

پیشی بردن رحمت وی بر غضب او را ویاد کردن آن چیزیکه وارد شده در فضل او مانند این آیت فرمود شده

مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ الْآيَةَ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ وَ

از حدیث الٰہی تا آخر آیہ و در حدیث آمدہ من نزد گمان بندہ خودم کہ بمن دارد و

وَالْخَوْفُ الْحُزْنُ لِانْتِظَارِ مَكْرُوْهٍ فَإِمَّا مِنَ الْعِلْمِ

خوف اندوہ است بسبب توقع امر کروہ پس خوف الٰہی پیدا میشود از علم

بِعَدَمِ مُبَالَاةِ الْبَارِيْ تَعَالٰى فَوَرَدَ هٰؤُلَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَ

بے باکی و بے تعالے کہ بہیچ چیز باک ندارد در حدیث آمدہ اینہا در بہشت اند و

لَا أُبَالِيْ وَهٰؤُلَاءِ فِي النَّارِ وَلَا أُبَالِيْ أَيْ مِنْ مَلَامَةٍ

نیست باک مرا و اینہا در دوزخ اند و نیست باک مرا یعنی از ملامت

أَحَدٍ وَمِنَ الطَّاعَةِ وَالْمَعْصِيَةِ أَوْ لِعَدَمِ تَأْثِيْرِ الْإِثَابَةِ

یچ ملامت کنندہ یا باک ندارم از طاعت مطیع و معصیت عاصی یا باک ندارم ہیچ از عدم تاثیر جزا دادن

وَالتَّعْذِيْبِ فِيْ زِيَادَةِ مُلْكِيْ وَنُقْصَانِهٖ أَوْ لِأَنِّيْ

و عذاب کردن در زیادتی ملک من و نقصان او یا باک ندارم ہیچ از آنکہ

مُتَصَرِّفٌ أَوْ مُتَفَضِّلٌ غَيْرُ مَأْمُوْرٍ عَادِلٌ غَيْرُ جَائِرٍ

تصرف کنندہ ام یا تفضل کنندہ ام درحالیکہ غیر مسئول کنندہ ام عادلم نہ ظالم

وَالْجَهْلُ بِالْخَاتِمَةِ وَهُوَ لِلْمُتَّقِيْ أَغْلَبُ وَالْأَعْلٰى مِنْ

و جہل بہ خاتمہ و آن مر متقی را غالب تر است و اعلی انواع مخافت از

سَابِقَةِ الْأَزَلِ وَإِمَّا مِنَ الْمَعَاصِيْ وَيَخْتَصُّ بِمَوْضِعِ

سابقہ ازل یا خوف ناشی باشد از گناہان خود و ممتاز گردد این خوف در جائے

الْعَزْمِ وَعِنْدَ الْمُوَاظَبَةِ عَلَى الطَّاعَةِ بِخِلَافِ الْأَوَّلِ

عزم و نزد مواظبت بر طاعت بخلاف خوف اول

ثُمَّ اَمَّا مِنَ السُّؤَالِ وَالْعَذَابِ وَفَوْتِ الْجَنَّةِ وَنَحْوِهَا

پس خوف یا ایمنی گیرد او را از سؤال منکر و نکیر یا عذاب قبر یا فوت شدن جنت و مانند آن

وَتَخْتَلِفُ الْآثَارُ فَمَنْ خَافَ اسْتَدَامَ الْعِبَادَةَ

و مختلف میگردد آثار پس کسیکه میترسد از استیلای عادت

وَاَظَبَ عَلَى تَرْكِهَا وَمَنْ خَافَ اطِّلَاعَ اللّٰهِ عَلَى اشْتِغَالِهِ

مداومت کند بر ترک آن و کسیکه میترسد از اطلاع یافتن حق تعالیٰ بر اشتغال او

بِتَنْقِيَةِ السِّرِّ فَاعْتَبَرَ وَيُؤَثِّرُ فِي الْبَدَنِ بِالْهُزَالَةِ وَ

بپاک کردن سر از وسوسہ پس اندیشہ کند و اثر میکند خوف در بدن بہ نزاری و

الصُّفْرَةِ وَالضَّعْفِ وَالْبُكَاءِ وَاِذَا كَمُلَ يُؤَدِّي اِلَى

زردی و ناتوانی و گریہ و چون کامل شود خوف ایمن میرساند بسوئے

الْجُنُوْنِ وَالْمَوْتِ وَهُوَ شَهَادَةٌ لٰكِنَّ الْاَفْضَلَ مَنْ

جنون و موت و این شہادت ست لیکن فاضلتر کسے ست کہ

عَاشَ وَجَاهَدَ وَمَنْ غَلَبَ عَلَيْهِ خَائِفٌ كُلَّ شَيْءٍ مِنْهُ كَمَا

زندہ ماند و مجاہدہ کند بخلاف کسیکہ غالب شود بر وے خوف ہر سد از وی ہر چیز چنانچہ

كَانَ لِعُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَوَرَدَ اِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَفِرُّ

بود برائے عمر رضی اللہ عنہ وارد شدہ است کہ حقیقت شیطان ہراینہ میگریزد

مِنْ ظِلِّ عُمَرَ وَالْاَوْلٰى اَنْ يُدْهِشَ عَنِ الْاَشْيَاءِ فَلَمْ

از سایۂ عمر و بہترین مراتب آنست کہ بیہوش کند خوف سالک را از ہمہ چیز پس

يُؤَثِّرْ فِيهَا لِلْغَيْبَةِ عَنْهَا كَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

تاثیر نکند در حائف چیزے را بجہت غائب بودن دل او ہمہ را از انہا چنانچہ بود مر آنحضرت را علیہ

حين قصده الشيطان وهو في الصلوة فاحترق

فلا بد منه فهو يزجر النفس عن المعصية وينفي

الرب عن الطاعة والامن من كفر فوق فلا يأمن

مكر الله الآية والطريق النظر في صفاته تعالى

وافعاله فورد انما يخشى الله من عباده العلماء

ح انا اعلمكم بالله واخشاكم منه وذكر

الذنوب والخصوم وشدة العذاب في ضعف النفس

وما ورد فيه واختلف في ان الرجاء افضل ام

الموت والحق عدم الانفكاك اذ لو عدم احدهما

الصار امنا او قنوطا فشرطهما عدم القطع فلا

يُقَالُ اَرْجُو طُلُوعَ الشَّمْسِ وَاَخَافُ هُجُومَ الْاَجَلِ

گفته نمیشود که رجا دارم برآمدن آفتاب را و می ترسم آمدن اجل را

وَالرَّجَاءُ اَفْضَلُ مِنْ حَيْثُ هُوَ فَهُوَ طَرِيقُ الْمَحَبَّةِ وَ

ورجا افضل است از خوف از حیثیت ذات او زیرا که رجا راه محبت است و

وَرَدَ سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي وَهُوَ الْاَصْلُ وَالْبَاقِي

آمده در حدیث پیشی گرفته است رحمت من بر غضب من و رجا اول است

اَمْتَنَعَتِ النَّفْسُ عَنِ التَّوْبَةِ لِكَثْرَةِ الْمَعَاصِي اَوْ

امتناع آرد نفس وی از توبه بجهة کثرة گناهان

اِقْتَصَرَتْ عَلَى الْفَرَائِضِ اَوْ ضَعُفَ وَاَشْرَفَ عَلَى

اقتصار کند نفس بر ادائے فرائض یا ضعیف شود و مشرف شود بر

الْمَوْتِ لِيَمُوتَ عَلَى الْمَحَبَّةِ وَالْخَوْفُ اِنْ غَلَبَ التَّمَنِّي

موت تا بمیرد بر محبت و خوف اصح است اگر غالب شود آرزو را

وَاعْتَادَ الْمَعَاصِيَ وَالْاَفْضَلُ الْاِعْتِدَالُ لِمَنْ لَقِيَ

و عادت کند معصیتها را و افضل اعتدال است مر کسے را که پیش گیرد

ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ وَلَا يَعْرِضُ بِمُعَارَضَةٍ كَثِيرَةٍ

گناهان ظاهر و باطن را و عدول نکند بسبب معارضه بسیار بودن

اَسْبَابِ الرَّجَاءِ فَكَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ لَوْ لَمْ

اسباب رجا پس بود عمر رض اگر نمی

يَدْخُلِ الْجَنَّةَ اِلَّا وَاحِدٌ اَرْجُو اَنْ اَكُونَ اِيَّاهُ وَلَوْ لَمْ يَا

نے آید در بہشت مگر یک کس امید دارم از خدا تعالیٰ که باشم آن کس اگر در نیاید

الثانية لا واحدا خاف أن أكون زانيا وتعسر التحرز
دوزخ مگر یک کس بترسم کہ من باشم آنکس ودشوار ست احتراز کردن
عن الخواطر الباطنة حتى كان عمر رضي الله عنه
از گمانہا باطنہ تا آنکہ بود عمر رضی اللہ عنہ
يسأل حذيفة رضي الله عنه عن وجود أثر النفاق
سوال میکرد حذیفہ بن الیمان را رضہ از بودن اثر نفاق
فيه واحتمال زوال الأسباب في المستقبل فورد
در وے خود و بجہت زائل شدن اسباب رجاء در زمان آیندہ در حدیث آمدہ
أن الرجل ليعمل عمل أهل الجنة حتى لا يبقى بينه و
در ستیکہ مردے ہر آینہ کار میکند بکار اہل بہشت تا اینکہ باقی نے باشد میان وی و
بين الجنة إلا شبر وسبق عليه الكتاب فيختم
میان بہشت مگر مقدار یک وجب وپیشی گرفتہ است بروے سر نوشت و پس ختم کردہ میشود
له بعمل أهل النار ثم سوء الخاتمة نعوذ بالله منه
مر وے را بعمل اہل دوزخ پس بدی خاتمہ کہ پناہ میگیریم بخدا ازان
وأما بالشك والجحود عند النزع لظهور بطلان
یا بسبب شک یا بسبب انکار ست نزد برآمدن روح از بدن بجہت انکشاف بطلان
ما كان يعتقدها تقليدا أو تخويفا لا على
آنچہ کہ بود کہ اعتقاد میکرد آنرا از روی تقلید یا از روی اعتماد بر
مجاذلة الكلام فهو حالة الانكشاف واعتقاد
مجادلہ کلام خود زیرا کہ حال موت حالت واشدن بر حقائق امور ست و اعتقاد کردن

بطلان كل ما اعتقده او شكه لهذا ورد ف

بطلان ہر چیزے کہ اعتقاد یا شک کردہ آنرا باشد بسبب این

قل هل ننبئكم بالاخسرين اعمالا الاية والمعاملة

بگو ای محمد آیا خبر کنیم شما را زیان کارترین مردمان از روے کردار اما آنکہ

لا تشرفيه والبلة بمعزل عنه ومن ثم ورد

سنائی نیست سورخانہ را و ایمان دور است از خطر سورخانہ و ازین جہت آمدہ در حدیث

اكثر اهل الجنة البله او بمعاد تيرتعالى لعلمه

بیشتر اہل بہشت ناداند و سورخانہ نباشد باسبب ترس و شرمندہ شدن بندہ از خدا تعالیٰ

بتفريقه تعالى اياه من الدنيا وتالم القلب

بجا کردن وے تعالیٰ او را از دنیا و بجہت دردمند شدن دل وے

بقواتها وكان يستولي حبها عليه ويضعف

فوت شدن دنیا و حال آنکہ مستولی بود دوستی دنیا بر دل وے و ضعیف باشد

ايمانه ولا يكون من ذكره تعالى فيه الا حديث

ایمان وے و نبود از ذکر خدا تعالیٰ در وے مگر خطرات

النفس وهو اسود من ثم لكم ظلام الزاذا زل فورد

نفسانی و حال آنکہ دل وے سیاہ شدہ است از جہت بسیار نشستن اخلاق بد آمدہ است

قل ان كان اباؤكم وابناؤكم واخوانكم و

در قرآن مجید گوای محمد اگر ہستند پدران شما و فرزندان شما و برادران شما و

ازواجكم وعشيرتكم واموال اقترفتموها و

زنان شما و خویشان شما و مالہائے کہ کسب کردہ اید آنرا و

تجارة تلهيكم عن ذكر الله ومساكن ترضونها
تجارت کہ شما را از یاد خدا تعالیٰ باز دارد و مسکنہا کہ بآنہا خوش باشید
احب اليكم من الله ورسوله وجهاد في
دوست تر باشد نزد شما از خدا تعالیٰ و رسول او و از جہاد کردن در
سبيله فتربصوا حتى يأتي الله بأمره والله لا يهدي
راہ خدا تعالیٰ پس انتظار برید تا بیاید خدا تعالیٰ عقوبت خود را بآنکہ خالی نمود
القوم الفاسقين وما كان يحبه فاجتنب عنه تعالى
گروہ فاسقان را و ہر چہ دوست میداشت آنرا پس مجتنب شود بندہ از وے تعالیٰ
شغلا بها اعتاد وتنسى في القلب لا ينسى
شغل شدن بدان امر را کہ آنچہ عادت شود و آنچہ نسیان گیرد در دل فراموش کردہ نمیشود
كما في النوم وهو لكثرة المعاصي مع قوة الايمان
چنانچہ در حالت خواب و این از بسیاری گناہان با وجود قوت ایمان
او قلتها مع ضعفه وهذا لا يوجب الخلود في
یا از جہت کم بودن سزای او با وجود ضعف ایمان و این قسم واجب نمیگرداند خلود را در
النار بخلاف الاول ولكن ومن ثم تكره الجاءة الجوار
دوزخ بخلاف قسم اول و ازین جہت مکروہ داشتہ شدہ است یکجا کردن مردان را بہمسایگی
اتفاقها على خاطر سوء وتغبط الشهادة لاستيلاء
اتفاق آن بر خاطر بد و ہم آرزو برده میشود درجہ شہادت را بجہت مستولی شدن

حبه تعالى على القلب والاعراض عن الدنيا وهو
دوستی خدا تعالی بر دل وے واعراض کردن از دنیا وایں مقام شمار
لمن يخلص ولا يقصد الغلبة والغنيمة والصيت
مر کسے راست کہ اخلاص ورزد وقصد نہ کند غلبہ را وغنیمت را وآوازہ وشہرت را
والعلائق المعرفة ولزوم الطاعة وتعجيل التوبة
وعلائق علمی از خانہ بر شناختن ست خدائرا ولازم گرفتن طاعت را وشتابی کردن بتوبت
والنوم على الطهارة ظاهرا وباطنا وتنقية
وخواب کردن بر طہارت در ظاہر ودر باطن — وپاک کردن
القلب بتلاوة القرآن وطلب أعالي المنافع
دل بخواندن قرآن وطلب کردن علم ہا
فالأمر صعب ومن كم روي عن السلف كثرة
زیرا کہ امر غائلہ وشوار ست وایں جملہ روایت کردہ شدہ است از سلف را بسیاری
النوح والبكاء الباب التاسع عشر في
نوحہ کردن وزاری کردن باب نوزدہم
الفقر والزهد بسم الله الرحمن الرحيم
در بیان
الفقر فقد ما يحتاج إليه فإن فرح وكره المرء
فقر نا یافتن چیزیکہ محتاج باو آن پس اگر خوش شود وکراہت دارد مرد
على الضرورة فهو زاهد وإن لم يكره ولم يرغب
بر قدر ضرورت پس آن زاہد ست واگر کراہت ندارد ویاآں را رغبت ہم نکند

فراضی ووردت یا معشر الفقراء اعطوا
پس آن را نمی شنوده است در حدیث آمده ای گروه فقران بدهید خدا تعالی را
الرضاء من قلوبکم تظفروا بثواب فقرکم والا
رضا از دلهای خود تا پیروزی یابید از ثواب فقر خود ورنه
فلا وان ترک الطلب مع ان الوجود عنده احب
پس هیچ فایده ندارد و اگر ترک کند طلب را با وجود انکه بودن نزد او دوست تر
فقانع وان رغب وترکر العجز فحریص وان
پس قانع است و اگر رغبت کند و ترک کرده است از عجز پس حریص است و اگر
اضطر الیه وفقده فمضطر والاعلی تسویة
ناچار شود بسوی محتاج الیه خود و نیافت آنرا پس مضطر است و بالاتر از همه برابر بودن
الوجود والعدم فهو استغناء دون الغنی
وجود مال و عدم او هست پس این حالت استغنا است بدون غنا
لاختصاصه بمرتبة تعالی وهو المراد بما ورد فی
بجهة مخصوص بودن به غیر ذی بات وی تعالی و همین مراد است با نچه وارد شده در
فضل الفقر اما ما ورد اعوذ بک من الفقر
فضیلت فقر و اما آنچه وارد شده در حدیث پناه میجویم تو از فقر
ونحوه فمحمول علی الاضطرار واختلف فی ان
و مانند این حدیث پس حمل کرده شده است بر اضطرار و اختلاف کرده شده است در این که
الفقر افضل ام الغنا والحق الاختلاف بحسب
فقر افضل است یا توانگری و حق اختلاف احوال است بحسب

ارکان علی الله ولا کرامة فی
فعلم مولاه فتال الکرامة
واعلم ان الله لا یحب کل
ذی عقباه ۱۲ عفا
اعطاء الزائد علی الضرورة
وهو لا یحب طالبه ولکن
ذکر مع ان الوجود له
احب من عدم وجود لرغبته
ان یکون من طلبته بل ان اتفق عفوا
صفوا طلبه ویشتغل به وان اتفق
الا تمنع طلبه ویشتغل به فقانع
۱۲ سه وینبغی ان تقابل المال والوجود
المستغنی لا رغبة له فی غنی بغنی ۱۲ سه
جمیعا وعدمیا بقلبه الغنی عن کثرة المال
لغیر الغنی فی النفس ۱۲ سه والفقر
الغنی فی النفس کما ورد فی الحدیث
کما قدمنا ۱۲ سه والفقر الذی افتخر به
وفقر الذی افتخر به
سائق الکلام ۱۲ منه رحمه الله

۳۱۴

وصمهم بالفقر وعدم الاحصاء وکقوله
علیه السلام ابدا الفقر فقیرا
فقر غنیا وهو الحکم من حدیث زیاد
والطبرانی من حدیث ابن مسعود بلفظ
مت فقیرا ولا تمت غنیا وفی له
فقیرا واحی فقیرا واحشرنی فقیرا
بخصائص تمام رواه الترمذی ۱۲ منه
بلا اضمار ضد فی الاختیار وهو ان
یضطر الی الشیء ویفقده لان ظفر
الحالة لا شک انها مفقودة او تحمل
علی فقر القلب فتن فی الحدیث
اقرب الناس الی الکفر و
فاقة لا صبر لها علی الدنیا والتکبر
لما هو علیه الصلوة والسلام
فقر فخر اورد اعوذ بک من
الفقر وفقر لا یکون مطغیا هی
ان الفقر یکون مطغیا

الْاِسْتِخَاصُ فَالْفَضْلُ بِقَدْرِ الْفَرَاغِ عَنِ الشَّوَاغِلِ

اشتخاص پس بزرگی بقدر فراغ مندست از چیزہا کہ مشغول کند دلرا

وَالدُّنْيَا اِنَّمَا حُذِرَ عَنْهَا لِلشُّغْلِ عَنْهُ تَعَالٰى وَكُلُّ مَنْ

و الدنیا جز این نیست کہ ترسانیدہ شدہ است از وی از جہت مشغول شدن از و بحق تعالی و ہر کہ

فَقِيرٌ شَغَلَتْهُ وَكَمْ مِنْ غَنِيٍّ لَمْ تَشْغَلْهُ كَسُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

فقیر کہ مشغول کردہ است او را دنیا پس بسا از تونگر کہ مشغول نکردہ ایشان را ہمچو سلیمان علیہ السلام

وَابْنِ عَوْفٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا وَاَمَّا فِي حَقِّ الْاَكْثَرِ فَالْفَقْرُ

و عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہما و اما در حق بیشتر مردم پس فقر

اِذْ هُوَ اَبْعَدُ عَنِ الْخَطَرِ وَالْاُنْسِ بِالدُّنْيَا وَالْقُدْرَةِ

زیرا کہ فقر دور تر است از خطر و انس گرفتن بدنیا و قدرت یافتن

عَلَى الشَّهْوَةِ اِلَّا فِي الْمُضْطَرِّ لِاَنَّهُ يَمُوتُ جَبْرًا

بر شہوت مگر در حق مضطر زیرا کہ مضطر میرد بجبر

وَالْوَاجِدُ يَحْصُلُ الْمَعْرِفَةَ اِلَّا مَنْ لَا يَتُوبُ عَنِ

و یابندہ قدرت حاصل میکند معرفت الٰہی را مگر کسیکہ توبہ نکند از

الْمَعَاصِي فَالْمَوْتُ خَيْرٌ لَهُ وَكَذَا فِي نَفْسِ الْاَمْرِ فَوْرَ

گناہان پس مردن شایستہ تر است مر او را و ہمچنین در نفس الامر در حال

اَللّٰهُمَّ اَحْيِنِي مِسْكِينًا وَاَمِتْنِي مِسْكِينًا وَاحْشُرْنِي

خداوندا زندہ دار مرا مسکین و بمیران مرا مسکین و بر انگیز مرا

فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ بَلَغَ عَنِّي الْفُقَرَاءُ اَنَّ مَنْ جَهَّزَ

در گروہ مسکینان در حدیث آمدہ برسان از من درود ایشان را کہ تحقیق ہر کہ آراستہ کرد

وَاجْتَنِبْ مِنْكُمْ ثَلٰثَ خِصَالٍ لَيْسَتْ لِلْاَغْنِيَاءِ
واجتناب کند از شما سه خصلت که نیستند مر توانگران را
اَمَّا الْخَصْلَةُ الْوَاحِدَةُ فَاِنَّ فِي الْجَنَّةِ غُرَفًا يَنْظُرُ اِلَيْهَا
اما یک خصلت این ست که تحقیق در بهشت در بالاخانه ها ست که می بیند بسوی آنها
اَهْلُ الْجَنَّةِ كَمَا يَنْظُرُ اَهْلُ الْاَرْضِ اِلٰى نُجُوْمِ السَّمَآءِ
اهل بهشت چنانکه می بینند مردم زمین بسوی ستارهای آسمان
لَا يَدْخُلُهَا اِلَّا نَبِيٌّ فَقِيْرًا اَوْ شَهِيْدٌ فَقِيْرًا اَوْ مُؤْمِنٌ
در نمی آید آن در بهشت را مگر پیغمبر درویش یا شهید درویش یا مسلمان
فَقِيْرٌ وَالثَّانِيَةُ يَدْخُلُ الْفُقَرَآءُ الْجَنَّةَ قَبْلَ الْاَغْنِيَآءِ
درویش و خصلت دوم این ست که درمی آیند درویشان بهشت را پیش از توانگران
بِنِصْفِ يَوْمٍ وَهُوَ خَمْسُمِائَةِ عَامٍ وَالثَّالِثَةُ اِذَا قَالَ
بمقدار نیم روز که آن مقدار پانصد سال ست و خصلت سوم این ست که چون گوید
الْغَنِيُّ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ
غنی این چهار کلمه را پاکی ست الله را و ستایش محض ست مر و بسیار او را و نیست معبود مطلق سوای الله و
اللّٰهُ اَكْبَرُ وَقَالَ الْفَقِيْرُ مِثْلَ ذٰلِكَ لَمْ يَلْحَقِ الْغَنِيُّ
الله بزرگتر ست و بگوید فقیر مثل آن هرگز نرسد غنی
وَالْفَقِيْرُ اِنْ اَنْفَقَ عَشَرَةَ اٰلَافِ دِرْهَمٍ وَكَذٰلِكَ
بدرویش اگرچه نفقه کند غنی ده هزار درهم و همچنین
اَعْمَالُ الْبِرِّ كُلُّهَا لِمَنْ جَآءَ بِرِسَالَةِ الْفُقَرَآءِ اَنَّ
اعمال نیک غنی همه مر کسی را که آمده بود نزد آنحضرت به پیغامبری درویشان که بدرستی

٣١٩

الْأَغْنِيَاءِ يَحُجُّونَ وَيَعْتَمِرُونَ وَيَتَصَدَّقُونَ الْبَخِيلُ
تونگران حج میگذارند وعمره ادا میکنند وصدقه میدهند بخیل
عَاجِزُونَ عَنْ ذٰلِكَ وَلِأَنَّ الْغِنَاءَ سَبَبُ طُولِ الْحِسَابِ
ناداری عاجزیم ازین وبجهة آنکه تونگری سبب درازی حساب است
وَالْفُرُوقُ فَإِنْ عُورِضَ بِأَنَّ الْغِنَاءَ صِفَةُ تَعَالٰى
وسبب عزت پس اگر معارضه کرده شود بآنکه بے نیازی صفت وبتعالے است
وَالتَّخَلُّقُ بِأَخْلَاقِ اللّٰهِ مَنْدُوبٌ إِلَيْهِ وَبِأَنَّ الْغِنٰى
ومتصف شدن بصفات الله مستحب است ودیگر اینکه تونگری
قَادِرٌ عَلَى الْعِبَادَاتِ الْمَالِيَّةِ دُونَ الْفَقِيرِ لِأَنَّ
قدرت دارد بر عبادات مالیه نه فقیر
يُعْتَرَضُ لِأَنَّ الْغِنَاءَ بِالْأَسْبَابِ وَالْأَعْرَاضِ لَيْسَ
اعتراض کرده نشود زیرا که تونگری باسباب واعراض است
مِنْ خَلْقِ تَعَالٰى كَالتَّكَبُّرِ دُونَ اسْتِحْقَاقِ الْعِبَادَةِ
از صفت وے تعالے چنانکه تکبر بدون استحقاق ان وعبادت
الْمَالِيَّةِ إِنَّمَا تَوْجُبُ الثَّوَابَ لِتَرْكِ الدُّنْيَا كَالتَّوْبَةِ
مالی جزاین نیست که واجب میکند ثواب آخرت را بجهة ترک کردن دنیا چنانچه توبه
لِتَرْكِ الذَّنْبِ فَلَوْ فُضِّلَ الْغَنِيُّ عَلَى الْفَقِيرِ لَفُضِّلَ
بجهة ترک کردن گناه پس اگر تفضیل داده شود تونگر بر درویش هرآئنه تفضیل داده شود
الْعَاصِي عَلَى الْمُتَّقِي وَحَقُّهُ أَنْ لَا يُكْرِهَهُمْ مِنْ حَيْثُ
گناهگار را بر پرهیزگار وحق خدا آنست که کراهت ندارد خدا بسبی را از اسباب

أنه فضله تعالى بل يتقلد المنة تقبل المحتوم من
کرآن تفضل وے تعالیٰ ست بلکہ قبول کند احسان مانند قبول کردن منت بیمار از
الحجام ودلاء بائم ويستر الفقر بالتجمل والتعفف
حجام ودرنہ گناہ گار مے شود وحق دوم آنست کہ چوں شد فقر خود را باظہار نیکو حال وبارد شمن خود از کمال
فورد ح إن الله يحب الفقير المتعفف ذا العيال
در حدیث آمدہ بتحقیق خدا تعالیٰ دوست میدارد درویش کم سوال صاحب عیال را
ولا يتواضع ليغني للغناء فورد ح يذهب ثلثا
وحق سوم آنست کہ تواضع نکند تو نگر را از جہت تو نگری او در حدیث آمدہ بیرود دو ثلث
دينه بل يترفع عليه فورد ح إنه صدقة
دین وے بلکہ برتری کند بر تو اگر در حدیث آمدہ تکبر کردن با تکبران صدقہ است
ولا يتواني في العبادة ويتصدق بالفاضل
وحق چہارم آنکہ سستی نکند در عبادت وصدقہ دہد بچیزے کہ زیادہ اند از حاجت اہل
فورد فيه ح إن درهما أفضل من مائة ألف
آمدہ است در باب این حدیث بتحقیق تصدق کردن یک درہم فاضل تر ست از صد ہزار درہم از تو نگر
ويستعرض تحسيننا الظن به تعالى لا تعولا
وبیاید عرض تحسین ظن بہ تعالیٰ لا تعویلا
على السلطان الظالم فيقضي إن وجد حلالا
بر پادشاہ ظالم پس خود ادا بکند آنرا اگر بیابد بمال حلال یا
ولا بقضيه الله تعالى ويرضي الخصما ح
ورنہ قضا میکند آنرا اللہ تعالیٰ وراضی میکند قرض خواہان او را

وَيَكْشِفُ الْحَالَ لِلْمُقْرِضِ وَلَا يَخْدَعُ بِالْمَوَاعِيدِ

وظاہر کند قرضدار حقیقت حال خود بقرض خواہ و فریب ندہد او را بوعدہائے دروغ

وَيَجِبُ لِلْقَضَاءِ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ وَالصَّدَقَاتِ

و واجب ست قضائے دیون ازیں کس از بیت المال و از مال زکوٰۃ

لَا يَسْأَلُ فَهُوَ فِي الْأَصْلِ حَرَامٌ لِتَضَمُّنِهِ الشَّكَايَةَ

سوال کند او را پس زیرا کہ سوال در اصل حرام ست بجہت متضمن بودن او گلہ را

مِنْهُ تَعَالَى وَإِذْلَالِ النَّفْسِ الْمُؤْمِنَةِ لِغَيْرِهِ تَعَالَى

از وے تعالیٰ و خواری نفس مسلمان را بہ پیش غیر وے تعالیٰ

وَإِيذَاءِ الْمَسْئُولِ فَرُبَّمَا يُعْطِي حَيَاءً فَوْرَدَ

و آزار مسئول را پس بسا باشد کہ بدہد مسئول از شرم در حدیث آمد

مَا أُحِلَّ مِنَ الْفَوَاحِشِ غَيْرُ مَسْأَلَةِ النَّاسِ إِلَّا

حلال کردہ شدہ ست از گفتار ناشائستہ سوائے سوال کردن از مردم مگر

لِضَرُورَةٍ مُمِيتَةٍ وَمَرَضٍ لِمَنْ عَجَزَ عَنِ الْكَسْبِ أَوْ

وقت ضرورت موت یا مفضی شود بمرض مر کسے را کہ عاجز باشد از کسب

اسْتَغْرَقَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ أَوْ تَعَبٍ وَفِيهِ التَّرْكُ

مستغرق بود در طلب علم یا ضرورے کہ مدرج آنرا دارد و در ین ترک سوال

أَوْلَى وَيَحْتَرِزُ عَنِ الشَّكَايَةِ فَيَقُولُ إِنِّي مُسْتَغْنٍ

اولیٰ ست و احتراز کند از شکایت پس گوید بتحقیق من بے نیازم از سوال

لَكِنَّ النَّفْسَ تُرِيدُ الشَّهْوَةَ وَعِزَّ الْإِذْلَالِ فَيَسْأَلُ

و لیکن نفس مرید شہوت خود را و احتراز کند از خوار کردن نفس خود پس سوال کند

فَرِيًّا أَوْ كَرِيمًا لَا يَمُنُّ بَلْ يَقْبَلُ الْمِنَّةَ وَعَنِ الْإِيذَاءِ

خویش خود را یا مرد سخی را کہ منت نہد بلکہ قبول کند منت از سائل و احتراز کند از ایذای سوال

فَلَا يَسْأَلُ فِي الْجَمْعِ وَلَا مِمَّنْ يَسْتَحْيِي عَنِ الرَّدِّ

پس سوال نکند در حضور مردم و نہ از کسے کہ شرم دارد از رد سوال

فَيُحْرِمُهُمْ إِنْ أَعْطَى حَيَاءً مِنْهُ أَوْ مِنْ حَاضِرٍ كَمَا لَوْ

پس محروم میشود سائل اگر دادہ شود از جہت حیای سائل یا از جہت دیگرے کہ حاضر بود چنانچہ اگر

أَخَذَ عُنَفًا وَالْفَارِقُ الْقَرَائِنُ وَقُوَّى الْقَلْبِ وَ

عنیف باشد مال کسی بعد ازی و فرق کند قرائن اگر از طیب قلب سید یا از حیا و شرم فرینہ است و قوی دل است

يَشْكُرُهُ تَعَالَى بَعْدَ الْقَبْضِ بِالِاشْتِغَالِ بِالطَّاعَةِ

و شکر کند خدا تعالی را پس از قبض بمشغول شدن بطاعت و بتعالے

وَالْإِنْفَاقِ فِيهَا فَهُوَ الْأَحَبُّ أَوْ فِي الْمُبَاحِ وَمَعْرِفَةِ

و انفاق کردن آن دران پس این دوست تر با انفاق کند در امر مباح و بشناختن

فَضْلِ الْفَقْرِ وَشُكْرِ الْمُعْطِي بِكَوْنِهِ سَبَبًا فَوَرَدَ

بزرگی فقر و بشکر کردن عطا دہندہ بواسطہ بودن او سبب در حدیث آمدہ

مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ وَيَدْعُو لَهُ

کسیکہ شکر نکند مردم را شکر نکند خدا تعالی را و دعا کند عطا دہندہ را

وَوَرَدَ مَنْ أَسْدَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ

و در حدیث آمدہ کسیکہ احسان کند و برساند بسوی شما نیکی را پس مکافات کنید او را

فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا فَادْعُوا لَهُ وَلَا يَسْتَصْغِرُ

پس اگر احسان نتوانید کرد پس دعا کنید او را و حقیر نشمرد عطائے کسی را

وَلَا يُقْرِعُ بِالْمَنْعِ وَيَحْتَرِزُ عَنِ الشُّبْهَةِ فَوَرَدَ قَ

ازسبب آنکه مسئول را بعطا کردن وا خواهد کند از شبه

وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ

وهر که تقوی کند از حرام از ترس خدا گرداند خدا برای او خلاصی از اندوه و آخرت و روزی دهد او را

لَا يَحْتَسِبُ وَلَا يَأْخُذُ أَكْثَرَ مِنْ قُوتِ يَوْمٍ فَهُوَ

که گمان ندارد و نگیرد و سال بیش از قوت یک روز و شب زیرا که خیر در آن نیست

الْعَزِيمَةُ وَالرُّخْصَةُ قُوتُ سَنَةٍ لِتَجَدُّدِ سَبَبِ

عزیمت و رخصت قوت یک سال است بجهة نو پدید شدن سبب

اَلدَّخْلِ بَعْدَهَا وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ لَا يَأْخُذُ

دخل بعد از یک سال و بود آنحضرت صلے الله علیه وسلم که ذخیره نمیکرد قوت

لِلْعِيَالِ أَكْثَرَ مِنْهُ بَلْ يُؤْثِرُ شَيْئًا مِنْهُ حَتّٰى يَبْقَى قَلْ

برای اهل و عیال بیشتر از قوت یکسال بلکه ایثار کند چیزے را از آن تا آنکه باقی شود و چیز

مَضْيِ السَّنَةِ وَهُوَ الْوَسْطُ الْمَرْضِيُّ مِنَ الرِّوَايَاتِ

گذشتن تمام سال و این قول متوسط است که پسندیده است از اقوال علماء

فَرُوِيَ أَرْبَعُونَ وَخَمْسُونَ وَنِصَابُ الزَّكٰوةِ وَ

پس روایت کرده شد که چهل و پنجاه درهم است یا پنجاه درهم و نزد بعضی نصاب زکوة است و نزد

قِيمَةُ الضَّيْعَةِ أَوِ الْبِضَاعَةِ الْمُحَصِّلَةِ لِلْغِنٰى وَ

بهت عقارات یا سرمایه که حاصل کننده است غنا را

يَسْتُرُ تَحَامِيًا عَنْ هَتْكِ سِتْرِ الْمُرُوَّةِ وَكَشْفِ

میپوشد گرفتن خود را از جهة احتراز کردن از دریدن پردهٔ مروت

الحاجة والحسد والغيبة وسوء الظن واعلان
حاجت واز حاجت احتراز حسد وغیبت وبدگمانی واز ظاهر کردن
عبادة المعطي ومذلة النفس المؤمنة فهي حرام
عبادت دهنده وخواری نفس فرمانبرده زیرا که مذلت بی ضرورت حرام
وشيمة الشركة فورد من اهدى الي هدية
واز جمله اخلاق شرکت است در حدیث آمده کسیکه فرستاده میشود بسوی او هدیه
وعند قوم فهم شركاؤه فيها ويعرف بكراهة
وقتی دیده نشده باشد جائی پس ایشان شریکان او میدانند وشناخته میشود احتراز بکردن او شیر
ظهور اخذ غيره كاخذه ويظهر قصدا للاحلاص
ظهور اخذ فقیر از دیگر همچو گرفتن خود وظاهر میکند اخذ را از جهة قصد صدق واخلاص
واسقاط الجاه وهضم النفس واداء الشكر فورد
واسقاط وبیفتادن اوازدل مردم وبقصد شکستن نفس واداء شکر این نعمت آورده است
ق واما بنعمة ربك فحدث ق ويكتمون
در قرآن مجید واما بنعمت پروردگار خویش پس حدیث کن ومی پوشند
ما اتيهم الله من فضله ويعرف بارادة ظهوره
که داده ایشان را خدا ایشانرا از کرم خود وشناخته میشود اند بقصد ظاهر کردن
عطاء السائر كعطاء المظهر وامان بلغ حدا
عطای پوشنده همچو عطای ظاهر کننده واما اینکه برسد شخصی بمرتبه
يستوي فيه السر والعلانية فكبرت اجر
که برابر شود در ان نزد وی نهان واشکارا پس اینچنین کس گرد بسی مزد

وَيَتْرُكُ مَا فِيهِ الشُّهْرَةُ وَالرِّيَاءُ تَحَامِيًا عَنْ

وترک کردہ شود ہر آنچہ باعث بود در وے شہرت و ریا پرہیزا از جہت احتراز کردن از

الْإِعَانَةِ عَلَى الْإِثْمِ وَالْأَوْلَى أَنْ لَا يَأْخُذَ إِلَّا لِلْحَاجَةِ

اعانت کردن بر گناہ و اولی آنست کہ نگیرد مگر بجہت حاجت بدرویش

فَوْرَ مَا أُعْطِيَ مِنْ سَعَةٍ بِأَعْظَمَ أَجْرًا مِنْ

در حدیث آمدہ نیست عطا دہندہ را از مال زائد نزدیکتر باجر از

الْآخِذِ إِذَا كَانَ مُحْتَاجًا أَوِ التَّفْرِيقُ عَلَى الْفُقَرَاءِ

گیرندہ وقتی کہ باشد وے محتاج یا برائے قسمت کردن بر فقراء

فَيُعَجِّلُ تَحَامِيًا عَنِ الْأُنْسِ بِالدُّنْيَا أَوِ الِاخْتِفَاءِ

پس تعجیل کند در تقسیم آن از جہت اجتناب کردن از انس بدنیا یا بجہت پوشیدہ شدن

الْمَلَاءِ وَالرَّدِّ فِي الْخَلَاءِ فَهُوَ أَقْرَبُ إِلَى السَّلَامَةِ

مردم و رد کردن در خلوت پس این طریق قریب تر است بسوی سلامت

وَيُخْتَارُ التَّطَوُّعُ إِنْ شَكَّ فِي شَرَائِطِ الْوَاجِبِ

و اختیار کردہ شود تطوع اگر شک کند در شرائط واجب

أَوْ عَلِمَ أَنَّهُ لَا يَتَصَدَّقُ وَإِنْ كَمُلَ بِأَخْذٍ أَوْ قَصَدَ

یا داند کہ درویش پرستی کرد اگر تمام شد صدقہ مثلاً بدرویش دیگر اگر نگیرد او را یا قصد کردہ است

التَّوْسِيعَ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَالْوَاجِبُ إِنْ قَصَدَ

توسیع را بر فقرا و واجب را اگر قصد کند

الْإِعَانَةَ عَلَى أَدَائِهِ أَوْ مُوَافَقَةَ الْفُقَرَاءِ أَوْ هُمَا

اعانت مسلمانان را بر ادائے واجب یا قصد کند موافقت درویشان یا ہر دو

النفس فامتاله تختلف باختلاف النية ثم

نفس را خود زیرا که امتثال این چیز را مختلف میگردد باختلاف نیت پس

الزهد عزوف القلب عن الدنيا الى الآخرة

زهد اصطلاح کشیدن دل ست از دنیا بسوی آخرت

طوعا ولا يجبأ بالید لوجود هالسليمان

بجهت واعتبار نمود نمیشود در زهد دست قدرت را بجهة بودن آن مر سلیمان پیغمبر را

عليه السلام وكون عيسى صلوات الله عليه اخلى

علیه السلام را بجهة بودن عیسی علیه الصلوة والسلام عالی تر

يدا من نبينا عليه الصلوة والسلام مع انه

از دست ما از پیغمبر ما علیه الصلوة والسلام باوجود آنکه پیغمبر ما

افضل وهو يتمم المكاشفة كما سبق في حديث

افضل ست از عیسی علیه السلام تمام میکند علم مکاشفه را چنانکه گذشته است در دو حدیث

النحاني وحارثة رضي الله عنه والفراغ للعبادة

نحاني از دار غرور و حدیث حارثه رضی الله عنه و تتبیه بود فراغ را برای عبادت

فورد من احب دنياه اضر باخرته وتعظيم

در حدیث آمده که کسیکه دوست دارد دنیای خود را زیان میرساند آخرت خود و تتبیه میدهد بر تعظیم

قدرها فورد ركعتان من عالم زاهد خير من

قدر دنیا در حدیث آمده که دو رکعت از عالم که زاهد باشد بهتر ست از

عبادة المتعبدين الى آخر الدهر ومحبته تعالى

عبادت متعبدان دیگر تا آخر زمانه و نیز تتبیه میدهد بر محبت و تعالی را

وَمَعْرِفَتِهِ فَهُمَا لَا يَحْصُلَانِ إِلَّا بِدَوَامِ الذِّكْرِ

و معرفت حقتعالی زیرا کہ این ہر دو حاصل نمیشود مگر بدوام ذکر

الْفَكْرِ الْمُتَمَكِّنَيْنِ مَعَ الشُّغْلِ بِالدُّنْيَا ثُمَّ الْأَدْنَى

مگر کہ حاصل نمی شوند ہر دو جز بشغل بدنیا پستتر از ہمین زمین مرتبہ

بِاعْتِبَارِ نَفْسِهِ أَنْ يُجَاهِدَ فِي تَحْصِيلِ النَّفْسِ وَهُوَ

باعتبار ذات خود آن ست کہ مجاہدہ کند در تحصیل نفس بہم تحصیل کردن نفس برین

تَزْهَدُ ثُمَّ إِنْ لَمْ يَتَنَفَّرْ عَنْهَا فَهُوَ زُهْدُ ثُمَّ عَدَمُ

مرتبہ زہد ست پستتر از ہر دو ام آنست کہ نفرت گیرد از دنیا پس این بعد از ہر دو ست پستتر از ہر دو

وَالتَّنَفُّرُ وَيُعْرَفُ بِتَسْوِيَةِ سِرِّ قَدْرِ مَالِهِ وَمَالِ غَيْرِهِ

و نفرت ست و شناختہ میشود بہ برابر بودن در دی مال دی و مال غیر او

ثُمَّ عَدَمُ الِاعْتِبَارِ بِزُهْدِهِ وَبِاعْتِبَارِ مَا مِنْهُ هُوَ

پستتر از ہر چہار نہ اعتبار کردن بزہد خود را و باعتبار چیزکہ پیدا شد از دی از

خَوْفِ النَّارِ ثُمَّ مِنَ الرَّجَاءِ إِلَى الْجَنَّةِ لِاقْتِضَائِهِ الْمُحَاسَبَةَ

خوف آتش دوزخ پستتر ہر دو از امید داری بسوی جنت ست بجہت اقتضا کردن این مجاہدہ را

ثُمَّ مِنْ رَفْعِ الِالْتِفَاتِ إِلَى مَا سِوَى اللّٰهِ تَعَالَى وَبِاعْتِبَارِ

پستتر از ہمہ ہا از برداشتن توجہ خود بسوی آنچہ سوائے خدا تعالی ست و باعتبار

مَا فِيهِ فِي بَعْضِ الدُّنْيَا كَالْمَالِ ذُو زُخْرُفِهِ وَهُوَ

آنچہ ہست در دی از بعض دنیا مانند مال ذو زخرف او و ہو

كَالتَّوْبَةِ عَنْ بَعْضِ الذُّنُوبِ ثُمَّ فِي كُلِّهَا ثُمَّ فِي

و جز توبہ کردن ست از بعضے گناہان پستتر از ہمہ ہا ازیں در تمام امور دنیا پستتر از ہمہ ہا

مَا سِوَاهُ تَعَالَى وَبِاعْتِبَارِ الْحُكْمِ الْفَرْضُ وَهُوَ فِي
هر چه سوای وی تعالی است و باعتبار حکم آن فرض ست و این در
الْحَرَامِ ثُمَّ السُّنَّةُ وَهُوَ فِي الشُّبْهَةِ ثُمَّ النَّفْلُ وَهُوَ
حرام ست پس سنت و این در چیزهای شبهه ست پس نفل است و آن
فِي فُضُولِ الْمُبَاحِ وَيُخْبِرُهُمْ عَنِ الْقَصْدِ إِلَى الْكَسْبِ
در چیزهای زیادت از حاجت که از حلال بود و بدرستی آورد سالک را ازان قصد کردن او سوی کسب
إِنْ كَانَ لِلَّذَّةِ دُونَ الْعُدَّةِ عَلَى الْعِبَادَةِ وَالِادِّخَارِ
اگر باشد بجهة لذت نه قصد استعداد بر عبادت و ذخیره کردن
إِنْ زَادَ عَلَى قُوتِ السَّنَةِ إِلَّا لِمَنْ لَا يَكْسِبُ وَلَا يَأْخُذُ
اگر زیاده باشد بر قوت یک سال مگر مر کسی را که کسب نکند و نستاند
مِنَ الْأَيْدِي كَدَاوُدَ الطَّائِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ وَهُوَ مَلَكٌ
از دستها همچو داود طائی رحمه الله و آن مالک شده بود
عِشْرِينَ دِينَارًا قَنِعَ بِهَا عِشْرِينَ سَنَةً وَالتَّغَذِّي
بیست دینار سرخ را پس قناعت کرد بدان بیست سال و تغذی کردن
مِنْ بُرٍّ مَنْخُولٍ وَالْمُوَاظَبَةُ عَلَى الْإِدَامِ وَاتِّخَاذُ
از نان گندم بیخته و مداومت کردن بر نانخورش و گرفتن
ثَوْبَيْنِ وَأَثَاثَيْنِ وَجِنْسٍ رَفِيعٍ وَالْأَوْلَى الْمُبَالَغَةُ
دو جامه از جنس راجح و دو رخت خانه و اختیار کردن جنس اعلی از خود و پوشیدن و اولی مبالغه کردن
فِي التَّشْدِيدِ بِالتَّحَامِي عَنِ الْأُنْسِ بِالدُّنْيَا وَطُولِ
در تحمی بر نفس از جهة احتراز کردن از موانست بدنیا و دیر

لنظام محمد حسین عفی عنه

لِلْكُتُبِ الْحِسَابِ وَالْحَبْسِ عَنِ الْجَنَّةِ وَاللُّزُومِ وَ

ماندن برای حساب و بازماندن از بہشت و واجبہ احتراز کردن لازمت و

النَّعِيمِ وَالْحِرْمَانِ عَنِ الدَّرَجَاتِ الْعَالِيَةِ وَهُوَ

عیب نعمتہا و محرومی بودن از درجہائے بلند و این ہمہ

الْمَأْثُورُ وَوَرَدَ لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللّٰهِ

مروی و در حدیث آمدہ اگر مے بود دنیا کہ برابر مے شد نزد خدا تعالے

جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ

بازوئے پشہ را مے نوشانید او را تعالے از دنیا کہ ہیچ کافر را از دنیا کہ در آمد خدا حدیث آمدہ

اَلدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ وَمَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا مَا كَانَ

دنیا رانندہ شدہ است و رانندہ شدہ است ہر چیزے کہ در دنیا است مگر چیزے کہ باو

لِلّٰهِ ثُمَّ الْحَالَاتُ الَّتِي قَبْلَ الْمَوْتِ دُنْيَا وَالتَّجَرُّدُ

برائے خدا تعالے پس حالات کہ باشند پیش از موت نامند ہمہ دنیا و آن حالتی کہ پیدا شود بعد

اٰخِرَةٌ لٰكِنَّ الْعِبَادَةَ وَمَا لَا بُدَّ مِنْهُ فِيهَا مَعْدُودَةٌ

ہمیشہ آخرت لیکن طاعت الٰہی و چیزے کہ ضروری است در آن طاعت شمردہ شدہ

مِنَ الْآخِرَةِ لِخُرُوجِهَا عَمَّا جُمِعَ فِيهَا وَدَقَّ إِنَّ

از آخرت بجہت خارج بودن چیزائے کہ کہ از انجملہ جمع کردہ شدہ است در آن و دقیق بودن

الْحَيَوَانَ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ الْآيَةَ فَهِيَ الدُّنْيَا

زندگانی این سرا بازیچہ است و بے فائدہ تا آخر آیہ پس ہمین چیزہا دنیا است

بِأَجْمَعِهَا وَمَتَاعُهَا مَا جُمِعَ فِيهَا وَوَرَدَ فِي ذَمِّ

بتمامہا۔ و متاع دنیا چیزیست کہ جمع کردہ شدہ است در آن و در حدیث آمدہ است و در قرآن مجید و در حدیث

لما سبب الشهوات الآية والشغل بها حب

اے مردم شہوات نفسانی تا آخر آیۃ وشغل بدنیا عبارت ست ازین

حظوظها باطنا وتحصيلها ظاهرا وعلاجه حبها

حظوظ اے دنیا باطن وتحصیل او در ظاہر وعلاج دوستی دنیا

بمعرفة الرب والنفس وشرف الآخرة وخساسة

بہ معرفت پروردگار ست ودوم معرفت نفس بیوم معرفت بزرگی آخرت چہارم دنائة

الدنيا والمنافات بينهما الباب العشرون

دنیا وبیان منافات میان این ہر دو باب بیستم

في التوحيد والتوكل واليقين

در بیان توحید وتوکل ویقین

بسم الله الرحمن الرحيم أدنى رتب

بنام خدائے بخشندہ ومہربان پائین ترین مراتب

التوحيد محض القول وهو النفاق والعياذ

توحید محض بزبان گفتن ست لا الہ الا اللہ واین نفاق ست وپناہ میجوئیم

بالله تعالى منه ولا يفيد الا عصمة الدم والمال

باللہ تعالیٰ ازین نفاق وفائدہ نمی بخشد این مگر نگاہ داشتن خون او ومال او

وورد فاذا قالوها عصموا مني دماءهم و

ودر حدیث آمدہ پس چون بگویند کلمہ توحید را نگاہ دارند از من خونہائے خود را و

امورالهم ثم التصديق كما للعامي والمتكلم

امہائے خود را پس تصدیق کردن ست چنانچہ این اعتقاد مر عامی ومتکلم را ست

فَهُوَ لَا يَتَمَيَّزُ إِلَّا بِالْحِيلَةِ الَّتِي فِيهَا تَشْوِيشُ الْمُبْتَدِئِ

زیرا کہ حکم مبتدی شود را حالی کہ بحیلہ کہ در وی گنجیدہ است تشویش بدہ شاں

وَيُفِيدُ النَّجَاةَ مِنَ الْخُلُودِ فِي النَّارِ ثُمَّ مُشَاهَدَةُ

و فائدہ میدہد رستگاری را از ہمیشہ بودن در آتش دوزخ پس دیدن بر توحید مشاہدہ کردن

صُدُورِ الْكُلِّ مِنْهُ تَعَالَى وَيُفِيدُ اعْتِمَادَ الْقَلْبِ

صدور ہر چیز ست از وے تعالے و فائدہ میدہد اعتماد قلب

عَلَيْهِ وَانْقِطَاعَهُ عَمَّا سِوَاهُ تَعَالَى وَهُوَ التَّوَكُّلُ ثُمَّ

بر وے تعالے و انقطاع وی از انچہ جز ادست سبحانہ تعالے و ہمین یعنی توکل ست پس دیدن

رُؤْيَةَ عَدَمِ مَا سِوَاهُ وَيُفِيدُ الِاسْتِغْرَاقَ فِيهِ تَعَالَى

دیدن عدم چیزے کہ جز ادست و فائدہ کند استغراق در وے تعالے

وَالْغَيْبَةَ عَنِ الْغَيْرِ وَهُوَ الْفَنَاءُ وَالِالْتِفَاتُ إِلَى

و غیبت از غیر وے و ایں نام را فنا گویند و التفات بسوے

الْغَيْرِ إِمَّا لِضَعْفِ الْيَقِينِ لِتَطَرُّقِ الشَّكِّ وَعَدَمِ

غیر وے تعالے یا از ضعف یقین ست از جہت راہ یافتن شک و عدم

الِاسْتِيلَاءِ عَلَى الْقَلْبِ وَإِمَّا لِلضَّعْفِ بِسَبَبِ

استیلائے این مشاہدہ بر دل و یا از جہت سستی جبلی ست

كَالْجَبَانِ مُطِيعِ الْوَهْمِ لَا يُطِيقُ الْمَبِيتَ فِي بَيْتٍ

چنانچہ مرد دلی کہ فرمانبردار وہم ست طاقت ندارد شب گذرانیدن بتنہا در خانہ

خَالٍ أَوْ فِيهِ مَيِّتٌ وَأَدْنَى رُتَبِ التَّوَكُّلِ

أن يشهدك اعتماد المؤكل على الوكيل العالم بشفقتهم
است کہ اعتماد کند بچو اعتماد کردن موکل بر وکیل بجہۃ دانستن او شفقت
وقدرته وعلمه ثم اعتماد الطفل على الأم و
و قدرت و تعالی و علم وی تعالی را پس اعتماد کند چون اعتماد کردن بچہ بر مادر خود و
تقارن الأولى بعدم الالتفات على الاعتماد
باشد این درجہ از درجہ اولی بہ نکردن التفات بر اعتماد خود
استغراقا بالأمر وترك التدبير فذلك لا تنافيه
بہ استغراق و بسیار و جدا شدن بترک تدبیر امور پس درجہ اولی نیست منافی اصل توکل را
بالطريق الذي رسمته ثم أن يكون كالميت بين
بطریقیکہ نمودہ است وے تعالی پس درجہ سوم آنست کہ باشد متوکل بچو مردہ پیش
يدي الغسال وتفارق الثانية بترك السؤال
غسل دہندہ و جدا میشود این درجہ از درجہ ثانیہ بترک کردن سوال
مطلقا فذلك إنما تنافيه من غيره تعالى وهي
مطلق پس آن درجہ جز این نیست کہ منافی میشود سوال را از غیر وے تعالی و این درجہ سوم
أن يرفع حوائجه ودعاءه وثناءه ثم الأولى ولا بد
آنست کہ بردارد حاجتہا و دعا و ثنا بسوی وی و این درجہ دوم ناچار ست پس درجہ اولی ناچار ست
منه فورد ق وعلى الله فتوكلوا إن كنتم مؤمنين
از وی تعالی و در قرآن مجید و بر خدا یتعالی پس توکل کنید اگر ہستید گروہ ایمان
ق ومن يتوكل على الله فهو حسبه ح لو
و کسیکہ توکل کند بر خدا یتعالی پس خدا یتعالی بسندہ است او را در حدیث آمدہ اگر

توکلتم علی اللہ حق توکلہ لرزقکم کما یرزق
توکل کنید شما بر خدا آنچنانکہ حق توکل وی است ہر آینہ روزی دہد شما را چنانچہ روزی میدہد
الطیر وایضا فیہ التفرغ للعبادۃ عن الاشتغال
پرندگان را و نیز در توکل فارغ شدن دل است برای عبادت از اشتغال
وایضا لا یتغیر المقدر المقسوم مفروغ الرزق
و نیز متغیر نشود روزی مقدر شدہ و قسمت افتہ و حدیث آمدہ
مقسوم مفروغ
قسمت کردہ شدہ است و فارغ شدہ
والخلق والاجل والرزق وایضا المطلوب ھو
و خلق و اجل و روزی و نیز مطلوب از روزی
العدۃ علی الطاعۃ وھو تعالی قادر علی اعطائھا
فرستادن استعداد است بر عبادت و او تعالی قادر است بر عطا کردن قوت
بسبب حاصل بالطلب ودون الطلب
بسببی کہ حاصل باشد بطلب و بدون طلب
السبب والموت جوعا مقدر وایضا کالموت
سبب مطلق و موت در حالت گرسنگی تقدیر کردہ شدہ است نیز چنانکہ موت در حالات
وایضا الصلاح مستور وایضا انہ ضمن الرزق
و نیز صلاح حال بندہ پوشیدہ است و نیز بدرستی کہ روزی
بلا تعلیق فورد ق وما من دابۃ فی الارض
بدون معلق کردن بدان شرط کہ در قرآن مجید آمدہ و بدرستیکہ ہیچ جنبندہ بر زمین

عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا فَمَا أَفْنَى مَنْ يَثِقُ عَلَى سَوْفَ يَعُدُ

بر خدا تعالیٰ ست روزی آن پس چه غم ست حال کسیکه اعتماد میکند بر بازاری کرد وعده کند

الْفَوْتَ وَاضَاعَةَ الْفُرْصَةِ وَلَا يَثِقُ عَلَى ضَمَانِهِ تَعَالَى وَ

فوت شدن یا میسر نمی را واعتماد نمیکند بر ضامن شدن خدا تعالیٰ و

أَيْضًا لَا فَائِدَةَ فِي الطَّلَبِ إِلَّا الْمَذَلَّةَ وَضَيَاعَ الْوَقْتِ

نیز نیست فائده در طلب روزی مگر خواری کشیدن وضایع کردن وقت

وَأَيْضًا الْحَيْوٰةُ فِي الْاِسْتِقْبَالِ مَشْكُوْكٌ وَالْمَوْتُ

و نیز زندگانی در زمان آینده مشکوک ست یعنی معلوم نیست و مرگ

مُتَيَقَّنٌ وَالْاِسْتِعْدَادُ لِلْمُتَيَقَّنِ أَوْلٰى بِخِلَافِ

یقینی واماده گی بجهة چیزیکه یقینی بود اولی ست بخلاف

الثَّوَابِ وَالْعِقَابِ لِوُرُوْدِ الْأَوَامِرِ وَالنَّوَاهِي وَتَعَلُّقِهَا

ثواب وعقاب بجهة وارد شدن امرها ونواهی وبجهة متعلق بودن فرایض وغیرها

عَلَى الْعَمَلِ وَأَمَّا مَا وَرَدَ فِي وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ

بر عمل واما آنچه وارد شده ست در قرآن مجید بجوئید از فضل الهی

فَالْعِلْمُ وَالثَّوَابُ أَوْ هُوَ أَمْرٌ إِبَاحِيٌّ وَلَا يُغَيِّرُ الْكَسْبَ

پس علم الله علم وثواب ست یا آن امر برای اباحه ست ودور نمیکند واذ توکل را کسب

لِأَنَّ عَمَلَ الْبَاطِنِ فَإِنْ كَانَ السَّبَبُ مَقْطُوْعًا بِهِ

زیرا که توکل عمل دل ست پس اگر باشد سبب قطع کرده شده بآن

بِأَنْ يَأْتِيَهُ الْمَطْلُوْبُ لَا مَحَالَةَ كَمَدِّ الْيَدِ لِلطَّعَامِ

بآنکه میرسد بوی مطلوب بی شک چون دراز کردن دست برای خوردن طعام

وَالْوِقَاعِ لِلْوَلَدِ وَبَثِّ الْبَذْرِ لِلْحَصَادِ فَالتَّرْكُ

وحمت کردن ماداں برائی تولد فرزند و پراگندہ کردن تخم برائے درو حراعت پس ترک

خَطَاءٌ فَقَدَّقَ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا وَ

خطاست و زنہار نہ بینی سنت خدا تعالیٰ را تبدیل و

اِنْ كَانَ مَظْنُوْنًا بِعَدَمِ حُصُوْلِ الْمُسَبَّبِ وَنَدْرًا غَالِبًا

اگر باشد سبب مشکوک بحاصل نشدن مسبب و دون وی در مالت احوال

كَحَمْلِ الزَّادِ لِلسَّفَرِ فِي الْبَوَادِيْ فَكَذٰلِكَ لَا تَتْرُكْ

ہمچو برداشتن توشہ برائی سفر در بیابانہا پس ہمچنیں ترک مکن

الْاَقْرَانَ لِكَوْنِهِ مَجْهُوْلًا اِذْ تَاَصَّتِ النَّفْسُ وَصَبَرَتْ

سلف صالحین را کہ ہمچو تو مجہول بودند اگر ریاضت یافت نفس او و صبر تواند کرد

عَنِ الطَّعَامِ اُسْبُوْعًا فَمَا اَقْرَبَ مِنْهُ دُوْنَ الشُّغْلِ

از خوردن طعام یک ہفتہ یا نزدیک ازاں بے شغل خاطر

عُمُرٌ طَوِيْلٌ وَقَدَرَتْ عَلَى الْاَقْتِيَاتِ بِالْحَشِيْشِ وَ

از وی تعالیٰ و قادر باشد بر قوت گرفتن بگیاہ و

اَمَّا مَا وَرَدَ فِيْ وَتَزَوَّدُوْا فَاِنَّ زَادَ الْاٰخِرَةِ لَقَرِيْنٌ

آنچہ وارد شدہ در قرآن مجید و داد برآرید پس مراد ازاں توشہ آخرت است بقرینہ

فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَهُوَ اَمْرٌ لِقَوْمٍ كَانُوْا يَقْصِدُوْنَ

بہترین زاد تقویٰ یا آنکہ امر توشہ گرفتن در آیہ امر قومی ہست کہ قصد سفر

السَّفَرَ بِلَا زَادٍ اِتِّكَالًا عَلَى النَّاسِ وَيُؤْذُوْنَ بِالْاِلْحَاحِ

سفر را بے زاد از جہت اعتماد بر مردم و ایذا میکردند بالحاح

فِي الْمَالِ وَالْآخَرُ أَمْرٌ لِأَنَّهُ سَعْيٌ فِي الْهَلَاكِ وَإِنْ

رسول اللہ ورنہ پس حرام ست زیرا کہ بے توشہ سفر کردن سعی کردن ست در ہلاک خود واگر

كَانَ رَضِيَ هُوَ وَكَالِاسْتِقْصَاءِ فِي دَقَائِقِ التَّدْبِيرِ

نہ سبب ہی ہمچو جہد تمام کردن در دقائق تدبیر

فَهُوَ بِنَاءٌ فِيهِ لِأَنَّهُ غَايَةُ الْحِرْصِ يَسْتَفْتِي الْعَزَبُ

پس این بنائی ست نہ توکل را زیرا کہ این نہایت حرص ست وطلب فتوی کند مرد بے زن

الْقَلْبَ فَيَخْتَارُ الْكَسْبَ بِنِيَّةِ التَّصَدُّقِ وَالْإِعَانَةِ

دل خود پس اختیار کند کسب را برائے نیت چیز تصدق کردن بر فقرا دوم نیت مدد کردن

عَلَى الدِّينِ وَالتَّحَامِي عَنِ الشُّغْلِ عَنْهُ تَعَالَى بِالِالْتِفَاتِ

بر دین سیوم نیت احتراز کردن از مشغولی فوت از وی سبحانہ تعالی بالتفات کردن بغیر

وَالتَّرَكُ لِشُغْلِ الْكَسْبِ عَنْهُ تَعَالَى وَانْقِطَاعِهِ إِلَيْهِ

او ترک کند مرد بے زن اشتغال کسب را بجہت مشغول داشتن کسب وی تعالی و بجہت انقطاع او از ہر چیز بسوی او تعالی

وَيُعْرَفُ بِعَدَمِ التَّغَيُّرِ لِفَقْدِ الْمَالِ وَكَذَا التَّزَوُّدُ

و شناختہ شود این ترک بہ نہ شدن حال وی بہ عدم شدن مال و ہمچنین حکم ست بحرا فہ توشہ گرفتن

لَكِنْ يُكْسَبُ الْعِيَالُ كَمَا رُوِيَ عَنِ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللهُ

لیکن کسب کند عیال مثل آنچہ روایت کردہ شدہ ست از صدیق رض

تَعَالَى عَنْهُ وَلَا يُكَلِّفُ الْعِيَالَ إِلَّا أَنْ يُسَاعِدَهُ وَلَا

و تکلیف نکند عیال را مگر آنکہ خود بخود موافقت کند عیال او را و نفی میکند توکل را

الْأَظْهَرُ لِمَا رُوِيَ لَا دُونَ الْأَرْبَعِينَ مِنَ الْعَزَبِ وَاخْتُلِفَ

ظاہر از آنچہ روایت کردہ شدہ ست کمتر از چہل روز از مرد بے زن و اختلاف کردہ شد

فِيهِ وَالتَّحْقِيقُ أَنَّ الْفَضْلَ لِقَصْرِ الْأَمَلِ وَقَنَاعَةِ

درین وتحقیق آنست کہ فضیلت در توکل کوتاہی امل وقناعت

الْكَلِيمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَيْسَ لِلْأَمَلِ بَلْ لِلِاسْتِحْقَاقِ

برائے موسیٰ کلیم علیہ السلام نیست برائے طول امل بلکہ برائے استحقاق

نَيْلِ الْمُرَادِ عَلَى مَا هُوَ السُّنَّةُ الْإِلٰهِيَّةُ فِي تَدْبِيرِ الْأُمُورِ

یافتن مراد بنابر چیزے کہ آں جریان عادت الٰہی ست در تدبیر امور

كَمَا فِي صَيْرُورَةِ الْجَنِينِ نُطْفَةً وَعَلَقَةً وَمُضْغَةً

چنانکہ در گردیدن جنین نطفہ چہل روز خون بستہ چہل روز و گوشت پارہ چہل روز

فَوَرَدَ خَمِّرْ طِينَةَ آدَمَ بِيَدِيَّ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا

در حدیث آمدہ خمیر کردم من گل آدم را بدست خود چہل روز

وَمِنْهُ يُؤْخَذُ فِي الرِّيَاضَةِ وَالسُّنَّةِ مِنَ الْمُهْلِ تَطْبِيبًا

واز ینجا اخذ کردہ میشود چہل روز در ریاضت وسنت بودن توقف در تدبیر کمال از مہلت

لِقُلُوبِ الضُّعَفَاءِ كَمَا هُوَ الْمَرْوِيُّ بِخِلَافِ مَا فَوْقَهَا

دلہائے ضعیفان چنانکہ آں مروی ست بخلاف آنچہ زیادہ است ازیں

وَيُتْرَكُ الْمُضْطَرِبُ طَرِيقَ الْمُتَوَكِّلِ بِالْأَدْخَارِ لِأَنَّ

ودگذارد مضطرب طریق متوکل را بذخیرہ کردن زیرا کہ

الْغَرَضَ صَلَاحُ الْقَلْبِ لَا مُبَاشَرَةُ أَسْبَابٍ تَدْفَعُ

مقصود صلاح دل ست ونہ مباشرت اسباب کہ دفع میکند

الضَّرَرَ إِنْ كَانَ مَقْطُوعًا بِهِ أَوْ مَظْنُونًا كَالتَّحَرُّزِ

ضرر را اگر باشد اسباب قطع ضرر یقینی یا ظنی چنانچہ احتراز کردن

عن التوكل في مكمن السباع وممر السيل وتحت
در کمینگاه درندگان و در محل جریان سیلاب و در زیر
الجوائط المائلة لان التحرز للمهالك منهي عنه
دیوارهای خمیده که مائل بافتادن باشد زیرا که متحرز شدن برای هلاک نهی کرده شده است ازان
بخلاف الصبر فورد في وصف المتوكلين
بخلاف صبر که در وصف متوکلین وارد شده است
لا يكتوون ولا يسترقون الا في اذى النار فالاولى
نه داغ کنند و نه طلب رقیه کنند مگر در ضرر ایذای مردم پس اولی
فيه الصبر فورد فاتخذه وكيلا وقال واصبر
در وی صبر است در قرآن مجید آمده بگیر خدا را وکیل و در قرآن مجید آمده و صبر کن
على ما يقولون وقال ولنصبرن على ما اذيتمونا
بر آنچه میگویند گفتار
وقال انا جعلنا على قلوبهم اكنة ان يفقهوه
و در آیه دیگر آمده ما بر دلهای ایشان پرده افگندیم تا نفهمند آن را
فدع اذاهم وتوكل على الله بخلاف اذى السباع
پس بگذار ایذای ایشان و توکل کن بر خدا بخلاف صبر بر ایذای درندگان
فخذوا السلاح فورد وليأخذوا اسلحتهم
پس باید که بگیرند سلاح را وارد شده در قرآن مجید و باید که بگیرند سلاحهای خود را
وتعقل البعير فورد اعقلها وتوكل على الله
و ببند پای شتر را در حدیث آمده ببند پای وی را و توکل کن بر خدا تعالی
ويقال الباب غير مستقص في الحفظ ولا يحفظ
و گفته میشود که در باب حفظ استقصا نیست و نگه نمیدارد

مَتَاعَهُ يَحْرُصُ فِيهِ السَّارِقُ بَلْ يَقْتَصِرُ عَلَى مَا

متاع را دزد حرص کند دزد بکلی اقتصار کند بر

لَا بُدَّ مِنْهُ كَكُوزٍ وَدَرَكُوَةٍ وَجِرَابٍ وَسِلَاحٍ وَنَحْوِهَا

لابدی ست از آن مانند کوزه و آفتابه و انبان و سلاح و غیر آن

إِنْ سُرِقَ لِمَعْصِيَةِ السَّارِقِ وَتَعَرَّضَ بِهِ لِلْعِقَابِ لَا

اگر دزدیده شود متاع بجهت عاصی شدن دزد و بمعرض شدن وی مر عذاب الٰہی را

لِنَقْصِ الْمَالِ بَلْ يَفْرَحُ بِهِ لِمَا فِيهِ صَلَاحُ نَفْسِهِ غَالِبًا

بجهت نقصان مال خود بلکه شاد شود بآن زیرا که در وی صلاح نفس اوست غالباً

لِلظَّنِّ بِهِ تَعَالَى وَيَشْكُرُهُ تَعَالَى عَلَى جَعْلِهِ مَظْلُومًا لَا ظَالِمًا

گمان خوب بحق تعالیٰ و شکر کند حق تعالیٰ را بر گردانیدن او را مظلوم نه ظالم

وَنَقْصِ دُنْيَاهُ لَا دِينِهِ وَلَا يُبَالِغُ فِي الطَّلَبِ وَيَسُوغُ الظَّنُّ

و نقصان دنیا نه دین و مبالغه نکند در طلب آن و جایز است گمان

بِالْمُسْلِمِ وَالْأَوْلَى أَنْ يَعْفُوَ وَيُحَلِّلَ فَهُوَ صَدَقَةٌ إِنْ

بمسلم و بهتر آنست که عفو کند و حلال گرداند پس آن صدقه است اگر

كَانَ فَقِيرًا وَإِلَّا فَغِنَاءٌ عَنِ الْمَعْصِيَةِ وَعَمَلٌ بِمَا وَرَدَ

باشد درویش و محتاج و نه پس بی نیازگردن ست او را از معصیت و عمل کردن بآنچه آمده است

انْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا وَيُؤَيِّدُ لِيَتَأَوَّلَ وَإِنْ

یاری ده برادر خود را ظالم باشد یا مظلوم و تأیید کند عقل را تا تأویل نماید اگر

لَمْ يَتَيَسَّرْ كَمَا فِي تَرْكِ الْعَزْلِ فَوْرًا فَتَيَسَّرَ تَوَابٌ وَلَكِنْ

وقتل في سبيل الله تعالى فلا يأخذوا ثأري به وإن
وکشته شده در راه خدا تعالی پس نگیرند خونبهای وی اگرچه
جاز الأخذ لأن النبي ﷺ لا يخرج الملك ولا إذا لتر
جایز است گرفتن آن زیرا که خون بیرون نمی آرد ملک را از دست مالک و نه ناقل دست را کردن
الضرر المقطوع به كالشرب لدفع العطش و
ضرر قطع کرده شده مانند آب برای دفع تشنگی
المظنون كالحجامة والاستعمال بخلاف الموهوم كالرقية
گمان برده شده مانند حجامت کردن و مسهل خوردن بخلاف سبب موهوم مانند افسون کردن
والطيرة والكي حرام في المقطوع دون المظنون
و فال بد گرفتن و ترک اسباب اگر حرام است در سببی که قطع کرده شده است نه آنکه ظن کرده شده و آن
فتراخي الداء ما ثور لمعرفة عدم النفع بالكي شفي
دیر کرد دوا روایت است بجهت معرفت عدم نفع و دوا بکاشتن
ولكون المرض مزمنا والعلاج موهوما كالكي
و بجهت بودن مرض دیرینه و بودن علاج موهوم مانند بکاشتن دفع کردن
والشفاء بحضور الغائب وعليه تعالى أو لقصد
و شفا یافتن بحضور غائب و بر وی تعالی یا بجهت قصد کردن
تعويل النبي الأجر بالصبر أو تكفير الذنوب و
اعتماد کردن پیغمبر مزد را بصبر یا بجهت قصد کردن بیمار بجهت تکفیر گناهان و یا بجهت
إمساك النفس أو صفائها في الصحة بتضييع
نگاه داشتن نفس یا بجهت جلا دادن نفس در حالت صحت بضائع کردن

الوقت بالتنعم وتأخير الخيرات لتطويل الامل

وقت بیہودہ گذرانیدن و دیر کردن در امور خیر بجہت درازی امید

والاولى الاختفاء صبرا او رضا وتسامیا عن الشكاية

و بہتر و نزدیک بروشیدن بکاری بستن بجہت صبر کردن یا رضا بقضا و احراز کردن از شکایت

الا على سبيل الحكاية لقصد العلماء للطبيب او تعليم

مگر بر سبیل حکایت برائی قصد علاج بطبیب یا برائے آموختن

حسن الصبر بالكناية وهو من المقتضى او اظهار

حسن صبر بطریق کنایہ و اظہار مرض یا بر نعت یک ستادن از مقتضائے مرض یا بطریق

العجز اليه تعالى وهو من التقوى فالليتر من خصلة

عجز و بسوئے و تعالیٰ و این از تقوی است پس لیتر از دست رفتن و نیافتن است

والاصل فيه اليقين وورد من كان عزيز نفسه

و اصل در او یقین است و بحدیث آمدہ کہ باشد عزیز نفس او

العقل وكسبجيته اليقين لم تضره الذنوب

عقل و خوی وی یقین ضرر نمیکند او را گناہان

افضل ما اوتيتم اليقين وعزيمة الصبر وهو علم

افضل چیزے کہ داده شده اید بندگان یقین است و دیگر پختگی صبر و یقین علم

الشك عندنا للتكلم والاستيلاء على القلب

شک است نزد ما برائے تکلم و استیلاء او است بر قلب

علم الاخرة قيل ضعف يقين فلان في الموت

مطلق علم آخرت گفته شده است ضعف یقین فلانے در وقوع موت

مَعَ عَدَمِ الشَّكِّ فِيهِ وَقُوَّةٍ فِي الرِّزْقِ مَعَ الشَّكِّ فِيهِ
باوجود عدم شک در صوت و قوی شد فلانی در رزق باوجود شک در اصول آن
وَنَحْوِهِ ثُمَّ كُلَّمَا جَاءَ بِهِ الشَّرْعُ وَالْأُصُولُ التَّوْحِيدُ
و نحو آن پس هر چیزیست که آورده است آنرا شارع و همگی امور شرعیه یکی توحید است
وَبُلُوغُ الرِّزْقِ وَالْجَزَاءُ وَالطَّاعَةُ تَعَالَى عَلَى الْأَحْوَالِ
و رسیدن رزق و ترتب جزا بر اعمال و طاعت بودن و تکبر احوال بندگان
وَالْمَعْنَى عَدَمُ الِالْتِفَاتِ إِلَى الْمُسَخَّرَاتِ وَالِاتِّكَالِ
و مراد معنی بیقین التفات نکردن ست بجمیع مخلوقات که مسخر حکم الهی اند و تکیه کردن ست
فِي الطَّلَبِ مَعَ تَرْكِ التَّأَسُّفِ عَلَى الْفَوَاتِ وَالْإِقْدَامِ
در طلب رزق با ترک کردن تاسف بر آنچه فوت شده از دنیا و اقدام کردن ست
عَلَى الطَّاعَةِ مَعَ الِامْتِنَاعِ عَنِ الْمَعْصِيَةِ وَالْمُبَالَغَةِ فِي
بر طاعت با ممنع بودن از معصیت و مبالغه کردن در
إِصْلَاحِ الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ الْخَاتِمَةُ فِي الْمَحَبَّةِ
اصلاح ظاهر و باطن خاتمه کتاب در بیان محبت
وَالسُّلُوكِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ وَوَرَدَ
و سلوک این راه بنام خدائے بخشنده و مهربان وارد شده است
﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ﴾
در قرآن مجید اگر هستید شما که دوست میدارید خدا را پس متابعت کنید مرا تا دوست دارد شما را
﴿لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ اللهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ﴾
و حدیث نیاید ایمان کسی از شما یان کامل تا آنکه باشد خدا و رسول او دوست داشته تر

من عمل عملا ليس عليه امرنا فهو رد
الا بالعلم وما ظن انه يعلم
الا بالعلم وما ظن انه يعلم
الا بالعلم وما ظن انه يعلم

الكبير بما سواهما والمحبة اعظم المقامات واعلى
السوى الله والمحبة اعظم مقامات
الشهوات وهي ميل النفس الى الموافق لها واللذة
شهوات ست وهي ميل كل قوت خاص ست بسوى آنچه موافق ست او را ولذت
اعظم من محبته تعالى ومعرفته فالاولى المقدم
بزرگتر از محبت وتعالى ومعرفت ست پس اول مقدم
ثم المنكح ثم الجاه ثم العلم ويعرف بترك الاولى
پس منكح پس جاه پس علم وشناخته شود بترك اول
واستحقاره عند وجدان الاعلى واستكراه البعض
وحقير شمردن آن نزد وجود لذت اعلى وناخوش داشتن بعضى از مردم
العلم للنقص كاستكراه المريض الطعم والصبي المنكح
علم را بجهت نقصان ايشان كناخوش داشتن مريض طعام را وكودك
والعلم به تعالى اشرف العلوم فشرف به المعلوم
وعلم كه تعلق ست بسوى تعالى شريفترين همه علمها ست شرف معلوم ست
من حيث يكون القوى اشرف من الخاطر والتروية اللذيذ
از حيث كه قوى مستعمل تر ست از خاطر وتروية لذيذ تر ست
منه لازدياد الكشف فيهما فاللذة باعتباره هذا
از علم بجهة زيادتى وضوح در دو پس لذت باعتبار اين كشف ست
وسببها الكمال فهو محبوب طبعا وهو من ثمرات حب
وسبب محبت كمال ست پس او كمال محبوب ست بالطبع وآن از ثمرات محبت ست

الْعَالِمُ وَالصَّالِحُ وَالْوَجْهُ الْجَمِيلُ وَالْكَلَامُ الْبَلِيغُ

عالم را و صالح را و روی خوش را و کلام فصیح را

فَالْإِحْسَانُ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ عَبِيدُهُ وَلَا كَمَالَ إِلَّا لَهُ

پس احسان پس بدرستیکه انسان بنده احسان است و نیست هیچ کمال مگر وی را

تَعَالَى وَلَا إِحْسَانَ إِلَّا مِنْهُ وَالْأَعْلَى أَنْ يُحَبَّ لِذَاتِهِ وَهُوَ

تعالی و نیست احسان مگر از وی تعالی و مرتبه اعلی آنست که دوست داشته شود برای ذات

مِنَ الْمَوَاهِبِ لَا الْمَكَاسِبِ بِخِلَافِ غَيْرِهِ ثُمَّ لِلْكَمَالِ

از مواهب است نه از مکاسب بخلاف غیر دوستی ذاتی پس دوست داشتن برای کمال

ثُمَّ الْإِحْسَانِ وَهُوَ مَحَبَّةُ النَّفْسِ فِي الْحَقِيقَةِ وَآثَارُهَا

پس برای احسان و این محبت نفس خود است در حقیقت و نتایج محبت

الشَّوْقُ وَوَرْدٌ طَالَ شَوْقُ الْأَبْرَارِ إِلَى لِقَائِي وَ

شوق و در حدیث آمده آرزومندی نیکوکاران بدیدار من و

هُوَ غَلَبَةُ التَّطَلُّعِ مِنْ وَرَاءِ حُجُبِ الْغَيْبِ إِلَى الْجَمَالِ

شوق غلبه چشم داشت میل مراد است از پس پرده غیب بسوی جمال محبوب

فَانْبِعَاثُ الْقَلْبِ إِلَى الطَّلَبِ وَيَرْتَفِعُ بِالْمَوْتِ

پس بر انگیخته شدن دل بسوی طلب آن و برمیخیزد بمردن

شَوْقُ اللِّقَاءِ لِحُصُولِهِ لَا شَوْقُ زِيَادَةِ الِانْكِشَافِ

شوق لقای وی بجهة حصول نوعی از انکشاف و برنمیخیزد بواسطه شوق ازدیاد انکشاف

فَالْأُنْسُ وَيَتَفَاوَتُ لَا تَنَاهِي وَالْأُنْسُ وَهُوَ غَلَبَةُ

و انس برای دیدار حق مراتب غیر متناهی دارد و دیگر انس است بحق دانس غلبه

الفرح بالقرب وقصر النظر على المطالع ويفارق

سرور است بحصول قرب و سجانه و منحصر در ایشان است بر مشاهده آنچه خواسته و مراعیه

الشوق يكون حالة الاضافة الى الماضي وذلك

الم از شوق بود و آن حالتی است در قلب باضافه کردن بسوی آنچه گذشت و ایام او

الى الثاني ويجب الانبساط كما ورد في الرؤية

سوی آنچه کرده شد و واجب است انبساط را چنانکه وارد شده است در قرآن مجید

كيف تمحى الموتى قل ارني انظر اليك الجمع في الاول

چگونه زنده کنی مرده را بگو بنما مرا تا نظر کنم بسوی تو جمع در اول

لوجود الشرط واعتذر في الثاني لفقده ولو لا

بجهة وجود شرط اجابت و عذر کرده شد در سوال دوم بجهة نیافتن شرط و اگر نه

الانس لعوتب كما احترق قوم الكليم لغير السلام

انس هر آینه عتاب کرده می شد خلیل و کریم چنانچه بسوختند قوم کلیم غیر السلام

والاعلى الترك استغناء كما كان لك عليه الصلوة و

و در اعلی ترک کرد تا غنی شد از وی چنانچه بود این حال مر آنحضرت را علیه الصلوة و

السلام في تحول القبلة والقرب وجوزوا لكم

والسلام در تحویل قبله و در کم آثار قربت بوی تعالی و این روا داشتند مر شما را

معترض وهو النفس والشيطان والخلق وانا

کراهیت شونده است از ذکر و این نفس است و شیطان و خلق و ما

وكما لم الغيبة في رؤية فعله تعالى حتى لا يرى

و کمال غیبت فانی شدن است در رویت فعل وی تعالی تا آنکه نه بیند

وَمِنْهَا وَمِنْهَا أَنْ يَبْتَلِيَهُ بِهِ فَلَا يَسْلَمُ
لِغَيْرِهِ كَمَا وَرَدَ فِي الْحَدِيثِ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي وَعَلَامَاتُهَا
كِتْمَانُهَا وَحُبُّ الْمَوْتِ وَالْإِطَاعَةُ وَالتَّلَذُّذُ فِي
الْعِبَادَةِ وَالْمُصِيبَةِ وَالْحِرْصُ فِي الْخَلْوَةِ وَالْمُنَاجَاتِ
وَبُغْضُ الدُّنْيَا وَالْوَحْشَةُ مِنَ الْخَلْقِ وَاتِّحَادُهُمْ
وَطَرِيقُهَا السُّلُوكُ فَوَرَدَ لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ
إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ لَهُ سَمْعًا
وَبَصَرًا وَقَلْبًا وَيَدًا وَرِجْلًا وَهُوَ يَلْزَمُ الْوُضُوءَ
فَهُوَ نُورُ الْقَلْبِ وَالْخَلْوَةُ فَهِيَ تَفَرُّغٌ عَنِ الشَّوَاغِلِ
وَالْأَوْلَى أَنْ تَكُونَ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ أَوْ مُقْفِرٍ أَوْ مَسْجِدٍ

وَيَغُضُّ عَيْنَيْهِ لِتَرْكِ الْحَوَاسِّ وَالسُّكُوتِ فَهُوَ

و بپوشد چشمہا را ۔ ۔ ۔ ۔ و ملازم گرفتن خاموشی زیرا کہ این

يُلْهِمُ الْعَقْلَ وَيُقَوِّي الْقُوَى وَالْجُوعَ وَالسَّهَرَ فَهُمَا

ہمہ الہام میکند عقل را و قوی میگرداند قوتہا گرسنگی و بیداری زیرا کہ این ہر دو

يُنَوِّرَانِ الْقَلْبَ بِتَقْلِيلِ دَمِهِ وَذُوبَانِ شَحْمِهِ عَلَى

روشن میکنند دل را بسبب کم شدن خون وی و گداختہ شدن پیہ او بر

الْاِعْتِدَالِ فَالْاِفْرَاطُ شَاغِلٌ كَالتَّفْرِيطِ وَنَفْيُ

وجہ اعتدال ۔ زیرا کہ افراط مانع ست از مقصود چنانچہ تفریط مانع ست و ملازم گرفتن دور کردن

الْخَوَاطِرِ فَالتَّفَرُّغُ شَاغِلٌ وَالتَّسْلِيمُ لَهُ تَعَالَى

ہمہ خطرہا ۔ زیرا کہ تفرغ خطرہا مانع ست و ملازم گرفتن رضا و تسلیم مر وی تعالے را

فِي كُلِّ حَالٍ وَنَصْبُ مُتَعَهِّدٍ يُبَلِّغُ الْقُوتَ الْحَلَالَ

در ہر حال ۔ و مقرر کردن تیمار دارے را کہ برساند قوت حلال را

وَهُوَ الْأَصْلُ وَتَرْكُ غَيْرِ الْفَرَائِضِ وَالرَّوَاتِبِ

و ہمین اصل ست ۔ و ملازم گرفتن ترک عبادت کہ غیر فرائض و سنن مؤکدہ بود

وَالذِّكْرُ الدَّائِمُ مُسْتَقْبِلًا مَعَ الْحُضُورِ بِاللِّسَانِ

و ملازم گرفتن ذکر را بر سبیل دوام در حالتیکہ مستقبل قبلہ باشد با حضور تمام بزبان

فَقِيلَ هُوَ اللّٰهُ وَوَرَدَ أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ

گفتہ شد کہ او اللہ ست و وارد شدہ است در حدیث کہ افضل ترین ذکر لا الہ الا اللہ ست

وَقِيلَ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَوَرَدَ الْاِسْمُ

و گفتہ شد کہ ذکر لا الہ الا ہو الحی القیوم ست و در حدیث آمدہ است کہ خدا را بہ

الْأَعْظَمُ فِي آيَةِ الْكُرْسِيِّ وَالِ عِمْرَانَ وَهُمَا

کہ اعظم ست ثابت ست در آیۃ الکرسی و در آل عمران و این ہر دو

يَشْتَرِكَانِ فِيهِ وَالْأَوْلَى فِي الِاسْتِفْتَاءِ مِنَ الْقَلْبِ

مشترک اند در کلمۃ اللہ الا ہو الحی القیوم و اولیتر در ین فتوی کہ فتوی ست از دل خود

حَتَّى تَسْقُطَ حَرَكَةُ اللِّسَانِ وَيَجْرِي دُونَهُ الْخَيَالُ

تا آنکہ ساقط شود حرکۃ لسانی بقصد و جاری شود الفاظ ذکر بر زبان بدون قصد تلفظ

ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى الْقَلْبِ ثُمَّ يَمْحُو الْحُرُوفَ وَيُبْقِي

پس رجوع کند بسوی دل پس محو کردہ حروف و الفاظ و باقی دارد

الْمَعْنَى ثُمَّ يَرْتَفِعُ الْعَدَدُ وَتَصِيرُ حَالَةً مُسْتَدِيمَةً

معنی را پس برخیزد اعتبار عدد و میگردد منشاء ذکر حالتے دائمی

وَحِينَئِذٍ تَحْدُثُ الْمَحَبَّةُ فَلَا يُنْسَى الْمَذْكُورُ

و درین ہنگام پیدا میگردد محبت پس فراموش نمیکند مذکور را بہیچ حال

ثُمَّ يَغِيبُ عَنْ جَمِيعِ الْأَشْيَاءِ ظَاهِرًا وَبَاطِنًا

پس غائب میشود از مشاہدہ ہمہ چیزہا در ظاہر و باطن

حَتَّى عَنِ النَّفْسِ وَصِفَاتِهَا فِي الْمَذْكُورِ وَهُوَ الْقُرْبُ

تا آنکہ از وجود نفس خود و صفات و احوال وے در مذکور و این مقام را قرب گویند

ثُمَّ يَغِيبُ عَنِ الذِّكْرِ أَيْضًا فِي شُهُودِ الْمَذْكُورِ

پس غائب شود از شہود ذکر نیز در شہود مذکور

وَهُوَ الْفَنَاءُ ثُمَّ يَحْدُثُ الِاتِّصَالُ فَيُشَاهِدُ مَا

و این مقام سمی بفنا است پس حادث میشود اتصال پس مشاہدہ می نماید

نشاهد بظهور النور والغفلة عن الشواغل

مشاہدہ میکند بجہة ظہور نور وحصول غفلت از موانع

ویصیر من ملوك الدين وقد انتهى الكتاب

ومیگردد از بادشاہان دین وتحقیق تمام شد کتاب عین العلم

ويحلى المقطع بالدعاء المأثور يحلى المطلع

ومیخواہیم کہ ختم شود بدعای ماثور ما ہمچو روی بدعا آورده امیدواریم کہ مقبول افتد

اللهم إنا نسألك الهدى والتقى والعفاف

خداوندا سوال میکنیم ترا ہدایت وتقوی وعفت

والغنى ونعوذ بك من علم لا ينفع وقلب

وتونگری ومیگیریم بتو از علمے کہ سود مند نباشد وازدلے کہ

لا يخشع ونفس لا تشبع ودعاء لا يسمع وأخر

نترسد از تو وازنفسے کہ سیر نشود وازدعائیکہ شنیدہ نشود ومستجاب نگردد وآخر

دعوانا أن الحمد لله رب العالمين والسلام

دعوا ما این است کہ جمیع ستایش مرخدا را کہ پروردگار عالمیان است وسلام باد

على سيد الصلحين والصلوة على محمد ورسوله

بر سید صالحان وصلوات نامحدود نازل باد بر محمد ورسول او

النبيين وعلى تقياء أمته أجمعين

وبر برگزیدگان امت وے از اہل بیت وصحابہ ویقین تمام

تمت

فهرست مطالب کتاب عمدة العلماء المتقين وقدوة الفضلاء المحققين

صفحه	مطالب کتاب
۸	المقدمة في العلم والكاتب وغيره
۱۸	في ذكر الصلوة والقرآن والجمعة وسائر النبي وورد العارف
۴۲	في الاماني والقناعة والحرص والافاة المال والتذبير والمروة
۶۳	في الصوم وكسر الشهوة والرياضة
۷۱	في السفر والحج والغزو وعلامة قبوله وفي المدينة وحكم الاقامة بمكة
۸۵	في التزويج والتحلي وحق المولود
۱۰۰	في الكسب والورع والصدق فيه
۱۰۸	في المعيشة وحق الاكل وبذل الطيب والنوم والرؤيا ودخول الحمام وحق المسجد وآداب المريض
۱۱۴	في العصبة والحمية وآداب العباد والتعزية والجنازة وزيارة القبور وبر الوالدين وحق المعلم وصلة الرحم ومباشرة المريد والمملوك
۱۸۳	في الصمت وآفات اللسان والغيبة والوعد والوعيد والحلف وعلاجها والمدح وسوال العامة وحكم الشعر
۱۹۴	في الاجازة والحلم والغضب المحمودة
۲۰۴	في العولة وحب الذم ونعت المدح
۲۲۴	في المواضع وذكر العامة والكبر وعلاجهم
۲۳۴	في الاخلاص والصدق والرياء وعلاجه
۲۴۷	في التفويض والموت وقصر الامل والطمع وعلاجه
۲۶۳	في نعي الجواطر والرياضة وذم الرجاء
۲۷۶	في التوبة والمراقبة والعاقل يجتنبي عليه سوء الخاتمة
۲۹۳	في الصبر والرضا والشكر والفرق بينهما
۳۰۷	في الخوف والرجاء وحسن الظن بعد تقابل وذم سوء الخاتمة وعلاجه
۳۱۹	في الفقر والزهد والقناعة والحرص والمضطر والغنى ومعنى الدنيا والآخرة
۳۳۰	في التوحيد والتوكل واليقين والاشتغال ازالة الضرر والفضول
۳۴۳	السلوك والصحة وسببها وذم الصبا وعلامتها وطريقها